

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 165

Yıl: 14

Mart 2008

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

5 YTL (KDV Dahil)

İSLÂM'A GIYDİRİLEN TÜRBAN

Prof. Dr. Serap Erdem KURUĞA
Doç. Dr. Şahin FİLİZ
Muazzez İlmiye ÇİĞ
Şule PERİNÇEK
Emel Sünter YALÇIN

ANKARA

2. KİTAP FUARI

22-30 MART 2008

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ZİYARET SAATLERİ : 10.00-20.00

her yaşam bir kitaptır

EYLÜL
FUARCILIK

T: 0312 418 68 99 (pbx)

www.ankarakitapfuari.net

www.eylulfuar.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Bu Fuar Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin 5174 Kararı ve İhtilâfi ile Düzenlenmektedir.

S.S. Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Erdem ERGEN

Yazı İşleri Müdürü: Canan ÜSKÜLÜ

Yazı İşleri: Sefa TEZEL
Aper YAVUZ
Cem İsmail SAVAŞ
Gani BAYER

Düzenli: Kemal KIRAR

Görsel Yönetmen: Fatma ÖZBEK
Dağıtım-Abone: Erkin ONAY

Yazı Kurulı: Dr. Cüneyt Akalan,
Prof. Dr. Aliile Altın, Dr. Bora Ataman,
Zühre Bayar, Dr. M. Kürşat Bozkurt,
Dr. Neomî Dayıday, Dr. Cemal Dindar,
Prof. Dr. Ercan Eng, Prof. Dr. Uğur Geray,
Prof. Dr. Çalgaş Güler, Efe Can Gürcan,
Erkan İldiz, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Zâkir Çalgaş

Cem İsmail Savaş,
Dr. Hakan Seçkin, Prof. Dr. Kadri Yamaş,
Prof. Dr. Osman Şadi Yenlen

Yönetim Yeri: İstiklalî Cad. Deva Çıkması
No: 7/2 80070 Beşiktaş/İST
Tel Faks: (0312) 244 23 61-244 23 72

e-posta: posta@bilimutopya.com.tr
internet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyzbe ÇİBERK
Toros Sok. No: 3 Kat: 3 Şişliye, Ankara
Tel: (0312) 232 04 70

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyük Çarşı İşhanı Kat: 1 No:450 Iskenderun
Tel: (0326) 813 41 33

İzmir Temsilcisi: Nural GÖRAN
Tel: (0337) 843 55 19

Uluslararası İlişkiler Koordinatörü
Ceren KOŞE
ceren@bilimutopya.com.tr

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
İr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenstraße 30, 60327 Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969 75009310

Belçika Temsilcisi: Sabit BAL
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKERES Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +318 4556564

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: M. Akif GENÇ
Tel: +4113030715

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
E-posta: zeynep.gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 30 00 YTL,
Yıllık: 60 00 YTL Avrupa ve Ortadoğu yıllık
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

No: 1022 0778251

İsviçre Hesap Numarası:
Mehmet Akif Genç
Zürcher Kantonalbank
Konto No: 1119-0083-618
Tel-Faks: 0041 44 3030 715
İsviçre İlgili İpni: 044 30 30 715

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör: Ulusal Haber Hiz. Prod. Of.
San. Tic. A.Ş.

Basıldığı Yer: Analiz Basım
Dağıtım: Merkez Dağıtım AŞ
ISSN 1301-8717

İslâma giydirilen türban

Bilim ve Ütopya'nın temel görevi

İlkokuldan beri gördüğümüz, belleğimize kazınmış olan, ancak pek çoğumuz için alışkanlık haline gelmiş, büyük önder Atatürk'ün "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" sözü bugün belki de her zamankinden daha önemlidir. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin bilim yuvaları olan üniversiteler, 1980 faşizminin ardından bugün çok daha ciddi ve kapsamlı bir tehdit altındadır. Üniversitelerin ve bilimin "türban" güdemeyle tehdit edilmesi sadece iktidar partisinin değil anladığımız kadarıyla bir kısım "muhafelefet" partilerinin de siyaset rantına hizmet etmektedir. Türkiye Cumhuriyetini ve onun temel kurumlarını karşısına alan siyasal zihniyet bu kurumlara olan kavgasını onları yok etme hamleleriyle hayata geçirme gayretindedir. Bilim ve Ütopya ailesi olarak sadece bir dergi değil, esas olarak görev ve sorumluluk hareketliyiz. Bu temel yaklaşım varoluş gerekçemizdir. Cumhuriyetten bu yana gelen geleneğimizdir.

Bu geleneğin temel temsilcilerinden ve ülkemizin temel direklerinden olan üniversitelerimizden, İstanbul Üniversitesi'nin son derece sade bir biçimde ifade ettiği senato kararından yapacağımız bir küçük alıntı durumun ciddiyetiyle ilgili bilgi vermek için yeterli olacaktır:

"...İstanbul Üniversitesi Senatosu olarak türban yasağının anayasa değişikliği yapılarak aşılmasına çalışılmasının yanlış olacağını düşünüyoruz. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve mevcut anayasamızın temel ilke ve dayanaklarının başında laiklik ilkesi gelmektedir.

Laiklik ilkesi, hukukun üstünlüğünün, insan haklarına saygının, demokrasinin varlığının ve bilimsel özgürlüğün korunmasının bir ön koşuldur. Bu anlamda Cumhuriyetin özünün ayrılmaz ve vazgeçilmez bir parçasıdır. Türban yasağının anayasa değişikliği yoluyla aşılması istenilmesi laiklik ilkesine, yani anayasanın ruhuna aykırı olacaktır. Üniversitelerimizde dinsel simgelerin kullanılması yasağı dayanağını laiklik ilkesinden almaktadır.

Politik çıkarlar ve siyasi tercihlerin, din ve vicdan özgürlüğü adı altında, Üniversitelerde bilimsel özgürlükleri tehdit etmesi kabul edilemez. Türkiye, din istismarına ve şeriat oyunlarına sahne olmamaktadır. Sos-

yal düzenimizi bilerek veya bilmeyerek değiştirmek isteyenlere göz yumulamaz..."

Yeni bir köşe

Bu sayımızdan itibaren Türkçemize ilgili yeni ve sürekli bir sayıyla sizlerle birlikte olacağız. Sayın Kemal KIRAR hocamızın titiz çalışmalarının yer alacağı bu sayfamızı beğeneceğinizi düşünüyoruz.

Bu vesileyle, okurlarımız adına kendisine aramıza hoşgeldiniz diyoruz.

Türban islâmın neresinde?

Bu ay ki kapak dosyalarımızı islâma ya-kıştırılan "Türban"ın gerçekte ne olduğunu ve siyasal iktidar tarafından neden bu kadar gündemde tutulduğunu, tarihsel, felsefi, ekonomik ve siyasal kökleriyle açıklamaya ayırdık. Türban konusuna bir yandan teorik açılımlar sunarken öte yandan çok sıcak bir gündem maddesi olduğu için de se-kiz üniversitemizin bu konudaki senato kararlarını yansıtan bir küçük derlemeyi de dikkatlerinize sunalım istedik. Dosya çalışmamıza katkı yapan tüm değerli hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Mart ayında iki fuarda okurlarımızla buluşuyoruz

Bilim ve Ütopya okurları bu ay iki farklı şehirde dergileriyle buluşuyor. Fuarlardan ilki, bu yıl altıncısı düzenlenen Bursa Kitap Fuarı. TÜYAP tarafından düzenlenen fuar, 1-9 Mart 2008 tarihleri arasında katıpeşverlere hizmet verecek. Yalova Yolu 4. km.'de bulunan TÜYAP Fuar ve Kongre Merkezi'ne tüm okurlarımız bekliyoruz.

İkinci Fuarımız ise başkent Ankara'da düzenleniyor. Eylül Fuarcılık tarafından gerçekleştirilen Ankara 2. Kitap Fuarı'nın temel sloganı; "her yaşam bir kitapır" biçiminde belirlenmiş. Atatürk Kültür Merkezi'ndeki 2. Ankara Kitap Fuarı, 22-30 Mart 2008 tarihleri arasında ziyaret edilebilecek. Ankaralı okurlarımızla buluşacağımız anı da heyecanla bekliyoruz.

Nisan ayında buluşana kadar sağlıcakla kalınız

n d e k e

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Engin AKDENİZ
akdeniz113@hotmail.com (0 543) 520 06 89
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Kutbiddin GÜLTEKİN
kbltgultekin@hotmail.com (0 565) 629 75 63
Akdeniz Üniversitesi

enung_1@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
Özcan BOZKURT
ozcanbozkurt17@yahoo.com (0 535) 558 04 99
Ankara Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
alkanyaren@hotmail.com (0 536) 448 88 88
Atatürk Üniversitesi
Emrah TAŞTAN
tavtan.som08@hotmail.com (0 543) 257 53 32
Balıkesir Üniversitesi
Serdar YUHTIÇİÇEK
serdary.yucicek@hotmail.com (0 536) 268 04 49
Bağcıntı Üniversitesi
Koray AÇICI
koray_a_@gmail.com (0 505) 885 63 27

Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
beykent.edu.tr (0 234) 34 49

Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAG
oezdah@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51
Cumhuriyet Üniversitesi
Rıza TÜRKENDAG
oncu58@mytel.com (0 546) 489 00 83
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
SALIK
metinsalik@hotmail.com (0 544) 335 79 32
Çankaya Üniversitesi
F
f1ratkaysonu@hotmail.com (0 543) 944 57 32
Çukurova Üniversitesi
Kazım HALAÇLAR
k_halacilar@hotmail.com (0 505) 788 62 21
Dokuz Eylül Üniversitesi
Eymen AKBAYKAL
eymenakbaykal@hotmail.com (0 536) 268 59 75
Ege Üniversitesi
Humruz TUTKUN
humruzutkun@hotmail.com (0 535) 361 56 14
Erciyes Üniversitesi
Pınar ER
piner_er_ (0 793) 72 35
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Didem ÇİNEL
didemcinen@mytel.com (0 505) 590 26 68
Gazi Mustafa Kemal Üniversitesi
Cem SAVAŞ
cem@bilimutopya.com.tr (0 533) 358 51 78
Gazi Üniversitesi
Mehmet KIVANÇ
lynal@hotmail.com (0 544) 289 08 24
Gaziantep Üniversitesi
Gamze ÖZ (0 536) 862 89 44
Hacettepe Üniversitesi
Harun ÇAKAN
haruncakan@msu.com (0 505) 311 59 42
Halic Üniversitesi
Şahin KARABİVİK
shahinkarabivik@hotmail.com (0 535) 215 77 26
İstanbul Üniversitesi
Pınar AKKOÇ
pinarakkoc@hotmail.com (0 535) 441 86 50
İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATAŞER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33
İgik Üniversitesi
Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
ecoasi@hotmail.com (0 505) 289 64 30
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDIŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77

- Çivi yazısı 1
- Kapak
Doç. Dr. Şahin FİLİZ /
Cariyeden kadına, kadından insana ya da tersi 4
- Kapak
Şule PERİNÇEK / Atatürk ve tesettür 31
- Kapak
Muazzez İlmiye ÇİĞ / Söleş 41
- Kapak
Prof. Dr. Serap Erdem KURUCA /
Üniversiteye giydirilen türbanın anlamı 47
- Kapak
Emel Sünter YALÇIN / Dindarlık 50
- Prof. Dr. Osman Metin ÖZTÜRK / Küresel gelişmenin yönü ve
Üniversiteler 57
- Prof. Dr. Alkan SOYAK / "Teknoekonomi politikalarının ışığında"
Ulusal yenilik sistemi ve insan faktörü 59
- Prof. Dr. Burhan ÇUHADAROĞLU / TR-90 Alt Bölgesi örneğinde
bölgesel enerji politikaları 65
- Yrd. Doç. Dr. Kemal YÜRÜMEZOĞLU / Yrd. Doç. Dr. Ayşe OĞUZ
Bilimsel kültüre yaklaşımda nasıl bir bilim eğitimi? 69

Bilimsel kültüre yaklaşımda nasıl bir bilim eğitimi?

■ Dinime Göre / Kemal KIRAR

■ Arkeo Kitap / Erkan İldız

■ Bilim Tarihinde Bu Ay

■ Bilim ve Teknoloji Güncesi

■ Kitap Kurdu / Gani BAYER

■ Forum

■ Matematiğin B&Ü'sü / Mustafa Saka

■ Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi Dayday

■ Satranç / Kuvay Sanlı

■ Bulmaca / Semra Larçın

69

74

75

76

81

84

91

93

94

96

Karamiras Üniversitesi

Celal SALMAN

celalsalman@gmail.com (0 543) 456 18 01

Kırıkkale Üniversitesi

Gürkan GENÇ

gurkangenc19@hotmail.com (0 544) 577 24 19

Kongali Üniversitesi

Cem ŞAHUTOĞLU

cemsahutoglu@hotmail.com (0 542) 806 10 70

Koç Üniversitesi

Alp AKINCI

bakurc@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60

Marmara Üniversitesi

Deniz KEL

denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Çağrı ÖZSEMA

acagrizosema@gmail.com (0 505) 749 41 96

Mersin Üniversitesi

Melike GÜNDOĞDU

melikegun@gmail.com (0 537) 729 67 46

Muğla Üniversitesi

Mehmet ŞEN

melismen42@hotmail.com (0 542) 510 96 22

ODTÜ

Doğan Güneş SUSUZ

dogan.gunesusuz@hotmail.com (0536) 696 06 12

Pamukkale Üniversitesi

Onur EKMEN

ekmenonur@hotmail.com (0 546) 401 24 48

Sabancı Üniversitesi

Övünç UZUN

ovuncozun@su.sabanci.univ.edu (0 505) 339 63 66

Sakarya Üniversitesi

Okan KONDUL

okankondul@hotmail.com (0 555) 660 72 20

Selçuk Üniversitesi

Uluk SEZGİN

uluk_sezginde@hotmail.com (0 537) 430 80 42

Süleyman Demirel Üniversitesi

Can KARA

e_teori@hotmail.com (0 555) 628 80 12

Tatlıca Üniversitesi

İbrahim ÇERÇİ

cerct136@yahoo.com (0 543) 811 21 77

Uludağ Üniversitesi

Veil ÇOLAK

veilcolak@hotmail.com (0 805) 776 14 96

Yeditepe Üniversitesi

Efe SARP

efesarp68@hotmail.com (0 532) 467 90 22

Yıldız Teknik Üniversitesi

Tolga ERDEN

erden_tolga@yahoo.com (0 505) 678 93 37

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Tayfun TUZCU

ttayfun@myinet.com (0 536) 724 01 50

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

ABD

Philadelphia Üniversitesi

Tolga KARAYAYLA

E-posta: tlgkryy@yahoo.com

Atenya (Güney Bölgesi)

Ülüm Teknik Yönetim Okulu

Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)

Almanya (Kuzey Bölgesi)

Münster Üniversitesi

Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)

Çin Halk Cumhuriyeti

Guangdong Guangdong Üniversitesi

Alican GÖKDENİZ

alican@bilimutopya.com.tr

İngiltere

Queen Mary, University of London

Hatice BALLIKAYA

ballikaya18@hotmail.com

İsviçre

Université de Geneve

Sinan BAYKENT (sinanbaykent@hotmail.com)

Polonya

Vargova Üniversitesi

Makgornata PILCZUK bogorzata@wp.pl

Rusya Federasyonu

Saint Petersburg Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO

soinik37@mail.ru

Suriye

Sarı Üniversitesi

Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Türban uğruna feda edilen ülke, ulus ve ahlâk

Cariyeden kadına, kadından insana ya da tersi

Kadın, başını örterek bu uğurda, bırakın sanat, ilim, fen, musiki ve diğer insani etkinlikleri, Tanrı'nın helal kıldığı kazanç işlerini bile feda etmelidir. Bu görüş, ticaret kervanına sahip, ticaret zengini Hatice ile Peygamber'in yaşam felsefesine taban tabana zıttır.

Başörtüsü cariyeye yasaktır. Çünkü cariyе hür kadın statüsünde değildi.

Kadının örtünmesini ve başörtüsü takmasını amir hüküm, dini bir esastan çok, İslam öncesi sosyoekonomik ve sosyokültürel koşullardan kaynaklanmaktadır. Yani, tam anlamıyla bir geleneksel pratiktir.

Hür kadın ile cariyе kadın kategorisi İslam kaynaklarında ve özellikle İslam fıkhında örtü, örtünme ve başörtüsü sorunu çevresinde belirginleşmektedir. İki farklı kadın, iki farklı avreti ve dolayısıyla iki farklı muameleyi doğurmaktadır. Hür kadın örtülü ve başörtülü olmakla yükümlü iken, cariyе sınıfına giren kadın bu yükümlülüğten muafır. İlk bakışta, yükümlülüğten muafiyet, bir ayrıcalık ve şans gibi görülebilir. Ancak durum bunun tam tersidir. Örtünme- mek, örtünmeye layık görülmemek de

mektir. Başörtüsü cariyeye yasaktır. Çünkü cariyе hür kadın statüsünde değildir. Örtünme ve başörtüsü takma, bir ayrıcalıktır. Aynı ayırım bugün de teorik anlamda geçerliliğini korumaktadır.

El-Mer'e fi'ş-Şi'r'il- Cahili (Cahiliye Şi- irinde Kadın) adlı eserinde Dr. Ahmed Muhammed el-Hufi (Kahire 1997, s. 369- 376), Arap şiirinden hareketle, Cahiliye dönemi kadınlarının açıklık ve örtünme konusundaki tutumlarını tasvir etmektedir. Hufi'ye göre, Cahiliye döneminde Arap kadını ne tamamen kapalı, ne de bütünüyle açıktır. Açık kadınlar olduğu gibi, örtülü kadınlar da vardır. Bazı şiirlerden, baş ve yüz örtüsünün, hürleri cariyelerden ayırt eden bir özellik olduğu; acı, hüzn ve ağıt yakma gibi durumlarda yüzlerin ve başların açıldığı nakledilmektedir. Bu yüzden, savaşta yenileceklerini ve esir düşeceklerini anlayan hür kadınlar, kendilerine tenezzül edilmez düşüncesiyle cariyelere benzemek için yüzlerini ve başlarını açarlar ve bu şekilde kaçmaya hazırlanırlardı.(1)

Örtünme ve başörtüsü -bu tarihsel malumata göre- kadınların toplumsal statüleriyle doğrudan ilgilidir. Kadının ör-

Dış elbiseyi çarşafla tefsir etmek son derece yersizdir.

tünmesini ve başörtüsü takmasını amir hüküm, dini bir esastan çok, İslam öncesi sosyoekonomik ve sosyokültürel koşullardan kaynaklanmaktadır. Yani, tam anlamıyla bir geleneksel pratiktir. "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün mümin kadınlara (toplum içine çık-tıkları)nda dış kıyafetlerini üzerlerine al-malarını söyle: bu, onların (temiz kadın-lar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edil-memelerini temin eder. Ama unutma ki Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağı-dır."(2)

Örtünme, İslam öncesinde kadınlar için hürlük ya da cariyelik konumlarını belirleyen bir simgedir. Bu ayette Pey-gamber eşlerinin, kızlarının ve İslam'ı ka-bul etmiş tüm mümin kadınların, dışarıya çıktıklarında dış giysilerini üzerlerine al-maları emredilmektedir. Çünkü kadın dış-arıya dış elbisesini almadan çıktığında, cariyeye sanılıp rahatsız ediliyordu. Top-lumsal bir kategori olarak yerleşik uygu-lamanın kurbanı cariyenin dezavantajla-nyla sokakta karşılaşılmaması için bu ayetin uyardığı bildirilmektedir.(3)

Kur'an, bu ayette aslında yerleşik toplumsal bir yara olan cariyelik gelene-ğini yıkmak için, kadınların kıyafetlerine çeki-düzen vermelerini istemiştir. Eğer böyle bir ayrımın bulunmadığı bir toplu-

ma seslenmiş olsaydı, güçlü olasılıkla özellikle dış elbise giyerek dışarı çıkılma-sı emredilmezdi. Çünkü ayetin illeti (iniş-i-ne dayanak teşkil eden neden) ortadan kalkmış olurdu. Bazı Kur'an yorumcuları (müfessirler), bu ayete dayanarak kadı-nın kimliğini gizlemesi ve ayak takımının tacizleri sırasında tanınmaması için çarşaf giymeleri gerektiği hükmüne var-mışlardır.(4) Oysa dış elbiseyi çarşafla tefsir etmek son derece yersizdir. Çünkü ayette dış elbise, zaman ve koşulların belirlediği, örf ve geleneğin hoş gördüğü elbise tarzı olmak bakımından kişinin kendi seçimine bırakılmıştır.

Örtünmenin tarzı ve başörtüsünün di-ni bir temele dayanıp dayanmadığına

Dini literatürde yer alan rivayetler, başörtüsü söylemiyle cariyeye ile hür kadın arasındaki ayrımı kökleştirmiş; bu sosyal ve sınıfsal ayrım günümüzde başörtüsünün dini gerekçesine temel oluşturmuştur.

ilişkin ayrırıltıları daha sonraya bırakalım... Fahreddin er-Razi (ö. 606/1209) 24 Nur 31. ayette geçen "ziynetlerini göster-mesinler" kısmını tefsir ederken şu görü-şü savunur. "İslam bilgilerini, ayetteki 'kendiliğinden görünen yerler dışında ziy-netlerini göstermesinler' ifadesinin sade-ce hür kadınlarla sınırlı olduğu konusun-da uzlaşmışlardır. Zaten ifadeden bu an-lamın kastedildiği açıktır. Çünkü cariyeye, bir maldır. Dolayısıyla alınıp satılırken ihtiyatlı olunması gerekir. Bu da ancak ona iyiden iyiye bakılmasıyla olur. Oysa hür kadınlar için böyle bir durum söz konusu değildir."(5)

XIII. yüzyılda yaşayan çok önemli bir Kur'an yorumcusu, ayetin yorumundan cariyelerin "mal" olduğu sonucunu rahat-lıkla çıkarabilmektedir. İslam'ın gelişin-den itibaren yüzyıllar geçtiği halde, kaldırılmak istenen bu meş'um gelenek, klasik tefsirlerle yaşatılmıştır. Ancak cariyeye ol-mamak ve cariyelikten kurtulmak için, kadın olmak hatta Müslüman kadın ol-mak bile yetmemiştir. Çünkü cariyelerin Müslüman olup olmamaları fark etme-mektedir. Günümüzde bile bu ilkel sosyal sınıfın varlığını, teorik düzlemde hem de İslam'a dayanarak savunanlar hayli faz-ladır. Örneğin çağdaş İslam fıkıhçıların-dan Vehbe ez- Zühayli, cariyelerin hür

kadınların statüsünde olmadıklarını ve avret mahallerinin -diğer kadınlardan farklı olarak- aynen erkeklerinki gibi, diz kapağı ve göbek arası yer olduğunu söylemiştir.(6) Cariyenin avretinin göbek ile diz kapağı arasında olduğu şu rivayete dayandırılır: "Peygamber buyurmuştur: Biriniz kölesini veya cariyesini ya da işçisini evlendirdiği zaman, artık onun göbeğinin altına ve dizinin üstüne bakmasın."(7) Demek ki, efendi, evlendirinceye kadar cariyesinin istediği her yerine bakabilmekteydi. Böylece, örtünme konusunda cariyelerin hür kadınlardan farklılığı İslam öncesinden gelen bir geleneğin devamı olarak sürmüştür.(8)

Cariyelik geleneğine bağlı olarak Kur'an'ın o zamanki örfe dayanarak yaptığı kılık-kıyafet düzenlemesinin geçerliliğini koruması, bu geleneğin yaşatılması ya da yaşatılmaması ile doğrudan ilgili bulunmaktadır. Dini literatürde yer alan rivayetler, başörtüsü söylemiyle cariyeye ile hür kadın arasındaki ayrımı kökleştirmiş; bu sosyal ve sınıfsal ayrım günümüzde başörtüsünün dini gerekçesine temel oluşturmıştır. İbn Ömer'e göre, satışa çıkarılan cariyenin hürmeti (dokunulmazlığı) olamaz. Çünkü o bir maldır; dolayısıyla göğsüne, karnına, arkasına, bacaklarına bakmak ve dokunmak caizdir.(9) Alınıp satılan mal olan cariyelerin, kadın olmaları, hele "örtünmeyi hak edecek hür kadın" statüsüne yükselmeleri mümkün değildir. Ömer'in, huzuruna gelen dış giysili (cibablı) cariyeyi, hür kadınlara benzeme hakkı olmadığı gerekçesiyle, başına vurarak dövdüğü ve başını açtığı rivayet edilmiştir. Halifeliği döneminde cariyelerin başlarını örtmelerini yasakladığı da gelen haberler arasındadır. Ebu Musa el-Eş'ari'nin de cariyesini cibab (dış elbise) giydiği için dövdüğünü yine başka bir

Ebu Zekeriya el-Ferra'ya göre kadınlar, İslam öncesi dönemde başörtülerini arkalarına salıverirler, boyun ve yakalarını açarlardı.

rivayetten öğreniyoruz(10) Neredeyse tüm rivayetler bu yöndedir.(11)

Cariyelere reva görülen sözde dini gerekçelere dayalı bu muamele, İslam rasyonalizmi ve sağduyulu akademik bir ciddiyetle eleştirilecek yerde, savunulmuş; hürlikleri hangi gerekçeye bağlı olarak belirlendiği meçhul bulunan kadınların taciz edilmemesi için cariyelik bir araç olarak meşrulaştırılmıştır.(12) Bu yaklaşıma göre, "hür" kabul edilen kadınlar dışında herkes birbirinin cariyeye olarak tuttuğu kadınına rahatlıkla sarkıntılık edebilir, sonucu çıkarmak için kafa yormaya gerek kalmamaktadır. Bu ise, İslam'la ve Peygamber'in yaşam felsefesiyle esastan çatışır. Bu arada, köleler de ihmal edilmemiştir. Tıpkı cariyeler konusunda olduğu gibi, köleler konusunda da akıl almaz rivayetler, Hz. Peygamber'in

ağzından aktarılrken hiçbir kayıt ve ölçü tanınmamıştır. Köleler de cariyelerin erkek versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır: "Hz. Peygamber, kızı Fatıma'ya bir köle getirdi. Bu köleyi ona hibe etmişti. O sırada Fatıma'nın üzerindeki elbise, kendisini tam olarak örtbilecek nitelikte değildi. Peygamber: Bunda senin için bir beis yok (sıkılma), içeri gelen sadece baban ve kölendir." demiştir.(13) Aişe'nin saçını tararken kölesinin ona baktığı bildirilmiştir. Kimisine göre, kölenin, sahibesinin saçlarına bakamayacağı iddia edilmiş, bazı rivayetlere göre köleye mahrem olmadığı belirtilmiştir.(14) Maver-di'ye göre de, "Erkek köle sahibesine haram, cariyeye ise efendisine helaldir. Çünkü bir kadının cinselliğinden yararlanmak, ancak onun sahibi için söz konusudur. Oysa erkek kölenin sahibesinin cin-

Eğer kadınların saçından tırnağına kadar avret sayıldıkları için örtünmeleri farz kılınmış olsaydı, hür kadınlar için ayrı, cariyeler için ayrı avret-mahremiyet ölçüsü konulabilir miydi?

selliğinden yararlanma hakkı yoktur. Cariyenin ferici (dışılık organı) ise efendisinin malıdır.”(15)

İnsan aklını, insaf ve iz'anını darma-dağın eden bu yargılar, kadın cinselliğinin hangi boyutlarda din adına sömürüldüğünün; bu sömürge zihniyetinin, günümüzde başörtüsü şeklinde nasıl tecelli ettiğinin yapay geleneksel art alanını oluşturmaktadır. Deyim yerindeyse, kadın ve örtünme konusunda birbiriyile bu kadar çelişen, insan akıl ve havsalasını bu denli dumura uğratan; kadını insandan aşağı, cariyeyi de kadından aşağı gören bu bir yığın rivayet keşmekeşi, İslam'ın kadına bakışını gölgelemiştir. Bu çelişkili ve onur kırıcı rivayetler, zaman zaman fark edilip yumuşatılmaya çalışıldıkça iş daha da karmaşık bir hal almış, çığırından çıkmıştır. Cariyelerin neden örtünmeleri gerekmediği sorusu, “efendilerine hizmet için sık sık dışarı çıkmak zorunda kaldıklarından onları örtünme zahmetinden kurtarmak içindir” gibi, özü kabahatinden büyük, mantıksız, insafsız ve cahilce yorumlar yapılmıştır. Eğer kadınların, “saçından tırnağına kadar avret” sayıldıkları için örtünmeleri farz kılınmış olsaydı ve bu da sırf kadın veya Müslüman kadın olmalarına bağlı bulunsaydı, hür kadınlar için ayrı, cariyeler için ayrı avret-mahremiyet ölçüsü konulabilir miydi? Acaba cariyelerin varlığı ve cariyelik kurumunun devamı, hür kabul edilen kadınlar ya da bu sınıfa girmeyi hak kazanan kadınlar karşılığında topluma sunulan kurbanlar midir!

Başörtüsüyle ilgili olduğu iddia edilen 24 Nur 31. ayet inmeden önce, Ebu Zekeriya el-Ferra (ö.207/822)'ya göre katar, İslam öncesi dönemde başörtülerini arkalarına salıverirler ve ön taraflarını (boyun ve yakalarını) açarlardı. Bunun üzerine Müslüman kadınlar tesettürle emir olundular.(16) Başka bir rivayette, “Kadınlar başörtülerini (aslında örtülerini-Ş. F.) yakalarının üzerine kadar örtünler (24 Nur 31).” ayeti indiğinde, “Ensar kadınlarının başları üzerinde adeta kargaları andıran (siyah) örtüler olduğu halde evden dışarı çıktıkları”(17) öne sürülmektedir. “Karga başı” kadınlar arasında cariyelere yer verilmemiştir. Ayrıca, kelimenin tam anlamıyla kaba avret yerlerini

Başörtüsü, karma eğitimi onaylamanın bir simgesidir.

örtecek, hatta cenazeleri defnedecek zorunlu örtü veya giysinin bile güçbela tedarik edildiği Hz. Peygamber döneminde, kara çarşafın farz olduğu yanlıgisına iten bu rivayetler, rastlantısal değildir. Kadının -neredeyse salt kadın olduğu için- insanlık onurunu hazmedemeyen ve canı sıkılınca onu cariyeye sınıfına dahil edip veren siğ dünya görüşü, insanın Kur'an'da belirtilen fitri örtünme duygusunu istismar ederek, kadını ardı arkası gelmez “örtünme emri” adı altında dini bir sıkıyönetime tabi tutmuştur. Örtünme, gittikçe çarşaf koşuluna, çarşaf da tek göz dışında peçe ile birlikte tüm vücudun tepeden tırnağa örtülmesi talimatına bağlanmıştır. Asırlar geçtikçe bu keyfi yorumlar, artık dinin Kelime-i Şehadet'i bile gölgede bırakan bir emri olarak insanlığın zihinlerine kazınmıştır. “Hür-cariye” ayrımını savunmak, örtüden çarşafa, örtünmeden de tek göz dışında tüm beden kapatılmasını anlamak ve bunu “iman-küfür” çizgisi olarak belirlemek,

“örtülü ya da örtüsüz, başörtülü ya da başörtüsüz herkese özgürlük” iddia ve istemini inandırıcılıktan uzaklaştırmaktadır. Örtünmemekten kasıt, başörtüsüzlük olarak bilinmekte ve çıplaklık başörtüsüzlükle özdeşleştirilmektedir. Hatta öyle ki, başörtüsü, karma eğitimi onaylamanın bir simgesidir. Baş örtmemek, her türlü ahlaksızlık ve fuhşa davetiye çıkarmaya aday olmak anlamına gelecek şekilde yorumlanmıştır.

Örnek verelim:

Türkiye'de ilk karma eğitim veren kuruluşlar Köy Enstitüleri'dir. Bu kızlı-erkekli eğitimin ilk meyvelerini, Eşref Edip açık bir dille ortaya koyar: “Köy Enstitüleri ki orada kız ve erkek çocuklar birarada bulunduruluyorlar, her türlü rezaletler oluyor, sık sık idarecilerle içkili, danslı ziyafet veriliyor, mumlar söndürülüyor, diploma yerine kucaklarında bir piçe evlerine dönenler oluyordu. Kız-oğlan karışık olduğu için sevimliler, fuhuş ve rezaletler tabii hale gelmişti. Çok kızların diploma yerine bir piç ile evlerine döndükleri teyit edilmiştir.”(18)

Karma eğitim yapmak, başörtüsü örtmemek bu sonuçlara götürdüğüne göre, “özgürlük verilen taraf”, özgürlüğü olan tarafa nasıl davranacağını önceden bilmemektedir. Bir eylemi, dini veya dindışı gerekçeyle dayanarak yapma talebi, başkalarını karalama ve iftira ile besleniyorsa, o eylem ya da amel İslam'a mal edilebilir olmaktan çıkmıştır. Başörtüsü özgürlüğü,

Başörtüsü özgürlüğü, başörtüsüzlük özgürlüğünü din ve tanrı adına denetlemek ve kontrol etmek özgürlüğü olarak anlaşılıyorsa, özgürlük istemi, bedel olarak ötekinin özgürlüğünü almak demektir.

Cilbab, zamanın ve koşulların belirlemesine bırakılmış bir giyim tarzıdır ve Kur'an'da çarşafı ima eden hiçbir belirti de bulunmamaktadır.

başörtüsüzlük özgürlüğünü din ve tanrı adına denetlemek ve kontrol etmek özgürlüğü olarak anlaşıyorsa, özgürlük islemi, bedel olarak ötekini özgürlüğünü almak demektir. "Hür kadın-cariye kadın" ayrımı ile ilgili olarak İslam'la temelden çelişen bu rivayet ve görüşler, kadını tesettürlü olduğu için hür değil, hür olduğu için tesettürlü; cariyeyi, tesettürlü olduğu için carie değil, carie olduğu için tesettürlü saymaktadır. Yani işlevsel değil, ontolojik bir tasnif esas alınmaktadır: Kadın hürse, kadındır; kadın cariyeyse, cariyedir.

1900'li yıllardan sonra "İran Devrimi"nin de etkisiyle- siyasal dinci akımlar, başörtülü olmayan kadınları ve kızları bazen doğrudan, çoğunluk da dolaylı şekilde carie olarak adlandırmışlardır. Bu tasnifin klasik tarihsel arka planını ayrıntısıyla görmüş olduk. "Başörtüye özgürlük" söylemi, başörtüsüzlüğü içten içe cariyelik olarak telakki etmektedir. Zamanla sırf başörtüsüyle tev'il ve temsil edilen örtünme acaba, İslam'da hangi dini gerekçelere dayanmaktadır? Bu gerekçeler varsa, bağlayıcılığı nedir? İddia edildiği kadar bu gerekçeler güçlü müdür? Farz mıdır? Sünnet midir? Yapılmadığı takdirde ce-

zası var mıdır? Yoksa sosyoekonomik ve sosyokültürel kodlar üzerinde mi temellenmektedir? Veya geleneksel bir uygulamadan mı ibarettir? Örtünme, kadın bedeninin avret olmasıyla mı, yoksa kadının sosyal statüsüyle mi ilgilidir? Eğer ikincisiyse, sosyal statülerin değişmesi ya da bir sınıftan öbürüne geçme, örtünmeyi etkiler mi? Eğer birincisiyse, cariyeler kadın değil midir?

Biz, öteki soruların olası yanıtlarını araştıralım.

Başörtüsünün Dayandırıldığı Dinsel Gerekçeler

Kur'an kronolojisini araştıran ilim adamlarına göre, 24. Nur suresi Hicret'in beşinci yılının son aylarında indirilmiş

Cahiliye dönemi Arapları, içerisinde günah işledikleri elbiseyle tavaf etmenin doğru olmayacağı düşüncesiyle Kabe'yi çıplak tavaf ediyorlardı.

medeni bir suredir.(19) Siyer ve inş nedenleri (Esbab-ı Nüzul) ile ilgili bilgilerden, başörtüsüne gerekçe teşkil ettiği öne sürülen 33. Ahzab ve 24. Nur surelerinin hemen hemen aynı zaman diliminde ve aynı atmosfer içinde indiği anlaşılmaktadır. Çünkü, 33. Ahzab suresi, Hicret'in beşinci yılı Şevval ayında başlayan Hendek/Ahzab Gazvesi'nin (savaşının) hemen ardından inmeye başlamış ve surenin tamamlanması yaklaşık dokuzuncu yıla kadar sürmüştür. 24. Nur suresi ise, Hendek Gazvesi'nden kısa bir süre önce veya sonra vuku bulan Beni Mustalik Gazvesi'ni takiben inmiştir. Vahyin başlangıç tarihi olan Miladi 610 yılı ve bu iki surenin iniş zamanı arasında on yedi yıllık bir zaman diliminin bulunması, örtünme ile ilgili ayetlerin oldukça geç bir dönemde indiğini göstermektedir.(20) Bu sureler içinde özellikle kadının örtünmesi ve başörtüsü kullanmasına gerekçe olarak gösterilen iki ayete bakalım: "İnanan erkeklerle söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler ve iffetlerini korunsunlar; temiz ve erdemli kalmaları bakımından en uygun davranış tarzı budur. (Ve) Şüphesiz Allah onların (iyi ya da kötü) işledikleri her şeyden haberdardır.

İnanan kadınlara söyle, onlar da gözlemleri bakılması yasak olandan çevirsinler; ifletlerini korusunlar; (örtünmesinde sakınca olmayan yerleri dışında cazibe ve güzelliklerini açığa vurmasınlar; ve bunun için başörtülerini (yani genel örtülerini-Ş. F.) yakalarının üzerine salsınlar.”(21)

“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve (öteki) bütün mü'min kadınlara (tüm vücudu örten örtü; (23) hatta çarşaf olarak tefsir edilmiştir. Başörtüsü üstüne yeniden bir dış örtü zorlama bir yorumdur. Kaldı ki cilbab, zamanın ve koşulların belirlenmesine bırakılmış bir giyim tarzıdır ve Kur'an'da çarşafı ima eden hiçbir belirti de bulunmamaktadır. Örtünme onaylanmayan yerlerin örtülmesi ve ifletin korunması, Nur suresinin 30. ayetinde de geçtiği gibi, her iki cinsi de bağlayıcı bir kapsamdır.

“Mü'min erkeklerle söyle, gözlerini çeksinler... ve ferclerini (ön ve arkalarını-Ş. F.) korusunlar. Bu ayet, başkalarının ferclerine ve avret yerlerine bakmamanın emrini de içeren bir anlam taşımaktadır. Ferc, avret, seve (çoğulu sevat)'den maksat, kadın ve erkeğin genital organları ve makatlarıdır.

“Mü'min kadınlar, ziynetlerinden görünen kısmından başkasını açmasınlar.” Buradaki ziynet, bazen kadının açması uygun olmayan yerleri, bazen de kullandığı süs, takı ve çeşitli ziynet eşyası şeklinde yorumlanmıştır.(24) İslam öncesi Araplar, en mahrem yerlerini (ferclerini dahi) örtmeden ibadet etmeyi doğru bir davranış saydıklarından, örtünme emirleri ile kadının başörtüsü ya da çarşafa bürünmesi anlamında değil, her iki cinsin de ağır avret yerlerinin (avret-i muğalla-za) kapatılması gereği üzerinde durulmuştur ki, farz ve doğru olan örtünme de budur.

Arap kadınlarında "hımar" (başörtüsü).

İbn Abbas ve Mücahid'den aktarıldığına göre, Cahiliye dönemi Arapları, içerisinde günah işledikleri elbiseyle tavaf etmenin doğru olmayacağı düşüncesiyle Kabe'yi çirli çıplak tavaf ediyorlardı. İbn Abbas'tan gelen bu konudaki rivayete göre o, şöyle demiştir: "Vaktiyle kadın beyti çıplak olarak tavaf eder; bana kim ödünç bir tavaf elbisesi verecek?" derdi. Onu fercinin (cinsel organının) üzerine koyar: "Bugün bir kısmı yahut hepsi görünür; ama görünen kısmını helal etmem!" derdi."(25) Allah onların bu çarpık uygulamaları nedeniyle mü'minlere, "Ey Adem oğulları! Mescide her gittiğinizde ziynetinizi (elbisenizi) üzerinize alınız."(26) demiştir.(27)

Nur Suresi 30 ve 31. ayetlerde, "Kadınlar ziynetlerini göstermesinler (la yüz-

dine ziynete-hunne)" ifadesindeki ziynet, ayıp yerler, gizli görmek ve güzellikler; örtünme gösterilmesi uygun olmayan kısımlara işaret etmektedir. "Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar (ve'l-Yadribne bi humurihinne ala cuyubihinne)" ifadesinde geçen "başörtüsü" (humur), esasen başörtüsü anlamında değildir. Sözcük, "örtmek, gizlemek, evinden dışarı çıkmamak, utanmak, sarhoş etmek" anlamındadır. Ayette başörtüsü olarak çevrilen hımar/humur, genel anlamda "örtü"dür. Özellikle ve kesin olarak, başörtüsü değildir. Başörtüsü anlamı, örtünme çıkarılan bir anlamdır. Örtünme çıkarılan ve örtünme yaygın bir anlamın, başörtüsünü farz kılması ise mümkün değildir. Kaldı ki, İslam öncesi Arap kadınları, başörtüsü bir yana, ağır avret mahallerini ve göğüslerini bile örtmekte gevşek davranıyorlardı. Başörtüsünün göğüsleri, gerdanı, boyun ve kulakları örtecek şekilde sıkıca başa sarılması yolundaki görüşler, ayette açıkça zikredilmeyen kişisel yorumlardan ibaretir.(28) Başlarının üzerindeki örtü, açık göğüslerini örtmeye hizmet etmiyordu. Burada örtülmesi hedeflenen ve istenen bölge, baş değil, göğüslerdir ve göğüsler ise, ferc kadar ağır avret bölgesi içindedir. Kaldı ki, başın örtülmesi bu denli kesin bir farz ve dinin vazgeçilmez bir emri olsaydı, "baş" (Ra's) ve "saç" (şa'r) sözcüklerinin ayetlerde geçmesi gerekirdi. Kur'an, pek çok konuda ayrıntılı olarak sözcük zenginliğini sergilemekten kaçınmazken, böylesine ciddi olduğu iddia edilen bir farzın en önemli bu iki sözcüğünü neden telaffuz etmekten kaçınmış olsun? Bir sivrisineği bile örnek vermekten çekinmeyen Tanrı,(29) neden 'baş' ve 'saç' sözcüklerini örnek vermemiştir? Demek ki Kur'an başın örtülmesini, başı şu ya da bu şekilde örtmeyi tamamen kadınların kendi iradelerine ve yaşadıkları sosyokültürel çevrelerinin koşullarına bırakmış olmaktadır. Bunun adı ise, gelenektir.

Günümüzde, ağır avret yerlerinin örtülmesini ihmal pahasına -el ve yüz dışında- başörtüsü başta olmak üzere kadının tüm bedeninin örtülmesi gerektiğini dinin kesin bir farzı olarak savunanlar çoğunluktadır. Erkek-kadın cemaatle namaz kılmaktan bile, ağır avret yerleri açılan erkeklerin bu durumunu görmemeleri için

Transparan ve yarı çıplak giyinenlere Hz. Peygamber'in "doğru dürüst giyinin" ikazı bile, bedeninin esas örtülmesi gereken yerlerini görmezden gelme pahasına, başörtüsü emri olarak yorumlanmıştır.

kadınlara onlardan önce seceden kalkmamaları yönünde uyarıların yapıldığı Peygamber dönemi gözümüzün önünde dururken, "başörtüsü namaz kılan bir kadının namazını Allah kabul etmez"(30) rivayetine dayanarak başörtüsünü namazda bile kesin bir hüküm sayılan bulunmaktadır. Bu görüş, İslam dininin temel esprisine uymadığı gibi, Peygamber dönemi toplumsal yapısına, sosyal ve tarihsel gerçeklere de aykırı düşer.

Transparan ve yarı çıplak giyinilerle Hz. Peygamber'in "doğru dürüst giyinir" ikazı bile, bedenın esas örtülmesi gereken yerlerini görmezden gelme pahasına, başörtüsü emri olarak yorumlanmıştır. (31) Başın örtülmesini farz sayan yorumlar, "görünen yerler hariç (illa ma zahara minha)" ifadesinden, el ve yüzler dışında tüm bedenın örtülmesinin cumhura göre gerekli olduğu yorumunu da, neredeyse tüm geleneksel rivayetlerin bir araya toplanmış. İbn Kesir'in tefsirinden almışlardır. Hemen herkes, aynı şeyleri tekrarlayıp duran birkaç kaynaktan hareketle bu yorumları yapınca, cumhurun kavli gibi bir yanıltmaca ortaya çıkmaktadır. Bu tefsir, bugün bile örtünme ve başörtüsü konusundaki pek çok klasik literatürün birkaç ana kaynağından birisidir. Dinsel, tarihsel ve toplumsal bakımdan birbirine zıt pek çok rivayetin içlerinde örtünme emrini takip eden günlerde Ensar kadınlarının siyah çarşafı geçirerek başları karga başı gibi olduğu rivayeti de dahil bu tefsirden yer aldığını biliyoruz.(32) Zaten yanlışlık da buradadır.

Göğüsleri örtmek için mutlaka "hımar" (başörtüsü) kullanmanın gerekmediğini, çağdaş İslam düşünürlerinden Muhammed Esed şöyle açıklığa kavuşturmuştur: "Hem İslam'dan önce, hem de İslam'dan sonra Arap kadınlarının kullandıkları geleneksel başörtüsüdür. Klasik Kur'an yorumcularına göre, bu başörtüsü kadınlar tarafından İslam öncesi dönemde az-çok süs giysisi olarak kullanılır ve uçları, örtünen kadının sırtına serbestçe bırakılır; o günün yaygın modasına göre, kadınların giydiği gömleğin ya da bluzun önünde genişçe bir açıklık bulunur ve böylece göğüsler örtülmezdi. Bunun içindir ki göğsün 'hımar' ile örtülmesinin emredilmesi, bu iş için mutlaka

Yahudilerin dini kanunlarını tefsir eden derleme kitap, Talmud.

'hımar' kullanılmasının gerektiğini ifade etmez; fakat yalnızca, kadınların göğüs kısmının, örten açık bırakılmasında sakinca bulunmayan yerlerden olmadığını ve dolayısıyla örtülmesi, gösterilmemesi gerektiğini ifade eder."(33)

Muhammed Esed, "(örten) örtülmesinde sakinca olmayan yerler ya da kendiliğinden görünen kısımlar hariç (illa ma zahara minha)" ifadesini de şöyle yorumlamaktadır: "Örten sözcüğüyle yaptığımız ilave, İslam alimlerinin ve özellikle (Razi'nin kaydettiğine göre) el-Kıfai'nin yaptığı 'kişinin hâkim örte' (el-âdetu'l-cariye) uyarak açık tutulabileceği, yani 'örtmemesinde beis olmayan yerler' şeklindeki açıklamayı yansıtmaktadır. İslam hukukunun geleneksel temsilcileri, 'görünmesinde örten sakinca olmayan' ifadesinin tanımını her ne kadar kadının yüzü, elleri ve ayaklarıyla sınırlı tutma eğili-

mini göstermişler, hatta sınırlamayı daha da ileri götürmüşler ise de illa ma zahara'nın anlamı, bizce çok daha geniştir; nitekim, kullanılan ifadedeki kasdı belirsizlik (yahut çok anlamlılık) de bu hususta insanın ahlaki ve toplumsal gelişiminin gereği olarak ortaya çıkan zamana bağlımlı değişikliklerin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Burada hem erkeklerle hem de kadınlara ulaştırılmak istenen mesajın özü, insanların 'haramdan gözlerini çevirmeleri ve iffetlerini korumaları' noktasında düğümlenmektedir ki, kişinin yaşadığı çağda, Kur'an'ın toplumsal ahlak konusunda getirdiği ilkeleri göz önünde tutarak, dış görünüşünde/giyimkuşamında göstermek zorunda olduğu dikkatin sınırlarını da ölçü belirlemektir."(34)

Bazı araştırmacılar, metin dışı yorum yapanların, başörtüsünü toplumsal koşulların dayatması sonucu geçici bir hüküm olarak nitelendiren görüşlerini eleştirerek, ilgili ayetleri metin merkezli yorumlamak gerektiğini öne sürmüşlerdir. Eğer örtünme ve başörtüsünü içeren ayetler, insan toplumu ve toplumsal gelişim paranteze alınarak yorumlanırsa, bizi doğru bir sonuca, başörtüsünün bağlayıcı bir hüküm olduğu sonucuna götürmektedir. Bu görüşte olan araştırmacılar, metin merkezli yorumları yine birbirleriyle çelişkili yorum ve rivayetleri içinde barındıran klasik tefsirlerden aktarmaktadırlar.(35) Bunun en büyük nedeni, başta da vurguladığımız gibi, "İslam Rönesansı'nın sonundan bugüne kadar insan ve özellikle kadınla ilgili dinsel hükümlerin, homosentrik değil, teosentrik bağlamda teşkil edilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, temel problem, Tanrı-insan- din ilişkilerinin insandan değil, Tanrı ve dinsel emirlerden kalkılarak kurulmuş olmasıdır. Bu kör döngü tersine çevrilmemiş süreci hiçbir reform ve yenileşme çabası sonuç veremeyecektir.

Başörtüsü, modern çağın gelişme ve değişimi adeta dayatması sonucu, insan sorununu çevresinde ele alınacak yerde, hep kadını bireysel ve sosyal yaşamdan uzaklaştırma cezası olarak tecelli etmiştir. Bu konuda son yapılan çalışmalar da, yine klasik literatürü olduğu gibi referans verdiklerinden, kamusal bir dindarlık sim-

Klasik İslam kültüründe imanın altı şartı içinde geçmediği halde tesettür kavramının simgesi olan başörtüsü, "zarurat-ı diniyye" den sayılmış; başörtüsü kullanmanın da zımnen bu altı şart içinde bulunduğu iddia edilmiştir.

gesinin İslam'ın temel şartlarını unutturacak kadar, klasik eserlerdeki rivayetleri tartışılmaz ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez dogmaya dönüşmüşlerdir

Örneklere bakalım:

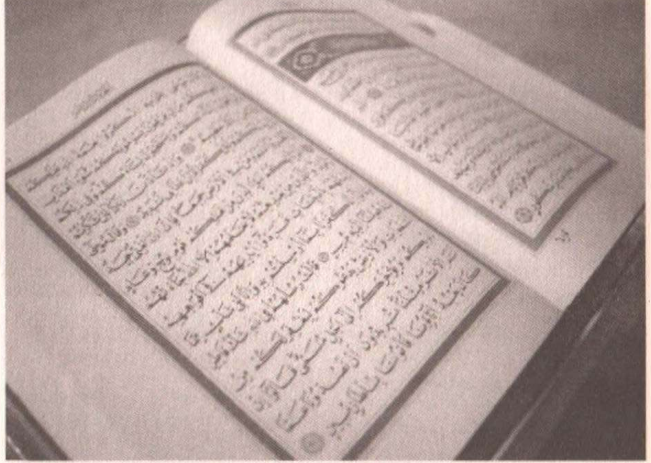
Hımar'a başörtüsü anlamı yüklemeye yanlışlığından daha ileriye gidilmiş, bu kavramı yüz örtüsü ya da peçe şeklinde tercüme ederek, 24 Nur 31. ve 60. ayetleri delil gösterilmiştir. Hımar'a peçe anlamı verenlere göre belli bir çağa ulaşmış kadınlar ile cariyeler bu yüz örtüsünden (hımar'dan) muaf tutulmuşlardır. Âdetten kesilen bir kadına peçenin farz olmadığını iddia eden bazı araştırmacılar, hür kadınların peçe kullanmalarının farz olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu farzı yerine getirmemenin herhangi bir ceza müeyyidesi olmadığını bildikleri için, bunun Allah ile kul arasında olduğunu söylemek zorunda kalmışlardır. Hiçbir dinsel gerekçe ve kanıtı dayanmadan hımar'ın anlamı başörtüsü ötesinde peçeye kadar genişletilmiştir.(36) İslam muamelelerinin İsrailiyat ve Mesihiyat adı verilen Yahudi ve Hristiyan geleneklerden de beslenerek çelişik rivayetler içerdiği önemli konulardan biri, belki de en önemli, hiç kuşkusuz örtünme emridir. Peçe, Yahudilikte kullanılan bir kavramdır. İslam'a bu din ve gelenekten sızdığını söyleyebiliriz.(37)

"Başörtüsü, başı örtmek, çıplak baş ve saçların örtülmesi" gibi kavram ve uygulamalar en açık-seçik olarak Talmud'da geçmektedir. Eğer bunları başörtüsü için dinsel delil olarak kabul etseydik ya da Yahudiliğe mensup olsaydık, başörtüsünün hiç tartışmaz ve kesin bir dinsel emir olduğunu söyleyebilirdik. Kaldı ki Talmud, Yahudi dini hukuku ile ilgili kitaplardır. Mişna ve Talmud'da, açıkça başı ve saçları örtmenin gerekliliği defalarca vurgulanır. Ama Kur'an'da böylesi-ne açık bir kanıt olmadığı için, vurgu da tabiatıyla yoktur.

Birkaç örnek verelim:

"Erkekler bazen başlarını kapatırlar bazen de kapatmazlardı; fakat kadınların başları daima kapalı idi..." (Talmud Bavli, Nedarim, 306) (38)

"Mişna zamanında kadınların başlarını kapatmaları genel bir uygulamaydı..."

Kuranda hadislerin hiç birinde başörtüsüyle ilgili açık ve kesin bir emir yoktur.

(Talmud Bavli, Nedarim, 306)

"...geleneksel Yahudi uygulamasına göre, kadına, başı açık bir şekilde dışarı çıkması yasaklanmıştır." (Talmud Bavli, Ketuboth, 726) (39)

Bedenin kapatılması ve başın örtülmesine gerekçe olarak gösterilen nedenler, yapay geleneksel İslam'la Yahudilik'te neredeyse birbirinin aynıdır. Bu aynıyet, İslam'ın geçersiz ilan ettiği Yahudiliğin, İslam'a eklemlenen yapay gelenekte varlığını nasıl sürdürdüğünü belgelemektedir. Yahudilik'te bedeninin örtülmesine ilişkin gerekçeler şöyle sıralanmaktadır:

* Kadın vücudu tahrir edicidir.

* Kadınların kapalı giysiler giymeleri erkeklerin kışkırtılmalarını engeller.

Başörtüsü kullanmayı gerektiren nedenler de şöyle sıralanır:

* Başörtüsü kadının en cazip bölgesini kapatmak içindir.

* Başörtüsü asil ve zengin kadınların sembolüdür.

* Başörtüsü kadının erkeğin alt seviyesinde olduğunu gösterir.

* Başörtüsü kadının tabiatındaki kötülüğün simgesidir.

* Başörtüsü çıplaklığı kapatmaktadır.(40)

Bu gerekçeler, İslam'da örtünme ve özellikle başörtüsü için öne sürülen gerekçelerin hemen hemen aynıdır. Son maddeye dikkat ederek, çalışma boyunca vurguladığım gibi, başörtüsü, çıplaklığı kapatmanın sembolüdür. Başka bir deyişle, kadın ne kadar örtünürse örtünsün, başörtüsü kullanmadığı sürece çıplaktır. Yahudilik'teki başörtüsü ile yapay İslam geleneğinde yer alan başörtüsü söylemi, birbirine çok benzemektedir. O halde, her ikisinde de başörtüsü hem nedenleri, hem rolleri ve hem de sonuçları bakımından birbirinin aynıdır, diyebiliriz. Klasik İslam kültüründe imanın altı şartı içinde geçmediği halde tesettür kavramının simgesi olan başörtüsü, "zaruratı diniyye" den sayılmış; başörtüsü kullanmanın da zımnen bu altı şart içinde bulunduğu iddia edilmiştir. Gerekçe ola-

İslam'da başörtüsü söylemi, hep konuyla ilgisiz ayet ve birbiriyle çelişkili rivayetlerle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Dil oyunu ile din uygulaması yapılmıştır.

rak da, birbirleriyle çelişik rivayetler tevatur kabul edilmiştir. Namaz ve orucun ihlali ile tesettürün ihlali farksız görülmüştür. Ama yapılıp yapılmamasını değerlendirecek hukuki ya da imani herhangi bir müeyyide gösterilememiştir. Ayetlerde işaret edilen tesettürü kabul ettiği halde bu yerleşik yorum geleneğinin aksine teviller yapmak, dolaylı inkâr ya da küfür olarak hükme bağlanmıştır. Tesettüre riayet etmemek, hem büyük günahlardan değildir, denmiş, hem de "zinadan korunma emri"yle "örtünme emri" bir tutulmuştur.

İçki içmek, zina etmek gibi fillerde İslam hukuku devreye sokulurken, neredeyse imanla İslam'la özdeşleştirilip simgeleştirilen başörtüsü veya peçenin takılmamasının kul ile Allah arasında bir "suç" olarak görülmesi, başörtüsünün dinsel temele dayandığı tezini çürütmektedir. Kaldı ki farziyeti konusunda söyleyenler birbiri ile taban tabana çelişkili olup "örtünmek gerekir, başörtüsü örtülmemelidir; çünkü başörtüsü kadının namusunu, İslam'ın sembolüdür" demekten başka bir bağlayıcı kanıt dayanmamaktadır. Başörtüsüne dinsel ve hukuksal ikna edici bir kanıt bulunamayınca, geçmiş din ve uygarlıklardaki uygulamalar referans gösterilerek onlardan istimdat beklenmiştir.

"Kitab-ı Mukaddes, havari Pavlus'tan Korintoslulara yazdığı mektupta örtünmeyi emreder: Ben Mesih'e uyduğum gibi, siz de bana uyun. Bilmenizi isterim ki her erkeğin başı Mesih ve kadının başı erkek ve Mesih'in başı Allah'tır. Erkek Allah'ın sureti ve izeti olduğu için başını örtmemelidir. Fakat kadın erkeğin izettidir. Bu nedenle ve melekler uğruna kadın, bir yetki işareti olarak başını örtmelidir. Kadının örtüsüz Allah'a dua etmesi yaksır mı?" (42)

İslam'ın geçersiz kıldığı ilân ettiği Tevrat'tan da bu konuda kanıtlar getirilmiştir; klasik İslam literatüründeki (buna en sahih hadis kitapları da dahil) konuyla ilgili zaten karmakarışık ve çelişkili rivayetler böylece iyiden iyiye içinden çıkmaz hal almıştır. Örnek vermek gerekirse: Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kadınlar başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar." (24 Nur 31) ayeti indigi

Kadının, tek gözü hariç her yennin kapatması, onu "sakıncalı bir cinsel varlık" olmaktan kurtaramamıştır.

zaman, izarlarını (uzun eteklerini) aldılar da etekleri yönünde yardılar ve bunlarla başlarını örttüler." (43) Bu rivayet, baştan başa çelişkilidir. Bir kere, ilgili ayette, "örtülerini (başörtüsü söylemine göre başörtülerini) yakalarının üstüne salsınlar" ifadesi bulunmaktadır. Arap kadınlarından bir kısmının zaten başlarına aksesuar ve süs olsun diye örtü taktıklarını biliyoruz. Olmayan başörtüsü, bu rivayete göre, nasıl salınacaktır? Kaldı ki Arap kadınlarının hepsinde de başa atılan bir örtü de yoktu. Bu rivayet doğru ise, ayetteki başörtüsü, bizim anladığımız anlamda olmamalıdır. Çünkü eteklerini yırtıp başörtüsü yapan kadınlardan bahsedilmezdi. Kaldı ki, kadının başını örtmek için, ağır avretini örten eteğini yırtıp başörtüsü yapması, hangi dine, ahlaka ve medeniyete sığabilir? Tamamen tutarsız ve çelişkili olan bu ve benzeri rivayetlerin Buhari veya Muslim'de geçmesi, akla, ahlaka ve iz'ana saygıyı elden bırakmamızı ve insanlığımızın ödün vermemizi gerektirmemektedir.

Kur'an ve Hz. Peygamber'e nispetinde kuşku götürmeyen hadislerin hiç birin-

Örtünme ya da tesettür, dinsel temele dayanmayan başörtüsü ile bir değildir. Başörtüsü, örtünmenin yerine geçmediği gibi, başörtüsüzlük de çıplaklıkla açıklanamaz.

de başörtüsüyle ilgili açık ve kesin bir emir olmadığı için, başörtüsü söylemi, yine aynı söylem sahiplerinin yeri geldiğinde muharrefliğini kuvvetle vurguladıkları, başörtüsüne dinler arası diyalogla dinsel destek aradıklarında da "İbrahimi Dinler" diye meşrulaştırdıkları Hristiyanlık ve Yahudilikteki uygulamalardan desteklenmiştir. Halbuki, "İbrahimi Dinler" kavramı ilk defa Louis Massignon tarafından kullanılmış; Müslümanları ve dinler arası ilişkileri Hz. Muhammed'den koparmak için icat edilmiştir. (44) İslam'da başörtüsü söylemi, hep konuyla ilgisiz ayet ve birbirleriyle çelişkili rivayetlerle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Dil oyunu ile din uygulaması yapılmıştır. (45) Bu da çelişkinin başka bir boyutudur.

Örneğe bakalım:

"Tevrat'ta erkekler de başını örtüyor. Yüz de öyle. Hz. Yakub'un annesi Rebekka, Hz. İshak'ın eşi, Yehuda'nın gelini Tamar, Hz. Yusuf'un eşi Rachel, ve Hz. Yakub'un eşi, hepsi de başörtülü. Tevrat'ta bunları görüyoruz. Demek ki "İbrahimi" gelenek olarak da başörtüsü yaşıyor." (46)

Başörtülü-başörtüsüz ayrımını keskinleştirmek ve başörtüsünün, temel insani örtünmeyi gölgede bırakacak kadar vurguyla dayatılmasını sağlamak için, Asurluların bile kanıt gösterildiğine tanık olmaktadır. (47) Oysa tarihi, Hz. Peygamber'le başlatılan ve dördüncü halife ile sona erdiren İslam tarih konsepti ile İslam öncesi tarih birbiriyi katıştırdı (48) Asurlular'ın, Hristiyanların ya da Yahudilerin uygulamaları kanıt olarak gösterilemez.

Talmud'da "bazen erkeklerin de başı kapalıydı" ifadesi, "sünnette başı açık olmak, diye bir şey yoktur; Hz. Peygamber evde ve ev dışında daima sarık sarardı" iddiasının İslam'ı değil, İslam öncesi din ve gelenekleri, çağırıştığını fark etmemek mümkün değildir. Ülkemizin bazı bölgelerinde 15-20 yıl öncesine kadar, başı açık, şapkasız dolaşan erkekler de kınanırdı. Aynı araştırmacı, Müslüman kadının başörtüsüyle simgelediği iddia ettiği gibi, Müslüman erkeğin de müşriklerden farkının sarık olduğunu söylemiştir. Ona göre, Mevlevi kavuğu veya fotr şap-

ka hoş görülmemiştir. Ama kimin, neden bu şapkaları ya da külahları hoş görmeyi belirtmemektedir. Bu kanıtsız ve dayanaksız görüş, başörtüsü savunusundaki mantıkla aynıdır. Hımar, araştırmacıya göre, yalnız başörtüsü değil, tüm eli, yüzü örtecek bir örtüdür. Aslında bu örtü, gözleri de örtmelidir. Ne var ki kadının yürümesi ve önünü görmesi bir canlı varlık olarak zaruri olduğundan, gözlerini kapatmamasına izin verilmiştir. (49)

İslam dini gelinceye kadar, aşağılanan, horlanı ve insan vasfı layık görülmeyen kadın, tam İslam'a aydınlığa kavuştum, insanlığım iade edildi, derken, hem de akademik düzeyde ve onun mahremiyetinden hareketle İslam öncesi mahrumiyete yine İslam kullanılarak mahkûm edilmesi, geçerliliğini yitirmiş din ve geleneklerin, İslam'a eklenilen yapay gelenek içinde varlığını sürdürdüğü gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kadının tüm varlığı ve bedeniyle "mahrem", "avret" ve "cinsel cazibe kaynağı" olarak görülmesi, hiçbir dinsel, insani ve medeni ölçü tanımadan, aklı ve mantığı hiçe sayan boyutlara ulaşmış; kadının başını örtmesi, çarşafa girmesi, tepeden tırnağa tek gözü hariç her yerini kapatması, onu "sakıncalı bir cinsel varlık" olmaktan kurtaramamıştır. Örneğin, Hayrettin Karaman, başın avret olduğunu söylemekte, hangi başörtüsünü örterse örsün, başın çizgilerinin belli olacağından, başörtüsünün bile avret olan başı tam örtmediğini öne sürebilmiştir. Karaman, başörtüsünü kesin ve vazgeçilmez bir dinsel emir olarak anlatmak için, bu şekilde, avret olan başın çizgilerini göstereceği "tehlikesi"ne işaret ederken, başörtüsünün kutsiyetini haleldar etmek için, cariyelere de konumlarını hatırlatmayı ihmal etmemiştir: "Kadınların hizmetine ihtiyaç varmış. Bu hizmet de 'cariye' denilen bir insan tipiyle karşılanmış. Bunun mümini de var, kâfiri de var. Mümin oldum diye örtünmez. Cariyeye cariye der." (50)

Açıkça görüleceği gibi, kadın, erkeğe göre daha az insan; cariyeye de kadına göre daha az kadındır. Bir cariyeye, Müslüman da olsa, kadınlık, insanlık makamına yükselememektedir. O cariyeye olarak kalmalıdır. Çünkü lütfedilirse hizmetkâr,

Çıplaklık nedir, örtülü olmak nasıl tanımlanır gibi hususlar, Türk kültür ve örfüne göre belirlenerek saptanır.

kahredilirse satılık bir maldır. Örtünme ve başörtüsü kullanabilmesi için, kadın olması yetmez; hür de olmalıdır. Bugün fiili olarak cariyelik geleneğinin olmadığını, dolayısıyla akademisyenlerin bu konuyu bir fikir teatisi bağlamında ele aldıkları gibi iyi niyetli iddialar varsa da, teorik açıdan, aynı akademisyenlerin, cariyeliği hâlâ zihinlerinde İslami bir kurum ve uygulama tarzı olarak muhafaza etmeye çalıştıklarını da görmemizle edemeyiz. Daha kötüsü, teorik düzeyde akademik bir tartışma gibi değerlendirilen bu konunun, başörtüsü vurgusu ve dayatması yapıldığında, toplumsal pratikte nasıl bir

ayrışmayı tevlit edeceği aşikârdır.

Örtünme, cariyeler söz konusu olduğunda bir hak, bir özgürlük anlamına geliyor, erkekler söz konusu olduğunda ise, avretten avrada, mahremiyetten mahrumiyete dönüşen bir mahkûmiyet anlamına buründürülüyor. Oysa örtünme ya da tesettür, dinsel temele dayanmayan başörtüsü ile bir değildir. Başörtüsü, örtünmenin yerine geçmediği gibi, başörtüsüzlük de çıplaklıkla açıklanamaz. Tesettür, açık-saçık olmamak, hicap ise, kadının kendisine nikâhı helal olanlar karşısında açmaması gereken kaba avret yerlerini açmamasıdır. Kur'an'da kadınlar için, "ziynetlerini açmasınlar, ırzlarını korusunlar" emri, örtünmeyi anlatır, başörtüsünü anlatmaz.

Peygamber zevceleri için örtünme verasının özel bir anlamı vardır. Peygamber ve zevceleri konuklarına çok ikram ederler ve yoksullara yemek vermekten zevk alırlardı. Bu yüzden birçok kimse, yemek için Peygamber'in evine

Tesettür ayetinin iniş sebebi,
dışarı çıkan kadınları cariyeye
sanarak taciz eden ayak
takımının davranışları idi.

Bu gibi kadınlar tanınınsınlar
diye örtünmeleri bildirildi.

Kadın, Cumhuriyet öncesine kadar, ancak "İslam'a hizmet etmek" için tahsil hayatına atılabilir.

gelir, bazen yemeğin pişmesini bekler, bazen yemek piştikten sonra konuşmaya dalar. Peygamber'in zevceleri ise zorunlu olarak bunlar arasında dolaşır ve yemekte beraber bulunurlardı. Hicap (örtünme) ayetli bu durumu bir koşula bağlamak için indirilmiştir. Aslında, başta Peygamber'in evi olmak üzere, insanların birbirlerinin evlerine temel insani görgü kurallarına riayet ederek girmelerini emreden Kur'an, örtünmeye dikkati, genellikle görgü kuralları bağlamında çekmiştir. Araplar, Peygamber'in evine dahi palıdır-küldür, destursuz girerler, onu ve ailesini zor durumda bırakırlardı.

"Siz ey imana ermiş olanlar! İzin verilmedikçe Peygamber'in evlerine girmeyin ve yemek için (davet edildiğiniz zaman erkenden) gidip hazırlanmasını beklemeye kalkışmayın: çağırıldığınızda (en uygun zamanda) girin; yemeği yiyince hemen ayrılın; lafa dalmayın; bu durum Peygamber'i üzebilir; ama sizden (gitmenizi istemeye de) çekinebilir; fakat Allah doğruyu size öğretmekten çekinmez."(51)

Tesettür ayetinin inış sebebi de, dışarı çıkan kadınları cariye sanarak taciz eden ayak takımının davranışları idi. Bu gibi kadınlar tanınınsınlar diye örtünmeleri bildirildi. Ayetteki "tanınınsınlar ve incitilmesinler" illeti de bunu gösterir.(52) Bu gün ise böyle bir illet ya da neden zaten mevcut değildir. Çıplaklık nedir, örtülü olmak

nasıl tanımların gibi hususlar, Türk kültür ve örfüne göre belirlenerek saptılır.

Neden Örtünme, Neden Başörtüsü?

Zaman ve toplumsal koşullar değişir, "cılbab"lı ve "başörtülü" olanlar, toplum tarafından kötü yolun yolcusu olarak telakki edilmeye başlanırsa, bu kıyafetlerin hemen değiştirilmesi gerektiğini söyleyen bazı araştırmacılar, zımnın, başörtüsü söyleminin, kalıcı ve kesin bir dinsel emir olmadığını da belirtmiş olurlar.(53) "Başörtüsü, Müslüman kadının kimiği, onun ayrılmaz bir parçası, onu çıplaklıktan kurtaran örtü ve kesin bir farzdır." iddiası, Müslümanlıkta şekilciliğin hangi boyutlara kadar varıldığını gösteren en açık örneklerdendir. Oysa İslam'daki her emrin illeti ve gerekçesi, bütünüyle ahlak yasalardır. Manevi ve ruhi derinliğin ifadesidir. Özellikle kadın konusu etrafında yoğunlaşan bu şekilcilik, yeni değildir. Cumhuriyet kurulmadan çok önce başlamış bir süreçtir. Ancak biz, çok daha gerilere gitmeden, Cumhuriyetimizin kuruluş arifesine rastlayan dönemde, bugünkü başörtüsü şekilciliği ve dayatmacılığını açıkça görebiliyoruz.

Şeyhulislam Musa Kâzım'ın kadın ve örtünme ile ilgili sözlerine bakalım:

"Erkek ve kadının namus ve iffeti örtüye bağlıdır. Karı ile kocanın kendi iffet ve ismetlerini son derece muhafaza et-

meleri ve korumaları ise, behemehal kadınların mesture (örtülü) olmalarına bağlıdır. Çünkü, insanlarda ve umumiyetle kadınlarda rekabet ve kıskançlık hissi yaratılıştan gelen bir durumdur. Eğer bir kadın gayri mesture olarak rast geldiği erkekle görüşmekte, konuşmakta ve hatta istediği bir erkeği kendi evine kabul etmekte ve arzu ettiği erkek meclis ve mahfelerinde bulunmakta serbest kalırsa, kocasından daha zarif, daha latif erkeklere, tabii ve gayri ihtiyari olarak kendisinde bir meyil ve muhabbet hasıl olacağı...(54)

1920'lerden önce tesettürle ilgili olarak verilen bu fetva tarzı hükümde, erkeğin namus ve iffeti de kadına havale edilmiştir. Namus ve iffetin biricik ölçüt ve işareti olan tesettür (daha sonra sadece başörtüsü söylemine dönüşecektir), kadının günlük yaşamını, sosyal ilişkilerini ve toplumda alması gereken rolü elde etmesini kolaylaştıracak bir enstrüman değil, tam aksine, en azından Musa Kâzım'a göre, engelleyici, hadi bilemediniz kısıtlayıcı bir işlevsellik yüklenmiştir. "Mesture" olarak bile bir kadının en meşru toplanırlara katılması, "ya davulcuya ya zurnacıya gider" şeklindeki folklorik ve primitif bahaneyle hem de İslam adına, yasaklanmıştır. Kur'an, tam da bu iddiaların tersini söyler. Kadınlara, sosyal hayatta, normal koşullarda ve toplumsal ilişkilerde erkeklerle bir arada olabilirler. Bu yasaklama İslam kaynaklı değildir. Kur'an'da bir arada bulunmakla ilgili birçok ayet vardır. Kadınlara getirilen en küçük, ama adaletsiz kısıtlamaları bile Kur'an onaylamaz. Tanrı, kadınlara seslenerek şöyle izin vermektedir: "Sizin için evlerinizde ya da çocuklarınızın evlerinde, babalarınızın evlerinde yahut arkadaşlarınızın evlerinde yiyip içmeniz de bir beis yoktur. Birlikte yahut ayrı ayrı yeme-

Örtü karşılığında, kazanç ve geçim temini için dışarı çıkmaması sağlanan kadın, nasıl olur da ilim ve fenni tahsil edebilir?

nizde de bir sakınca yoktur.”(55) Erkek ve kadınlar, hicret ve Allah yolunda çaba sarf (56)etmek gibi en ciddi eylemlerde bile erkeklerle bir arada anılırlar. Camide, çarşıda, pazarda, ülke savunmasında hatta insanın bulunabileceği her yerde kadın vardır. Hz. Peygamber’in eşi Aişe’nin, Cemel Savaşı’nda askere komuta etmesi, bu örneklerden biridir.

Bir başka örnek de İsmail hakkı İzmirli (1868-1946)’nin sözleri:

“Kadının örtünme halini muhafaza etmesi, hakkında en büyük şeref ve sadettir. İslam dini, kadın hakkında tercih edilen bir hayır olan örtüye karşılık kadına bir takım menfaatler temin etmiştir. a. Kazanç temin etme yolları kadından düşmüş olmasına karşılık, erkek üzerine vaciptir. En ağır vazife olan geçim temini örtüye karşılık kadından kaldırılıyor. b. Cihat erkeğe vacip, kadına değildir. Örtü, ilim ve faydalı bilgi tahsil etmek için hiçbir zaman engel olmaz. Kadın ilmi ile, aklı ile yüceliyor. Kadına faydalı terbiyeyi vermek lazımdır.”(57) İzmirli, örtünmenin kadın hürriyetini sınırlandırmak olduğunu açık yüreklilikle belirterek sözlerine şöyle devam etmektedir: “Kadının eğitim ve öğretimi, fitrı vazifelerini ihmal etmeye kadar varırsa, mesela kadın ev işlerini terk ederek dış işlere giderse, zaruret olmaksızın maiyet ve kazanç peşine düşerse, analıktan nefret ederse, evlenmeye karşı isteksiz olursa, bu gibi kötü durumları ortadan kaldırmak için tabii olarak eğitim ve öğretimi sınırlandırılır.

Yüce Şeriat, kadın hürriyetini bir dereceye kadar sınırlandırarak örtüyü meşru kılmıştır. Bu maddi medeniyetinin gereği olarak, mutlak anlamda kadın hürriyetinden, kadınlara ait eğitim ve öğretimi hususunda İslam dininin yüce tavsiyelerine ihtimam göstermek gerekir. Fesat

İslam kaynaklarında zikredilmemiş olsa da kadının başı da, saçı da avret sayılmaktadır.

galebe çalarsa yüzünü de örtmelidir. Kadının dışarı çıkması, imkân ölçüsünde ziynetini gizlemek, çıkmaya mecbur olmak, fitnenin yokluğunun kesin olması gibi kayıtlarla sınırlıdır. Kadınların erkeklerle beraber bulunmaları (ihtilat) fuhşun artmasına sebep olacağından, kadının erkeklerin toplantılarında beraber bulunması yasaklanmıştır. Kadın için hasıl olan sınırlama, ahlak zayıflığının doğurduğu bir netice olduğundan örtü içtimai bir zaruret olur.”(58)

Bu metni dikkatle okuduğumuzda, başörtüsü ve örtünme söyleminin bugün karşı karşıya kaldığı kafa karışıklığının ne kadar eskiye dayandığını görürüz. Kadına örtü verilirken, ona ödül olarak evde oturması ve hiçbir kazanç yükümlülüğü çekmemesi başlıyanıyor. Çalışıp kazanması için açık olması gerekiyor gibi, kadının tüm eylemlerini kazanç

temini için çalışmakla sınırlandırıyor; fakat bu hakkın da, örtünme karşılığında ödül olarak verildiği öne sürülmektedir. Örtü karşılığında, kazanç ve geçim temini için dışarı çıkmaması sağlanan kadın, nasıl olur da ilim ve fenni tahsil edebilir? Bu çelişkiler ve çözülmemeyen kafa karışıklıkları, bugün de başörtüsü söyleminin handikaplarıdır. İkinci nokta, kadının örtünmesini içtimai hayata katılmak için şart koşarken, kadının içtimai hayatı da sınırlandırılmaktadır. Buna göre kadın, en çok sosyal hayatta değil, evde örtülü olacaktır. Demek ki örtü, kadınlar için özgürlük değil, onların bireysel ve toplumsal yaşam alanlarını sınırlamak anlamına gelmektedir. Üçüncü nokta, kadının hem örtünmesini istemek hem de onu sosyal hayattan tecrit etmek, onun ahlak zafiyetine bağlanmaktadır. Başta vurguladığımız gibi, kadının örtüsü ve başörtü-

Dine sadakatleri ile mesleklerine duydukları heves arasındaki her çatışma, ya batı modernizminin eleştirisine ya da gelenekselliğin eleştirisine dönüşmektedir.

sü sorunu, onun ikinci sınıf bir insan, Sadık Albayrak'ın deyimiyle belki insanın farklı bir "yaratık", ya da Hayrettin Karaman'ın deyimiyle "bir insan tipi" olarak görülmesine; "alınır satılan bir mal" şeklinde değerlendirilmesine yol açan çelişkilerden hâlâ bir türlü sıyrılamamış olmaktan kaynaklanmaktadır. Kadın, Cumhuriyet öncesine kadar uzanan bu zihniyette; ancak "İslam'a hizmet etmek" için tahsil hayatına atılabilir. Ancak, bu köktenci ve tekil amaç bile, onun örtünmesinden sonra gelir. Ne yazık ki, İslam'ın ve Kur'an'ın onaylamadığı, hatta kökten kaldırmaya çalıştığı bu zihniyet, Cumhuriyet kurulduktan sonra da, hem de hiç bir değişikliğe uğramadan devam etmektedir: "İslam'a hizmet etmek gayesiyle okumanın zaruret kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü, 'iyiliği emir, kötülüğü nehiy', farz-ı ayn (herkesi tek tek bağlayan farz-Ş. F.) olmadığı gibi, kişinin itikadı ve ibadeti için gerekli olanın dışındaki ilimleri tahsil etmesi de farz-ı ayn değildir. Kadınların mutlaka bilmesi gereken şeyleri, başarılarını açmayı gerektirmeyen okul ve kurslardan öğrenmesi pekâlâ mümkündür. 'İyiliği emir' görevini, başka yollarla kendisini yetiştirenler de yapabilir. Üstelik, İslam'a hizmet etmek mutlaka resmi bir okulda okumayı ve resmi bir dairede çalışmayı gerektirmez. İslam tarihi, hiçbir resmi tahsili olmadığı halde, kendisini özel olarak yetiştirip İslam'a ve ilme hizmet eden kadınlarla doludur. Şüphesiz, kadınların bazı sahalarda okuyup yetiştirmelerinin büyük faydaları vardır. Ama bu bir haram işlemeyi tecviz edemez. Özellikle büyük günahları işlemekte müsamaha yoktur.(59)

Ülkemizin sayılı din adamlarından biri olarak bilinen Güneç'in bu görüşlerine bakılırsa, kadın ancak İslam'a hizmet için, iyiliği emir, kötülüğü yasaklama için okuyabilir. Kaldı ki bu görevi başkaları yapıyorsa (büyük olasılıkla erkekleri kastediyor-Ş. F.) kadınların okumasına hacet kalmaması demektir. Kendi kendilerini "alim" olabılırlar. Ancak, İslam tarihinin 'alim' kadınlarla dolu olduğu iddiası temenniden öteye, tarihsel bir gerçekliği yansıtmaz. O halde kadın, harama düşmemek için örtünmelidir. Yani başını örtmelidir. Büyük günah işlemekten uzak kalmak istiyorsa, başını örtmeli; bu uğur-

Kadın, örtü ile cinsel cazibesini gizler.

da, bırakın sanat, ilim, fen, musiki ve diğer insani etkinlikleri, Tanrı'nın her insana helal kıldığı kazanç işlerini bile feda etmelidir. Bu görüş, bir kere, ticaret kervanına sahip, ticaret zengini ve bugünkü deyimle işkadını Hatice ile hayatını birleştiren Peygamber'in yaşam felsefesine taban tabana zıttır. Sözü dinlenen bir din adamı olan Güneç, başörtüsü örtmemeyi "haram" ve "büyük günah" saymaktadır. Bu tamamen onun kişisel ve keyfi bir yorumudur. Çünkü çalışmanın ilgili bölümünde, böyle bir haramın ve büyük günahın olmadığını, klasik İslam eserlerinin tanıklığında ortaya koyacağız.

Başka bir ilahiyatçı akademisyense, Güneç'in yoruma dayalı bu yargısını farklı bir açıdan desteklemektedir. Ona göre örtünme (tabiidir ki başörtüsü kaste-

diliyor-Ş. F.) "sadece Allah'ın, hepimizin ve her şeyin yaratıcısının buyruğunu kabul etmektir. Açıklığa gelince, basit bir hürriyetin kullanılması uğruna birçok esaretin kurbanı olmaktadır." (60) Bu araştırmacıya göre, başörtüsüne riayetsizlik, köleliği, cariyeliği kabullenmektir. Başı açmak basit bir hürriyettir; ama sonucunda esaret vardır. Bu esaretin adını koymak gerekirse -her ne kadar görüş sahibi itraftan çekiniyorsa da- örtünenler hür, örtünmeyenler cariyedir, diyebiliriz. Topaloğlu'na göre, esaretten kurtulmak, başka bir deyişle, cariye olmamak için örtünmelidir. Bu alıntılardan çıkan görüşlerin ortak yönü, başörtüsünün farz-ı ayn olduğu tarzındadır. Başörtüsü buna göre, Tanrı'nın kuşku götürmeyen bir buyruğudur. Böyle olunca, onu yapmamak, haram işlemek, hatta büyük günaha girmek demektir. Peki, acaba başörtüsü, kadının özgürlüğünü mü, yoksa esaretini mi simgeler? "Başörtüsüne özgürlük" talebi ile "başörtüsü özgürlüğü" talebi, hangi noktada birbiryle çelişmektedir? İlk, başörtüsüne özgürlük elde edip, örtünen esaretinin önündeki engellerin kalkmasını mı anlatmaktadır? İkincisi, her kadının başlarını örtmeleri ve örttürülmelerinin yolunu açmak için istenen bir özgürlüğü mü anlatmaktadır? Bu talepler yoksa, Türk toplumunda, hala Cahiliye dönemi "hür kadın-cariye kadın" ayrımının yaşamakta olduğunu mu savlamaktadır? Bir taraftan başörtüsü, hatta tek göze kadar örtünme, diğer taraftan da, "zorda kalmadıkça evde oturmanın gerekliliği", nasıl aynı söylemde birleşebilmektedir? Eğreti birleşmeyi, hangi çelişki beslemektedir?

Başörtüsünün farz olmadığını; erkek ve kadın için kaba avret yerlerinin örtülmesi ile ilgili ayetlerin bile, sadece tek bir ayette geçen ve başörtüsü anlamına gelmeyen ayetten başörtüsünün farz olduğu sonucunun çıkarıldığını bir defa daha yineleyelim. Çelişkinin ana kaynağı, dil oyunları ile akse suvar olan bir enstrümanın farz gibi gösterilmesidir. Dinsel temeli bulunamayan bir "farz" ile kamusal bir dinselliği yaratıldığını saptamaktayız. Asıl sorun teolojik bağlamda odaklanıyorsa da, başörtüsünün siyasal ve sosyal bir farz olarak takdimi, sorunun sosyolojik yanılla analizinden de yararlanmamızı uygun kılacaktır: "Dine sadakat-

Başörtüsü söylemine göre, başörtüsü kadının özgür olduğunu, namuslu ve iffetli olduğunu belgeler. Başörtüsü, aynen namaz ve oruç gibi temel bir farzdır ve dinin kesin bir emridir.

Başörtüsü, İslam'ın kendi öz yapısına ait bir hüküm ve farziyet değil, zaman ve koşulları gözetken din adamlarının "fitne ve kadının varlık olarak avret" sayılması gibi öznel değerlendirmelerinin tezahürü bir söylemdir.

leri ile mesleklerine duydukları heves arasındaki her çatışma, ya batı modernizminin eleştirisine ya da gelenekselliğin eleştirisine dönüşmektedir. İçinde bulundukları karma yaşam biçimi ve kamusal görünürlikleri başörtüsü ardında gizlense de, İslamiyet'in kuralları ile ne ölçüde bağdaşmaktadır? Kadını mahrem alanda tutmaya, cinsler arası ayrışma ve hiyerarşiyi dayalı İslami düzen ile ne ölçüde uyum içindedir? İslam'ın kadına tanıdığı mahrem alanı, eğitim ve siyasal hareket aracılığıyla terk etmekte, kendilerini sınıfta, yolda, otobüste, tüm kentsel mekânlarda kadın erkek ortak yaşam alanlarında bulmaktadırlar. Toplumsal pratikleri, İslamcı söylemi zorlamaktadır. Bireyselleşen yaşam stratejileri, potansiyel olarak İslami çevre ve özellikle erkeklerle çatışma tohumu taşımaktadır. Kadınlar ev içinde ve erkeklerle olan ilişkilerinde geleneksel anne ve zevce rolleri içinde tutulmakta, "doğaları" öne sürülerek sınırlamalar getirilmekte, dini-politik eylem bağlamında ise bilgilenmelerine hoşgörüli bakılmaktadır. Toplumda militan, özel yaşamda geleneksel Müslüman kadın, siyasal İslamcı hareketin idealize ettiği kadın tiplmesidir." (61)

Başörtüsü söyleminin yarattığı teolojik ve sosyolojik çelişkileri, açmazları bir yana bırakıp, neden örtünme ve başörtüsü sorusuna verilen yanıtlar üzerinde durmaya devam edelim: Nur Suresi'nin 31. ayeti, "başörtüsü"ne tek ve kesin kanıt olarak yorumlandığında, doğal olarak kadın bedeninin tümü, avret, yani görülmesi haram cinsel bir metaya dönüşmüş olmaktadır. Nitekim aynı ayet, kadın bedeninin tümünün avret olduğu hükmüne dayanak olarak kullanılmıştır. Bunun tek

nedeni de, ilgili ayetin boyun, kulaklar ve gerdanı örtmesi gereken başörtüsünün farz bir hüküm ortaya koymuş olduğu kanaatine varılmış olmasıdır. Çünkü bu hükmü göre, İslam kaynaklarında zikredilmemiş olsa da kadının başı da, saç da, bedeninin geri kalan kısmı gibi avret sayılmaktadır. Her ne kadar el ve yüzler avret değildir, örtülme de olur deniyorsa da, fitne olursa, toplum bozuksa gibi hazırda bekleyen bahanelerle buraların da örtülmesi gerekebilir hükmüne kolayca varılabilmektedir. (62)

Şu halde, kadın baştan başa avret ve cinsel bir varlıktır. Örtünmesi, hem kendisinin, hem de erkeğinin namusunu korur. Namus ve iffetin simgesi, örtünmesi, yani başörtüsüdür. Kadın, örtü ile cinsel cazibesini gizler; güzelliği, düzensizlik ve fitne yaratmamak için gizlemek gerekir. Erkeklerin bakışlarını engellediği gibi, edepli olmasını sağlar. Çünkü kadının cinselliği ve güzelliği toplumsal düzeni tehdit eder. Tesettür, yasak buyruğu ile ilgilidir ve yasak alanı gösterir. (63)

Başörtüsü söylemine göre, başörtüsü kadının özgür olduğunu, namuslu ve iffetli olduğunu belgeler. Başörtüsü, aynen namaz ve oruç gibi temel bir farzdır ve dinin kesin bir emridir. Uymamak, haram işlemdir, büyük günaha girmektir, şek-

linde özetlenebilir. İşte örtünme ve özellikle başörtüsü kullanmanın en genel geçer gerekçe ve nedenleri olarak bu yargılar gösterilmektedir.

Örtünme ve başörtüsü, gerçekten kesin bir farz mı? Uymamanın herhangi bir ceza müeyyidesi var mıdır?

Örtünme ve Başörtüsünün Hükümü

Çalışmanın başından beri, zaman zaman başörtüsünün bugün artık gerçek bir dinsel temele dayanmadan farz olarak hükmü bağlandığını ve uymamak durumunda, bu cürümün "büyük günahlar"dan kabul edildiğini belirtmiştik. Konunun, insanın aslı örtünmesi öne sürülerek sapıtılması nedeniyle yeniden ele alınmasında yarar vardır.

Önce, en muteber klasik kaynaklardan birine bakarak büyük günahın ne olduğunu inceleyelim: Büyük günahın sözlük anlamı: Allah'ın ateş azabıyla korkutduğu şeydir. Dinen yasaklanan çirkin bir fiildir. Adam öldürmek, fuhuş yapmak, savaştan kaçmak gibi çirkin fiiller büyük günahlara dahil birkaç örnektir. Terim anlamı (istilahta büyük günah): Hacer el-Askalani'ye göre, haddi gerektiren suçtur. Yani hukuki bir müeyyidesi olan ve

Ne kadar örtünmek?

bu müeyyidenin uygulandığı cezadır. Kitap (Kur'an) ve Sünnet'teki nassla (kesin bir dinsel hükümle) sahibini tehdit altına sokan günahıdır. Maverdi ve Bağavi de aynı tanımları yapmışlardır.(64)

İlahiyat Fakülteleri'nde en yaygın olarak okutulan Kelam kitaplarından birinde, büyük günahlar 12 maddede toplanmaktadır. Hadislerde on iki olarak zikredilen büyük günahlar (kebair) şunlardır:

- * Allah'a ortak koşmak,
- * Haksız yere adam öldürmek,
- * İffetli, temiz bir kadına zina etti diye iftirada bulunmak,
- * Zina yapmak,
- * Düşman hücumu sırasında savaş-tan kaçmak,
- * Sihir ve büyü yapmak,
- * Yetim malı yemek,
- * Müslüman ana-babaya asi olmak,
- * Aileye karşı istikameti terk etmek,
- * Faiz yemek,
- * Hırsızlık yapmak,
- * İçki içmek.(65)

Bu 12 madde içinde, bırakın başörtüsünü, tesettürün terki dahi büyük günahlar arasında geçmemektedir. Büyük günahlar, ez-Zehebî'nin eserinde 76 madde olarak verilmektedir. Ancak bazı rivayetlerde bu sayı 4, 9 veya 7 olarak belirlenir. Büyük günahların sayılan her ne kadar farklı verilmiş olsa da, sayılan suçlar hep aynıdır ve içinde "başörtüsü takmamak"

Transparan ya da neredeyse çıplak olan yetişkin kızların üzerlerine hiç değilse bir parça giysi olarak edep yerlerini örtmeleri gerektiğini bildiren rivayetler bile, başörtüsüne yorumlanmıştır.

El ve yüzlerin örtülmesi de tartışmacılar tarafından farz kılınmıştır.

diye bir madde geçmemektedir. (66)

Buhari ve Muslim'de kaydedilen hadislerde büyük günahların sayıları değişmektedir. Hz. Peygamber bir hadiste: "Size en büyük üç günahı söyleyeyim: Şirk, anne-babaya kötülük ve arkasına yaslanıp olur olmaz iftirada bulunmak."(67)

Ez-Zehebî, eserinde, İslam'da büyük günah kategorisine giren 76 günahı tek tek sıralamakta; her birine kanıt oluşturmuş. Şirkten, haksız yere cana kıyıp adam öldürmeye, eşcinsel ilişkiden, ölçüde tartıda hile yapmaya kadar hemen her konudaki günahı içine alan bu sınıflama içinde, başı açıklık, başörtüsüzlük ya da iddia edildiği gibi "İslami tesettüre aykırı giyinmek" gibi bir günah kategorisi ya da konsepti yer almaz.(68)

Bu sayılan büyük günahlar, zaman ve mekânın gerektirdiği koşullar göz önüne alınarak değil, dinsel nassların kendi öz yapısal özelliklerinden devşirilerek saptanmış günahlardır. Ancak, İslam dini zaman içinde kendi bilimsel ve kültü-

rel dinamiğini sürdürülebilir kılacak insan kalitesi ve düşünce özgürlüğü platformunu kaybettikçe, bu büyük günahlar listesi kabarmış; nasslar yerine konjonktürün dayatmalarını "haram ve büyük günah olarak" adlandırma kolaycılığına kaçan insanlar geçmiştir. Türk toplumunun bugün bile yakasını bırakmayan bu zihniyet, telaffuz ettikleri her sözcüğü, klasik bir dinsel esere veya kaynağa referans vermeden herhangi bir hükme varmaya kendini ehliyetli görmemesine karşın, her nedense başörtüsü mevzu bahis olunca, kendi koyduğu bu kuralı çiğnemekten çekinmemektedir. Bu görüşün sahipleri, tesettür ve örtünme kavramları altına gizledikleri asıl hükümleri olan başörtüsüne uymamayı, -daha ileri giderek- iman-küfür çizgisi olarak belirlemekten kendilerini alamamışlardır: "İslam âlimleri Kur'an, Sünnet, İcma ve fiili tatbikatla sabit olan örtünme hükmünün hafife alarak ve onu alay konusu yaparak reddetmenin, iman dairesinden çıkaran küfür davranışı olduğunu belirtirler."(69)

Tanrı insanın fıtratına, kaba ve ağır avret yerlerinin örtülmesi duygusunu za-

ten vermiştir. Galiz avret (ön ve arka) konusunda hür ve kölenin eşit olduğunun; fakat hafif avret konusunda aralarında fark olabileceğinin kabul edilmesi (İbn Kudame, Muğni, II/286) ön ve arkanın örtülmesinin fitri ve asli, bunun dışında kalan yerlerin örtülmesinin ise statüyle ilgili olup şeriatlara ve örlere göre değişebilir olduğu yorumunu teyit etmektedir. (70)

Klasik doktrinde sıkıntı ve fitne endişesi, örtünme konusunda iki anahtar kavram olup zaruret, örf ve âdet de bunlara eklenerek birçok duruma ilişkin hükümler bu eksenle verilmektedir. (71)

Bu örtünmeyi telaffuz edip başörtüsünü kastetmek, başörtüsüzlüğü -lersinden okundukta- "iffeti korumamak", "müstehcenlik", "açık-saçıklık" ve "çıplaklık" gibi öne sürmek, hem Kur'an'a ve hem de İslam mantığına zarardır. Kadınlara, vaki olmayan bir şeyi farz olarak yüklemek ve onları psikolojik baskı altında tutmak da bunun diğer bir zarardır.

"Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek elbise, süslenecek giysi yarat-tık. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır.... Ey Ademoğulları! Şeytan, ana-babanızı (Adem ile Havva) ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de aldatma-sın." (72)

Önemine binaen tekrarladığımız bu ayet, doğal ve asıl ahlaki ve insani örtünmeye açıkça işaret etmektedir. Ayıp yerler (sev'etan), daha önce de belirttiğimiz gibi, erkek ve kadının ön ve arka kısımlarıdır ve bunları örtmek farzdır. Bu noktada hiçbir kuşku yoktur. Sadece İslam fıkhı için geçen "setr-i avret" deyimi, esasen, vücudun bu kısımlarının örtülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. İslam fıkhında, sadece ve özellikle namazda "setr-i avret"ten bu anlamda bahsedilir. Ayrıca, Nur Suresi'nde kadınların örtünmesine bir ilave vardır. O da göğüs kısımlarını örtmeleridir. Bu anlamdaki örtünme hakkında apaçık bir dinsel hüküm ortaya koyan ve benzeri ayetler (ki başörtüsüne en çok delil olarak getirilen tek ayet 24 Nur 31'dir) örtünmeyi anıp gizlice ve imalı olarak başörtüsünün farzlığını kesinlikle anlatmamaktadır. "Sev'etan" denilen ön ve arka kısmın ör-

Peygamber devrinden sonraki devirlere kadar başörtüsünden anlaşılan şey, tek gözü dışarıda bırakan tek bir tesettür biçimi, yani peçe olmaktadır. Bu doğruysa, bugünkü başörtü şekli dine dayanmaz.

tülmesi meselesinin fıkıh kitaplarında yer alması, onun usulden (temel dinsel konu) değil, fürudan (ayrıntı) olduğunu göstermektedir. Usul kavramıyla, yaygın olarak temel inanç esasları ve bunlara ilişkin konular; fûru kavramıyla da, birey davranışlarını ilgilendiren hususlar kastedilir. Bu anlamda örtünme namaz veya oruç gibi bir farzdır, demek isabetli değildir.

Başörtüsü, Kur'an ve Sünnet'e ait apaçık nasslara dayanmamaktadır ve bu nedenle de farz olduğunu söylemek, ne kelami ve ne de fıkhi açıdan doğru değildir. Eğer böyle olsaydı, her büyük günahın illeti ve açık-seçik dinsel nassı olduğu gibi, başörtüsünün de dayandığı böyle bir temel olurdu. Başörtüsüne uymamak, iddia edildiği gibi, kesin bir farzı ihlal etmek olsaydı, en eski İslam kaynaklarında sayısı 76'ya kadar çıkan "büyük günahlar" arasında mutlaka geçerdi. O halde, başörtüsü, İslam'ın kendi öz yapısına ait bir hüküm ve farziyet değil, za-

man ve koşulları gözetken din adamlarının "fitne ve kadının varlık olarak avret" sayılması gibi öznel değerlendirmelerinin tezahürü bir söylemdir.

Başörtüsü söyleminde, acaba, başörtüsünün sınırları nedir? Başörtüsü, örtünmenin sınırlarını nasıl belirlemektedir?

Sınır Tanımayan Örtünme Sınırlı Giysiye Karşı

Daha önce vurguladığımız gibi, başörtüsü söylemi kadının kat kat giyinmesini, başörtüsü üstüne cılabab, çarşaf ya da uzun bir giysi giymesini gerektiren birçok örtüden müteşekkil tesettür formunu simgeliyordu. Oysa Hz. Peygamber döneminde insanlar, galiz avret yerlerini örtecek, cenazelerini kefenleyecek giysi bulmakta zorluk çekiyorlardı. Masraflı ve çok zengin bir tesettür formunun, böyle bir döneme ait dinsel referanslarla farziyetini öne sürmek, tarihsel gerçeklerle de çelişmektedir.

Giysinin sınırlı olduğu bir çağ, örtünme ve örtünün zengin çeşitliliğinin nasıl dinsel dayanak noktası olabilecektir? Peygamber döneminde Müslümanlar kıyafet sıkıntısı içinde idiler. O yüzden, öncelikle avret yerlerinin örtülmesine özen gösterilmiş ve asgari kaç parça elbise ile namaz kılınabileceği tartışılmıştır. Örneğin, tek elbise içinde namaz kılıp kılamayacağını soran bir kişiye Peygamber,

Peçeli kadınlar.

"Hepinizin iki (parça) elbisesi var mı?" yanıtını vermiştir.(73) Camide arka safta yer alan kadınlar, secdeye varan erkeklerin avret yerlerini (ön ve arkalarını) görebiliyorlardı. O yüzden, erkekler secdeden kalkmadan kadınların secdeden kalkmalarını istenmiştir.(74)

Muhammed b. Sirin'den rivayet edildiğine göre, Aişe, Safiye'ye konuk olmuştu. Safiye'nin kızlarını görünce şöyle dedi: "Resul-i Ekrem bir gün odama girmişti. Odamda bir cariye vardı. Peygamber bana izarını (etek) atarak, "Şunu ikiye böl. Bir yarısını şuna, diğer bir yarısını da Ümmü Selem'e'nin yanındaki genç kıza ver. Çünkü bu kızların âdet görme çağına geldiklerini görüyorum." dedi.(75) Bu rivayetler sahil olsun olmasın, o dönemde, giysi sıkıntısının hangi boyutlarda olduğunu belgelemek, izarın üleştirildiği kızların yarı çıplak oldukları anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber sonrasında İslam toplumu -artan gelirler sayesinde- bir hayli zenginleştiği için, erkek ve kadın giymi konusunda gelişme ve değişimler meydana gelmiş; buna bağlı olarak da hayatta bulunan eşleriyle diğer sahabilere daha değişik sorular sorulmaya başlanmıştır.(76)

Örtünme ve başörtüsü sınırsız ve olabildiğince kadını tepeden tırnağa örtmek olarak yorumlandığı için, giysi darlığı dikkate alınmamış; neredeyse edep yerlerinin örtülmesi bile başörtüsü örtmek kadar ehemmiyetli bulunmamıştır. Tüm dikkatler başın ve saçın örtülmesine yoğunlaştırılmıştır. Cahiliye kadınlarının, tavaflı çıplı çıplak icra etmeyi kutsal saydıkları, fuhuşu yaşamalarının bir parçası olarak gördükleri, İslam'ın da bu çıplaklığı her insanın yaratılışı gereği önlemeyi amaçladığını, ancak buna rağmen, namazda dahi giysi sıkıntısı ve yokluğu nedeniyle, kadınların erkeklerden önce secdeden kalkmamalarını istendiği, aksi takdirde erkeklerin cinsel organlarını görebilecekleri uyarısında bulunduğu tarihî gerçekler ışığında sayıp dökmekte, bu olaylara ilişkin klasik referanslar sıralanmaktadır. Buna karşın, aynı akademisyen, herhangi bir delil getirmeden, tüm bunları, başörtüsünün ve hatta çarşafın gerekliliği tezine dayanak yapmaya çalışmaktadır: "Hicap ayetinin ini-

Gelenek dinen farz oluyor da, öbür giyinme geleneği neden meşru bile kabul edilmiyor?

şinden sonra, Müslüman hanımların en büyük kalın çarşaf ve kumaşlarını yırtarak başlarına sardıkları, tepelerinde sanki kuşlar varmış gibi derin bir dikkatle mescitte hazır olduklarına dair sayısız rivayetler vardır."(77) Bu rivayetlerin birbirlerini tekip eden çelişkili haberler olduğunu yeniden hatırlatmamız yanında, İslam'ın "sev'etan"ları (kaba avret yerleri) bile açık olan Arap toplumunu insan gibi giydirmeye yönelik asıl hedefinin sapıtıldığına ve konunun başörtüsüne getirilip dayandırıldığına ilişkin ilginç bir örnek karşı karşıyayız. Eğer, hicap ayetinden önce kadınlar çarşafı iseler, bu çarşaf ya da uzun elbise şekli, başı örtmüyor muydu? Çarşaf var idiyse, çıplak olanlar kimlerdi? Bu soruların yanıtlarını, birbiriyle

çelişen rivayetlerin dayanak alınıp doğal olarak bu çelişkili malmemeden çelişkili sonuçların çıkarıldığı yorumlarda bulamaz mızm mümkün olamamaktadır.

Transparan ya da neredeyse çıplak olan yetişkin kızların üzerlerine hiç değilse bir parça giysi olarak edep yerlerini örtmeleri gerektiğini bildiren rivayetler bile, başörtüsüne yorumlanmıştır. Vücudu gösteren ince elbise yerine, Peygamber tarafından daha uygun bir giysi önerildiği halde, sanki bin bir türlü başörtüsü markası ve modeli varmış gibi, bunun ince başörtüsünü yasaklayan, kalın bir başörtüsünü emreden bin rivayet olduğu ileri sürülmüştür.(78) Akademik düzeyde yapılan tartışmalarda kadının başı, el ve yüzlerin örtülmesiyle tam olarak örtülü kabul edilmiştir. Başörtüsünün sınırları tek göz dışında her yerin örtülmesi gerekliliğine kadar genişletilir. Peçe takmak, bu sınırın boyutlarının nerelere vardığını gösteren iyi bir örnektir.(79) Eller ve yüzler, 24 Nur 31. ayette, "kendiliğinden görünen kısımlar hariç-illa ma zahara, bu minha" kapsamına alınmamış; bunların da başa dahil olduğu öne sürülmüştür. O halde, el ve yüzlerin örtülmesi de bu tartışmacılar tarafından farz kılınmıştır. İnsan mantığını ve aklını altüst edecek yorumun devamında, "kendiliğinden görünen kısmın" dış elbise olduğu bile öne sürülmüştür.(80) Yani, kadının üstüne aldığı dış giysi, kendiliğinden görüldüğü için günah olmadığı iddia edilmiştir. Düşünsel ve bilimsel ciddiyetle, akademik düşünme yöntemiyle örtüşmeyen bu yorumların, Kur'an'da ve İslam'da yeri olmadığını söylemek bile gereksizdir. Eleirin ve yüzün (tek göz dahil) örtülmeyebileceğini savunanlar da bunu, "şehvet, fitne korkusu yoksa..." diye öznel ve keyfi bir koşula bağlamışlardır.(81) Bu görüş, insanı tanımamanın en açık itirafını içerir.

Ülkemizde başörtüsü ve örtünme ile ilgili görüş serdedenlere bakıldığında, Türk ulusunun kültürü, geleneği ve hayata yüklediği anlamı, tabii ki bunun içinde örtünme kültürünü dikkate almadıkları görülmektedir. İnsanı tanımamak, Türk toplumunu ve doğal olarak Türk kadınına da tanımamak sonucunu doğurmuştur. Türk kadınının İslam'ı örtünme ve başörtüsü noktasında yorumlayış ve uygulayış

Eskiden beri Türk kadınlarının kullandıkları çar, bürgü ve atkı gibi örtünme tarzları neden geçerli değildir? Ölçüyü ve örfü belirleyen, Arap geleneği mi olmalıdır?

tarzı, modern çağın örtünme ve başörtüsü mühendislerinin belirlediği "İslami" kategoriye dahil edilmemiştir. Başörtüsünün şekli, Türk ulusunun anlam kümesi dışında çizilmiş; çarşaf, peçe ve cilbab kavramlarını aynıyla karşılamayan Türk kadınının örtünme şekli, meşruiyet kazanmamıştır.

Örnek verelim: "Cilbab ayeti indiği zaman Ensar kadınları siyah elbiseler giydiklerinden dolayı başlarında kargalar varmış gibi çıktılar."(82) şeklindeki rivayet, açıkça, bugün kullanılan başörtüsünün bile, başörtüsü söylemini savunanlarca yeterli görülmediğine zımnen de olsa sıklıkla işaret eden sözde hadislerdendir. Bu rivayetin tarihsel ve mantıksal zafiyeti bir yana, başörtüsünden kastın, "siyah bir çarşaf/bütünleşen" komple bir örtü olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivayeti, benzer rivayetlerle destekleyen bir yazar, şöyle demektedir: "İbn Sa'd'ın, Habibe binti Abbad'ın, 'Aişe'nin üzerinde siyah bir başörtüsü gördüm' demesinin bir değeri olabilir. Cilbab'ın görevlerinden birinin de ziyneti örtmek olduğu, binaenaleyh, ziynetten en uzak rengin de siyah olduğu gerçeği de hesaba katılırsa, cilbab için siyah veya en azından koyu bir renk istilbab ve tavsiye derecesini ihraz edebilir. Cilbab ayeti indiğinde, Aişe'nin nakline göre, kadınların elbiselerini yırtıp cilbab yapmaları, cilbabın bürünen bir elbise olduğunu gösterir. Cilbabın şekli örf'e bırakılmamıştır."(83)

Bu metine göre, bugün kullanılan başörtüsü tarz ve şekilleri bile İslam'a uygun düşmemektedir. Başörtüsü, çarşafı andırır biçimde siyah veya koyu renkli olmalıdır. Kadın ne kadar özensiz, bakımsız ve silik giyinirse o kadar tesettüre uygun giyinmiş sayılmaktadır.(84)

Salih Tuğ, Peygamber devrinden söz

Başörtüsü söylemine göre, kadınların tesettüre riayet etmemeleri durumunda, toplumda giderek ahlak bozulacak, iffet ve haya duygusu zayıflayacaktır.

Örtülü olanlar, açık-saçık olanlar gibi, şık görünmek derdinde değildirler.

ederken hiçbir antropolojik ve sosyolojik kaynak kullanmaksızın, Dört Halife ve daha sonraki devirlerde kadınların peçe takındıklarını ve sokağa çıktıklarında önlərini görecektik kadar bir göz açıklığı dışında tüm den örtündüklerini öne sürmektedir. Ona göre, örtünmemiş, bunun yanında saç ve elbise tuvaletini iyi yapmış olan bir kadın da cinsi cazibesini ortaya koymuş olmaktadır. İslam'ın takdim ettiği örtünme ve sakalda; her iki tarafın cazibesi bir miktar kamufle edilmektedir. Peygamber devrinden sonraki devirlere kadar başörtüsünden anlaşılan şey, tek gözü dışında bırakan tek bir tesettür biçimi, yani peçe olmaktadır. Bu doğruysa, bugünkü başörtü şekli dine dayanmaz. Eğer doğru değilse, bugünkü başörtüsünün tarihte tatbik örnekleri ve referansları yok demektir. Şık giyinmek, başını örtmeyen, peçe örtmeyen kadınlara mah-

sus bir maharetse, peçe takmanın kadını ancak pejmürde ve salaş bir giyme mahkum etmek olmayacak mıdır? Ya da örtünmek, elden geldiğince bakımsızlık ve dağınlıklık mıdır? Cinsel cazibeyi azaltmak, sakallı ve pejmürde bir örtünme şekli midir? Sakal koyarak başka kadınlara karşı cinsel cazibesini azaltmış erkek, evine döndüğünde kendi helali karşısında nasıl bir durumda olacaktır? Sabah sakal bırakıp, akşam evine geldiğinde tekrar kesecek midir? Bu tür sorular, meslekten ilahiyatçı ve sosyolog olan mevzubahis araştırmacıların aklına gelmeyecek sorular değildir. Ancak, olmayan bir gerekçeye dayandırdıkları başörtüsü söylemi, gayri iradi olarak araştırmacıların kafa karışıklıklarına neden olmaktadır.

Ümid Meriç de sakalın Müslüman erkeğın bir alameti olduğunu iddia etmektedir.(85)

İslam'da emir ve yasaklar, erkek-kadın ayrımı yapmaksızın, insanın yaratılış onuruna uygun düşünmesi ve eylemesini, onun ruh yüceliğini ve gönül derinliğini başlat amaç olarak belirler.

O halde, bu mantığa göre, sakal ko-yan herkes Müslüman'dır; sakalsızlar da, Müslümanlığını test için başka ölçütlerin de kullanılması gereken durumu şüpheli kişilerdir. Oysa bu iddiaların İslam dininde herhangi bir dayanağı ya da gerekçesi bulunmamaktadır. Zaten hükümler verilirken sağlam hiçbir dinsel nassa dayanmaksızın yargılara varmak, ciddi araştırmacıları sıkıntıya sokan noktalardan-
dır. İşte aynı mantığın, hukuk ve yargıya intikal eder çekincesi olmasa, başörtüsü için de geçerli olduğu açık belirtilecektir. Yırtılan elbisenin nasıl boydan boya cılab yapıldığını anlamak mümkün değildir. Eğer bürünülen elbise söz konusu ise, eskiden beri Türk kadınlarının kullandıkları çar, bürgü ve atkı gibi örtünme tarzları neden geçerli değildir? Ölçüyü ve örlü belirleyen, Arap gelenegi mi olmalıdır? Böyleyse, bir gelenek dinen farz oluyor da, öbür giyinme gelenegi neden meşru bile kabul edilmiyor? Bu sorular, ancak çelişkiye düşülerek yanıtlanabilecek türden açıklamaları doğurur. Oysa, İslam'a göre erkek de kadın da asıl örtülmesi gereken kısımlarını örterler; bedeninin ayrıntı kısımlarının örtülme tarzı ise, İslam'ın yaşadığı toplumun ört ve kültürü doğrultusunda kendiliğinden ortaya çıkar. Bu insani ve İslami hakikati göz ardı eden bir yaklaşım, örtüyü, başörtüsü sınırları içinde kalıplara sokmakla kalmamakta, başörtüsünü hemen her yerde uyulması gereken bir farz olarak dikte etmektedir. Toplumsal yaşamda farz olduğu ileri sürülen başörtüsü, nasıl ki siyah veya siyaha yakın çarşaf ve peçe olarak belirleniyorsa, bunun tatbik alanları da o derece genişletilmekte; hemen her türlü özel hal ve ibadetlerinde dahi kadını bağlayıcı kesin bir dinsel emir olarak dayatılmaktadır. Aişe'nin Peygamber'den aktar-

dığı, "Allah, ergenlik çağına girmiş başörtüsüzlerin namazını kabul etmez." (86) ve "Muhammed b. Zeyd'in annesinden rivayet edildiğine göre; Ümmü Seleme'ye, "Kadın hangi elbise ile namaz kılmalıdır?" diye sormuş. O da "Başörtüsü ve ayaklarının üstünü de örten uzunca bir fistanla kılar." yanıtını vermiştir. (87) rivayetleri buna örnektir.

"Cinsel anlamda kadının toplumsal fitneye neden olmasını engellemek" illetine dayandırılan başörtüsü, camilere gitmelerinin bile ülkemizde henüz hoş görülmediği kadınlara, kendi evlerinde kıyacakları namaz için neden gerekli görülmektedir? Bunun açıklaması yoktur. Ama çelişkili ve birbirini tutmayan rivayetleri çoktur. Önek verelim: "Kadına bakmanın fitne korkusu yüzünden caiz olmadığı" (88) şeklindeki görüşte yer alan "fitne" gerekçesi, yayımlanmış aynı bildirinin 111. sayfasında, yine aynı araştırmacı tarafından şu sözlerle tekrar ortadan kaldırılır: "Bakma konusunda kâfir kadın da

Müslüman kadın gibidir. Ancak kâfir kadının saçına bakılabileceğini söyleyenler de vardır. Süfyanü's-Sevri, zimmi kadınların ziynetlerine bakmakta mahzur yoktur. Bunun yasak olması fitne endişesindendir. Haram olduğundan değildir." (89)

Tabloya bütün olarak baktığımızda, bu görüşten şunu çıkarabiliriz: Yabancı kadına bakmak, dinen değil, toplumsal olarak "haramdır" ya da sakıncalıdır. Bu sakınca, "fitne" korkusundan kaynaklanır. Özde, bu fiil haram değildir. İşte başörtüsü de, dinen değil, toplumsal ve siyasal açıdan farzdır. Başörtüsü söylemin derinlerde yatan mantığı budur. Aişe saçlarını tararken erkek kölesi yanında idi. Peygamber, Aişe'ye, endişeye gerek yok, ben baban ve yanımda da kölen var deyip Aişe'nin odasına girdikleri ile ilgili rivayeti yeniden hatırlatalım.

"Başörtüsü, toplumsal yaşamda kadının ifeti, namusu ve Müslüman kadın kimliğinin simgesidir" şeklindeki gerekçe,

Dindarlığın siyasallaşması: ahlaka hukukun, değere de olgunun yön vermesi sonucu meydana gelmiştir.

FATİMA HZ. HATİCE'NİN KIZIDIR
FATİMA HZ. MUHAMMED (SAVİN) KIZIDIR
FATİMA HZ. ALİ'NİN ESİDİR
FATİMA HZ. HASAN VE HÜSEYİN'İN ANNESİDİR
Hayatı, İslam, Kur'an, Hadis ve İlahiyat ile ilgili Fatima'ya dair

FATİMA FATİMA'DIR

Ali Şeriatî'nin kitabı,
"Fatma, Fatimadır".

kendi başına namaz ve ibadetinde, hatta evinde bile geçerli ise, bu gerçek kendi kendine çürümektedir. Çünkü insan, başka bireylerle birlikte paylaştığı yaşam alanında simgeleriyle ortaya çıkar. Nitekim, başörtüsü ve örtünme, kadının sosyal hayata katılmasını sağlamak amacıyla yöneliktir görüşünde olanları(90) dikkate aldığımızda, bu sefer de, evde yalnızken veya kendi başına ibadet ederken kadının örtünmesinin -başını örtmesinin- gerekliliğinin nereden icap ettiğini sormamız kaçınılmazdır. Bir akademisyen, kadının kendi evinde tek başına iken bile başını açmamasını dinsel bir nedene dayandırmaya çalışarak; ama yumuşak bir üslupla şöyle izah etmektedir: "Evinde tek başına bulunduğu kadının başını açma ruhsatı vardır. Ancak bazılarının göre, kapatması daha evlâdır. Elbette ki Allah açığı da görür kapalıyı da görür. Ancak açanı edebi terk etmiş olmak, kapatana da edepli olarak görür."(91)

Ruhsatı veren kimdir? Ne adına vermektedir? Edebin ölçülerini koyarken hangi dinsel gerekçelere dayanılmaktadır?

Anlaşılan o dur ki başörtüsü, kadını toplumsal ve bireysel, özel ya da genel her yaşam alanında bağlamaktadır. Böyle

le olunca, "iffet ve namusun simgesi" olmaktan çok, kadını, Cahiliye döneminde ona biçilmiş olan kısıtlı dünyasına hapsedmenin simgesine dönüşmektedir.

Başı Örtmemek ya da Çıplaklık

Başörtüsü, İslam'daki asıl örtünmeyi de temsil eden bir anahtar kavram olarak kullanıldığı için, özellikle günümüzde tesettür ve örtünme ile ilgili kaleme alınan yazılarda, "umum telaffuz edilip husus kastedilmek"tedir. Umum, örtünme; husus ise, başörtüsüdür. İktidar, siyaset ve farklı bir kamusalılık yaratma çabasının bir yansımasına dönüşen başörtüsü, örtünme ve tesettür kavramları içine gizlenerek onlar gibi farz olarak takdim edilmektedir. Asıl yanıltıcı noktalardan birisi budur. Tesettüre ve örtünmeye riayet etmemek, özellikle günümüz araştırmalarında, başörtüsü örtmemekle neredeyse özdeşleşmiştir. O halde, ilk iki kavramla yapılan açıklamalar ve hükümler, doğru- dan doğruya aklımıza başörtüsünün getirmektedir.(92)

Başörtüsü söylemine göre, kadınların tesettüre riayet etmemeleri durumunda, toplumda giderek ahlak bozulacak, iffet ve haya duygusu zayıflayacaktır. Tesettürlü kadınlar, erkeklerin sarkıntılığına maruz kalmazken, açık-saçık giyinip başka erkeklerle sık görüşme hastalığı olan kadınlar, serserilerin saldırılarına hedef olmaktadır. Şüphesiz bunda açık-saçık şekilde arz-ı endam etmesinin büyük payı vardır.(93)

Bu yaklaşıma göre, örtülü olanlara kimse saldırmaz. Çünkü örtülü olanlar, açık-saçık olanlar gibi, sık görünmek derdinde değildirler. Böyle olunca, açık-saçık giyinmek, her zaman her yerde ve

Başörtüsü söylemi,
"Müslüman kadının
özgürleşmesi" değil, siyasal ve
kamusal alanı, kendi
benzerlerinin girebileceği bir
iktidar alanı olarak elde etme
ya da yaratma özgürlüğüdür.

Ali Şeriatî

her kadın için, erkeklerle cinsel davetiyeye çıkaran kadınlardan başkası değildir. Şimdi bu hükmü, mantıksal mı, tarihsel mi yoksa temel İslam düşüncesi ve ahlak ilkeleri açısından mı eleştirmek gerekir? Her açıdan, suçlayıcı, garazkâr ve karalayıcı bir yargı olduğu için, ciddi bir eleştiriyeye mahal bırakmamaktadır.

Üniversitelerde okuyan başörtülü kız öğrencilere seslenen bir kitapta, örtünme ve tesettürden kastın başörtüsü olduğu- na açıkça tanık oluyoruz:

"Her şeyi kaybetmeyi göze alıp örtünmenizi istiyoruz. Özellikle başınızı geniş bir örtüyle mükemmelce örtün, başörtünüzü omuzlarınız üzerine indirin."(94) Örtüsüzlük, yani başını örtmemek, aynı araştırmacıya göre, erkeklerin kadınlarla ilgili olarak girdikleri her türlü günahın ve kötülüğün kaynağıdır. Bizim, tesettür ve örtünmeden başörtüsü kastedildiğine dair saptamamıza esasen en açık kanıtlardan biri bu yazara aittir. Böyle düşünenler, başörtüsünün temel bir dini emir olmadığını herkesten daha iyi bildikleri halde, bunu her insanın asgari koşullarda örtünmesi kılıfında sunmakta ve örtüsüzlüğü, daha açıkçası başörtü örtmemeyi küfür saymaktadırlar. Aynı yazar şöyle diyor: "Örtüsüzlük, açık-saçıklık hiçbir dine dayanmaz. Tam aksine, vahye kapalı,

Milli Mücadele'de kadın, erkek birlikte savaşmıştır.

hatta vahiyle savaşan, vahyi kendisine en büyük düşman ilan eden, Allah ile ilişkisi olmayan seküler, dinsiz bir kimliği temsil eder, böyle bir kimliğin ibrazıdır bu kıyafet. Bir bayanın örtünmeyi terk ettiği durumda, öncelikle Allah'ın bir emrini, tartışmasız ve kesin bir farzını terk etmiştir ve O'nun haram kıldığı bir haramı işlemiştir. Bir bayan, örtünmemekle Müslüman kimliğini reddetmiş, başka bir kimlikle tanınmayı tercih etmiştir. Güzelce örtünmüş, tepeden tırnağa örtünmüş bir bayan, ben de Müslümanım, deme gereği duyar. Ama açık-saçıklar bunu söyler.”(95)

Akademik ve bilimsel değeri çok tartışma götürür nitelikte olsa da, bu yazara ait eser, başörtüsü söyleminin geri planında hangi niyet, kasıt ve yargıların bulunduğu açık-seçik ortaya koyması bakımından çok kıymetlidir. Dil ucuyla verilmeye çalışılan yargılar burada çok net bir şekilde dile getirilmektedir. Buna göre, başörtüsü -her ne kadar seyrek telifaz ediyorsa da- kesin bir farzdır. Yapmamak, haramdır; hatta Müslüman kim-

liğini reddetmektir. Başörtüsüne uymayan kadın, “kafir”dir. Çıkan neticeden çok, açıkça dile getirilen yargılar bunlardır. Yine başını örtmeyen ve özellikle üniversiteli kız öğrencileri hedef alan sözlerinde yazar, ağır ithamlar ve hakaretlerle başörtüsünün adeta Kelime-i Şehadet'ten öte bir emir olduğunu iddia etmektedir. Başörtüsüzlere ona göre, hiçbir erdeme ve değere sahip olmayan kadınlardır. Bunlardan ne anne, ne ev hanımı ne de gelin olur. Kimsenin yanında yerleri yoktur. Çünkü başı açıkklar, bu halleriyle sadece erkeğin bir an için hayvani duygularını kabartan bir “mahluk”(96)tan başka bir şey değildir.(97) Bu ifadeler doğrudan doğruya hukukun ve yargının müdahil olabileceği suçlama, karalama ve hakaretlerle doludur. Ancak konunun bu yönüyle ilgilenmiyoruz. Bununla birlikte, Türk toplumunun, başını örten ve örtmeyenlerin barış içinde birbirlerini eşit kadın statüsünde görerek yaşayabilecekleri muhayyel bir toplum olmadığını, söylemin bu açık yürekli arka planının izharından kolayca anlayabiliyoruz. Baş örtmemenin, baş örtmek kadar sıradan

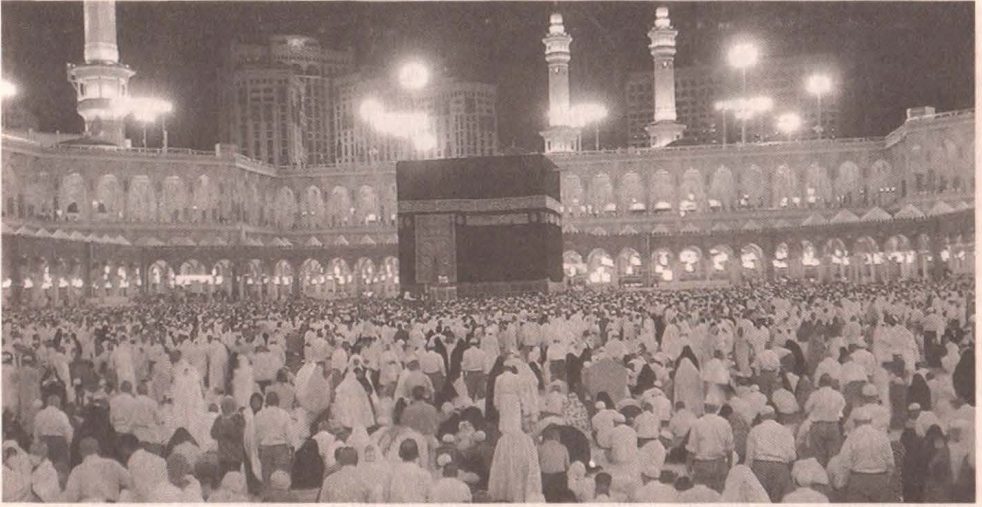
bir olgu olduğu gerçeğine inanmadan, başörtüsünü temel insan hakkı olarak savunmak, bu simgede biriken siyasal ve toplumsal; ama sözde din ve yapay gelenek kaynaklı öfkenin sabıkasını ortadan kaldırmayacaktır.

Dindarlığın Siyasallaşmasından Siyasalın Dinselleşmesine

İslam'da emir ve yasaklar, erkek-kadın ayrımı yapmaksızın, insanın yaratılış onuruna uygun düşürmesi ve eylemesini, onun ruh yüceliğini ve gönül derinliğini başat amaç olarak belirler. Ahlaki değerler ve erdemler, yalnız insana özeldirler. İnsan kendi öz doğasını ve yüceliğini bu erdemler aracılığıyla keşfeder. İslam ise, bu keşfinde insana kılavuz olur. Bu bakımdan İslam, en temel ve genel anlamıyla, bir ahlak uygarlığı projesi sunar. Bu ahlak uygarlığı, birkaç ibadet dışında, şekle, hacme, sayıya ve ölçmeye gelmez. Ahlaki değerlerin, dolayısıyla sade ve içten dindarlığın hacmi ve şekli yoktur. Değerler değişmez ancak bu değerlere zaman ve mekân koşullarında denk düşen olgular ve pratikler değişebilir. Ne var ki halk kesimi, din ve Tanrı ile olan ilişkilerini simge ve olgularla; yani pratiklerle kurduğu için, işin ruhuyla ilgilenmez. Bu nedenle, olgu-değer çatışması, halk gözünde her zaman olgu lehine sonuçlanır.(98)

Başörtüsü ve örtünme, olgusal bir durumdur. İffet ve namus, değere ve erdeme ilişkindir. Ancak ne var ki, ilki ile ikincisi, her zaman birbirini gerektirmez. Başörtüsünü bu anlamda değer ve erdemin kendisi olarak kabul etmek, olgunun değere; hukukun ahlaka kaynaklık ettiğini kabul etmeyi aynı kapıya çıkarmaktadır. En basiti, başı açık olan, nasıl ki bu olgusalıktan dolayı her zaman erdemsiz değil-

Bir Türk kadını başına yazma, eşarp ve benzeri örtüler alsa, Türk örfüne göre örtündüğü için, bu yaptığı caiz olamayacaktır. Peki, hangi örfe göre olmalıdır?

İslam'ın itirazı örtünmenin yalnızca kadının iffet ve namusunu koruyan ve belirleyen biricik ölçü diye hükme varılmasıdır.

se, başı kapalı olan da, yine bu durumda her zaman erdemli olmayabilir. Sorun, kimin erdemli olup olmadığı değil, erdemin ve değer, şu ya da bu yüzyılda, şu ya da bu yerde nasıl olgusallaştığı ve tecelli ettiği sorunudur. Ahlakilik ve dindarlık, teoride birbirleriyle örtüşmesi gereken düşünce ve eylemin birikeliğini dayatır. Bunlar, olgusallığa, oradan da simgeselliğe hapsedildiğinde, dindarlığın ya da ahlaksallığın siyasallaşması kaçınılmaz olur. Üstelik olgusallık arttıkça, ahlaki derinlik yüzeyselleşir; anlam derinliğini yitirir.

Dindarlığın siyasallaşması ahlaka hukukun, değere de olgunun yön vermesi sonucu meydana gelmiştir. Artık dindarlık, cezayı ya da mükâfatı ölçebilen hukukla; toplumun takdiri ya da tekdininin sınanmasıyla da siyasal ölçülüp biçilmeye maruz bırakılmıştır. Bunun tabii ki

en açık örneği, başörtüsü söylemidir.

Başörtüsü söylemi, dindarlığın nasıl siyasal alanın, olgudan-yapılma bir siyasal değere dönüştüğünü şu yargılarla somutlar:

"Başörtüsü yasağı, en temel insan hakkının gaspıdır."

"Başörtüsü yasağı, dine saldırının en açık göstergesidir."

"Başörtüsü mücadelesi, gelecek nesillere ibret olacaktır."

"Başörtüsü yasağı, yasakların tahrif etmeye çalıştıkları dini, kültürel ve ahlaki duruşu tahfittir."

"Başörtüsü yasağı, dönüştürme prosesinin bir parçasıdır."

"Başörtüsü yasağı, İslam inancını yok etme ve Müslüman kadını dönüştürmeye ve umutsuzluğa itmektir."

"Çünkü başörtüsü, insanlık için vazgeçilmez olan değerlerin bir ifadesi, toplumu ayakta ve bir arada tutan inancın bir tezahürüdür."(99)

Başörtüsüyle simgelenen ve siyasallaşan modern dindarlık tarzının bu aşamaya kadar gelmesinde, Türk ulusunun

kültürel değerleri ve ulusal çıkarlarına uygun ve sağlıklı bir din eğitimi projesi ortaya koymak yerine, sorunu, yasaklarla savmak aceleciliğinin de katkısı bulunmaktadır. Özellikle başörtülü kadın sivil toplum örgütleri, kadının evde ve kendi özel hayatında örtünmesi gerekmediğini; başörtüsünün kamusal bir unsur olduğunu bugün sıklıkla dile getirmektedirler. Ahlakilik ve dindarlık değerinin kendi iç dinamiklerindeki gelişime ayak uyduracak ilkeler değil, modern yaşam kurallarının ve pratik kaygıların dayattığı zoraki değişimler, başörtüsünün evde ve ibadette koşul olmaktan çıkarmış ve artık kamusal bir fenomen olmuştur. Başörtüsü, başörtülüler tarafından, "Müslüman kadınların toplum içine çıkmaları koşulu"nu ifade etmektedir. Başörtüsünün erkek söyleminden daha geniş bir kadın yaşam alanı yaratılmıştır.(100)

İşte tam da bu noktada, siyasal dinselliği kendini göstermektedir. Başörtüsünü, "cinsel cazibe ve kadın fitnessini önleme, örtme" illetine bağlayan başörtüsü söylemi, artık, illetini, "iktidar elde etme ve kendine özgü kamusal alanı yaratma mücadelesi" olarak değiştirmiştir ve bu söylemin, İslam ve ahlaktan çok, siyasetle göbek bağı oluşmuştur.

Asıl istikrarsızlık, yüce dinimiz İslam'ı, tüm Müslüman ulusların örf ve âdetleri yerine, Arap ve İran geleneğiyle sınırlandırmaktan kaynaklanmaktadır.

Kadın, başörtüsüyle var edilip tanımlanan bir nesne durumuna düşürülmüştür.

Başörtüsü söylemi, "Müslüman kadının özgürleşmesi"(101), ahlaksal ve dinsel bir erdemliliğin özgürleşmesi değil, siyasal ve kamusal alanı, kendi benzerlerinin girebileceği bir iktidar alanı olarak elde etme ya da yaratma özgülüğüdür. Özgürlük istenci, başörtüsüyle simgeleyen ve gittikçe her kesime karşı içine kapanarak, kendi dinsel kamusal alanını yaratmayı hedefleyen bir amaç taşır. Özelde Türk kadını, genelde Müslüman kadının, XIII. yüzyıldan itibaren sürekli olarak aleyhine gerçekleştirilmiş ve elinden alınmış İslami ve insani hakkını, başörtüsü simgesiyle aradığına inanmaktadır. Başörtüsünü, Müslüman kadının Rabbine bağlılığı ve dışlığının gizlenmesi söylemi altında öne süren çevrelere de(102) artık baş kaldıran bir kadın ruhu ortaya çıkmıştır. Bu özgürlük, ya hür kadın olarak cariyelerden ayrılmayı ya da modern bir özgürlük ifade etmektedir.

Klasik literatürde, daha az kadın olarak tanımlanan cariyelerle, daha az insan olarak tanımlanan kadınlardan olmadıklarını kanıtlamanın tek yolu olarak başörtüsü söylemine sığınan kadınlara, yine bu söylemin 700 yıldır çizdiği kadın profile karşı çıkmaktadırlar. Neredeyse tümüyle "avret ve cinsel istismarın tek sorumlusu" olarak işaret edilecek, onları hem yapay klasik geleceğe, hem de modernizmin dışarıdan zorladığı değişim koşullarına karşı isyankâr hale getirmiştir. Tek gözüne kadar örtünmek, tek başına evdeyken bile başını, saçını örtmek yükümlülüğünden tutun, tahsillerini ancak lise son sınıfa kadar yapma ruhsatı verilmesine(103) kadar, kadına, hem sosyal alanda, hem de bireysel yaşamında "kendileri için en iyi yerin, yerin altı olduğu"(104) telkin edile edile, İslam'ı, yüz-

yıllardır aleyhlerine işleten zihniyete siyasal dinsellikte yanıt vermişlerdir. Bir taraftan, "kadın-erkek ilim her Müslüman'a farzdır,(105) denmiş, diğer yandan kadının İslam'a göre hangi ilimleri tahsile mezun olduğu listelenmiş;(106) başka bir yandan da kadının dışarı çıkması için ya zorunluluk ya da koca izni şart koşulmuştur.(107) Bununla birlikte, onların istediği özgürlük, kendilerini "cinsel meta olarak gören yapay dinsel belirlenimler"den sıyrılmaktır. Ancak, aleyhlerinde kurgulanan yapay geleneği eleştirmenin, İslam'a itiraz etmek olduğu şeklindeki yerleşik kanaatleri, itirazlarının modernizmin başında patlamasına neden olmuştur. Başörtüsü ve örtünme, kadını belirlemiş; ama tersi olmamıştır.

Başörtüsü söylemi, özellikle 1980'lerden sonra, "dinsel gerekeç"den kalkılarak, "namus ve ifetin muhafazası" amacıyla hizmetten vazgeçmiş; kendisine, siyasal iktidar alanı açabilecek kamusal dinselliği kimlik olarak tercih etmiş görünmektedir. Bu bizim saptamamız değil, başörtüsü söyleminin pratikte taşıyıcılarının kendi itiraf ve ifadeleridir. Bu siyasal, her zaman olduğu gibi, ilhamını "kökü dışarıda dindarlık" modelinden almıştır: "80'li yıllar, başörtülü öğrencilerin okuma haklarını dillendirmek üzere medya ve meydanlarda göründükleri yıllardır. Dindar kadınlar, dergi ve gazetelerde kılık-yafetlerini ve güzelliği anlayışlarını, moda ve kozmetik sanayilerinin kararlarına göre belirleyen hemcinslerini, dinlerine hizmet etme yerine çeyiz ve benzeri meşgalelere zaman ayıran ev kadınlarının bakış açısını, kadınlardan cinsel çekiciliklerini kullanmalarını bekleyen iş ortamlarını, tüketime dayalı hayat tarzını, tüketici çekirdek aile modelini, kadını

ikinci sınıf sayan ya da kadının erkek için yaratıldığını savunan dinsel iddialı yorumları eleştirdiler. İran devrimi bu yazılara "siyasal ve entelektüel" bir açılım kazandırdı. Özellikle Ali Şeriatî'nin Fatıma, Fatıma'dır isimli eserinden yapılan tercümelerde, Müslüman kadının özde gelenekler tarafından tanımlanan ve biçimlenen kadın olmadığı, tarihteki görünüşünden Kur'an ayetlerine ve hadislerdeki görünüşüne göre hem yanıltıcı hem de yetersiz kaldığı şeklindeki değerlendirmeler, Müslüman kadına ilişkin tartışmalar içine yerleşti."(108)

Başörtüsü söyleminin bugün neyi simgelediğini, nereden nereye geldiğini ve nereye varmak istediğini anlatan belki de en açık-seçik ifadelerle karşı karşıyayız. Bu yazıda, başörtülü kadın, başka bir kadın; tasarladığı din de başka bir dinmiş gibi bir profile tasvir ediliyor. Başörtüsü buna göre ne aileyi, ne Türk kadının örtünme tarzını ne de sade bir dindarlığı simgelemek için değildir. İran devriminin ilham ve tarif ettiği "kara çarşafı bir kadın", bu yazıda imalı olarak model gösterilmektedir. Çünkü, kozmetikçi kadınlar ile ailesine çeyiz hazırlayan kadınlar, bu denklemin dışındadır. Birinci kıssadaki kadınların eleştirilmesini anlayabiliriz. Ancak aile kuran, Türk toplumunu ayakta tutan kadının yabancı görülmesi, işte, başörtüsü söylemindeki içerik ve biçimin yarattığı "kökü dışarıda dindarlık" tarzının doğal sonucudur. Türk ulusu, Milli Mücadele'yi kadını ve erkeğiyle vermiştir. Türk kadını, hem cephede hem de okulda var olmuştur. Ne var ki, Türk kadının eşarp, yazma ve atkı ya da çar türü örtüleri, 1980 öncesi tarihlere rastladığı için, örtü veya başörtüsü olarak meşruluk kazanma şansını elde edememiştir ve

Başörtüsü söylemi, ülkemizdeki Türk örf ve âdetlerine göre örtünen samimi ve sade dindar kadınlarımıza yabancılaştıran siyasal ve ideolojik bir temele dayanmaktadır.

Türk örtüne göre örtünen kadınlar

"tarîh dışı" kalmıştır. Peki, acaba, gerçekten "İslami bir kıyafet" var mıdır? Bu konuda, kesin bilgi ve düşünceye sahip olduklarını sananlar bile, "bir yerde var, bir yerde yok" gibi, iler tutar olmaktan uzak bir kafa karışıklığı ve çelişkili söylem sarmaından kurtulmuş değildirler.

Daha önce bu fikirde olanlardan yaptığımız alıntılarda, kadının örtünmesi ve örtme şekli bile örf ve âdetle bırakılmaktadır. Gerekçesi ise, örtünmenin, "zarurat-ı diniyye"den; dinin vazgeçilmez hüküm ve talimatından biri olmasıdır. (109) Buna göre, bir Türk kadını başına yazma, eşarp ve benzeri örtüler alsa, Türk örfüne göre örtündüğü için, bu yaptığı caiz olamayacaktır. Peki, hangi örfeye göre olmalıdır? Cilbab, ferace, çarşaf, peçe ve nihayet 1980'lerden sonra moda evlerinin onayıyla da yerleşmiş bulunan pardösü ve başörtüsü tarzı. Her kavramda, Arap veya İran Müslümanlığı örfü farz mı gibi gösterilirken, Türk kadının anılan örtüleri bir türlü meşru kabul edilmemiştir. İşte, başörtüsüne farzdır, diyenler, Arap ya da İran tarzı örtünmenin dinsel siyasetini farz kılmış olmaktadır. Başörtüsü ile ilgili yazıların, "siyasal ve entelektüel açılımını", İran devriminden ve Ali Şeriatî'den yapılan tercümelerle gerçekleştirdiğini iddia eden Aktaş, bizim bu yargımıza en kesin kanıt sunmaktadır. Şimdi de, "İslami bir kıyafet var mı?" sorusunu, yakın bir dönemde akademik bir toplantıda yapılan birbiriyle tutarsız görüşleri izleyerek yineleyelim:

Halil Günenç: İslami bir elbise şekli tekil edilemez.

Hayrettin Karaman: Tek tip bir elbise

tekil edilemez. Her Müslüman ille de siyah bir çarşaf giyecektir, denilemez. Her Müslüman ille de uzun bir pardösü giyecektir de denilemez. Böyle bir vücubun delili yoktur.

Bekir Topaloğlu: Elbisenin şekil bakımından gayrimüslimlerine benzemesi bir sakinca doğurmaz. Bu benzerlik, itikadi açıdan onlara benzemek anlamına gelmez. Çünkü gerek örtünme ile ilgili nassların, gerekse Asr-ı Saadet'ten beri çeşitli İslam toplumlarının giyindiği kıyafetlerin incelenmesinden anlaşıyor ki, kılık-kıyafetten asıl maksat, belli özelliklerdeki elbiselerle örtünmenin sağlanmasıdır.

Aynı kitabın 16. sayfasında ise Topaloğlu, bu iddialarının tam aksini dile getirmiş idi ve arada sadece dört sayfalık bir mesafe vardır. Topaloğlu'nun burada, İslam'daki kıyafetin bir örf ve âdet görüntüsü olmadığını, çünkü Arap kavimlerinin İslam'dan önceki kıyafetlerinin değişik ve umumiyetle bugünkü Avrupalı tesirin görüntüsü gibi olduğunu iddia etmektedir. Aynı sayfada, İslam dininin kendine has bir kıyafet sistemi getirdiğini, bir Müslümanın fiilen, yani kendi kıyafetiyle buna muhalefet etse, giyim ve kuşamını İslami sisteme uydurmasa, günahkar olacağını söylemiştir. (110)

İ. Lütfi Çakan: İslami bir elbise, diye tek şekil tavsiye ve tekilifi imkânsızdır. Bu konuda hareket noktası, sünnetin kabul etmediği giyim-kuşam şekillerinden uzak kalmak olacaktır. (111) Aynı tartışma toplantısının yayımlandığı kitabın ilerleyen sayfaalarında, bu görüşlerin neredeyse tam tersi savunuluyor ve "İslami bir kılık-kıyafet" in gerekliliğinden söz ediliyor:

İ. Lütfi Çakan: O halde Müslüman'ın kendisini hem dostlarına (Müslümanlar olmalı-Ş. F.) hem de düşmanlarına (gayrimüslimler olmalı-Ş. F.) tanıttacağı ala-

Her kavramda, Arap veya İran Müslümanlığı örtü farz mı gibi gösterilirken Türk Kadının anılan örtüleri bir türlü meşru kabul edilmemiştir.

met-i farika niteliğinde bir giyim-kuşam olacaktır. Bu husus, Müslüman erkeklerde sarık ve sakalla, Müslüman kadınlarda baştan aşağı örtünmeyle gerçekleşmektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında da, Müslüman'ın Müslümanlara has bir giyim-kuşama sahip olması, kendisiyle aynı inancı paylaşan insanlara duyduğu saygı ve bağlılığın gereğini yerine getirmesi demektir. Kitabın sonuç bölümünde ise, bu son değerlendirmeyi teyit, katılımcıların çoğunun söylediklerini tekrar eden bir deklarasyon yayınlanıyor ve şöyle deniyor: "İslam'ın kendine has bir kılık-kıyafet nizamı ve adabı vardır. Bunu kabul zorunludur. Tesettür hakkında icma vaki olmuştur." (112)

En önde gelen ilahiyatçı ve din adamlarının yayımlanan konuşmalarındaki çelişkileri sergilememiz, kılık-kıyafet konusunda İslami bir modelin olup olmadığı hakkında bir fikir edinmemiz. Ancak, klasik yapay gelenekteki çelişki ve kafa karışıklığı, modern Türkiye Cumhuriyeti akademisyenlerinde de hemen hiç değişikliğe uğramadan sürmektedir. İstikrar, toplum üzerinde yüzyıllarca dayatılmaya çalışılan din mühendisliğinin dün de bugün de değişmeden sürmesinde kendini göstermektedir. Ancak asıl istikrarsızlık, yüce dinimiz İslam'ı, tüm Müslüman ulusların örf ve âdetleri yerine, Arap ve İran geleneğiyle sınırlandırmaktan kaynaklanmaktadır. Başörtüsü söylemi, açık ve reddedilemez dayanağını, Arap ve sahil hadislerde bulmakta zorlandıkça, klinik pratikler meşruyet ölçütü olarak öne sürülmekte; hatta dayatılmaktadır.

Kur'an'da örtünme emri vardır. Ama bu emir, başörtüsü değil, takvaya uygun örtünmedir. Kur'an'da ve sahil Sünnet'te başörtüsünün açık ve kesin bir nassa dayanmaması, onun yasak ve haram olduğunu göstermez. Ancak bir şeyin yasak ve haram olmaması, onun kesin bir farz olduğuna da kanıt olarak gösterilemez. Yüzyıllarca devam eden bir uygulama varsa, bu icmayı değil, kökleşmiş bir geleneği ifade eder. Öyle bir gelenek aranıyorsa, o da Türk kadının kendine has örtüsü olmalıdır. 33 Ahzab 59'da geçen "cilbab", İslami bir kıyafeti tanımlamaz. Ayetten yeniden bakalım: "Ey peygamber! Eş-

lerine, kızlarına ve (öteki) bütün mümin kadınlara (toplum içine çıktıklarında) dış kıyafetlerini (cılbaclarını) üzerlerine almalarını söyle: bu, onların (temiz kadınlar olarak) tanınmalarını ve rahatsız edilmemelerini temin eder. Ama (unutma ki) Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır.”

Ayetin spesifik ve zamanla kayıtlı ifade tarzı (ki' Hz. Peygamber'in eşlerine ve kızlarına atıfta bulunmasından açıkça bellidir) ve kadınların toplum içine çıktıklarında "dış kıyafetlerini (min celabibihinne-cılbaclarını) üzerlerine almaları" önerisindeki bilinci müphemlik, bu ayetin, terimin genel, zaman ve mekân üstü anlamıyla bir hüküm ortaya koymaktan çok, zamanın ve sosyal çevrenin sürekli değişmesi karşısında uyulması gerekli ahlaki bir rehber anlamı taşıdığını gösterir. Ayetin sonunda, Allah'ın affediciliğine ve rahmetine yapılan atfı da bu görüşü desteklemektedir.(113)

Çıplaklığın, tavafta bile kutsallaştırıldığı İslam öncesi dönemdeki kadınlardan, inanan kadınların ayırt edilmesi için, cılab sembolleştirilmiştir. İletti, namus ve şerefi, iffet ve ahlaki belirlemesi değil, bunların simgelemesidir. Erdemin kalktığı yerde, simgeler de içeriklerini yitirirler. Tanrı, giyim-kuşamdan söz ederken, nimetini hatırlatmayı amaçlar. Giysi, bir nimettir. Başörtüsü söylemindeki gibi, kadınlar üzerinde "Demokles'in kılıcı" değildir. Tekrar vurgulayalım: Yalnız Nur Suresi 31. ayet, başörtüsü söyleminin dayanağı olarak gösterilmektedir. Oysa kalan tüm ayetler, erkek ve kadının örtünmesi, giyim-kuşamın bir nimet olarak verilmesi ve kıy-yaz bu nimetle erkek-kadın herkesin korunduğuna ilişkindir.(114) En çarpıcı vurgu ise, "takva elbisesi"dir. Yani, in-

san şeref ve haysiyetini, iffet ve namusunu, maddi bir örtüye endekslediği yüce dinsel ve ahlaksal erdemliktir. İşin zor kısmı burası olduğu için, simgeler, içerikleri boşaltılmışsa da, hep tapınlan objeler olarak manevi derinliğe tercih edilmiştir. Bu konu esasen, din mitolojisinin enine-boyuna araştırması gereken mitik ve majik bir olgudur.

"Ey Ademoğulları! Size yücelerden, hem çıplaklığınızı örtersiniz diye, hem de bir görkem-güzellik nesnesi olarak giyim-kuşam (yapma bilgisini) bahsettik; ama Allah'a karşı sorumluluk bilinci örtüsü her şeyin üstündedir."(115) Bu ayet, sırf kadınları hedef alan "iffet ve namus" yükümlülüğünü, hiç ayırt etmeden erkeklerle de yüklemektedir. İkinci ve daha önemli nokta ise, takva tarif edilen en yüce ahlaki erdemlerle donanma ve her an Tanrı'nın huzurunda gibi hareket etme elbisesidir. Bu elbise, gayet açıklıkla vurgulandığı gibi, insanın ontolojik ve teolojik yüceliğini, manen ve ruhen temsil sorumluluğudur. Ne var ki, bazı araştırmacılar, "takva elbisesi" deyimini de, "yün ve kalın elbise" gibi maddi bir örtü olarak yorumlamışlardır.(116) Bu yorum, ayetin ruhuna tamamen terstir. Ve başörtüsü söyleminin hangi boyutlarda putlaştırıldığına dair ilginç bir örnektir. Çünkü baş tarafta, ince ve pamuk elbiseden söz edilmektedir ki, takva elbisesi ile bu "düzeltilmiş" olsun. Asıl takva elbisesinin önemli olması, çıplak gezmek anlamında değildir. İslam'ın itirazı, başörtüsünün ya da örtünmenin, "iffet ve namus", hem de yalnızca kadının iffet ve namusunu koruyun ve belirleyen biricik ölçü diye hükme varılmasıdır. Yukarıdaki ayet, bu itirazın en açık ifadelerinden biridir. Hz. Peygamber'in "giyinik çıplakları ya da çıplak giyinikleri", (117) "birbirlerinin elbiselerini giyen kadın ve erkekleri"(118) eleştirmesi, bu itirazın sünnetle teyididir.

Kadın ve erkeğin örtünmesine ilişkin nasslar, başörtüsü söylemiyle, sırf kadını bağlayan yükümlülüklerin ifadesi olarak yorumlanmıştır. Oysa her iki cinsin de insanlık şeref ve haysiyetini, iffet ve namusunu korumaları yükümlülüğünü, irade ve akıl bahşedilen insan yerine, maddi örtüye havale edilmesine bağlamak İslam'ın ruhuyla bağdaşmaz. Örtü, dinsel

Başörtüsü söylemi, sosyal statü farkında belirleyicidir.

ve ahlaksal erdemliliğin ancak simgelerinden birini teşkil edebilir; ama belirleyemez. Diğer pek çok ibadet ve muamelat meselelerinde olduğu gibi, örtünme pratiği konusunda Kur'an'daki müphemlik de, İslam öncesi şeraitlerin pratik değişimleri karşısında, İslam şariat ve hukukunun değişimi potansiyel olarak kendi özünde taşıdığı bir göstergesidir. Önceki dinlere ait şeraitleri değiştirmeyi üzerine alan Tanrı, İslam'inkini değiştirme yetki ve yükümlülüğünü de Hz. Muhammed'in ümmetine emanet etmiştir. Ancak bu emanet, başörtüsü söylemiyle, hem ahlaksal ve hem de eylemsel açılarından, ortada kalmıştır. Namusu ve iffeti korumak, her iki cins için de zaruridir. Tanrı her insana, ayıp yerlerini örtme duygusu vermiştir. Örtünme, tesettür ve bunlara ilişkin adap, birçok ayet ve hadiste erkek ve kadın için hemen hemen aynıdır. Bununla birlikte, başörtüsü söylemindeki karmaşa ve çelişkiler, yapay geleceğin rencide edici kadın profilinden kaynaklanmaktadır. Ancak erkek egemen söylem, örtünmeyi, başörtüsü simgesiyle sadece kadının sorumluluğu imiş gibi yerleşik inanç haline getirmiş; başörtüsü gittikçe kadının iffet ve namusunu koruyan alternatifiz bir enstrümana ve sembole dönüştürülmüştür.

Başörtüsü söylemi, ülkemizdeki Türk örtü ve âdetlerine göre örtünen samimi ve sade dindar kadınlarımızı yabancılaşan siyasal ve ideolojik bir temelde dayandırmaktadır. İslam'ın kendi öz yapısıyla doğrudan ilgili olmadığı için, siyasal ve sosyal koşulların öngördüğü değişimler paralelinde gerekeceği ve neden değiştirmiştir. Kadın, başörtüsüyle var edilip tanımla-

Başörtüsü söyleminin en önemli dayanağı, kadının zararlı bir fitne ve Avret olduğu tezidir. Oysa, "hür kadın - cariyeye kadın" ayrımında, avret ve mahremiyet değil, sosyal statü ve ölçüt kabul edilmiştir.

nan bir nesne durumuna düşürülmüştür. Avret ve mahremiyetin başörtüsüyle temsil, sosyal ve medeni dünyadogan göre değil, insan kavramına göre belirlenmiştir. Bu dönemlerde kadınların durumu daha saygındı. Kur'an'da kadın tözsel ve ontolojik olarak ayrı bir varlık olarak değil, işlevsel açıdan anılır. İslam'a ve onun Peygamber'ine karşı, yapay gelenek, kadın cinsine yönelik düşmanlığı başörtüsü söylemi altında gizlemiştir. Başörtüsü söyleminin en önemli dayanağı, kadının zararlı bir fitne ve avret olduğu tezidir. Oysa, "hür kadın-cariye kadın" ayrımında, avret ve mahremiyet değil, sosyal statü ölçütü kabul edilmiştir. Ölçütteki bu kayma, başörtüsünün dinsel anlamda olmaktan çok, siyasal ve sosyal anlamda bir farz olarak va'z edildiğini ortaya koymaktadır. Oysa farz olan, insana yakışır bir örtünmedir. Ağır avret yerlerini örtmek bu farzın kapsamındadır. Bunun ötesindeki örtünme tarzı, İslam'ın yaşadığı ilgili toplumların kendi kültürel değerlerince kendiliğinden belirlenir. Başörtüsü söyleminin üzerinde tanık olunan şiddetli ısrar ve vurgu ile Yahudi geleneğindeki başörtüsüne ilişkin katı ve tavizsiz söylem arasında yakın benzerlik bulunmaktadır. Bu durum, ne Yahudiliği küçültür ne de İslam'a herhangi bir eksiklik getirir. Her din ve medeniyet birbirinden öyle ya da böyle etkilenebilir.

Hız. Peygamber asrında ve "İslam Rönesansı" döneminde, haklar, roller ve sorumluluklar cinsiyet ayırımına göre değil, insan kavramına göre belirlenmiştir. Bu dönemlerde kadınların durumu daha saygındı. Kur'an'da kadın tözsel ve ontolojik olarak ayrı bir varlık olarak değil, işlevsel açıdan anılır. İslam'a ve onun Peygamber'ine karşı, yapay gelenek, kadın cinsine yönelik düşmanlığı başörtüsü söylemi altında gizlemiştir. Başörtüsü söyleminin en önemli dayanağı, kadının zararlı bir fitne ve avret olduğu tezidir. Oysa, "hür kadın-cariye kadın" ayrımında, avret ve mahremiyet değil, sosyal statü ölçütü kabul edilmiştir. Ölçütteki bu kayma, başörtüsünün dinsel anlamda olmaktan çok, siyasal ve sosyal anlamda bir farz olarak va'z edildiğini ortaya koymaktadır. Oysa farz olan, insana yakışır bir örtünmedir. Ağır avret yerlerini örtmek bu farzın kapsamındadır. Bunun ötesindeki örtünme tarzı, İslam'ın yaşadığı ilgili toplumların kendi kültürel değerlerince kendiliğinden belirlenir. Başörtüsü söyleminin üzerinde tanık olunan şiddetli ısrar ve vurgu ile Yahudi geleneğindeki başörtüsüne ilişkin katı ve tavizsiz söylem arasında yakın benzerlik bulunmaktadır. Bu durum, ne Yahudiliği küçültür ne de İslam'a herhangi bir eksiklik getirir. Her din ve medeniyet birbirinden öyle ya da böyle etkilenebilir.

İslam kelamı ve fıkhiında başörtüsü örtmemek, en ayrıntılı büyük günahlar listesinde bile yer almamaktadır. Terk edilmesi büyük günah olmayan bir uygulamanın, namaz ve oruç gibi bir farziyeti olamaz. Nur 31. ayet de dahil, hiçbir ayet başın ve saçın örtülmesini amir bir hüküm ortaya koymaz. Bu hüküm, sonradan yapılan yorumların eseridir. Diğer bir açıdan, başörtüsü örtmek, dinimiz açısından haram ve günah da değildir. Ancak bu, başı örtmek, en az başı açmak kadar sıradanlaştığı takdirde anlaşılabilir.

İslam, erkek ya da kadın, insanın ruhi ve manevi yönden yücelmesini hedefler. Bu bakımdan İslamiyet, baştan başa bir ahlak medeniyetidir. İşin şekle dönük kısmı, oldukça sınırlıdır. Sınırlı bir alanla, sınırsız bir alan olan ahlaki belirlemek, İslam'ın ruhu ve mantığıyla bağdaşmaz. Hatta şekil, içerikten daha fazla vurgulandıkça, içeriği tamamlaması düşünülen simgeler de anlamsızlaşır. İffet ve namusu koruyan, Peygamber'in yüce ahlakıdır ve bu ahlak üzere yaşamaya çalışmaktır. Çünkü onun ahlakı, Kur'an'dır. Eğer kadının iffet ve haysiyeti, ırz ve namusu, başörtüsü söylemiyle simgelenirse ve onunla var kılınırsa, bu simgenin yokluğu, simgelediği değerlerin yokluğunu da beraberinde getirecektir. Ahlakilik ve dindarlık, ölçülebilir simgelere indirgiğinde, başörtülü-başörtüsüz ayrımı derinleşerek insanın ve özellikle kadının onurunu zedeleyici kategorilere kapı aralayacaktır. Siyasallaşan ve seçkinci bir kamusal dinsel alanın gittikçe "ötekiler" aleyhine genişleten başörtüsü söylemi, İslam'ın ahlaki ve medeni özünü gölgelediği gibi, bugün tüm ABD, AB yanlısı ve küresel ılımlı İslam söyleminin yerli işbirlikçileri için, emperyalist ve mandacı tuzağın halk yığınları nazarında meşruiyetini sağlayan "İslami" makayla servis edilmesini de kolaylaştırmaktadır. Avrupa Birliği, ABD kaynaklı ılımlı İslam propagandası ve dinler arası diyalog faaliyetleri, "Başörtüsüne özgürlük" talepleriyle çakışan bir süreç temel parametreleri olarak "İslami kesim" de dinsel olarak onaylanmış ve sindirilmiş.

DİPNOTLAR

- 1) İ. Hakkı Ünal, Hadislerle Göre Kadının Örtünmesi, ss. 45-55, (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde).
- 2) Kur'an, 33 Ahzab 59.
- 3) Bkz. Koryalı Mehmet Vehbi Elendi, Hülasatü'l-Bayan fi Tefsiri'l-Kur'an, XI:4467.
- 4) Bkz. A.g.e., XI:4467, IX:3719 (Vehbi Elendi Nur Suresi 31, ayeti tefsir ederken de parşınalı işaretleri taşıdığı sonucu çıkarılmaktadır.)
- 5) Fehreddin el-Razi, Melatü'l-Gayb, II, XIII/2006 (Aktaran: Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki Tasvirî Formu Üzerine, İslamiyat IV, 2001, sayı:2, s. 82).
- 6) Vehbe ez-Zuhayli, el-Fikhu'l-İslami ve Edilletuhu, Beyrut 1983, 1584-593.
- 7) Muhammed b. Muhammed b. Süleyman el-Rurici, Cami'ul-Fevaid, c. IV, N. Ertugan, İst. İy. s. 118.
- 8) İ. Hakkı Ünal, Hadislerle Göre Kadının Örtünmesi, s. 61.
- 9) Muhammed b. Devvas Kalfaz, Mevsu'atü'l-Fikhi Ab-

dtillah b. 'Umer, Beyrut 1986, s. 598.

- 10) Bkz. İbn Ebi Şeybe, II/331; Abdurrazzak, II/135-136; Said b. Mansur, Sunen, Beyrut 1996, 1/7.
- 11) Bkz. Rudal, I/199; İbn Ebi Şeybe, 1/91.
- 12) Bkz. İ. Hakkı Ünal, Hadislerle Göre Kadının Örtünmesi, s. 61 vd.
- 13) Ebu Davud, es-Sünen, Libas 32, Hadis no: 4106 (II/460); F. Er-Razi, Melatü'l-Gayb, XIII/2006-07; Kurtubi, el-Cami, XII/155; İbn Kesir, Tefsir, II/286; Süyutî, ed-Durru'l-Mensur, V/43; Kasimî, Mehasinü'l-Tevâlî, XI/4532 (Aktaran: Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki Tasvirî Formu Üzerine, s.82).
- 14) Kütübü'l-Sitt ve Şerhi, Çağrı Y., İst. 1992, Kitabu'l-Libas, X-IV/358-359, Bab: 32.
- 15) Maverdî, Nuket, IV/94 (Aktaran: Mustafa Öztürk, a.g.m., s. 82).
- 16) İbn Hacer, Fethu'l-Bari, Daru'l-Fikr, İy., VII/490.
- 17) Bkz. Ebu Davud, Libas, 28; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII/490 vd.; Seharangun, Bazül-Mechud, XVI/489.
- 18) Abdurrahman Kasapoğlu, Kadın Modernizm Örtünme, s. 98-99.
- 19) M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, ss. 40-41, (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde).
- 20) Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki Tasvirî Formu Üzerine, ss. 69-88, (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde).
- 21) Kur'an, 24 Nur 30-31.
- 22) Kur'an, 33 Ahzab 59.
- 23) Bkz. Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, s. 194-195.
- 24) Bkz. M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, ss. 40-41.
- 25) Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, A. Davudoğlu, Şinaz Nesr., İst. 1980, Kitabu'l-Tefsir, XI/516, Bab: 2, Hadis no: 3028.
- 26) Kur'an 7 Araf 31.
- 27) M. Zeki Duman, A.g.m., A. Yetir.
- 28) Nisaburî (Tabiri tarih'in Kenarında) XVIII/78 (Aktaran: M. Zeki Duman, A.g.m., ss. 44-45).
- 29) Kur'an, 2 Bakara 26: "Bakın, Allah bir sıvışmış (hatta) Ondan daha küçük bir şeyi örnek getirmekten kaçınmaz."
- 30) İbn Mace, Tahare 132 (Aktaran: Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, s. 195).
- 31) Ebu Davud, Libas, 31; Mevdu'di, el-Hicab, s. 421; Bağcı, Miftahü'l-Masabih, II/881. (Aktaran: Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, s. 196).
- 32) Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir el-Kurasi, Tefsiru Kur'anü'l-Azim, Mektebetü Dan'is-Salam, Riyad, İy., II/378-380.
- 33) Muhammed Esed, Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, Tükpaci: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Y., İst. 2000, s. 713.
- 34) Muhammed Esed, Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, s. 713.
- 35) Bkz. Zemaşşeri, Keşşaf, IV/123-124; Razi, el-Tefsiru'l-Kebir, XIII/208; Abdurrazzak, el-Musame'l, el-Meclisü'l-İlmi, thk. Habiburrahman el-Azami, Beyrut, İy., II/1324-136 (Aktaran: Mehmet Görmaz, İlahi Dinlere Göre Başörtüsü, ss. 30-32, (İslamiyat IV, 2001, sayı:2 içinde)).
- 36) Bkz. İsmail Lütfi Çakan, Sünnette Giyim-Kuşam ve Örtünme, İslam'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsvir, Ensar Nesriyat, İst. 2004, s. 71-72, 74, 75, 76.
- 37) Bkz. Nesipiler Nedvîsi, 1:7, 4:1, 4:3, 6:7; Tekvin, 38:24, 38:15 (Aktaran: Hakkı Şah Yassıdan, Yahudilikte Tasvirî, İlim Otset, İzmir 2002, s. 144,

157, 179).

39) Ülkemizde günlük yaşamda erkekler bir zamanlar başı açık gezmeye itidabı aykırı bulurlardı. Günümüzde bu bakış açısı değışmiş, yalnız namazda baş örtmek genelli görülmüştür. Klasik geleneğe göre, erkeklerde namazda başlarına bir takke geçirilmelidir. Zamanla bu uygulamaya zayıflama olmuş olsa da, zihirlerde varlığını sürdürmektedir. Yahudi erkekler ise, başlarına Kippa giyerler.

39) Bkz. Yasadiman, Yahudilikte Tesettül, s. 186-187.
40) Hakkı Şah Yasadiman, Yahudilikte Tesettül, s. 202-208.

41) İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Soru-Cevap Tartışma (Bekir Topaloğlu'nun Görüşleri), s. 22-23.

42) Kitab-ı Mukaddes, I. Korintlulara Mektup, Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İst. 1988, Bab 11, 1-16.

43) Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Kitab-ı Tefsir, X/4619, Bab: 226, Hadis no: 279.

44) Bkz. Yünni Sezen, Dillerarası Diyaloğ İhaneti, Kelam Yayınları, İst. 2006, ss. 10-11.

45) Bkz. Mehmet Göktas, Örtünmeye Çağrı, s. 64. Mehmet Göktas, İslam'da açık-sepik kanıtın bulamadiğı için başörtüsü söylemini, kitabının başından sonuna kadar hiç ilgisiz olmayan ayetlerle güçlendirmeye çalışmıştır.

46) Mustafa İslamoğlu, 'İslam'da ve Diğer Medeniyetlerde Başörtüsü', Dünyu Bugünü ve Yarınyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, s. 34.

47) John L. McKenzie, S.J., Dictionary of the Bible, Collier Books, Macmillan Publishing Co., NY, 1965 (Aktaran: Mehmet Göktas, İlahi Dilerde Başörtüsü, İslamiyat IV, 2001, sayı: 2, ss. 19-33 içinde). Başörtüsü söylemine kanıt olarak, Asurluların başörtüsü uygulamasını içeren şu metin aktarılmaktadır: "Başörtüsünün yer aldığı ilk hukuk metni olarak Asur kanunları gösterilmektedir. Kanun şöyledir: Kadınlar, diller ve Adem'in kızı ve Harem'e kabul edilen çarşeler, başlarını örtmek zorundadırlar. Tapınak bahşelen evlere kadın isteklerle, başlarını örtmek zorundadırlar. Eğer evli değışirse örtmeyebilir. Profesyonel bahşeler başörtüsü kullanmazlar." (Mehmet Göktas, A.g.m., s. 11-33)

48) İslam tarih konsepti ve onun eleştirisi için bkz. Şahin Filiz, Tarih Felsefesi Apsından İslam Tarih ve Mühtebab Sıvart-Hikme, Türk-İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Konya 2006, Sayı: 2, ss. 51-70.
49) Bkz. İsmail Lütfi Çakan, Sünnetin Giyim-Kuşam ve Örtünme, s. 58.

50) Hayrettin Karaman, Giyim-Kuşam ile İlgili Sorular ve Cevaplar, İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsvay, Ensar Neşriyat, İst. 2004, s. 155, 165, 166.

51) Kur'an, 33 Azzab 53.

52) Bkz. Ebu'l-Fakd İsmail b. Kesr el-Kureşî ed-Dimeşki, Tefsirü'l-Kur'an-ı Azim, Kahire, İy., V/471; Yusuf Ziya Yörükhan, Hz. Muhammed'in Doğumundan Ölümine Kadar İslam Tarih, Hazinayan: Türkmen Turgut, K.B.Y., Ank. 2001, s. 213-214.
53) Bkz. M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, s. 51 (İslamiyat IV, 2001, sayı: 2 içinde).
54) Seyhulislam Musa Kazım (1858-1920), ss. 86-89 (İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Gerçek Hayat Dergisi Y., İst. 2001 içinde).

55) Kur'an, 24 Nur 61

56) Bkz. Kur'an, 3 Ahı İmrân 195

57) İsmail Hakkı İzzirli (1868-1946), ss. 465-466 (İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Gerçek Hayat Dergisi Y., İst. 2001 içinde).

58) İsmail Hakkı İzzirli, ss. 467-468.

59) Hakkı Güneşin, Giyim-Kuşam ile İlgili Sorular ve Cevaplar, İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsvay.

Ensar Neşriyat, İst. 2004, s. 132

60) Bekir Topaloğlu, İslam'da Kadın, Nesil Y., İst. 1995, s. 193.

61) Nüfûr Göle, Modern Mahrem, Meis Y., İst. 1994, ss. 95, 99, 114, 115.

62) Bkz., M. Zeki Duman, Kur'an'da Örtünmenin Temel Sınırları, ss. 89, 90; Necdet Kutsal, Kadının Değeri Oluplu Örtüsü, s. 133-136.

63) Bkz. Nüfûr Göle, A.g.e., s. 89, 90.

64) Ez-Zehbe (663/748), Kitab-ı'l-Kebair ve Tebyi-nü'l-Mehamin, ed. Muhyiddin Metuvv, Mektebetu Dar-ı-Turas, Medine 1988, s. 18-21.

65) Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, Kelam, Tekin Dağıtım, Konya 2001, ss. 135-136.

66) Buhari 2766; Muslim 89. (Aktaran: ez. Zehabi, a.g.e., s. 37).

67) Buhari 2654; Muslim 87. (Aktaran: ez. Zehabi, a.g.e., s. 37).

68) Bkz. Ez-Zehabi, Kitab-ı'l-Kebair vel-Mehamin, ss. 21-37.

69) Zekeriyâ Güler, A.g.e., s. 205.

70) Bkz. Yunus Apaydın, Klasik Fıkıh İhtirâtında Örtünme, ss. 93. (İslamiyat IV, 2001, sayı: 2 içinde)

71) Yunus Apaydın, A.g.m., ss. 89-98.

72) Kur'an, 7 Araf 26-27.

73) Buhari, Salât, 4, 136. (Aktaran: İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., s. 63, 66.

74) İbn Ebî Şeybe, II/53-54; Buhari, Salât, 6, 195; Ezan, 136, V/198. (Aktaran: İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., Ayeri).

75) Sünen-i Ebu Davud, Kitab-ı-Salât, II/304, Bab: 84, Hadis no: 642.

76) İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., A. Yerler.

77) İsmail Lütfi Çakan, Sünnetin Giyim-Kuşam ve Örtünme, ss. 44-45 (İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, İsvay, Ensar Neşriyat, İst. 2005 içinde).

78) Ebu Davud, Salât 85, 1422. Öteki rivayetleri ve yorum için bkz. İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., s. 59.

79) Bkz. Ebu Davud, Cihad, 8, IV/13 (Aktaran: İsmail Hakkı Ünal, A.g.m., s. 60).

80) Bkz. Alusi, XVIII/141, 142; Cessas, VII/72; Kurtubi, VII/229; Süyuti, el-İllâ, 192; Ebu's-Suud, (Razi Kematid) VI/601, Et-malik, V/3928. Ebu's-Suud ve Et-malik gibi iddialar, tek göz dışında her yerin örtülmesi gereğini ileri sürer. (Aktaran: Faruk Beşer, Fıkıh Apsından Avel ve Örtünme, ss. 113, 114.

81) Zekeriyâ Güler, A.g.e., s. 206.

82) Ebu Bekir el-Cessas, Ahkam-ı Kur'an, III/372'den Sabuni, II/382. (Aktaran: Faruk Beşer, Fıkıh Apsından Avel ve Örtünme, ss. 118-119).

83) Faruk Beşer, Fıkıh Apsından Avel ve Örtünme, ss. 118-119.

84) Kadının kolu sünenemeyeceğine dair bkz. Ebu Davud, Tereccü 7; Tirmizi, Edeb, 35; Neser-Zine, 38; Darimî, İst'azân, 18; Sünen-i Nesai, Mütecrimler, A. Tekin ve Diğerleri, Kalem Y., İst. 1981, Süslenme Bölümü, VI/614, Bab:36, Hadis no: 5094; Zekeriyâ Güler, A.g.m., s. 209.

85) Bkz. İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Soru-cevap Tartışma, ss. 39, 40.

86) Ebu Davud, Salât, 86, 1421 (Aktaran: İ. Hakkı Ünal, A.g.m., s. 64).

87) Sünen-i Ebu Davud, Kitab-ı-Salât, II/500, Bab: 83, Hadis no: 629; Aynı Bab, Hadis no: 640.

88) Faruk Beşer, Fıkıh Apsından Avel ve Örtünme, s. 102.

89) Faruk Beşer, A.g.m., s. 111.

90) Örneğin bkz. M. İslamoğlu, İslam'da Başörtüsü ve Muslimlarda Başörtüsü Algısı, Dünyu Bugünü ve Yarınyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, s. 34.

91) Faruk Beşer, Fıkıh Apsından Avel ve Örtünme, s. s. 103.

92) Bkz. Abdullah Yıldız, İslam ve Diğer Medeniyetlerde Başörtüsü Dünyu Bugünü ve Yarınyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, ss. 19-25.

93) Z. Güler, A.g.e., s. 210, 211.

94) Mehmet Göktas, Örtünme Çağrısı, s. 25, 26, 27.

95) Mehmet Göktas, A.g.e., ss. 48-50, 56.

96) Başörtüsü söylemini savunan değirlenlerin, çalışmamızın başında kadına "yaralık", "bir öp insan" dediklerini hatırlatalım. Bu tanımlamalar, acaba, "canıye" sözcüğünü açıkça dile getirmemekten mi kaynaklanmaktadır, bunu bilmiyoruz.

97) Mehmet Göktas, Örtünmeye Çağrı, s. 58.

98) Geniş bilgi için bkz. Şahin Filiz, Ahlakın Alâ ve İnzânı Temek, Çiğri Kitabevi Y., Konya 1988.

99) Dünyu Bugünü ve Yarınyla Başörtüsü, Pınar Y., İst. 2004, ss. 7-13 (Başörtüsüne Özgürlük Girişim Grubu).

100) Bkz. Cihan Aktaş, Bir İhtidar Alanı Aracı ve Bir Özgürlük Semboli Olarak Başörtüsü, s. 108.

101) Bkz. Cihan Aktaş, Bir İhtidar Alanı aracı ve Bir Özgürlük Semboli Olarak Başörtüsü, ss. 92, 84, 97.

102) Bkz. Abdullah Yıldız, İslam'da ve Diğer Medeniyetlerde Başörtüsü Dünyu Bugünü ve Yarınyla Başörtüsü, 28, 31.

103) Bkz. Seyhulislam Musa Kazım (1858-1920), s. 88.

104) Bkz. Yusuf Has Hacıb, Kutadgu Bilig, Hazırlayan: Resit Rahmeti Aral, TTKY., Ank. 1994 (aktaran: Şahin Filiz, Kutadgu Bilig Eğinde İnsan Eleştirel Bir Yaklaşım, S.U. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, VI/2, Sayı:14, Konya 2002, s. 251-270).

106) Bkz. Seyhulislam Musa Kazım (1858-1920), s. 88; İzzirli İsmail Hakkı (1868-1946), ss. 463-469 (İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Gerçek Hayat Dergisi Y., İst. 2001 içinde).

106) Bkz. Faruk Beşer, Fıkıh Apsından Avel ve Örtünme, 139-140.

107) İzzirli İsmail Hakkı (1868-1946), ss. 463-469.

108) Cihan Aktaş, Bir İhtidar Alanı Aracı ve Bir Özgürlük Semboli Olarak Başörtüsü, Dünyu Bugünü ve Yarınyla Başörtüsü, s. 105.

109) Bkz. Zekeriyâ Güler, Kırk Hadiste Kadın ve Aile, Konya 2006, ss. 205-212.

110) Bkz. İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, Soru-Cevap-Tartışma Kısmı, s. 16.

111) İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, s. 142, 143, 144, 145; A.g.e., Soru-Cevap-Tartışma Kısmı, s. 21.

112) İslamda Kılık-Kıyafet ve Örtünme, s. 173, 179.

113) Muhammed Esed, Muhammed Esed, Kur'an Mesajı Meal Tefsir, ss. 865-867.

114) Bkz. Kur'an, 16 Nahl 5; 17 Araf 27.

115) Kur'an, 7 Araf 26.

116) Bkz. Zekeriyâ Güler, Kırk Hadiste Kadın ve Aile, Konya 2006.

117) Buhari, Libas, 61, Müs'im, Libas, 125; Cennet, 52; Muvaffa, Libas, 4;

118) Külb-i Sime ve Serhi, Çağrı Yayınları, İst. 1982, Sünen-i Ebu Davud, Kitab-ı Libas, X/XIV/354, Bab: 28, Hadis no: 4097; Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Ahlâc-ı İzzirli, O.Z. Molla'nın mevlâğı, Yunus Emre Y., İst. 1992 ve Acdâ Babı, IV/484, Bab: 67, Hadis no: 1936 ve Hadis no: 2934.

"O şekiller dinimizin gereği değil, dinimize aykırıdır."

Atatürk ve tesettür

"Şehirlerdeki kadınlarımızın giyinme ve kapanma tarzında iki şekil tecelli ediyor; ya ifrat, ya tefrit görülüyor. Yani, ya ne olduğu bilinemeyen, çok kapalı, çok karanlık bir harici şekil gösteren bir kıyafet, veyahut Avrupa'nın en serbest balolarında bile harici kıyafet olarak arz edilemeyecek kadar açık bir giyim."(*)

Özgürlük Kavramına Yaklaşım

Üniversitelere kız ve erkek öğrencilerin Cumhuriyet Kanunları'na aykırı kılık ve kıyafette girebilmelerinin önünü açan yasa değişikliğinin tartışıldığı süreçte, sayıları ne yazık ki 3500'ü bulan öğretim üyesi, "Üniversitede Özgürlük" başlıklı bir bildiriye imza attı. Üniversitemizdeki öğretim üyesi sayısına oranla çok ufak bir azınlık olmasına karşın, böyle bir bildiriye onay verenler açısından değerlendirdiğiniz de şaşırtıcı bir rakam. Bu duyuruda, "Üniversitelerin düşünce, ifade, din ve inanç özgürlükleriyle eğitim ve öğretim gibi en temel insan hakları karşısında yasakçı değil, özgürlükçü bir tavır alması; kılık kıyafet serbestliğinin hiçbir din, inanç, düşünce, ırk, grup ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün öğrencilere tanınması, aksi yöndeki tüm düzenleme ve uygulamalara bir an önce son verilmesi..." gerektiğini vurguladılar. Aslında, büyük kentlerimizin kalabalık caddelerine baktığınızda, adına "özgürlük" denilen; ancak iki farklı uç gibi gözükse de tek merkez-

Kadın ve özgürlük konusunda önemli nokta, tercihin kadını sosyal hayatta nereye koyduğu ve ona nasıl bir rol biçtiğidir.

Böyle bir kadın artık "Serbest Pazar Ekonomisi"nin bir nesnesidir. Sergileyerek ya da kapatarak dikkat ve ilgiyi bedenine yönlendiren kadın, bedenini daha çok para verene satmaya koşullandırılmıştır.

den dayatılan iki türlü emperyalist kültürün "kılık kıyafeti", özellikle kadınlarımızı etkisi altına aldığı görülüyor. Kendi toplumunun kültürel gelişimine yabancılaşan, o köklerinden koparılıp "Kapan" denince kapanan, "Aç" denince bedenini teşhir eden bir araca dönüşen kimliksiz bir kadın nasıl özgür olabilir? Nasıl kendini geliştirebilir? Kendi ülkesinin geleceğine ilişkin ekonomik ve siyasi açıdan nasıl bağımsız karar verebilir ve bu süreçte katılabilir? İki türlü de kafasına geçirilen çuvala boyun eğmiştir.

(*) (ATABE, c. 15, s.246-249; Hâkimiyeti Millîye, 29 Mart 1923, No: 776, s.1-2.)

Sen bir hiçsin. Bir nesnesin. Düşmesine basıldığında kılık kıyafeti rengine, biçimine kadar bile ayarlanan bir nesne. Bu tür zerreciklerden oluşan bir toplumun bütün kararları kendi iradesi dışında verilir.

Serbest Pazar Ekonomisinin Nesnesi

Böyle bir kadın artık "Serbest Pazar Ekonomisi'nin bir nesnesidir. Sergileyecek ya da kapatarak dikkat ve ilgiyi bedenine yönlendiren kadın, bedenini daha çok para verene satmaya koşullandırılmıştır. Aynı, ülkesini yöneten kişinin "Ben Türkiye'yi pazarlıyorum." demesi gibi... Arada hiçbir fark yoktur. Aslında hedef de zaten budur. Bir fark kalmaması için bu kültür dayatılmakta, yaygınlaştırılmaktadır. Vatan toprağını satılığa çıkaran kültürün kadını ve erkeği, kendi bedenini de böyle sergilemekte ve sunmakta bir sakınca görmez. Ya da tersi. İkisinin de ortak noktası kadının, düşünce ve çalışma yaşamına ve yaratıcılığına değil, bedenine yapılmaktadır. Ayrıca, "kapatanlar ve açanlar" şeklindeki yapay ayırım kadını ülkesinin geleceğine ilişkin karar verici siyasi bir varlık, bir birey olmaktan da koparır.

Amerikan Dekoltesi

Modada göğüs ve bel dekoltesinin adının "Amerikan dekoltesi" olması bir rastlantı olabilir mi? Ya da Atatürk Devrimleriyle kovulan sarık, çarşaf hatta pöçenin 1950'lerden sonra Küçük Amerika sürecinde Türkiye toplumuna girişi, hatta "ABD'nin çocuklarının" gerçekleştirdiği 12 Eylül darbesiyle yaygınlaşması... İki tarihi dönemec de hem Türkiye'nin bağımsızlığı ve özgürlüğü, hem de kadının toplumdaki yeri ve algılanışı açısından tayan edici olmuştur.

Sen bir hiçsin. Bir nesnesin. Düşmesine basıldığında kılık kıyafeti rengine, biçimine kadar bile ayarlanan bir nesne. Bu tür zerreciklerden oluşan bir toplu-

mun bütün kararları kendi iradesi dışında verilir. Türkiye ekonomisinin yönü IMF reçeteleriyle çizebilir, yasalara aykırı da olsa kimin başbakan olacağı böyle dayatılabilir. Ülkenin bölünmesinde elbirliği etmek için gizli anlaşmalar imzalayan kişiler Çankaya'ya çıkabilir.

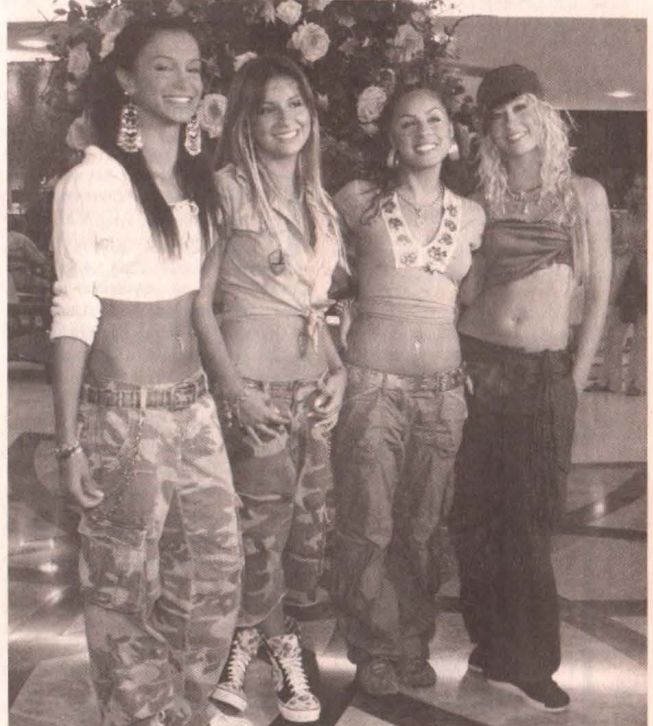
Yukarıdaki bildiriye imza atan aydınların listesini incelediğinizde bir gerçek ortaya çıkıyor. Bu "özgürlük" tanımı onların özgürce düşüncelerine dayanan, ülkelerinin menfaatlarına göre kararlaştırılmış bir tanım mıdır? İlginçtir ki, bu imza kampanyasına önderlik edenlerin, AB ve ABD politikalarından ayrılıkçılığa ve bölünmeye karşı tutumlarına, ülkenin sanayicisine, üreticisine, işçisine bakışlarından tarihimizi değerlendirmelerine kadar her konuda belli bir yönelimleri vardır; Türkiye karşıtıdır.

İrade ve idare kimin elindedir?

Sorun basit bir kılık kıyafet sorunu değil, özgürlük tanımından ekonomik ve siyasi kararlara kadar bir iradeyi ve idareyi teslim almadır.

Vatanın Özgürlüğü, Toplumun Özgürlüğü, Kadının Özgürlüğü

İşte tam da bu noktada Atatürk'ün neden daha 1916'da genç bir komutanken arkadaşlarıyla "tesettürün kaldırılması" üzerine tartıştıklarını anlayabiliyoruz. İradeyi ve idareyi değiştirmek amaçlarının ilk müdahale edilecek konulardan biri çok açıktır. 22 Kasım'da defterine şu notu düşmüş: "21/22 Kasım saat 9 sonraya kadar erkânıharp reisiyle tesettürün kaldırılması ve sosyal hayatımızın iyileştiril-

Ölçütleri başkaları tarafından konmuş ve tamamen jüriyi tatmin etmeye dayalı bir hayat ne kadar özgürleştirici olabilir?

mesi hakkında sohbet; 1) Muktedir ve hayata vâkıf anne yetiştirmek, 2) Kadınlara serbestisini vermek, 3) Kadınlarla bir arada bulunmak, erkeklerin ahlakı, fikirleri, duyguları üzerinde etkilidir..." (Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.2, s.66)

Aslında bunun bütünlüklü bir toplum projesinin parçası olduğu, not defterinin aynı sayfasındaki bir önceki paragrafı okuyunca anlaşılmaktadır. Komutanların askerleriyle ilişkileri üzerine aklından geçenleri not etmiş, bizzat birliklerin içine girmek, onların iç ve ruhi durumlarını iyi bilmek gerektiğinden söz ediyor ve yalnız baş ile selam vermeli, üstler astlarıyla sohbet etmeli, onları serbest söz söylemeye alıştırmalı diyor.

1918'de, eline büyük yetki ve kudret geçerse sosyal hayatımızda arzu edilen inkılabı nasıl kesin bir darbeyle yapacağını ifade ettiği günlerde, "kadın meselesi"nde cesur olmaktan, vesveseyi bırakmaktan yanadır. "Açılışlar" der, "Onların dimağlarını ciddi bilim ve fenle süsleyelim. İffet, fenni sağlık olarak açıklayalım. Şeref ve haysiyet sahibi olmalarına birinci derecede önem verelim."

(ATABE, c.2, s.188-190; Afet İnan, M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXIII. Dizi-Sa.7, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983)

Çünkü Atatürk, "Kahredici bir istibdadı karşı ancak ihtilal ile cevap vermek ve köhneleşmiş çürük idareyi yıkmak, milleti hâkim kılmak, kısıacası vatani kurtarmak için" kararını vermiş, yemin etmiş ve bu işin teşkilatsız olamayacağını düşünmektedir. (Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.1, s.32) Milleti topyekün kadınıyla, erkeğiyle düşmana karşı seferber etmeden bir başarı şansı görmemektedir. Ne feodal kültürün hurafelere boğduğu ve ezdiği kadını, ne de yabancı emperyalist kültürün cinsel meta haline getirdiği, kendi ülkesine ve insanına yabancılaştırdığı kadını vatani kurtarma mücadelesine giremezsiniz. Bugün de böyledir; dün de öyleydi. Ayrıca Atatürk, eğer bir toplum uygarlıkta ileri gitmek ve gelişmek isterse yalnız iki cinsten birinin insanı ve çağdaş icapları almaya yetinemeyeceğini, bu noktayı elif olarak kabul etmek mecburiyetinde olduğunu, bir toplumun bir uzvu faaliyetle bulunursa ve diğer uzvu atıl kalırsa, o mevcudiyetin tam olarak hayalla

Kadının özgürlüğü, Kurtuluş Savaşı neticesinde emperyalizme karşı alınan ezici bir zailerle mümkün olmuştur.

olamayacağını, büyük kısmının felç olacağını ve böyle felçli bir toplumu mutlaka ilerlemeye, medenileşmeye sevk edeceğim, diye çalışanların çok beyhude bir coşkun çaba içinde olduğunu söyler.

O zaman başarıya ulaşmanın koşulları nedir?

"İlim lazım, fen lazım ve bu ilimle fenin talep ettiği mesai lazım. Bunların tamamını ve aynı derecede olmak üzere hem erkeklerin ve hem kadınların yapması lazımdır!"

"Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu itibarla kadınlar âlim olacaktır; fen sahibi olacaktır. Erkeklerin geçebileceği bütün tahsil derecelerinden geçecektir. Sonra kadınlar, toplumsal hayatta erkeklerle beraber yürüyecektir. Ve daima birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaktır. Ve acaba bizim milletimizde böyle değil midir? Və bizim milletimizde böyle olmaması için ne mâni vardır?" (ATABE, c.15, s.69)

Türk kadınının gerçek kişilik ve haklarını kazanması için yolun açılması, ilk önce vatanın bağımsızlığının kazanılması savaşısıdır. Emperyalizme karşı bütün halkın, kadınıyla erkeğiyle seferber olmasıdır.

"Memleket, millet, bağımsızlık, hâkimiyet, şeref, her ne telâfuz ediyorsak, her güzel şey yalnız ve ancak kadınlarımızın feyzi ve ırları sayesinde hasıl olacaktır." (ATABE, c.15, s.71)

Doğu'dan ve Batı'dan Gelen Yabancı Kültür

Hangi kültürle?

Atatürk'ün buna verdiği yanıt çok açıktır: "Eski devrin bütün hurafelerinden sıyrılmış, Doğu'dan ve Batı'dan gelen yabancı tesirlerden uzak ve milli karakterimizle orantılı bir kültür."

Atatürk'e göre yabancı kültür, eski usullerin yıkıcı tesirlerini artırır. "Yaratacağımız kültür, milli kültür zeminine; o zemin ise milletin karakteriyle orantılı olmalıdır. Çocuklarımızı ve gençlerimizi yetiştirirken birliğimize ve varlığınıza taarruz eden her kuvvete karşı müdafaa kabiliyetiyle donanmış bir nesil yetiştirmeye muhtaç olduğumuzu unutmayalım." (ATABE, c. 11, s.236-237, Hâkimiyeti Milliye, 17 Temmuz 1921, No.227, s. 2.)

Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Konseyi yetkilisi Eşba'yla görüşürken, içerideki başarılarınız ne olmuştur sorusuna Atatürk şu yanıtı vermiştir:

"Biz Türk inkılapçıları ve Türk halkı olarak, aynı anda, Batı emperyalizmine ve müstebit sultan rejimine karşı isyan ettik. Bütün Türk inkılaplarında iki etken rol oynamıştır: Din ve sultana bağlılık. (...) Bir iki yıl öncesine kadar, sultanın veya çevresindekilerin her fermanı veya

Atatürk için kadın sorunu toplumun en önemli sorunlarından birisiydi.

şeyhülislamın fetvası, hr'ın gözünde kutsal sayılıyordu ve yerine getirilmemesi suç gibi görülüyordu. Vakalar halka gösterdi ki, sultan fermanları ve şeyhülislamın bazen yalanla dolu paçavradan başka bir şey olmayan fetvaları olmadan da yaşamak mümkündür. Türk inkılapçıları, bu iki etkenle hesaplaşmak vaziyetinde kaldılar." (ATABE, c.10, s. 358)

İstanbul Muhiti Pek Kirli

Neydi bu hesaplaşılan fetvalar?

Elbette, birinci sırada işgalci emperyalistlere vatani kendi elleriyle teslim eden Vahdetin'lerin, Dürrizade'lerin fetvaları. Onlara karşı durmak ve vatani savunmak. Bağımsız ve özgür olmak. Fikren ve bedenlen. Vatan esaret ve işgal altındayken; vatandaşların kafalarına çuval ayaklarına zincir takılıken ne kadın ne erkek özgür olabilir.

Atatürk'te kadın öncelikle bir kişiliktir; her konuda erkeklerle eşittir; hatta bazen erkeğin önündedir. Vatansızlık, çağımızda insan kişiliğinin en önemli yapıtaşlarıdır. "Kadın" deyince işgalci İngiliz'in kolunda "Pera'da salınan kadından söz edilmemektedir. Çünkü "ne yazık ki, İstanbul muhitiinde düşmanlarımıza, düşmanlarımızın daha çok hizmet edenler, maksatlarını kolaylaştıranlar bulunuyor"du.(ATABE, c. 8, s.87.)

"İstanbul muhiti pek kirli"ydi. (ATABE, c.1, s.125.)

Ayrıca sorun iki kişilik küçük dünyada "kocaya bulaşıkları yıkatmayı" yeterli bir özgürlük ve kurtuluş olarak algılamak, aile içinde basit bir iktidar çekişmesi ve yalnızca bunun mücadelesini vermek de değildir.

Türk kadınının gerçek kişilik ve haklarını kazanması için yolun açılması, ilk önce vatanın bağımsızlığının kazanılması savaşıdır. Emperyalizme karşı bütün halkın, kadınıyla erkeğiyle seferber olmasıdır. Kadın toplumun bu büyük meselesindeki eylemiyle toplum içindeki şerefli yerini almalıdır; almıştır. Bunca yıl sonra benzerliklerin yaşanmasının kaynağı, emperyalizm olgusu ve ona karşı alınacak teslimiyet ya da başkaldırma seçeneklerinin hâlâ var olmasıdır.

Atatürk ayrıca Avrupa ülkelerini olduğu gibi taklit eden anlayışı da yanlış bulur. Ya çok kapanmak, ya da çok açılmak ikisi de dinimize de, milli özelliklerimize de aykırıdır.

Kıyafet Fermanları

Milli Mücadele Seferberliği'nin başlamasından tarihi olarak kısa bir zaman önce, Osmanlı padişahlarının kadın davranış ve kıyafetleriyle ilgili çıkardıkları fermanlar vardı. Kadınların erkeklerle birlikte sandala binmeleri, kaymakçı dükkânına girmeleri, mesire yerlerine gitmeleri, babaları ve oğullarıyla bile birlikte sokakta yürümeleri, haftanın dört gününün dışında sokağa çıkmaları, ezan saatinden sonra sokakta kalmaları, erkekler gibi hayvana binmeleri, ince kumaştan ferece giymeleri (diken terziler, tekrarılaması halinde dükkânlarının önünde asılacaktı), ince peçe takmaları yasaklanıyordu. III. Selim bir fermaniyle kadınların kıyafetleri konusunda şunları söylüyordu: "Kaymakam Paşa, hem karılar gayet fena kıyafetle geziyorlar. Hotozları uzun, yakaları uzun, hem pek açık renk giyiyorlar. Yasak edesin. Nerde öyle görürsen yakasın kesesin, tebdillerine tenbih eyle. Bir kaçının hotozunu ve yakasını kesesin. Bostancıbaşı'ya da tenbih eyle, sevirilerde edepsizlik etmesunlar. Öyle karıların, yakasını hotozdan kesesin." (Enver Ziya Karal, Selim III'ün Hattı Hümayunları: Nizamı Cedid, Ankara 1945, s.102; Afet İnan, s.80.)

Osmanlı arşivlerinde yer alan "Tesettür-i nisvan emrine bazı nisvan-ı İslamiye'nin tamamıyla riayet etmediği anlaşıldığından bu gibi ahvalin önüne geçilmesinin umuma tebliği" türünden emirlerin sık sık çıkmasından, aslında bunların pek de uygulanmadığı anlaşılmaktadır.

Sosyete Giysisi

Hele Anadolu'nun köylerindeki kadınlara kadar bu fermanların ulaşması ve oralarda uygulanması zaten olanaksızdı. Tarlada erkeğiyle birlikte çalışan, çapa sallayan, dokuma tezgahında kilim dokuyan, yaylaya göçerken ata binen kadınlı yaşayan bir topluma bu yasakları hiç kimse uygulatamazdı. Zaten o yasaklar, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçi kesimi için değildi; saraylar, konaklar ve çevresi içindi. Yani o dönemin "sosyetesini" içindi. Tıpkı bugünün büyük kentlerdeki ayağında kırmızı tabanlı, yüksek ökçeli ünlü markalı kunduraları, başında Versace markalı türbanları olanlar gibi... Nitekim Atatürk, 2 Şubat 1923'te İzmir'deki konuşmasında büyük şehirlerde ve kasabalarda köylerdekinden farklı, hatta çelişen görüntülere rastlandığını söyler: "Fakat bizim gözlerimiz bu manzarayı görmemiştir. Bu da çoğunlukla yabancı romanlarında okunan kafes efsaneleridir. Şüphe yok ki şuradan buradan gelmiş olan bu yanlış âdetleri (ki ne din, ne ahlak ve ne tabiat bunu kabul etmez ve ne de Allah emretmiştir), bu kötü halleri Batı'nın süslü romanlarına süslü bir tarzda geçiren ve yayan yine saraylar olmuştur. Çünkü saraylar hakikaten yukarıdan aşağı açık bir kafesle ayrılmış birtakım mahluklarla dolu idi. Kasaba ve şehirlerde yabancılardan nazarı dikkatini çeken mühim manzara ve ifade olunan mühim hal, hepimizce malumdur ki, daha çok tesettür şekli üzerinde yoğunlaşıyor. Bu tesettür şekline bakanlar hüküm veriyorlar ki, kadın evinden başka bir yer görmez ve göremez. Çünkü sokağa çıktığı zaman gözü ve her tarafı kapalı olmaya mahkumdur. Efendiler, bu tesettür şekli din icabı da değildir. Hatta o kadar değildir ki, meşru da değildir. Bununla beraber, din icabı tesettür, kısaca ifade etmek lazım gelirse, denilebilir ki, kadınlara külfet vermeyecek ve adaba muhalif olmayacak basit şekilde olmalıdır. Bu dediğim ifade ile hasıl olacak olan tesettür

Gazi, Orman Çiftliğinde Adana Kız Lisesi öğrencileri ile... (1937)

şekli belki Batı âlemindeki tesettür şekline az çok farklı olabilir. Fakat meselelerin mühim noktası mutlaka uymakta değildir ve böyle bir şey aramaya da mecburiyetimiz yoktur. Yeter ki, tesettür şekli kadın hayatından, mevcudiyetinden, faaliyetten ve insanlıktan tecrit edecek, meşru olmayacak dereceye girmemiş olsun." (ATABE, c.15, s.70-71.)

Atatürk, Türk kadın gerçeğinden söz ederken, Anadolu kadınıyla bir avuç İstanbul ve Osmanlı sarayı ve çevresindeki kadınının kıyafetini sık sık karşılaştırır. Tesettürün Türk ve İslam toplum yapısına yabancı olduğu düşüncesindedir. Atatürk'ün vurguladığı gibi, tesettür din icabı da değildir, hatta o kadar değildir ki, gayri meşrudur. Dinimizin gereği değil, mu-

halifidir. Atatürk ayrıca, Avrupa ülkelerini olduğu gibi taklit eden anlayışı da yanlış bulur. Ya çok kapanmak, ya da çok açılmak: ikisi de dinimize de, milli özelliklerimize de aykırıdır. Milletın ruhunu, diğer yandan hayatın icaplarını düşünmek gerekir. Tesettür sade bir biçimde olmalı, kadına bir yük ve zorluk oluşturmamalı, azap ve ıstırap vermemeli, onu hayattan koparmamalıdır. Ancak mesele yalnız dış görünüş, şıklık ve zarafette yarış değil, bilim ve irfanla donanmaktır. Yüzlerini cihana göstermek yeterli değildir, gözleriyle bütün dünyayı görmelidirler. Atatürk, yurt gezilerinde, kadını erkekli halkla konuşmalarında sürekli bu fikirleri dile getirir. 23 Ocak 1923'te Bursa Sultanisi'nde yaptığı konuşmada da aynı konuya vurgu yapar: "Yalnız şehirlerde ve bilhassa büyük şehirlerde her hangi kayıtlar ve şartlar ile alınmış olan tabii tedbirlerden vazgeçilirse, genel olarak kadınlarımız bütün hayatta erkeklerle ortaktır. Ancak mesele olarak temsil ve etkilik edilmek lazım gelirse, daima ortaya atılan şey, tesettürün gayri meşru denemek bir dereceye kadar ifrat bir hale gelmiş olması ve kadınlarımızın mücadele hayatından tecrit edilmiş bulunmalarıdır." (ATABE, c.14, s.377; Türk Tarih Kurumu Arşivi, Genel Katalog, Sıra Numara: 1091, Klasör: 4, Dosya: 2; Hâkimiyeti Milliye, 25 Ocak 1923, No: 722, s.2; Vakit, 24 Ocak 1923, Numara: 1839, s.3.)

"O şekiller dinimizin gereği değil, muhalifdir. Dinimizin tavsiye ettiği tesettür, hem hayata, hem fazilete uygundur. Kadınlarımız şeriatın tavsiyesi, dinin emri icabınca tesettür etselerdi ne o kadar kapanacaklar, ne o kadar açılacaklardı."

Şehirdeki Kadının Kıyafeti Ya O Üçta Ya da Öteki

Atatürk iki ucun nasıl aynı noktada bulunduğunu o zaman da saptamış. Yabancılarla temas edebilecek mevkide bulunan kadınlarımızın tavırlarının ve hareketlerinin millî değil, Avrupa tavırlarının ve hareketlerinin taklidi olduğunu söylüyor. 21 Mart 1923'te Konya Hilali Ahmer Şubesi'nde yaptığı konuşmada bu konuyu ve tesettürün toplumsal yaşamımızdaki ve dinimizdeki yerini şöyle açıklar: "Hakikaten memleketimizin bazı yerlerinde, en ziyade büyük şehirlerinde, giyinme tarzımız, kıyafetimiz bizim olmaktan çıkmıştır. Şehirlerdeki kadınlarımızın giyinme ve kapanma tarzında iki şekil telli ediyor; ya ifrat, ya tefrit görüyoruz. Yani, ya ne olduğu bilinmeyen, çok kapalı, çok karanlık bir harici şekil gösteren bir kıyafet, veyahut Avrupa'nın en serbest balolarında bile harici kıyafet olarak arz edilemeyecek kadar açık bir giyim." (ATABE, c.15, s.246-249; Hâkimiyeti Milliye, 29 Mart 1923, No: 776, s.1-2.)

O zamanlar bu kıyafet henüz "Amerikan dekoltesi" olarak anılmıyordu herhalde... Belki dönemin koşullarına ve emperyalist güçlerine uygun Fransızca bir adı vardı. Kapatana da saltanatın merkezinden verilen fetvalardı. Yani o dönemin Çankaya'sı. Mantığın ve yöntemlerin çok farklı olmadığı anlaşılıyor.

O Şekiller Dinimizin Gereği Değil, Muhalifidir

Atatürk'ün toplumun yapısını ve onun önemli bir harcı olan dinini çok iyi bildiği, bu konuda büyük bir birikimi olduğu kuşkusuz. Gerçek gerçektir, o gün de bugün

de. Önemli olan bunu görme iradesidir. Atatürk, konuşmasını şöyle sürdürüyor: "Bunun her ikisi kötü tesirden, hayatımıza fenalık yapmaktan geri değildir. Bunun her ikisi de şeriatın tavsiyesi, dinin emri haricindedir. Bizim dinimiz kadını o tefritten de, bu ifrattan da tenzih eder.

"O şekiller dinimizin gereği değil, muhalifidir. Dinimizin tavsiye ettiği tesettür, hem hayata, hem fazilete uygundur. Kadınlarımız şeriatın tavsiyesi, dinin emri icabınca tesettür etselerdi ne o kadar kapancaklar, ne o kadar açılacaklardı. Şer'î tesettür, kadınlar için müşkülata sebep olmayacak, kadınların toplum hayatında, iktisat hayatında, iş hayatında ve ilim hayatında erkeklerle işbirliği yapmasına mâni bulunmayacak basit bir şekil-

kullanılmaktadır. Oysa Atatürk, yaratılmak istenen başı dik ve kendi gücüne güvenen Yeni Türkiye'nin dayanak noktalarını tarihi köklerimizde ve İslamiyet'in yeni bir toplum kurma dönemindeki devrimci ilkelerinde arar. "Halbuki arkadaşlar, bunda büyük bir hata vardır." der ve devam eder: "Çünkü bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Tabii içinde bulunan hoca efendiler çok iyi bilirler ki, Allah'ın emrettiği şey, Müslim ve Müslimelerin ve evli kadınların da beraber olarak her türlü ilim ve irfanı kazanmasıdır. Dinin emrettiği budur. Yine hepimiz biliriz ki, kadın ve erkek bu ilim ve irfanı aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmak mecburiyetindedir.

Kastamonu'ya yaptığı şapka devrimi gezisinde, Kastamonu Kışlası'nda subay ve subay eşleri ile... (30 Ağustos 1925)

dedir. Bu basit şekil, toplumumuzun ahlak ve adabına aykırı değildir." (Aynı yerdeki konuşmasından...)

Dinimiz buna karşı mıdır?

"Bilhassa Batılılar, bilhassa bu milleti mahvetmek isteyen o koyu düşmanlar, bizi daima her işimizi dinin tesiri altında yapmış olmakla ve böyle yapıların da mutlaka neticesiz hedeflere varacağını iddia etmekle itham etmektedirler." (ATABE, c.15, s.69.)

Batı'nın hedefi bir milleti "mahvetmek" olunca, din her zaman şu ya da bu biçimde bir araç olarak kullanılmış ve

Evvla derim ki, Allah'ın emri, Müslim ve Müslimlerin aynı derecede ilmen, fazileten ve her bakımdan olgunlaşmasıdır. İkinci olarak, Kur'an şeriatı ile hatırlatmak istiyorum ki, bu nereden ise oraya kadar gidecektir. Kim? Hepsi gidecektir, kadın da gidecektir, erkek de gidecektir. Bunun üzerine dinin bir engellemesi yoktur." (Aynı yerdeki konuşmasından...)

Büyük Mutluluk

İslam tarihinden örnekler verir: "Doğrudan doğruya Cenabı Peygamberimiz zamanında ve ondan sonra, daima kadınlar ilim ve fazilet sahibi olurlardı ve kocalarıyla beraber muharebe meydanları-

The Saturday Evening Post Gazetesi'nin muhabiri Isaac F. Marcossos, 13 Temmuz 1923'te Atatürk'le uzun bir söyleşi yapar. "Dünya çapında ilgi çeken bir konuda, Türk kadınının kurtuluşu konusunda" da konuşurlar.

nuda, Türk kadınının kurtuluşu konusunda" da konuşurlar. Marcossan,

"Kemal'in kesin fikirleri var. Yalnız peçenin nihai olarak yasaklanmasına taraf olmamakla kalmıyor, kadının kamusal hayatın bir parçası olmasını da istiyor." der ve Atatürk'ün görüşlerini aktarır: "Kadınlarımız, eğitimde ve çalışmada erkeklerle eşit olmalı. İslamiyet'in en eski günlerinden beri, kadın bilginler, yazarlar, hatipler ve bunun gibi okul açıp ders veren kadınlar olmuştur. Hatta İslam dini, kadınlara, kendilerini erkeklerle aynı derecede eğitmelerini emreder. (...) "Türkiye'de kadınların hayatlarını tembellek ve aylıklık içinde geçirdikleri sanılmaktadır. Bu bir iftiradır. Büyük şehirler hariç, bütün Türkiye'de kadınlar, erkeklerle yan yana tarlalarda çalışmakta ve genel olarak millî çalışmaya katılmaktadırlar. Sadece büyük şehirlerde Türk kadınları kocaları tarafından inzivaya çekilmektedir. Bu da, kadınlarımızın dinin emrettiğinden daha fazla örtünüp kapanmalarından ileri gelmektedir. Gelenek, bu noktada fazla ileri gitmiştir." (ATABE, c.16, s.40; Isaac F. Marcossan, "Kemal Pas-ha", The Saturday Evening Post, 20 Ekim 1923, s.8-9, 141-149.)

Atatürk, bugünün ekonomide ve siyasette küreselleşmelerine de, onun uzantısı emperyalist kültürün moda merkezlerinden gelen iletilere sorgusuz sualsiz uyarak göbeklerini, bellerini, göğüslerini açan, tek tip "Barbi bebek" kadınlara da yıllar öncesinden seslenir: "Giyinme tarzımızı ifrata vardiğerler, kıyafetlerinde aynen Avrupa kadınına taklit edenler düşünmelidir ki, her milletin kendine mahsus gelenekleri, kendine mahsus âdetleri, kendine göre milli hususiyetleri vardır. Hiçbir millet aynen diğer bir milletin taklidi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne kendi milliyeti dahiinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki hüsrandır." (ATABE, c.15, s.246-249; Hâkimiyeti Milliye, 29 Mart 1923, No: 776, s.1-2.)

Atatürk bir noktayı çok açık bir biçimde ifade eder: "Tesettür meselesinde nazarı itibara alacağımız şey, bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan hayatın icaplarını düşünmektir. Tesettürdeki ifrat ve tefritten kurtulmakla bu iki ihtiyacı da temin etmiş olacağız." (Aynı yerdeki konuşmasından...)

İslam ve Türk hayatını başından bugüne kadar iyi bir biçimde incelemektedir yanadır. Bunu yaparsak görürüz ki şimdiki hayat tarzımızda ne İslam ne de Türk ananelerine uygunluk yoktur. Ancak "bazı milletlerin zevk âlemlerini memleketimizde uygulamaya kalkmak" da Atatürk'e göre hatadır. "Bu yol, toplumsal hayatımızı feyz ve fazilete ulaştırmaz." (Aynı yerdeki konuşmasından...)

Aslında, çözüm yolu 85 yıl öncesinden çizilmiştir. Akıl yolu birdir:

"Daha selamette, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kalmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, toplumsal, iktisadi hayatta erkek ortağı, arkadaşı, yardımcı ve destekçisi yapmak yoludur." (Aynı yerdeki konuşmasından...)

Toplumda böyle bir yer alacak kadının kıyafeti de elbette, "akıl ve mantığın, ahlak ve faziletin emrettiği tabii ve basit şekilde" olmalıdır.

Şekilde ve Kıyafette Değişil; Bilim ve Kültürde Yarışmalı

Hemen ardından şu da doğal olarak eklenir: "Kadınlık meselesinde dış şekil ve kıyafet ikinci derecededir."

Atatürk'e göre, "Asıl mücadele sahası, kadınlarımız için şek.de ve kıyafette muvaffakiyetten ziyade, asıl muvaffak olunması lazım gelen saha nur ile, ırfan

"Türkiye Cumhuriyeti halkı yenilikçi ve gelişmiş bir millet olarak ilelebet yaşamaya karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte eşsiz kahramanlıklarla parça parça etmiştir." (Gayet şiddetli ve pek sürekli alkışlar.)

ile, hakiki fazilet ile süslenmek ve donanmaktır." Çünkü O, "muhterem hanımlarımızın Avrupa kadınlarının aşağısında kalmayacak, bilakis pek çok yönde onların üzerine çıkacak nur ve ırfanla donacaklarına katiyen şüphe etmeyen ve buna kati surette emin" olanlardandır. (Aynı yerdeki konuşmasından...)

Atatürk, Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesini çok doğal bulur. Çünkü Türk ırkının güzelliğini tarihi olarak da bildiğini söyler. Bu güzellik, dünyaya, dünyaya hakemlerinin onayıyla tanıtılmıştır. Ama yine de bütün bunlardan daha önemlisi vardır. 3 Ağustos 1932'deki bu konuşmasında Türk gençlerine bir hatırlatmada bulunur:

"İhtihaz ettiğiniz tabii güzelliğinizi fennî tarzda muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda bir gelişmenin sürekli olmasını ihmal etmeyiniz. Bununla beraber, asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, anaları-

Florya'da (İstanbul) denizde yüzerken gençlerle birlikte ... (5 Ağustos 1936)

nızın ve atalarınızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1954, s.91.)

Çok Kıymetli Bir Cevheri Çamurla Sıvamayalım

Bu hedef bilindiği gibi yıllar önce konuşmuştu. Ona doğru ilerlemek, çok değerli cevheri ortaya çıkarmak için yolun üzerindeki engellerin bir bir temizlenmesi gerekiyordu. Evet, artık kız öğrenciler uzun tartışmalardan sonra 1922 yılında- hâkim olabilmek için tıp fakültesine girebilmişti, ama peçeli çarşafli kıyafetleriyle laboratuvarlarda çalışmaları sorun oluyordu.

Şeyh Sait isyanının bastırılmasının üzerinden iki ay geçmiştir. 23 Ağustos 1925 akşamı Atatürk başında ünlü panama şapkasıyla Kastamonu'ya gelir. Oradan İnebolu'ya geçer. Elinde şapkası çarşıda dolaşır. Ağustos'un 27'sinde Türk Ocağı'nda ünlü şapka konuşmasını yapar. Bütün salon, balkon, koridorlar, odalar ağızına kadar doludur. Kadınlar, erkekler, gençler... Konuşmasının sonuna doğru Atatürk sorar:

"Bizim kıyafetimiz milli midir?"

"Hayır, hayır" sesleri yükselir.

Tekrar sorar:

"Bizim kıyafetimiz medeni ve milletlerarası mıdır?"

Yine kitleden "hayır hayır" sesleri gelir. Atatürk devam eder:

"Size iştirak ediyorum. Tabirimi mazur görünüz. Altı kaval üstü şişane, diye ifade olunabilecek bir kıyafet, ne millidir ve ne de milletlerarasıdır. O halde kıyafetsiz bir millet olur mu arkadaşlar? Böyle vasıflandırılmaya razı mısınız arkadaşlar? (Hayır hayır!.. Katiyen! sesleri...) Çok kıymetli bir cevheri çamurla sıvayarak âlemin gözleri önüne koymakta mana var mıdır? Ve bu çamurun içinde cevher gizlidir, fakat anlayamıyorsunuz demek isabetli midir? Cevheri gösterebilmek için çamuru atmak elzemdir ve tabiidir. Cevherin muhafazası için bir muhafaza yapmak lazımsa, onu altından veya platinde yapmak icap etmez mi? Bu kadar açık hakikat karşısında tereddüt caiz midir?"

Erkeklerin kıyafetinden söz ettikten sonra. "Bu beyanatımı bitirmeden evvel birkaç kelime daha söylemek isterim." der ve şöyle devam eder: "Efendiler, toplumsal hayatın kutsal temeli aile hayatıdır. Aile, izaha hacet yoktur ki, kadın ve erkekte meydana gelmiştir. Kadınlarımız hakkında da, erkekler hakkında söz söylediğim kadar açık izahatta bulunacağım. Bu ulvi mevcudiyeti bilhassa huzurlarında mûsamaha ile geçemem. Müsadele buyrulursa bir iki kelime söyleyeceğim ve siz ne söylemek istediğimi kolaylıkla anlayacaksınız. Seyahatim esasında, köylerde değil, bilhassa kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok sıkı ve itinalı surette kapamakta olduklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarzın kendileri için mutlaka azap ve ıstırap verici olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar, bu biraz bizim bencilliğimiz eserdir. Bu belki çok ifteli ve dikkatli olduğumuzun icabıdır. Fakat muhterem arkadaşlar, kadınlarımız da, bizim gibi idrak ve fikir sahibi insanlardır. Onlara son icapları telkin etmek ve milli ahlakımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, incelikle donatmak esası üzerinde bulunduktan sonra fazla bencillığe lüzum kalmaz. Onlar da yüzlerini cihana gösterebilirler. Ve gözleriyle cihani dikkatle görebilsinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur." (ATABE, c.17, s.285-286; Cumhuriyet, 29 Ağustos 1925; Vakıf, 29 Ağustos 1925, Numara: 2752, s.1; Hâkimiyeti Milliye, 30 Ağustos 1925; Numara: 1513, s.1; Akşam, 30 Ağustos 1925, Numara: 2471, s.1; Ahmet Bekir Palazoğlu, Başöğretmen Atatürk (1919-1928), c.1, TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.213.)

"Kadınlar da artık Anadolu'nun her tarafında pek çok sanayi müesseselerinde çalışıyor. Kadının zorla köşeye çekilmesinin aile yaşamını mahvettiği yerde hiçbir ilerleme mümkün değildir." (ATABE, c.15, s.23-24)

Bu Gidiş Zaruridir, Mukavemet Boşunadır

Devrimlerin yoluna çıkanlar ezilir geçer. Çünkü gidiş bilimsel bir çizgi izlemektedir. Ortaçağ hükmünü tamamlamıştır, tarihin çöplüğüne atılacaktır. Atatürk'ün bu kadar kesin ve kararlı olmasının nedeni bu bilince sahip olmasıdır: "Arkadaşlar, bilhassa telâffuz ediyorum. Korkmayınız, bu gidiş zaruridir. Bu zaruret bizi yüksek ve mühim bir neticeye ulaştırıyor. İsterseniz bildireyim ki, bu kadar yüksek ve mühim bir neticeye ulaşmak için lazımlı gelir, bazı kurbanlar da verelim. Bunun ziyanı yoktur." (ATABE, c.17, s.295; Hâkimiyeti Milliye, 1 Eylül 1925, Numara: 1515, s.1-2; İkdâm, 1 Eylül 1925, Numara: 10202, s.1-2; Akşam, 2 Eylül 1925, Numara: 2474, s.1-2; 10 uncu Cumhuriyet Bayramı Hatırası, Kastamonu Yıllığı, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu. 1933, s.63-69.)

İşte bütün devrimlerin başarıya ulaşmasında tayin edici etken, bu tutum, kararlılık ve güvendir. Bugün "Ah, Atatürk yaşıyasaydı" demek de "tür tür hurafedir. Atatürk'ün öldüğü bir gerçekliktir, yeniden dirilemeyeceği de... Önemli olan bugün ülkemizin karşı karşıya bulunduğu sorunları nasıl çözeceğimiz konusunda denenmiş ve başarıya ulaşmış yoldan dersler çıkarmaktır. Bunları ileriye taşımaktır.

Kurbanlık Koyun Olmayınız

Atatürk, aynı konuşmasında "Mühim olarak şunu ihtar ederim ki" diyor ve şöyle yol gösteriyor: "Bu halin muhafazasında inat ve taassup, hepimizi her an kurbanlık koyun olmak istidadından kurtarmaz. Hanım ve bey arkadaşlarım! Size malumuzun olan bu hakikati kısa bir cümle ile tekrar arz edeceğim; beni mazur görünüz. Medeniyetin coşkun seli karşısında mukavemet beyhudedir ve o, gafil ve itaatsizler hakkında çok amansızdır. Dağları delen, semalarda uçan, göze görünmeyen zerrelere yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, inceleyen medeniyetin kudret ve ulviyeti karşısında Ortaçağ zihniyetleriyle, ilkel huralarına yürümeye çalışan milletler mahvolmaya veya hiç olmazsa esir olmaya ve aşağılanmaya mahkumdurlar. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti halkı yenilikçi ve ge-

lišmiş bir millet olarak ilelebet yaşamaya karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte eşsiz kahramanlıklarla parça parça etmiştir... (Gayet şiddetli ve pek sürekli alkışlar.) (Aynı yerdeki konuşmasından...)

Bir Milletin Anası, Kızı Bu Vahşi Vaziyete Girer mi?

Tekrar Kastamonu'ya döner, 30 Ağustos 1925'te Cumhuriyet Halk Fırkası'nda bir konuşma daha yapar, vurgu uyarlaşmada kadın ve erkeğin birlikteliğindedir; vurgu cesaretedir: "Arkadaşlar, Türk milleti çok büyük vakalarla ispat etti ki, yeniliği ve inkılapçı bir millettir. Son senelerden önce de milletimiz yenileşme yolları üzerinde yürümeye, toplumsal inkılabı teşebbüs etmemiş değildir. Fakat hakiki semereler görülemedi. Bunun sebebini araştırdınız mı? Bence sebep, işe esasından, temelinden başlanmamış olmasıdır. Bu hususta açık söyleyeyim: Bir toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini ihmal edelim de kitlenin tamamı ilerlemeye mazhar olabilsin? Mümkün müdür ki, bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebsin? Şüphe yok, ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve iş, ilerleme ve yenileşme sahasında birlikte merhaleler kat edilmek lazımdır. Böyle olursa inkılap muvaffakiyetle neticelenir. Memnuniyetle görmekteyiz ki, bugünkü gidişatımız hakiki icaba yaklaşmaktadır. Her halde daha cesur olmak lüzümü aşîkârdır."

Bu konudaki cesaret ve cesaretsizliğin sebeplerini ve etkenlerini açıklar ve bir örnek verir: "Bazi yerlerde kadının görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştalâm veya buna benzer bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklerle karşı ya arkasını çevirir veya bir yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve ifadesi nedir? Efendiler, medeni bir millet anası, bir millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti çok gülünç gösteren bir manzardır ve derhal düzeltilmesi lazımdır." (Aynı yerdeki konuşmasından...)

The New York Herald Gazetesi muhabiri iki yıl önce, 1923'te Atatürk'le bir söyleşi yapmış ve "Amerikan Milletine Hitabesiyle" birlikte Kongre tutanaklarına

geçmişti. Muhabir, yazısında şöyle diyor: "Toplumda kadının rolü hakkındaki anlayışı, geleneksel Türk görüşleriyle tabana tabana zıt. Hakikaten hızla ortadan kalkan harem peçelerinin hiçbirine müsaade etmeyecek. Bu konuda beyanını kesin: "Bugün Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli meselelerden biri, kadın ve erkek arasında kanuni ve toplumsal tam eşitliği temin etmektir. Kadınlarımız, bağımsızlık savaşı sırasında cesaret ve fedakârlığın en üstün vasıflarını sergilediler. Eğitim almaya ve öğrenmeye çok istekliler ve hatta bazıları şimdiden ilim ve edebiyat sahalarında muvaffakiyetler kazanıyor. Kadınlar da artık Anadolu'nun her tarafında pek çok sanayi müesseselerinde çalışıyor. Kadının zorla köşeye çekilmesinin aile yaşamını mahvettiği yerde hiçbir ilerleme mümkün değildir." (ATABE, c. 15, s.23-24)

Parlak Güneşler Doğuş Halinde

Kararının kesin olduğu belliydi, özellikle son iki yıldır yurt gezilerinde bu konuya değiniyor ve hazırlık yapıyordu. Zaten değişikliği daha yasa çıkmadan başlamıştı. 28 Ocak 1925'te Siilfke Sultanisi'ne gittiği zaman Atatürk'le bir bayan öğretmen çiçek sunar. Ancak öğretmen hanim henüz peçelidir. Atatürk peçesini kaldırmasını ve çok memnun olduğu armağanı ondan sonra kabul edeceğini söyler. Bütün öğretmenlerin alkışları arasında peçe çıkarılıp atılır ve eşsiz kurtarıcı Mustafa Kemal, takdir edilen çiçek buketini kabul eder, teşekkür eder, tebrik eder... Atatürk, Sultanî Mektebi'nin hatıra defterine şu satırları yazar: "Bu nur ocağında, geleceğin parlak güneşleri, doğuş halinde görülmektedir." (ATABE, c.17, s.177; Fotokopisiyle birlikte aktaran: İzzet Aslan, Atatürk Siilfke'de, Töyko Matbaası, Ankara, 1969, s.73, 75; Ahmet Bekir Palazoğlu, Başöğretmen Atatürk (1919-1928), c.1, TC Millî Eğitim Bakan-

lığı Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1991, s.206, 377. Ayrıca bkz. Cumhuriyet, 29 Ocak 1925, Numara: 263, s.5.)

Önüne Çıkana Çok Sert Yanıt

28 Kasım 1925'te Şapka Kanunu yürürlüğe girer, 30 Kasım 1925'te "Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklar ile bir takım unvanların men ve ilgasına dair Kanun" TBMM'de kabul edilir. Aynı gün Meclis kürsüsünün arkasındaki duvara "Hakimiyet Milletindir" tabelası asılır.

İlerleyiş "zarurî"dir. Önüne çıkanlar olur, birkaç kentte karşıt gösteriler yapılır. Çok sert yanıt verilir. İstiklal Mahkemesinde yargılanırlar, elebaşları idama mahkûm edilir. İnkılaplar arkası arkasına gelir, engeller birer birer temizlenir. "Mukavemet" boşunadır. Atatürk, not defterine 1922 yılında şu satırları yazmıştı: "Milletin hakiki kurtuluşunda muvaffakiyeti temin için, mutlaka milletin toplumsal noksanlarını ıdrak etmek ve marazı esasından ilmi ve fenni bir surette tedavî çârelerine girişmek lazımdır. (...) Tedavide milletin fikri ve toplumsal bütün kuvvetlerinden istifade etmek zaruridir. Halbuki fikirler safsatalarla dolu, toplumsal hayat, aklın, mantığın kabuk edemeyeceği birtakım hastalıklı âdetler ile felç olmuş bir halde bulunursa, aradığımız, muhtaç olduğumuz kuvvetlerin kaynakları yok demektir." (ATABE, c. 13, s.24-26)

Bu kaynakları kurutmaya kimsenin gücü yetmemiş, bundan sonra hele hiç yetmez. Hastalıklı fikirler ne tarihin çöplüğünden çıkarılıp ne de emperyalist ülkelerin arka bahçelerinden ithal edilip önümüze konulamaz. En başta, Türkiye'nin çarkını ileriye doğru var gücüyle çeviren, sağlıklı, devrimci kadınlara buna geçit vermez. "Bir de İslam tarihine bakınız: Doğrudan doğruya Cenabı Peygamber'imiz zamanında ve ondan sonra, daima kadınlar ilim ve fazilet sahibi olurlardı ve kocalarıyla beraber muharebe meydanlarına, fazilet meydanlarına beraber giderlerdi. Bilhassa İslamiyet zamanında çok büyük âlimler, şairler, yazarlar, kadınlardan yetişti. Kadınların ilim ve fazilet dairesinde kabiliyetli ve faydalı olan çok büyük fazilet sahibi tanrıdır. Kadınlar başlı başına mektep açarlar, başlı başına salonlarda konferans verirlerdi." (ATABE, c. 14, s.377.)

Kadınlar da artık Anadolu'nun her tarafında pek çok sanayi müesseselerinde çalışıyor.

Kadının zorla köşeye çekilmesinin aile yaşamını mahvettiği yerde hiçbir ilerleme mümkün değildir."

Muazzez İlmiye Çığ ile türban üzerine

Yüce önderimiz Mustafa Kemal Atatürk ile uyanan kadınlarımız, artık kendi ayakları üzerinde durarak kimseyi sırtına bindirmeden devrimlerimizi kurmak için canla başla çalışmaktadırlar. Hedefimiz özgürlüğümüzü ve haklarımızı, laikliği bir bez parçasına kaptırmadan çağdaşlık yolundaki bütün engelleri aşmaktır.

Muazzez İlmiye Çığ ile türban üzerine söyleşi yaparken.

Bu başı bağırlar
üniversiteye girerse
liselerde, ilkokullarda da
başlayacak hemen.
Bu ancak yeni fark
edilmeye başladı.

Yüce önderimiz Mustafa Kemal Atatürk ile uyanan kadınlarımız, artık kendi ayakları üzerinde durarak kimseyi sırtına bindirmeden devrimlerimizi kurmak için canla başla çalışmaktadırlar. Hedefimiz özgürlüğümüzü ve haklarımızı, laikliği bir bez parçasına kaptırmadan çağdaşlık yolundaki bütün engelleri aşmaktır.

Ülkemizde ay boyunca etkisini yitirmeden devam eden türban tartışmaları-na bilimsel açıdan yaklaşabilmek amacıyla hazırladığımız bu çalışmamızda değerli görüşlerine başvurduğumuz bir başka önemli düşünürümüz de Sayın Muazzez İlmiye Çığ hanımefendidir. Muazzez İlmiye Çığ hocamızın, Anadolu coğrafyasının Sümer kaynakları ekserinde çıkardığı kültürel ve sosyolojik soyağacı, Anadolu'nun binlerce yıllık mirasının varisi olan bizlere de çok şeyler öğretti, öğretiyor. Muazzez İlmiye Çığ hocamız, yaptığı çalışmalar ile ülkemiz ve dünya kamuoyuna, türban geleneği de dâhil olmak üzere pek çok kültürel imgenin kaynaklarını öğretti. Bu sayededir ki doğru ile eğriyi, medyanın bombardıman etkisi yaratan veri sağanağına karşı, tayıp edebiliyoruz. Bu sayımızda Muazzez hocamızla dini siyasete alet edenlerin yarattığı eğrilğe ve kirliliğe karşı çözümünü konuştuk. Kendisiyle son dönemlerde gündemi belirleyen; laiklik ve örtünme, ılımlı İslâm ve türban sorununun çözümü üzerine bir söyleşi yaptık.

- **Bilim ve Ütopya:** Merhaba hocam üniversitelere türban takan kız öğrencilerin alınması konusunda yürütülen tartışma hakkında genel olarak neler düşünüyorsunuz?

- **M. İlimiye Çığ** : Büyük kanlar dökülerek, olmazları olur yaparak bugüne getirdiğimizi Cumhuriyetimizin geleceği, kadınlarımızın başını boğçalayan bir bez parçasına bağlanması, beni ve benim gibi düşünenleri son derece üzüyor. Bunun üzerinde 1980 yılından beri durmuş, sakinlerini ilgililere mektuplar göndererek, telgraflar çekerek, gazetelerde yazarak anlatmaya çalışmışım. Hatta mahkemelere verileceğimi düşünmeden örtünmenin mabet fahişeliğinden geldiğini çeşitli yerlerde belirttim. 1985 deki YÖK kararı beni isyan ettirmiş ve hemen tepkimi mektupla bildirmiştim. Ne yazık ki, aldırış eden olmadı. Bu tepkilerimin bir kısmı "Vatandaşlık Tepkilerim" adlı kitabımda yayımlandı.

- **Bilim ve Ütopya** : O dönemlerden itibaren üniversiteler ve türban konusundaki devam eden tartışmalara sizce nasıl yaklaşmamız gerekir?

- **M. İlimiye Çığ** : 1- Ateş bacayı değil, evi sardı artık. Bu başı bağıllar üniversiteye girerse liselerde, ilkokullarda da başlayacak hemen. Bu ancak yeni fark edilmeye başladı. Önce yapılacak şey bence: Laik devletin kurumlarına din kıyafeti ile girilemez şartı katı olarak konulmalı. Bu aynı zamanda imam-Hatip kızlarına da tatbik edilmeli. Kuran kurslarının da küçücük kızların başları örttürülüyor. Orada imam Hatiplere geçiyorlar, Üniversiteye gelince olamaz! Bu da doğru değil. Ya kızların o okula gitmesi önlenmeli ya da girenlerin başları örttürülmeli. zararın neresinden dönlürse kârdır, diyerek hemen başlamalı.

2- Kuran kurslarına kimse almadı. 3000 fakir kıza üç yıl parasız yatılı okutan bir yığın kuran kurslarından siyasetçilerin, eğitimcilerin, aydın geçinenlerin, yerel idarelerin, gazetecilerin haberi olmadı. Bunlar parayı nereden buluyor, bunları kimler besliyor, arayan soran yok. Fakir insan gününü kazanmaya bakıyor, nerede yaranı varsa oraya dönüyor. Köy Enstitülerin korumaya aldıkları çocukları şimdi onlar alıyorlar. Birincisi ülkeyi çağdaşığa taşıyacak, gençler yetiştiriyordu. Bunlar Cumhuriyeti yıkacak, memleketi geriye götürecek nesiller yetiştirmekte.

Cumhuriyet'in en büyük yeniliklerinden biri Kıyafet Kanunu'dur.

Bugün bu kurslar mahalle aralarına da girdi. Mahallede çocuğunu oraya göndermeyen kınanıyor ve mecbur ediliyor. Burada başlarını örtmeyenlerin saçlarının ahrette yılan olup başını saracağı korkusu veriliyor çocuklara. Yazık değil mi bunlara?

3- Okula gitmeyen, devlet kurumunda çalışmayanların başlarını örtmesine kimse karışamaz. Bunların çoğu da aile baskısı, mahalle baskısı ve koca baskısı ile veya para ile örtünüyor. En önemlisi bunun okullara sızramaması. Bir sızarsa bir daha önü alınmaz.

4- Laik devleti temsil eden, kendileri modern giyimli beylerin eşlerinin de başları boğçalı resmi ziyaret yapmaları önlenmeli. Başlarını açmayacaklara Erbakan'ın söylediği gibi evlerinde otursunlar. Onlar öyle çıkarlarsa artık gerişi çığ gibi gelir. Olmaz, diyenlerin alnını karışlarım. Şimdiye kadar kimisi hoşgörü, kimisi de-

mokrası, diyerek bunların yolunu açanlar tehlikeyi ne yazık ki, görmediler. O bez parçasının arkasında koca bir Cumhuriyetin yıkım planları olduğunu, din devletinin de kurulma temelleri atıldığını hala algılamayan ayamazlar, gafiller, hainler var. Hele "onlar öyle gezer, biz böyle gezeriz, diyen o zavallı, budala kadınlara şaşıyorum. Seni öyle bırakırlar mı acaba!! Örtünenleri namuslu, dindar bulanlar ve örtünmeyene diş bileyenler, namus, din uğruna, kardeşlerini, kızlarını öldürenler fırsat bulunca sizi de öldürecek, taşıyacaklardır. Hiç kuşkunuz olmasın. İlginç olanı kadınlar hep erkeklerin isteklerine alet olmuş, erkekler onların sırtlarına basarak istediklerini yapmışlardır.

- **Bilim ve Ütopya** : Buradan kadınlarımız bu konu özelinde bir mesajınız var mı?

- **M. İlimiye Çığ** : Yüce önderimiz Mustafa Kemal Atatürk ile uyanan kadınlarımız, artık kendi ayakları üzerinde durarak kimseyi sırtına bindirmeden devrimlerimizi kurumak için carla başla çalışmaktadırlar. Hedefimiz özgürlüğümüzü ve haklarımızı, laikliği bir bez parçasına kaptırmadan çağdaşlık yolundaki bütün engelleri aşmaktır.

- **Bilim ve Ütopya** : Türban tartışmaları "İlmli İslam" şemsiyesi altında sürdürülüyor. Nedir hocam ilmli İslâm?

- **M. İlimiye Çığ** : Ülkemizde yeni moda, ilmli İslam! Bunun açıklaması yapıl-

Laiklik dinin devlet işlerine, insanların günlük işlerine girmemesidir. Herkesin dinini inandığı bildiği gibi yapması, kimsenin bu konuda kimseye karışmamasıdır. İnancın, devlet kurumlarına sokulmamasıdır.

Muazzez İlimye Çığ, Eskişehir İnkılap Okulu'nda öğrencileri ile.

miyor, bildiğim kadarıyla. Ilımlı olmayan İslam nasıl? Önce bunu irdeleyelim. Bunun tam karşılığı olarak İran ve Suudi Arabistan gösterilebilir. Pekiyi, biz ne zaman onlar gibiydik? Cumhuriyet'ten önce, Osmanlı zamanında. Devlet din kurallarına göre işliyor, padişahlık olmasına rağmen Şeyhülislamın, ulemanın sözü önde geliyordu. Bu yüzden matbaa ülkeye 250 yıl sonra girmiş, çağdaş okulların açılması yıllarca gecikmişti. Ailede kadın ev işleri ve çocuk doğurma makinesi olarak kabul ediliyor. Onların okuması, iş yapması dışarı yüzü açık çıkması, sokakta bir arada konuşmaları, dükkanlara girmeleri hep yasaklanıyordu. Herkes istese de istemese de dini kuralları uygulamak zorundaydı; uygulamayanlar cezalandırılıyordu.

- Bilim ve Ütopya : Cumhuriyet Devriminin en büyük kazanımlarından birisi de kadın hakları alanında oldu değil mi?

- M. İlimye Çığ : Cumhuriyet'ten sonra ne oldu? Laiklik geldi. Ne yazık ki 80 yıl sonra devletin Cumhurbaşkanı olan kişi bile laikliği anlamıyor. Laiklik dinin devlet işlerine, insanların günlük işlerine

girmemesidir. Herkesin dinini inandığı, bildiği gibi yapması, kimsenin bu konuda kimseye karışmamasıdır. İnancın, devlet kurumlarına sokulmamasıdır. Din kıyafeti ile devlet kurumlarında çalışılmamasıdır. En kestirme anlatım bence budur. Tam bir demokrasi tanımıdır. Ülkeye laiklik gelince insanlarda büyük bir rahatlık başlamıştı. Kimse kimsenin korkusu, eleştirisi yüzünden değil, kendi inancı dolayısı ile dininin kurallarını yaptı. Yaptıklarını da başkalarına gösterip ondan yarar sağlama yoluna girmede. Laiklik dinsizlik değil, hakiki dindarlık demektir.

Bazı aydın geçinenlerimiz onu demokrasiye ve hoşgörüye bağlamaya kalktılar. Sonunda bu örtü bir "başbohçası"na, alınlarındaki şeritle de rahibe kılığına döndü. Etekler yerleri süpürecek kadar uzadı.

Dinimizde Hristiyanlıkta olduğu gibi, Allah ile kul arasına kimse giremez. Zaten bu deyim bile laikliği anlatıyor. Herkesin inancı vicdanındadır. Laiklik çıkınca, onu çıkaranlara yaranmak için hemen dine karşı konuşacak ikiyüzlülere susturmak amacıyla onlara 3 yıla kadar hapis cezası kondu kanunda. Böylece dinimiz de koruma altına alınmış oluyordu. Laiklik çıktıktan bir süre sonra hiç eğitimi olmayan rahmetli annem "Aman kızım, insanların dinini bırakmaya ne de hevesli imiş, sanki onlara Atatürk 'dininizi bırakın' dedi." demişti. Annem bile laikliğin dinsizlik olmadığını anlamıştı.

- Bilim ve Ütopya : Toplum tarafından nasıl karşılandı tüm bu başdöndürücü dönüşümler? Kolay değil çünkü altıyüz yıllık dini esaslara dayalı bir yönetim anlayışı altında idare edilen bir toplumdans bahsediyoruz?

- M. İlimye Çığ : Herkes öyle rahat ki, isteyen dininin kurallarını yapıyor, onu ne kimseye gösterip öğrenme veya yararlanma aracı olarak kullanıyor, ne de yapmaya çalışıyor. Ramazanda isteyen yiyip içiyor, isteyen orucunu tutuyor-

İlkokul 4. sınıfta Kuran dersimiz vardı. Sakallı bir hoca gelirdi. Bizlere baş örttürmezdi. Daha o zaman ne kıyafet kanunu, ne de laiklik vardı.

du. Oruç tutanlar, tutmayanlara, "Yiyor-sunuz!", diye kafa tutmuyordu. Annem, yalnız ramazan değil üç aylarda da oruç tutardı; ama bir gün olsun bize, "Neden karşımda yiyip içiyorsunuz!" dememiştir. Ona göre asıl günah öyle söylemekti. Birlikte çalıştığımız rahmetli arkadaşım Hatice Kızılay, çalıştığı sürece dini kurallarını yerine getirdi; ama kimseye yaptığını bildirmedi ve bir kez olsun bana da "Sen neye yapmıyorsun!" demedi. Üstelik o, çok kısıtlı yaşayarak azıcık maaşından artırdığı üç beş kuruşun zekâtını bile verirdi. Şimdiki dindar geçinenler, milyarları aşan paraları ve kilolarca altınlarının zekâtını vermeye kalksalar, kim bilir ne kadar fakir insanımızın evi olur, karnı doyardı!

- **Bilim ve Ütopya** : Bu süreç nasıl değişmeye başladı peki?

- **M. İlimiye Çığ** : Burada bir anımı aktarmadan geçemeyeceğim: Refah partisi zamanında Gönen'de Refah Partisi'nin belediye başkanı adayı çok kuvvetli, diyorlardı. Ona karşılık başka partinin adayı seçimi kazanmıştı. O günlerde ben

Gönen'de banyolarda idim. Orada satıcı kadınlardan birine: "Ne yaptınız siz, niçin öteki partiyi kazandırdınız." diye sitemli konuşunca, "Bırak Allah aşkına; bugüne kadar bizim dinimize karışan mı vardı, camiler mi kapalı idi, nereden çıktı bunlar!" demez mi! Başı örtülü bir hanımdı; sarıldım, yanaklarından öptüm. İşte laiklik dindar bir kadınınızın ağzından bugünün Cumhurbaşkanı'ndan çok daha açık anlatılmıştı. Benim anladığım, memleketimizde laiklikle birlikte ılımlı İslamlaşma başlamıştı. Kimse kimsenin dinine inancına karışmıyor, insanlarımız dinli, dinsiz ay-

rılmıyordu. Allah herkesin kalbinde idi. Okuyan kızlar asla başlarını örtmeyi düşünmüyorlardı. İşin ilginç yanı daha ne kıyafet kanunu ne laiklik varken 1923, 1924, 1925 yıllarında çıkan okul resimlerinde hiçbir kızın başı örtülü değildi. 1980'lere kadar hiçbir kız da başını örtceğim, demedi. Baş örtme, 1980 yılında kurucu Mecliste Mehmet Yamac adlı birinin, "İmam Hatip kızlarının başları örtülsün." diye bir demec vermesi ile başladı. Ben hemen kendisine, bizde bir rahibe sınıfı olmadığını ve laik devletin okullarına din kıyafeti ile girilemeyeceğini, yazdım. (*) Ne yazık ki, ne eğitimcilerden ne siyasetçilerden ne de aydın geçinenlerden bana katılan olmadı; hatta, Ecevitler ve YÖK bile onaylar gördüler bu durumu. Hepsine kınayarak mektup gönderdim. Ondan cesaret alan Erbakan takımı, liselerde, üniversitelerde çalışan ve fakir kızları bularak başlarını örtme koşulu ile aylağa bağladılar. Bu çocuklara da o zamanlar "Laik devletin okuluna din kıyafeti ile gelemezsin!" denmişti. Hatta, bazı aydın geçinenlerimiz onu demokrasiye ve hoşgörüye bağlamaya kalktılar. So-

Eğer vatanlarını ve halkımızı seviyor, arada dinimizin ne şartı ne de farzı olan bir bez parçası (hayır ipek parçası!) yüzünden insanlarımızı kırdırtmaya gönülleri razı olmuyorsa, hanımlar başlarını açıversinler.

nunda bu örtü bir "başbohçası"na, alınla-
rındaki şeritle de rahibe kılıfına döndü.
Etekler yerleri süpürece kadar uzadı.
Sonunda bu kıyafet bir parti ve dindarlık
simgesi haline girdi. Bu kıyafette olanlar,
erkeklerimiz tarafından "namuslu" olarak
kabul edilmeye başladı. Kızlar iyi koca
bulmak için kapanmaktan çekinmediler.
Çünkü onlar dişleri, tırnaklarıyla uğraşıp
almamışlardı özgürlüklerini. Köleliğe
alışmışlardı. Erkekler vermişti hakları on-
lara, şimdi geri alıyorlardı. Ne yazık ki,
gazeteci kadınlarımız bile kendilerini
bekleyen sonuca aldırmandan onları sa-
vunmaya kalktı.

- **Bilim ve Ütopya** : Şimdi de sorun
bu aşamaya kadar getirildi.

- **M. İlimiye Çığ** : Şimdi ülkemiz ılımlı
İslam mı oluyor bakalım... Başı bohçalı
hanımlar "dinli", başı açık olanlar "dinsiz"
(!) kabul ediliyor. Daha önce böyle bir ay-
rım yoktu. Lokantalarda bile namaz kıl-
mak için yer aranıyor. Yemek yenecek
yerlerin namaza ayrılması için zorlanıyor.
Hâlbuki dinimizde kaza namazı var. Ak-
şam evinde kıların namazını. Hayır,
herkese göstermek gerek, başarı puanı
almak için! Ramazanda lokantalar ak-
şam yemekleri dışında açılmayacak.
Okullara mescit isteniyor, küçük çocukla-
ra zorla namaz kıldırılıyor ve anlamadık-
ları dualar ezberletiliyor. Ne kadın, ne de
çocuk hakları var ortada. Allah da artık
kalplerden sokağa indiriliyor. Dine sarılan
erkekler, mayolu kadın resimlerinden bile
etkililiyorlar. Diğer erkeklerin hissi
yok mu acaba?!

- **Bilim ve Ütopya** : Sizin ılımlı İslâm
kavramınız daha farklı sanırız.

- **M. İlimiye Çığ** : Askerlerimiz, vata-
nımızı korumak için düşmana karşı şehit
oluyorlar. Ninelerimiz bu vatani özgür
yapmak için çocuklarını bile feda edip
cepheye koştular. Şimdi ise laik devletin
en başı Cumhurbaşkanının eşi olan ha-
nım ülkesinin yararı adına, başına bağ-
ladığı bir eşarbi çıkarıp eşi gibi çağdaş
bir kıyafete giremiyor. Neden, koca kor-
kusu. Çünkü kocası onun başı yoluyla o
mekvie geldiğine inanıyor. Halbuki seçi-
mi kazanmanın; eşlerinin başından çok,

oy için verilen paralar ve rüşvetlerle oldu-
ğunu hepimiz biliyoruz. Oysaki Kur'an'da
rüşvet vermek gûnahtır. Ayrıca Kadınla-
rın başlarını örtmesi ne İslâm'ın şartı, ne
de farzıdır. Kuranda örtmeyenlere ce-
hennem, örtenlere de cennet sözü yok.
Ama şimdi yine para ile kızların, kadınla-
rın başları örttürülüyor. Bunun kimse far-
kında değil görünüyor. Bu paralar nere-
den geliyor, soran araya yok. Erkek bas-
kısı alıp başını gidiyor, zavallı aptal ka-
dınlar para yüzünden kendilerini ve kızla-
rını yeniden köleliğe sürüklediklerini an-
lamıyorlar.

Uzun lafın kısıası, biz laik devlet ola-
rak tam ılımlı İslâm'dık. O zaman da ba-
şörtüsü örten kadınlar vardı ama laik
devletim kurumlarında okuyan çalışanla-

rın aklına örtünmek gelmiyordu. AKP ikti-
darıyla ülkemizden ılımlı İslam yok edilip
koyu İslam getirilmek istenmektedir. Bu-
nun en belirgin örneği de laik devletin en
baş idarecileri kendileri en modern şekil-
de giyindikleri halde eşlerini sözde dnl
Kıyafetinde resmi törenlere sokmaya ça-
lışmaları. Bunu hoş görmeye çalışan ga-
fillere, özellikle kadınlara kızıyor, acıyor,
ülkem namına çok çok üzülüyorum. Hay-
di hayırlısı...

- **Bilim ve Ütopya** : Peki hocam bu
patırtı kütürtü niçin, bu gündem kimin işi-
ne niçin yarar?

- **M. İlimiye Çığ** : Kanımca, bunun tek
bir çözüm yolu var; o da Cumhurbaşkanı
ve Başbakan eşlerinin başlarını açmala-
rı...

25 Aralık 1980

Sayın Mehmet Yamak

Kurucu Meclis toplantısında, İmam Hatip okullarında devam eden kızlarımızın başları ör-
tülmemelidir, diye konuştuğunuzu esefle okuduk. Laik bir devletin resmi mekteplerinde oku-
yanların ve devletin iş işlemeye kalkışanların, devletin kanun ve kuralına uymalarının
şart olduğunu bilmeden Kurucu Meclis'e girmiş olmanız çok yazık. Üstelik Hz. Muham-
med'in "Zaman sana uymazsa, sen zamana uy" hadisinin derin manasını kavrayamadığın-
iz anlaşıyor. Ayrıca bizim dinimizde bir rahibe sınıfı da yok.

Kadın, erkek bir arada okumak, çalışmak mecburiyetinde olan, hele bizim gibi, en olgun
ve geniş kapsamlı dinimizi menfaatlari için kötü yolda kullanmak isteyenler yüzünden, ge-
ri kalmış bir memlekette örtünmek ne kazandıracak? Ancak sizin gibi düşünen erkeklerin
kadınlara tahakküm hissini tatmin edecek o kadar.

Şunu bilin ki, artık geriye dönülemez, geriye döndüğünüz her an aleyhinize olacaktır. Eğer
cemiyetlerdeki reformlardan sonra hep geriye dönlseydi, bugünkü medeniyetler ortaya
çıkmadı.

Bizi din yoluyla uyutarak, memleketimizi parçalayıp taksim-etmek gayesi ile düşmanları-
mız tarafından 17. asırdan beri aramıza sokulmaya çalışıldığı bir çok belgelerle ispat edil-
miş taassup'a, memleketimizde ezan sesleri yerine çan seslerini sokmamak için, çanak aç-
mayalım artık. Hele o çan seslerini çaldırmamak için başını koyan Aziz Atamızın yolunda
toplanan bir Kurucu Meclis azası olarak sizin bunu yapmamanız gerektirdi ki, bu hem gü-
nah hem de ayıp artık.

Bu konuda yazılacak çok şey var. Yalnız şu satırlarla yazıma son veriyorum..

Örtünmenin nereden geldiğini bilsen,

Örtünmeye utanırdın sen.

Mabet fahişeleri örtündürdü bir zaman

Ayrılmak için diğer kadınlardan.

Biraz tarih karıştırmazın tavsiiyesi ile saygılar.

Ben ve benim gibi düşünen arkadaşlarımız namına.

Muazzez İlimiye Çığ

Başbakan açıkça söyledi, biz onların başı sayesinde bu mevkie geldik, diye. Artık ülkemizde bunlardan daha yüksek bir mevki yok. Bu nedenle onların örtüsü ne gerek kalmadı. Onlar başa geçtikten beri, son derece çoğaldı ve her tarafa yayıldı kapalı kadınlara. Pervasızca çarşaf giymeye, hatta küçük kız çocuklarına giydiren onları da yanlarında götürmeye başladılar. Çoğu yine para ile -ve tarikatlar yoluyla- yapıyor bunu.

- **Bilim ve Ütopya** : Kısaca toparlamamız gerekirse son olarak çözümü nerede görüyorsunuz hocam?

- **M. İlimiye Çığ** : Eğer vatanlarını ve halkımızı seviyor, arada dinimizin ne şartı ne de farzı olan bir bez parçası (hayır ipek parçası!) yüzünden insanlarımızı kıldırma görevleri razı oluyorsa, hanımlar başlarını açarsınlar. Kocaları nasıl olsa onları boşayamaz! Onlar başlarını açıp neden başlarını açtıklarını kadınlarmıza anlatırlarsa, bütün kızların açılacağından kuşku yok. Eğer böyle bir şey yaparlarsa, bütün dünya kadınları tarafından alkışlanırlar ve eşlerinin mevkileri de daha sağlamlaşır. Bilelim ki kızların pek çoğu zorla ve onları örnek alarak yapıyor bunu. Yazık değil mi bu çocuklara ve kadınlarmıza?

Şimdi bir de başı açılara satışmak cesareti başladı: Bugün, Kadın Hakları Derneği Başkanı avukat hanıma (bu havada neyin açık görmüşler bilmem!), "Bu kılıkta ne geziyorsunuz fahişe!" diye bağırarak adamin biri. Boyuna böyle olayları duyuyor ve çok üzülüyorum: "Nereye gidiyoruz?" diye. Yarın öbür gün bu daha tehlikeli duruma gelecek.

1923, 24, 25 yıllarında okuduğum Çorum ve Bursa'daki okullarda hiçbir kızın başı kapalı değildi (resimleri var). Ondan sonra da kapanmadı. Daha ilginç olanını şimdi hatırlıyorum: ilkokul 4. sınıfta Kuran dersimiz vardı. Sakallı bir hoca gelirdi. Bizlere baş örttürmezdi. Daha o zaman ne kıyafet kanunu, ne de laiklik vardı. Bugünkü, tamamiyle erkeklerin mevkii kapmak için kadınlar üzerinde oynadıkları bir oyun! Bu oyunu oynayanlar bu oyundan vazgeçmedikçe ve bu iki ha-

nım başlarını açmadıkça, bu çıbanın sonu kanserdir! Onun arkasındaki korkunç geleceği herkes bilmeli ve ona göre karar vermeli!

- **Bilim ve Ütopya** : Çok teşekkür ederiz hocam.

(*) Sözü geçen mektup dergimizin bu sayısında tekrar yayımlanıyor.

25 Ağustos 1985

Sayın YÖK Başkanlığı'na,

Akraba ziyareti için Amerika'ya gelmiş bulunuyorum. Buraya gönderilen Hürriyet gazetesinin birinde YÖK tarafından çıkarılan bir kararın büyük bir hayret ve üzüntü ile okuduk: "İsteyen kızlar, eğitimlerine başları tübanlı (yani örtülü) olarak devam edebilirler."

Peki niçin -buluş çağına girmiş- ilkokul, ortaokul ve liseye giden kızlar için aynı karar istenmesin ve uygulanmasın? Üniversiteyi bitirip çalışmaya başlayan hanımlar başlarını örtetek demek ki! Açıkçası, başlarını örttenler dini bütün Müslüman, namuslu ve cennetin yoluna girmiş olacak; açıklar da dinsiz ve her şeyi müsaait namussuz kadınlardan sayılacaklar! Bu karar verenler acaba biraz olsun bunlar üzerinde kafa yormaya niyetlenmediler mi? 60 sene sonra yeniden geriye dönme çabasında mıyız? Verilen hakları geri almak? Böylece kızlarımızı babaların ve kocaların, daha doğrusu erkeklerin keyfi için din baskısı altında geriye götürmek; dolayısıyla cemiyetimizi geriletirmek! Amaç, başka ne olabilir?

16. yüzyıldan itibaren, islamların bilime verdiği önem sayesinde Avrupa ortaçağı bırakıp Rönesans'a girdiği zaman, bizleri ortaçağa sokup geri bıraktıranların nesilleri hâlâ faaliyettedir. Ne yazık ki bu oyunlara üniversitemiz de alet oluyorlar. Bindikleri dalları kesmek pahasına, memleketimizi uçurumun kenarına sürükleyen sosyal adalet bayrağı altındaki solcuların din-iman perdesi altındaki sağöller üniversitemizden güç almadılar mı? Şimdi de komünizme karşı gelmenin gericiği körüklemek olduğunu düşünenler, ne büyük hataya düştüklerini anlamak istemiyorlar herhalde; zira, alışılan bir hareketin aksini yapmanın, karşıdakilerin ellerine yeni kozlar vermek olduğunu bilmemek büyük bir gaflettir!

Memleketimizin kargaşalıkları kurtarılması; ancak iktisadi kalkınma ile olacak. Milletimiz buna inandığı için de yeni hükümete oy verdi. Şimdi, kadın erkek ekipler halinde çalışmamız, becerilerini ve bilgilerini ortaya koyanlardan yararlanmamız, onlara kolaylıklar sağlamamız ve gereğinde bizi kaldırmadaya götürecek beyinler getirmemiz gerekiyor. Şu Amerika'da o kadar bilim adamı varken, hâlâ başka memleketlerdeki en iyi bilim adamlarına kucağını açarak onlardan gereğince yararlanıyor.

Atatürk, bizden bunları istiyordu. Şimdi onun yoluna gidiyoruz, derken, yine yoldan çıkıyoruz. Tam da insanlarımız alışıyorken, ne olur bırakın geri dönmeyi ve buna çığır açacak kuralları! Kurtulalım artık geri kalmışlıktan, dilencilikten... Kadınlarımız erkeğimiz el ele çalışsın; gözümüzü geriye çevirmek değil, ileriye bakmak olsun amacımız. İslamın vaktiyle bilime verdiği önemden ders alarak, Batı ile aradaki büyük açıklığı mümkün olduğu kadar kapatabilmemiz için uyanmamız, çalışmamız gerekiyor artık. Geri kalmışlık, ilerlemişlere yem olmak, demektir. Ne olur milletimizin isticlalı, vatanımızın selameti ve dilmizin bekası için bırakın bu küçük politik hesapları! Hükümetimize daha olumlu işlerde yardım edilirse, içinde bulunduğumuz geminin kurtarılması daha da kolaylaşacaktır kuşkusuz.

Buradaki Türklerin de düşüncelerini dile getirmeye çalışan yazılarını okuduğunuz için teşekkür ederim. Ben 70 yaşında, 40 sene boyunca aralıksız çalışmış -Atatürk idealeri ile dolu- memleketini seven ve dinine bağlı bir kadınam.

En derin saygılarımla...

Muazzez İlimiye Çığ

Üniversiteye giydirilen türbanın anlamı

'Türban dayatması'nın ardındaki 'yol göstericiliğin', emperyalizmin güdümünde oluşturulmuş bazı tarikatlara ve mensuplarına ait olduğu açık bir gerçektir. Tüm yurttaşlarımız ve biz üniversite öğretim elemanları olarak, Cumhuriyet'i ve onun kurumlarını savunmaya devam edeceğimizden kimsenin kuşkusu olmasın.

AKP niçin üniversiteye saldırıyor?

AKP iktidarı, Cumhuriyet'in temel ilkelerine karşı Cumhuriyet tarihi boyunca görülmemiş bir saldırı başlattı. Türban üzerinden başlatılan bu saldırı, bir üniversite sorunu olmaktan öte bir anlam taşıyor. AKP'nin türbanlı öğrenciyi üniversiteye sokmak istemesi ve muhafeteli yumuşatmak için de yasa değişikliğinin sadece üniversiteyle sınırlı olduğunu ileri sürmesinin altında yatan anlam, ancak üniversitenin bizim gibi bir ülkede oynadığı rolle anlaşılabilir.

Üniversitenin gelişimi bütün Batı ülkelerinde aydınlanma mücadelesinin bir sonucu olarak gerçekleşti. Bizim gibi ülkelerde ve en başta da ülkemizde, üniversitenin aydınlanma mücadelesinde oynadığı rol daha da önemlidir. Cumhuriyet Devrimi'nin sürekliliğinin sağlanmasında, Cumhuriyet'in yeni insanının yaratılmasında, bilimsel bir dünya görüşünün eğitim sisteminde ve toplumsal hayatta hâkim olmasında, 1933 reformu ile üniversite belirleyici bir rol üstlenmiştir. Aslında üniversitenin toplumsal hayatta oynadığı rolün anlaşılabilmesi için Cumhuriyet tarihindeki devrimci ve karşıdevrimci hamlelerdeki üniversitenin yerine bakmak yeterlidir. Milli Kurtuluş Savaşı'ndan

Üniversite, Cumhuriyet Devrimi'nin ve karşı devrimin ilk büyük hesaplaşmasının yaşandığı bir alan olmuştur.

sonraki iki büyük devrimci atak olan Cumhuriyet Devrimi ve 27 Mayıs, devrimci gücünü üniversitelerden aldı. Üniversiteler, devrimlerin eğitim ve dönüşüm seferberliğinin ana merkezini oluşturdu. Cumhuriyet tarihindeki üç gerici hamle ise üniversiteyi hedef aldı. 1950 karşıdevrimi üniversiteyi hedef alırken, tarikatları yeniden hortlattı. 12 Mart ve 12 Eylül'ün ise üniversiteye nasıl saldırdığı hâlâ hafızalarda canlıdır. Cumhuriyet tarihinin dördüncü karşı devrimci saldırısını ve en önemlisini AKP başlattı. Diğerlerinde olduğu gibi, bu saldırının odak noktasını da üniversite oluşturuyor. AKP'nin

AKP'nin üniversiteye saldırısı, kendi çizgisi içinde tutarlıdır.

Çünkü, üniversite hâlâ toplumsal hayatı yönlendiren düşünce, bilim ve aydınlanmanın merkezidir.

üniversiteye saldırısı, kendi çizgisi içinde tutarlıdır. Çünkü, üniversite hâlâ toplumsal hayatı yönlendiren düşünce, bilim ve aydınlanmanın merkezidir. Üniversiteler ele geçirildiğinde Cumhuriyet'in beyni ele geçirilmiş, düşünce ve aydınlanmanın en önemli merkezi ortadan kaldırılmış olacaktır. Aynı zamanda diğer kamu kurumlarının ele geçirilmesinin yolu açılacaktır.

İşte bu nedenle AKP, Cumhuriyet'in temel ilkelerini ve Cumhuriyet rejimini yıkmak için giriştiği bu saldırıya üniversiteden başlamıştır. Üniversite, Cumhuriyet Devrimi'nin ve karşı devrimin ilk büyük hesaplaşmasının yaşandığı bir alan olmuştur. AKP'nin, türbanın üniversiteyle sınırlı olacağı "sözüne" inanan bazı "liberal" aydınlar büyük bir aymazlık içindedirler. Ancak neoliberalizmin kararlı savunucuları için, AKP'nin icraatı tam bir biçilmiş kaftandır. Simbiyoz bir ortaklıktır bu. Tarikatçılar, neoliberalizmde sınırsız çıkarlar ortamında gelişme imkânı buluyorlar; neoliberaler ise, Ortaçağ karanlığından besleniyorlar.

AKP ve neoliberaler üniversiteye karşı nasıl birleşti?

AKP, türban saldırısının gerekçelenirilmesi neoliberal politikarlardan alıyor. Hükümet, türban konusunda hazırladığı anayasa değişikliğinin gerekçesini yeni bir üniversite tanımına dayandırmaktadır. "Üniversiteleri hizmet veren, öğrencileri de hizmet alan müşteriler" şeklinde gösteren bu tanımlama; dini gericilikle, neoliberal piyasacı anlayışın nasıl birbirini beslediğini göstermesi bakımından oldukça dikkate değerdir.

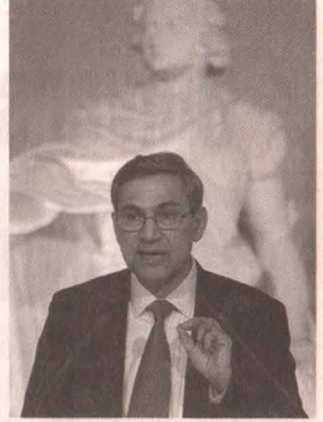
Laiikliğin en temel kurumlarından biri olan üniversitenin, bir işyerine benzetilerek işveren ve müşteri ilişkisiyle tanımlanan bir kuruma dönüştürülmesi, tarih boyunca laiklik mücadelesinden çıkarak özgürleşmiş üniversite anlayışının dinamitenmesi anlamına gelmektedir. Özgür bilimin ve aydınlanmanın merkezi olan

üniversite sisteminin iki ayağı vardır. Bunlardan birincisi olan öğretim üyeleri, işveren ya da müşteriye hizmet veren değil, toplumsal ihtiyaca göre davranan ve kâr dürtüsüyle hareket etmeyen bir işleve sahiptirler. Üniversitenin ikinci ayağı öğrencidir. Öğrenci, müşteri değil bilimsel faaliyetin etkin bir parçasıdır. Bilimsel faaliyetin üniversite ve ülkede sürekliliğinin bir garantisidir. Öğrenci müşteri olarak görüldüğü zaman bu bütünlüklü sistem parçalanır ve üniversiteye laiklik dışı (dine dayalı) bir yol açılmış olur. A. Gül'ün, "Üniversiteler inanç özgürlüğünün yaşandığı yerler olmalıdır." demesi, bu açıdan çok önemlidir. Türban yasasıyla yapılmak istenen de budur. Bu politikalar, ABD ve AB tarafından desteklenmektedir. Konu ile ilgili dış basından seçtiğimiz birkaç örnek bunu çok iyi sergilemektedir. Örneğin, Fransız Le Monde Gazetesi, AKP'nin türban yasağını vicdan özgürlüğü ve eğitim hakkına aykırı olduğu için kaldırmak istediğini ve Dışişleri Bakanı A. Babacan'ın ise projeyi AB süreci için gerekli bir reform olarak sunduğunu, yazdı. Gene, Avrupa Birliği-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Eşbaşkanı J. Lagendijk, başörtüsünün üniversitelerde serbest olması gerektiğini savunarak, "Türkiye'de Demokratikleşme ve Modernleşme" konulu konferansta, başörtüsü yasağının kalkmasının AB ilkeleriyle çelişmediğini, AKP'nin sivil anayasa çalışmalarına destek verdiklerini ve birçok ideolojik konunun yeni anayasa ile çözülebileceğini, söylemiştir.

ABD Dışişleri Bakan yardımcılarında Matt Bryza da, "Türban takmak, kadınlara için kişisel bir seçimdir. ABD, demokratik toplumların saygı göstermesi gereken din özgürlüğünü desteklemeyi sürdürüyor." şeklinde, ülkesinin resmi tavrını belirtmiştir. Üniversitelerde türban yasağının kaldırılması amacıyla öğretim üyeleri tarafından hazırlanan bildiriyi imza atan öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğunun Bilgi, Sabancı gibi vakıf üniversitelerinden olması ise tesadüf değildir.

Ortaçağ karanlığında özgürlük olabilir mi?

Bazı aydınların AKP'nin tuzağına düşmesi, aydınlarımızın uzun bir süredir AB'nin ve ABD'nin "özgürlük" eğitiminden geçmiş olmasından kaynaklandı. Batı'nın ideolojik hegemonyası yeni bir "özgürlük" ve "insan hakları" kavramı icat

O. Pamuk'un, türbanın köktendinci bir nitelik taşımadığını iddia etmesi çok çarpıcıdır.

ederek, bunu kendi ülkesine ve tarihine güvenmeyen aydınlarla pazarladı. Hatta verdiği ödülleri ve projeleri ele onları maşa bağladı. Tamamen kendisine bağımlı her türlü mafyatik ve tarikatçı oluşum, bir özgürlük adına toplumda yeniden konumlandırıldı. Mesela, Nobel tescilli O. Pamuk'un bizzat Başbakan'ın bile siyasi simge olarak kabul ettiği türbanın köktendinci bir nitelik taşımadığını iddia etmesi çok çarpıcıdır.

Bütün bunlar yapılabir bilimin, emeğin, düşüncenin özgürlüğü önüne ise her türlü engeli çıkardılar. Toplumsal gelişmenin tarihi gösteriyor ki, demokrasi ve toplumun özgürleşmesi, Ortaçağ karanlığına özgürlük tanımayarak ve onu toplum hayatından tasfiye ederek gerçekleşmiştir. Bunun bilincinde olan aydınlar, sanatçılar, bilim insanları ise, tavrılarını aydınlanmadan yana koydular. Değerli bilim insanı Prof. Dr. Celal Şengör, YÖK üyelerine yazdığı mektupta cesaretle din ile bilim arasındaki sınırı çizdi. "Üniversitede dinin şakırdatılması bizzat üniversite kavramıyla çelişir.... Din, belirli dogmalar çevresinde kurulmuştur.... Bilim ise, sürekli olarak gerçeği arayan ve gerçekle bağdaşmayan hiçbir şeyi kabul etmeyen bir düşünce sistemidir.... Dinin pek çok dogması, bilimin ispatları karşısında çöpe gitmiştir.... Bu nedenle üniversite tüm dogmatik inanç sistemlerini işlevine temel yapmayı reddeder. Onları bilimsel olarak inceler, ancak temsilcilerini üyeleri olarak kabul etmez.... Türban

Batı'nın ideolojik hegemonyası yeni bir "özgürlük" ve "insan hakları" kavramı icat ederek, bunu kendi ülkesine ve tarihine güvenmeyen aydınlarla pazarladı.

yasağının kaldırılmasını, temelde yalnızca bu nedenle kabul etmemiz mümkün değildir. Bu konuda ne karşımıza çıkarılacak hukuk sistemleri, ne de dünyadan gösterilecek örnekler bizi ikna edebilir. Bizim düşüncemizin ve faaliyetimizin temel eleştirilerek kılıcıdır. Akli ve eleştireli kabul etmeyen hiçbir sistem üniversite kapısından içeri alamaz.

Üniversite ve neoliberal tarikatlar saflaşması

Son gelişmeler, Cumhuriyet'in üniversitelerinde yarattığı büyük birikimi bir kere daha gösterdi. Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) başta olmak üzere, üniversiteyi temsil eden bütün kurumlar anayasa değişikliğine karşı çıktılar. Üniversite bir bütün olarak AKP'ye karşı safını tuttu. Anayasa'da türbanla ilgili yapılan değişikliklere önce ÜAK, sonra senatolar, TÜBA, öğretim ve öğrenci dernekleri, bildiri ve görüşlerini medyada ve çeşitli toplantılarda ifade ederek karşı çıktılar. ÜAK Başkanı Prof. Dr. M. Akaydın, "Bu bir karşı devrimdir" diyerek çok net bir şekilde üniversitelerde yapılmak istenenin gerçek amacını ortaya koydu. Ayrıca, 120 rektörün katıldığı ÜAK bildirisinde, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve yasalarda yapılacak istenilen değişiklikler laiklik ilkesini ortadan kaldırma çabalarını artıracaktır. Bu değişiklikler sonucunda, üniversitemizin laiklik ve bilimsel mantıktan uzaklaşması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin din devletine dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır. Laiklik, hukukun üstünlüğü, Atatürk ilkeleri ve benzeri değerlere bağlılıklarını ifade edenler, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal kurumları olan yüksek mahkemelerinin bağlayıcı kararlarını ve AİHM'in kararlarını dikkate almamalıdır. Üniversitelerarası Kurul, değişikliklerle Cumhuriyet kazanımlarının yok olacağını ve kaybedeceklerimizin bir kez daha yerine konamayacağını bildirmektedir." cümleleri ile laikliğin önemi ve anlamlı vurgulandı.

Bir gün önce de İstanbul Üniversitesinde bütün öğretim üyelerinin katıldığı toplantıda, Üniversite Senatosu'nun bildirisi okundu ve Rektör Prof. Dr. Mesut Parlak bir konuşma yaptı. Senato bildirisinde, İstanbul Üniversitesi'nin her zaman laik ve demokratik Cumhuriyet'e sahip çıktığı belirtilerek, "Üniversitemiz, ülkemizin bölünmez bütünlüğüne ve demokratik hukuk devleti ilkesine karlılıkla bağlı kalmıştır. Üniversitemizin, ulusu-

muza aydınlık bir geleceğe taşıyabilecek öğrenciler yetiştirmek için bu ilkelerin savunulmasına devam edeceğinden kimsenin kuşkusu olmamalıdır." dendi. Daha sonra Marmara, ODTÜ, İTÜ, EGE olmak üzere peş peşe bütün devlet üniversitelerinden gelen açıklamalar, Türk üniversitelerinin -kurumsal olarak- bu saflaşmada Cumhuriyet'e, laikliğe ve bilime sahip çıkan tarafta olduğunu gösterdi.

Üniversite dışındaki meslek kuruluşları, demokratik kitle örgütleri, aydınlar, sanatçılar türbanın basit bir örtünme sorunu olmadığı bilinci ile tepkilerini dile getirdiler. Buraya hepsini aktarmamız mümkün değil; ama özellikle türban değişikliğine ilişkin Anayasa oylamasının yapıldığı 9 Şubat 2008 günü, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği'nin (TÜMOD) çağırısı üzerine Ankara'da toplanan -Türkiye'nin dört bir yanından gelen- öğretim üyeleri ve elemanları derneklerinin temsilcilerinin ortak bildirilerinden bazı bölümleri aktarmak istiyorum:

"TBMM'den geçirilen Anayasa değişikliği, kişisel bir kıyafet özgürlüğü veya örtünme hakkı sorunu değildir. Bu, karşıdevrimin bir hamlesidir. Atatürk Devrimi'ni Türkiye'den silmek isteyen emperyalizmin milleti parçalamaya girişimidir. Aynı dini inançları paylaşan insanları birbirine düşürme çabasıdır. 'İnanç özgürlüğü' adı altında cinsiyet ayrımcılığının pekiştirilmesidir. TBMM'de Anayasa değişikliği konusunda oluşan ittifakın bileşimi de, bu durumun açık bir göstergesidir. Üniversiteler, bilimin özgürce geliştiyeceği ve öğretileceği kurumlardır. Yoksa 'türban dayatması'nı savunulardan bazıların iddia ettiği gibi 'kör inançların' serbestçe yaşanacağı yerler değildir. İnsanlığın önemli bir kazanımı olarak gördüğümüz din ve inanç özgürlüğü, Ortaçağ karanlığının dayatmacılığına karşı elde edilmiş bir özgürlüktür. Yoksa, Ortaçağ

TBMM'den geçirilen Anayasa değişikliği, kişisel bir kıyafet özgürlüğü veya örtünme hakkı sorunu değildir. Bu, karşıdevrimin bir hamlesidir. Atatürk Devrimi'ni Türkiye'den silmek isteyen emperyalizmin milleti parçalamaya girişimidir.

TÜMOD üyeleri

karanlığına 'özgürlük' tanıyıp onu toplumsal düzene yeniden egemen kılmak için icat edilmiş bir kavram değildir. Ortaçağ dogmalarının serbestçe yaşanmasını esas almanın, üniversitemizdeki düzeni, öğretimi ve araştırmayı, türbanın da ötesinde hangi kılıklara sokabileceğini kestirmek zor değildir. 'Türbana özgürlüğü' savunanların kastettikleri, Atatürk Devrimi'nden ve bilimden özgür olmaları. Atatürk Devrimi'nin ve ilkelerinin meşruluğu tarihsel bir olgudur. Bu meşruluğa, anayasal veya yasal düzenlemelerle en ufak bir gölge dahi düşürülemez. Öte yandan, Anayasamızdan değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez olan 'Atatürk Devrimi İlkeleri' çıkartılmadığı sürece, türban dayatması da benzeri girişimler de, anayasaya aykırı akitinden kurtulamayacaktır. Yüksek yargı organlarımızın ve Üniversitelerarası Kurul'un bu konudaki uyarıları ve kararlı tutumları, hukukun ve bilimin yol göstericiliği olarak değerlendirilmelidir. 'Türban dayatması'nın ardındaki 'yol göstericiliğin' ise, emperyalizmin güdümünde oluşturulmuş bazı tarikatları ve mensuplarına ait olduğu açık bir gerçektir. Tüm yurtaşlarımızla birlikte biz üniversite öğretim elemanlarının da, Cumhuriyet'i ve onun kurumlarını savunmaya devam edeceğimizden kimsenin kuşkusu olmasın. Çünkü sorun, ülkemiz ve milletimiz için bir varlık-yokluk sorunu haline gelmiştir. Hiç kimsenin gücü milletimizi parçalamaya, ülkemizi emperyalizme teslim etmeye ve Ortaçağ karanlığına geri döndürmeye yetmeyecektir."

Şimdi karşı karşıya kaldığımız bu tablo, öğretim üyelerinin önüne bir görev koyuyor. Bu görev, türban yasasına karşı mücadelenin ancak kamucu ve aydınlanmacı bir üniversite anlayışıyla yürütülebileceği gerçektir. Aynı zamanda toplumun bütün milli güçleriyle birleşmek, Cumhuriyet devrimlerini tamamlayabilmenin önkoşuludur.

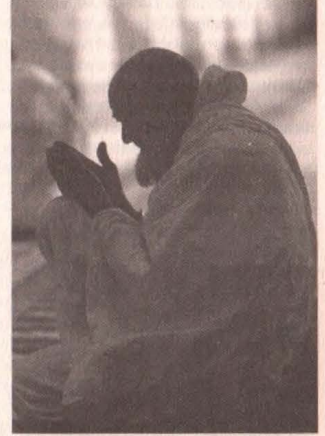
Dindarlık

Dindarlık kavramı dinin yapılmasını emrettiklerini yapma, yasaklarından kaçınma olarak tanımlanır. Ancak dindarlık kavramı özelde daha geniş bir kavramdır.

Dindarlık kavramı dinin yapılmasını emrettiklerini yapma, yasaklarından kaçınma olarak tanımlanır. Ancak dindarlık kavramı özelde daha geniş bir kavramdır.

Dindarlık, teolojik, psikolojik ve sosyolojik açılardan detaylandırıldığında daha açık bir kavram şeklinde karşımıza çıkar. Dindarlık günümüzde modern sosyal bilimlerin en çok araştırdığı konulardan biridir. Çünkü gelişen dünyayla birlikte dindarlık, teolojik boyutundan uzaklaşarak aynı zamanda psikolojinin, sosyolojinin siyasetin ve ekonominin konusu haline gelmiştir. Teolojik açıdan değerlendirildiğinde kelime anlamıyla örtüşmektedir. Diğer bir deyişle, kişi benimsemiş olduğu dinin gereği olan vecibeleri yerine getirmesi ve dininin haram saydığı durumlardan kaçınarak, helal sayılan durumlarda da kişinin özgürlüğünü kullanması dindarlığının bir gereğidir. Bu tanım, klasik teoloji kitaplarında genel kabul gören bir tanım olmakla birlikte eksik bir tanımdır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde teolojik açıdan kavramımızı daha da açacağız.

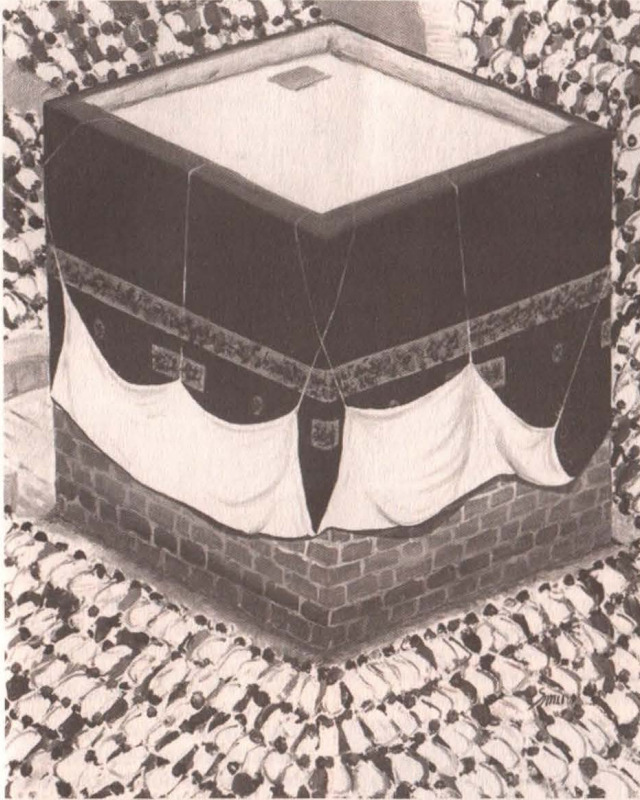
Psikolojik açıdan bakıldığında, dindarlık kavramı kişinin özelindeki ruhani

Psikolojik açıdan dindarlık, kişi ve Tanrı arasındaki mahrem ilişki olarak ifade edilebilir.

bir hal olarak tanımlanabilir. İnsanın doğuştan insanüstü bir varlığa inanması doğal bir gereksinin olarak bilinmektedir. Psikolojik açıdan dindarlık, kişi ve Tanrı arasındaki mahrem ilişki olarak ifade edilebilir. Kişi ve Tanrı arasındaki bu mahrem ilişki kişinin özelinde olup başkasına hiçbir yaptırımı olmadan bizzat kişinin kendi ruhani ve bedeni yaşantısı

Dindarlık, kişinin bireysel inisiyatifinden çıkmakta ve daha çok toplumsal statülerde şekillenmeye başlamaktadır. Dindarlığın biçimlenmesinde ekonomi de belirleyici bir unsur haline dönüşmüştür.

Din, insanları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur.

olarak ortaya çıkar. Bu yönüyle dindarlık bir bilim disiplini olarak kendini gösterir ki bu da teoloji bilimleri arasında Din Eğitimi ve Din Psikolojisi bilim dallarının konusunu teşkil eder.

Sosyolojik açıdan bakıldığında ise dindarlık daha geniş bir kavram olarak karşımıza çıkar. Çünkü bu anlamda dindarlık kavramı fenomenleşerek kendini sosyal hayatın her alanında olumlu ya da olumsuz gösterebilmektedir. Hatta dindarlık bir olgu olarak bugün Türkiye'de sosyolojik açıdan yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bunun da nedeni Türk toplumunun dini inanışlarına hassasiyetle yaklaşması ve onu yaşama çalışmasıdır. Dindarlık, kişinin bi-

reysel inisiyatifinden çıkmakta ve daha çok toplumsal statülerde şekillenmeye başlamaktadır. Dindarlığın biçimlenmesinde ekonomi de belirleyici bir unsur haline dönüşmüştür. Ekonomide, siyasette var olurken dindarlık birçok tartışmanın ana konusu olmakta, kimi zaman taraf olunan kimi zaman da karşıt olunan bir duruma ve fenomene dönüşmektedir.

Dindarlık, dindar insanın durumu olarak nitelendirildiğine göre dindar insanın, dini, durumunu, yaşayışını dikkate alarak değerlendirmelerimizi yapacağız. O halde çalışmamızın objesi dindarlık kavramıdır. Dindarlık kavramı da bu insan tekelinde semboller ve davranışlar etrafında oluşan olgusal bir kavramdır. Bu

nokta da dindarlığın, din kavramının açılımıyla bu olgusal duruma nasıl dönüştüğünü analiz edeceğiz. O zaman bu boyuttan din, dindar insan ve dindarlık kavramlarını açıklayalım.

Din kavramı

Din kelimesi anlam olarak Arapçada usul, metot, alışkanlık, gidilen yol anlamına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi de çeşitli ayetlerde geçer. Örneğin bazı ayetlerde şu şekilde geçmektedir: "Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğutu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir."(2), "Şüphesiz Allah katında din İslam'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştiler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir."(3)

Din kavramını birçok teolojik disiplin açısından tanımlamak mümkündür. Örneğin Rudolf Otto'ya göre din, insanın kutsal saydığı şeylerle ilişkisidir.(4) Bir Dinler Tarihcisi olan Rudolf Otto, din kavramına diğer disiplinlerden daha farklı yaklaşabilmektedir. Çünkü Dinler Tarihi açısından din olarak tanımlanan, "kutsalın" yaşanmasıdır. Kutsal olan herhangi bir nesne ya da eşya, insanın imanı dünyasına nüfuz edebiliyorsa, bu din olarak tanımlanabilir. Emile Durkheim'e göre ise din, bir cemaatin meydana gelebilmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir.(5) Bu açıdan bakılınca din, sosyo-

Din, ferdi ve içtimai yani bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, insanlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur.

lojik olgusal durumdur. Diğer bir ifadeyle de din, toplulukları bir arada tutan potansiyel bir güçtür. Emile Durkheim'e göre fonksiyonalist bir din anlayışı bulunmaktadır. Ona göre, sosyolojinin esasını "kollektif şuur" anlayışı teşkil etmektedir. Kollektif şuur, toplumdaki müşterek tasavvurların toplamından ibarettir. Toplumun kolektif tasavvurlarının temelini ise dini inanç ve tasavvurlar teşkil etmektedir.(6) Birleştirici bir güç olan din, toplumu etkisi altında tutar. Din sosyolojik olarak potansiyel bir güçtür. O zaman bu gücü olumlu kanallara yönlendirmek gerekir. Doğru olana yönlendirmek gerekir.

Bununla birlikte, psikolojik açıdan bakılarak yapılan din kavramlarına da rast gelmekteyiz. Tolstoy, özellikle din kavramını açarken, dini daha çok psikolojik boyutunda değerlendirmiştir. Ona göre, insanın kendi parçası hissettiği ve davranışları için yol gösterici ilkeler çıkardığı o bütünü kurduğu ilişkidir. Bu yüzden din, aklî sahibi insanlığın aslı ve vazgeçilmez bir şartı olagelmıştır.(7) Din, en yüksek insani melekeye sahip insanlar tarafından, insanın, güçlerini üzerinde hissettiği sonsuz varlık ya da varlıklarla ilişki kurması şeklinde tanımlanmış ve böyle anlaşılmalıdır.(8) Tüm dinler insanla insanın kendini bir bütün hissettiği, yol gösterici ilkeler edindiren Sonsuz Varlık arasındaki ilişkidir.(9) Tolstoy'un bu tanımlarına göre, bir insanın dini hissedebilmesi ve yaşayabilmesi aklî melekelerle olur. İnsanı diğer varlıklardan ayıran

İslam dininin insan modeli anlatılırken "şekilci bir din" yaratılmıştır.

aklı meleke özelliği, dini algılamaya ve yaşayabilme noktasında tamamlayıcı bir unsurdur. Bu özelliğiyle insan ancak dini algılayabilir ve yaşayabilir. İnsan, aklî melekesiyle ruh dünyasıyla itibata geçer ve insan dini tecrübelerini gerçekleştirir.

Din üzerine yapılan tariflerde kimi zaman teolojik boyut, kimi zaman psikolojik boyut, kimi zaman sosyolojik boyuttan yapılan açıklamalar dikkat çekmektedir. Bütüncül ve kapsayıcı bir din kavramımız henüz oluşturulmamıştır. Mesela bazı din tariflerinde dinin bilgisel iddiaları, başka bir deyişle kognitif yani ağır basmakta, psikolojik yönü ihmal edilmektedir. Bazılarında ise, kognitif yanın aleyhinde olacak şekilde, ahlak ve duygu konusu ön plana çıkmaktadır.(10)

O halde din nasıl tanımlanabilir? Din, ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, insanlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. O bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır... Müteal ve kutsal bir yaratıcıya isteyerek bağlanma, teslim olma, O'nun iradesine tabi olma-

dır... Birtakım şeyleri duyma, onlara inanma ve onlara göre birtakım iradi faaliyetlerde bulunma meselesidir.(11)

Türkiye'de dini anlama ve algılamadaki sıkıntılarımız, dindar insan olgusunu da eksik şekillendirmektedir. Bir diğer ifadeyle din kavramımızdaki eksik yapılandırmamız bizi eksik bir algıya götürmesinden dolayı, dini dar bir alana sıkıştıran anlayış (salt teoriler dini haline getiren anlayış biçimi), dinin dinamizmini ortadan kaldırmaktadır. Daha çok teoride yaşayan, resmi bir dili olan ve ruha hitap etmeyen bir din anlayışı büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu şekildeki dinin tanımlanmasından sınırlarak yaşayan ve dinamik bir din anlayışımızı felsefi olarak ortaya koymamız zorunludur.

Dindar insan kavramı

Din kavramının biçimlendirilmesinden sonra, dindar insan kavramı da yaptığımız bu tanımlama üzerinden şekillenmektedir. Din kavramının içeriği pratik olarak dindar insanın yaşantısını oluşturur. Örneğin, bir insan dinini psikolojik boyutuyla algılıyorsa, dini kendi özel ala-

Son zamanlarda dindarlık, Türkiye'de sadece ameli ibadetlerin yerine getirilmesi olarak algılanmakta, ahlaki ve vicdani normlar din kavramından soyutlandığından, İslam'ı algılama ve yaşama biçimini de tam bir kaosa sürüklenmektedir.

Dini sadece simgelere ve olgulara dayandırmak dinin ahlaksal derinliğini ortadan kaldırı; dini sığlaştırarak simgeler ve eylemler savaşına indirger.

nında yaşıyor şeklinde yorumlanabilir. O halde kavramlar ve algılar birbirini takip eden tecrübeler sürecine dönüşmektedir. Kavramsal düzlemde insanın yaşamı algılayış biçimine uygun bir zemin hazırlamalıyız. Bu nedenle kavramı felsefi zeminde değerlendirerek şekillendirmek düşünceli ve yaşam felsefesini oluşturmamıza katkıda bulunacaktır. Felsefi perspektif kavram karmaşasını engellerecektir. Bu bakış açısını elde ettiğimizde dini algılamaya ve yaşama geçirebilme noktasında daha rasyonel sonuçlara ulaşmak mümkündür. Klasik olarak süregelen din kavramındaki eksiklik, felsefi perspektiften bakıldığında dini algılamamızın eksik olması, yaşanılmazlığa mahkûm edilmesi "dindar insan" modelini de yarım bırakarak zararlı potansiyel bir güç haline getirmektedir.

Çünkü bu türden bir anlayış, gösterişçi bir dindar modeli oluşturmıştır. Diğer deyişle görüntüde dindar olan, ama iç dünyasında bir o kadar ahlaki ilkelerden uzak bir kimlikle karşı karşıya gelmekteyiz. Bugün Türkiye'de din eğitiminin temel anlayışta din ve dindarlık kavramı bütüncül olarak açıklanmaya çalışılsa da uygulamalarda tek bir boyutuna vurgu yapılması, dindarlık kavramının temelindeki sorunlarla bizi karşı karşıya getirir. Diğer bir deyişle tek bir boyut vurgulaması dini sadece kurallar bütünü haline getirmektedir. Dini vebicelere yapılan vurgunun ahlaki ilkelerle yapılmaması da bunun bariz örneğidir. Din eğitimi açısından gençlerimize yetiştirilirken, onlarda da bu kavramsal zeminin tam oluşturulması bizi gelecek hakkında daha olumlu sonuçlara götürecektir. Aksi takdirde, din eğitimimizle bu bilinci gençlerimize veremezsek, dini entelektüel bir seviyede anlamak ve yaşatmak daha da

zorlaşacaktır. Din anlayışımızı bu seviyeye getiremediğimizde, hayatımızın hiçbir olgusunda yararlı bir din olgusu kalmayacaktır. Doğal olarak, dinin evrensel ilkelerine gereken önem verilemeden yapılan bir din eğitimi nedeniyle de insanların bilinçsizce yaşadıkları bir din olgusu kaçınılmaz olacaktır.

Son zamanlarda dindarlık, Türkiye'de sadece ameli ibadetlerin yerine getirilmesi olarak algılanmakta, ahlaki ve vicdani normlar din kavramından soyutlandıktan ya da önemsenmediğinden, İslam'ı algılamaya ve yaşama biçimini de tam bir kaosa sürüklenmektedir. Bu anlamda Türkiye'de dindar insan olma kavramından hareketle dindarlık kavramı da bir sorun haline dönüşmüştür. Çünkü İslam dininin insan modeli anlatılırken, sürekli olarak ameli kurallara yapılan vurgular "şekilci bir din" ya da "gösterişçi dindarlık" yaratmıştır. İçi boş ve duygusallıktan uzak bir din anlayışı ahlaki da tüketmiştir. Bu yönelim, son ve evrensel olan İslam dinini de hazin bir sonuca yaklaştırmaktadır. Sürece baktığımızda, insanların dine olan güveni gittikçe azalmaya başlamıştır.

Ayrıca öte yandan dindarlık siyasetin

konusu olduktan sonra, bu sorun öteki-leştirme çabalarıyla toplumu ikiye bölmeye başlamıştır. Bu süreç de Türkiye'nin bugünlerde yoğun olarak başörtüsü/turban söylemiyle daha da belirgin haline gelmiştir. Hatta bu söylem, o kadar baskın bir görüş haline getirilmiştir ki bazı çevrelerce Türkiye'de İslam denilince, başörtüsü/turban eşitliği algılanmaya başlanmıştır. Bu da İslam'ın evrensel ilkelerine gölge düşürmektedir.

Bu değerlendirmemizi dindarlık kavramında açacağız.

Dindarlık

İslam dininde dindarlık denilince, geleneksel anlamda dinin vebicelerini yerine getiren, ahlaki sorumlulukları hissedilen bir insanın davranışları aklı gelir. Ancak dindarlık kavramının bu anlamda daha da açılması ve anlaşılması gerekir. Bu geleneksel sığ kavramın yeniden düzenlenmesi ve anlatılması zorunlu hale gelmiştir. İslam'ın yeniden anlaşılması çalışmaları günümüzde başlamıştır. Bu akım öncelikle Yaşar Nuri Öztürk'ün "Kur'an İslam"ı şeklindeki aktardığı görüşlerle başladı. Ancak bu akım

Vahhabilik'e göre, mezarların ziyareti, ölen insanların arkasından Kur'an okunması gibi kültürel davranışlar haramdır.

Türkiye'de çok fazla geçerlilik bulmadı. Bunun nedeni de Türk örf ve adetlerinin bu anlayış içerisinde mantıksız olarak değerlendirilmesi, halkın içinde fenomenleşmiş bazı inançları ortadan kaldırıyor olmasındandı. Doğal olarak, halkın yıllardır alışagelmış inançlarından bir anda vazgeçmesi beklenemezdi. Halkın bir kısmı bu anlayışa kendini yakın buldu.

Öztürk'ün bu söylemi ilk bakişta makul görünse de dindarlık açısından baktığımızda, halkın birçok alışkanlığını pratikte ortadan kaldırıyor olması, ister istemez bu görüşün kitlelere ulaşmasını engelledi. Çünkü, "Kur'an İslam" söyleminin temelindeki çözümsüzlük, aslında bizi görünenden daha farklı bir noktaya getirdi. Bu görüşün temelindeki sıkıntı, Vahhabi söylemin olmasıydı. Vahhabilik'e göre birçok şeyin haram olduğu görüşü Öztürk'ün bu görüşüyle örtüşür hale gelmişti.

Vahhabilik'e göre mezarların ziyaretine, ölen insanların arkasından Kur'an okunması gibi kültürel davranışlar haramdır. Öztürk'ün Kur'an İslam'ı görüşü de Kur'an'ın içinde olmayan bir davranış yapmamayı gerektirir.

Öte yandan Öztürk'ün bu girişimi Türkiye'de bir başlangıç olması nedeniyle olumlu gözükabilir. Çünkü İslam, dinimizmi kendi içinde barındırır ve her zaman yeniliğe açık bir dindir. Türkiye'de bu akımı felsefi ve Türk Kültürünün perspektiften yeniden yorumlayarak analiz eden bir başka bilim adamı Şahin Filiz de "dinin demokratikleşmesi" gerektiğini savunmaktadır. Filiz'e göre, dinin demokratikleşmesi dini anlamda ve fiile geçirmede özgürlüğü bir anlayış ifade eder. Dinin kendi içinde insanlara verdiği bu özgürlüğü yaygınlaştırmak gerekir. Demokratik ve özgürlükçü din anlayışı ve kültürü gelişmedikçe, çağdaş bir düzeye gelinmedikçe İslam dini hak ettiği konumu alamayacaktır. Dini sadece simgelere ve olgulara dayandırmak dinin ahlaksal derinliğini ortadan kaldırır; dini sığlaştırarak simgeler ve eylemler savaşına indirger. Filiz'e göre dindarlık ve ahlaklılık, yapıp-yapmama konusundaki bireyin hem inançsal hem de davranışsal

Dinsel bürokrasi İslam'ın içinde gizli bir ruhban kesimini oluşturmuştur.

acıdan kendi özgürlüğüyle baş başa bırakılması ile gerçek anlamını bulur. Filiz bu görüşüyle de ayrıca son zamanlarda dini simgelere yapılan vurguyu eleştirmektedir. Bu simgenin de özellikle başörtüsü/turban söylemi üzerinden yapıyor olmasına dikkat çekerek, dindarlık kavramını yeniden temellendirir. Ona göre dindarlığı, dosdoğru bir ahlaksal yaşantı biçimini bir sembole sığdırarak yozlaştırmak, dinin ahlaksal derinliğini ve toplumsal yararını ortadan kaldırmak demektir.

Şahin Filiz, dindarlık kavramını açıklarken bir ayırıma daha gider; o da "dincilik" kavramının "dindarlık" kavramından farklı olduğudur. Dincilik, dindarlığa ve sade Müslümanlığa karşıdır. Dinsel bü-

rokrasiyi çoğaltan bu anlayış Tanrı ile birey arasına araçlar koyar. Türkiye'de bu araçlar siyasetçi, tarikat liderleridir. Örneğin, Said Nursi kendi sözlerinin değiştirilemeyeceğini, kitaplarını kendisinin yazmadığını, kendisine yazdırıldığını ve Risale-i Nur'un kendi malı olmadığını ileri sürmüştür. Bazen de "Bana manen ihtar edildi ki" gibi ifadeler kullanmıştır. Said Nursi'nin eserlerinde yayımlanan birçok Nur talebesi mektuplarında da Said Nursi'de insanüstü yetkiler bulunduğu ve Risale-i Nur'un semavi olduğu ileri sürülmüştür.(12) Çubukçu'nun bu tespiti 1967'de ortaya konulmuştur. Ancak bugün hâlâ geçerli olan ve daha da tehlikeli bir boyuta ulaşan bu türden akımlar ve dinsel siyasi oluşumlar dinsel bürokrasiyi oluşturmuş, gerçekte dindarlık kavramının içini boşaltmıştır. Halk, dindarlık konusunda herhangi bir cemaat ya da tarikata üye olunduğunda dindar olacağına inandırılmıştır. Bu anlamda insanların eğitim seviyesi dahi çok önemli olmamaktadır. O halde, bu noktada şu soruyu sormak gerekir: "Din eğitiminin insanımız üzerindeki etkisi nedir?" Yapılan bir araştırmaya göre, bu sonuçlar sınırlı da olsa din eğitiminin devlet kurumları olarak eksikliği ortaya konulmaya çalışıl-

Dindar insan, bugün, tarikat ve cemaatlerin bir üyesi olmakla dindar olacağına inanmakta, kültürüne yabancı, başka kültürlerle kendini ifade etmeye çalışan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bağımsızlık elde etmiş milletler, inançlarını da esaret altından kurtarmıştır.

miştir. Bu araştırmayı yöneten Ahmet Onay'a göre, ülkemizde verilen din eğitiminin, dindarlığın davranış boyutunda meydana getirdiği değişimin ancak yarısını ve hatta daha azını dindarlığın manevi boyutunda getirdiği iddia edilir. Ona göre, burada esas üzerinde durulması gereken, din eğitiminin din davranışları üzerindeki etkisinin büyüklüğü değil, kişilerin manevi dünyalarına etki düzeyinin azlığıdır. Okullarda ve okul dışında verilen din eğitimindeki ihmalcı yaklaşımların, bu sonuçların elde edilmesinde önemli bir payı olduğunu açıklar. Dindarlıkla ilgili en önemli faktörlerden birisi de dini kurumlardır. Yasal çerçeveden bakıldığında, Türkiye'de din işlerinin yürütülmesi Diyanet İşleri Başkanlığına bırakılmıştır. Ancak uygulamada yasaklı olmalarına rağmen tarikat ve cemaatlerin şu veya bu şekilde varlıklarını sürdürmedikleri bilinmektedir. Sosyolojik bir vakia olarak bakıldığında, söz konusu kurumların dindarlıktaki sahip olduğu payın % 35, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın payının ise % 20 olduğu görülmektedir. (13)

Bu araştırmadan hareketle Tanrı ile insan arasındaki köprü konumu gören tarikat ve cemaatler dinsel bürokrasidir. İslam dininin samimi ve içten olan dindar-

lık ideali XXI. yüzyılda dinsel bürokrasilerle bitirilmiştir. Dinsel bürokrasi İslam'ın içinde gizli bir ruhban kesimini oluşturmuştur. Bu ruhban kesimi tarikat ve cemaatler olarak halk üzerinde etkilidir. Hatta bu etki daha da ilerleyerek dinsel siyasi harekete dönüşmüştür. İslam'daki gizli ve sinsi bu ruhban kesimi, halkı Ortaçağ Avrupa'sındaki Hristiyan âleminin yaşadığı kaoslara sürüklemektedir.

Filiz'in dincilik tezine göre, ahlaksal ve insansal anlamda bir çürümüşlük vardır. Düşünce özgürlüğü yoktur. Bireyi sürekli tepeden belirlen en sıradan emirle başlar ve köleleştirmeye kadar devam eder. Dincilik, ahlaksal derinliği ortadan kaldırırken simgeler ve eylemler savaşçı çıkarır. Bir ibadetin ve güzel bir ahlaksal

davranışın yerleşmesinden çok, kullanılıp tüketilebilir ve görünürlik kazanabilir semboller devreye sokar. Dincilik aynı zamanda bölücü bir tavır sergileyerek, insanları kaçınılmaz olarak ötekileştirir. Dincilik, Türkiye'de aynı zamanda bölücü bir siyaset olarak tezahür etmektedir. Bölücülük, ötekileştirmenin öteki adıdır. Filiz'in bu görüşlerinden hareketle dindarlık ve dincilik kavramlarını değerlendirdiğimizde, bugünkü İslam'ı yaşayan insanların bilinçli ya da bilinçsiz olarak dincilik düzleminde yaşadıklarını ifade edebiliriz. Dincilik düzlemindeki oluşturulan din anlayışının sakıncaları daha detaylı olarak da bir çalışma konusu olabilir.

İslam dininin felsefesine göre din sürekli bir dinamik yapıda kendini geliştirir. Bu din, kutsal kitapta ilkleri ortaya koyarken bu ilkelerin açılımlarını bizzat insana bırakmıştır. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de sürekli, insanın aklı melekelerini kullanması gerektiği ayetlerde geçer. Hatta aklını kullanan insan, İslam dinince en güzel olana ulaşandır. Örneğin, Zümer suresinin 18. ayetinde, "Onlar ki sözü dinler, onların en güzeline uyarlar. İşte bunlardır Allah'ın kılavuzladıkları, işte bunlardır akıl ve gönül sahipleri." denilerek aklını kullanan insana dikkat çekilir.

Türkiye'de dindarlık kavramının yeniden anlaşılması ve tartışılması zorunludur. Çünkü dindar insan, bugün için zararlı bir potansiyel olarak görülmektedir.

Dindarlık kavramını açarken İslam gelmeden önceki Arap toplumunun hayatından örnekler vermekte fayda vardır. İslam öncesi Arap toplumunda, Arap hayatının idealleri ve hikmet-i vücudunu teşkil eden faziletleri yavaş yavaş değişerek yerini aşırı ferdîyetçiliğe, sınırsız bir zenginlik hırsına bırakıyordu. Ahlakî değerlerin ve sosyal müesseselerin çözülp dağılmasıyla birlikte, din hayatında da bir bozulma ve gerileme oldu. Mukaddes şeyler tanınmaz olmaktadır. Din adamlarının rolü meczup ve sihirbazlar derecesine inmişti. İlahî duygular silinip giderken bir putperestlik zihniyeti tapmaya yol açıyordu.⁽¹⁴⁾ Bu açıdan bakıldığında da tarihi bir kıyaslama yaparsak Türkiye'deki dindarlıkta da ahlakî değerlerin çözüldüğünü bugün için hepimiz müşahade ediyoruz. İslam öncesi Arap toplumunda zenginlik ve hırsla ferdîyetçiliğin ön plana çıkması bugün de İslam dünyasının o dönemden çok farklı olmadığını göstermektedir. Bu duruma da ülkemizden örnek verecek olursak, halkımızın Ramazan aylarında iftar çadırlarına mahkûm edilmesi, ferdîyetçiliğin ön plana çıkmasının bir kanıtıdır.

Dindarlık, sadece dini ritüel ve simgelere dayandırılan bir olgu haline getirilken bir yanda siyasallaştırılması, dindarlık gibi özel ve yüce bir makamın hak ettiği konuma oturtulmaması açık bir olgusal gerçektir.

Dindarlık denirken, rejim karşıtı bir insan modeli olarak nitelendirilmek, ahlakî ilkelerden yoksun ama namaz kılan, oruç tutan, insanların hakkını gözetmeyen bir Müslüman modeli oluşturmuş olmak oldukça üzücü bir durumdur. Dindar insan, bugün kendini geliştirmek, tarikat ve cemaatlerin bir üyesi olmakla dindar olacağına inanmakta, akli melekeleri kullanmaktan bir o kadar uzak, kültürüne yabancı, başka kültürlerle kendini ifade etmeye çalışan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türden davranışlara sahip olan bir insan modeli de teolojik açıdan bakıldığında İslam'ın ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. İslam, insan modelinde dinamik bir insan zihni önerirken, gelişen bir medeniyetin parçası olan insanı yön-

lendiren, rehberlik eden, bu yoldaki bütün engelleri kaldıran bir felsefe gösterirken, bugün bu idealden tamamen uzaklaşmıştır.

Hz. Muhammed, "insanın dini aklıdır. Akli olmayanın dini de olmaz.", "Düşünmek en büyük ibadettir." demekle dinimizin akla ve düşünceye verdiği önemi göstermektedir. "Bir Müslüman'ın iki günü birbirine eşit olmamalıdır." derken de İslam dininde insan için dinamizmin önemine dikkat çekmiştir. Bütün bunlarla birlikte yine Hz. Muhammed'in, "Ben güzel ahlakî tamamlamak için geldim." sözü de İslam dininin, ahlakî normlar üzerinde hassasiyetle durduğunu göstermektedir.

O halde Türkiye'de dindarlık kavramının yeniden anlaşılması ve tartışılması zorunludur. Çünkü dindar insan, bugün için zararlı bir potansiyel olarak görülmektedir. Dindar insan, dinini kişinin özel hayatındaki ruhani bir tecrübe olmaktan çıkarak rejim tehdidi olan fiilleri gösterir olarak tanımlanıyorsa, bilgisiz, bilinçsiz bir insan modeli oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Dindar insan modelinin bu şekilde nitelendirildiğini hep birlikte yaşıyorsak, o zaman özeleştiri yaparak eksikliklerimizi belirlemek gerekir. İslam'ın evrensel, düşünceye önem veren özgürlükçü anlayışından hareketle dini anlayışımızı, yaşıntımızı yeniden şekillendirmeliyiz. Bu da hem din eğitiminin hem İslam Felsefesi'nin ortak problemi. İslam dininin yeniden anlaşılması için her iki bilim dalının da ortak çalışma üretmeleri kaçınılmazdır. İslam dininin, sevgiye, adalete, şefkate, güzel ahlaka, çalışmaya, dayanışmaya, özgürlüğe verdiği önem, İslam Felsefesi ve din eğitimi açısından yeniden değerlendirilip düzenlenmelidir.

Atatürk'ün dediği gibi, "Bizim dinimiz akla ve mantığa en uygun dindir." ilkesinden hareketle akli ve felsefî temeller üzerinde yeniden din felsefemizi geliştirmeliyiz. İslam'ı gösterişçi dindarların esaretinden kurtarmak ve din algılayışımızdaki analiz ve sentezlerimizi yeniden yapılandırmamız bizi en makul olana ulaştıracaktır. Bu anlamda kültürel değerlerimize bir o kadar yakın ve İslam'ın evren-

sel ahlak ilkelerine daha çok vurgu yapılarak özgürce bir din anlayışı ortaya koymamız gerekir.

Bu şekilde geliştirilen bir din anlayışı, toplumumuzun eksiklerine cevap verebilir ve halkımızın dine olan güveni de yeniden oluşur.

KAYNAKÇA

- 1) Kur'an Mesajı, Muhammed Esed, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret yay., İst. - 2002.
- 2) Dinler Tarihine Giriş, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Din Bilimleri yay., Konya- 1996.
- 3) Din Nedir?, Tolstoy, Çev. : Murat Çittıkaya, Kaktüs yay., İst. - 99.
- 4) Din Sosyolojisi, Ünver Günay, İnsan yay., İst. - 2001.
- 5) Din Felsefesi, Mehmet S. Aydın, İzmir İlahiyat Fakültesi yay., İzmir - 2001.
- 6) Mezhepler, Ahlak, ve İslam Felsefesi ile İlgili Makaleler, İ. Ağah Çubukçu, Ankara Ün. Yay., Ankara - 1967.
- 7) Dindarlık etkileşimi ve değişim, Ahmet Onay, Dem yay., İst. - 2004.
- 8) İslam'ın Bugünkü Mesaleleri, Erol Güngör, Ötüken yay., İst. - 1983.

DİPNOTLAR

- 2) Bakara Suresinin 256. Ayeti.
- 3) Âli İmran Suresinin 19. Ayeti.
- 4) Dinler Tarihine Giriş, Prof. Dr. Mehmet Aydın, Din Bilimleri yay., Konya- 1996, s. 3.
- 5) Dinler Tarihine Giriş, A.g. e., s. 3.
- 6) Din Sosyolojisi, Ünver Günay, İnsan yay., İst. - 2001, s. 136- 137.
- 7) Din Nedir?, Tolstoy, Çev. : Murat Çittıkaya, Kaktüs yay., İst. - 99, s. 13.
- 8) Din Nedir?, A.g.e., s. 15.
- 9) A.g.e., s. 16.
- 10) Din Felsefesi, Mehmet S. Aydın, İzmir İlahiyat Fakültesi yay., İzmir - 2001, s. 6.
- 11) Din Felsefesi, A.g. e., s. 5.
- 12) Mezhepler, Ahlak, ve İslam Felsefesi ile İlgili Makaleler, İ. Ağah Çubukçu, Ankara Ün. Yay., Ankara - 1967, s. 11.
- 13) Dindarlık etkileşimi ve değişim, Ahmet Onay, Dem yay., İst. - 2004, s. 200- 201.
- 14) İslam'ın Bugünkü Mesaleleri, Erol Güngör, Ötüken yay., İst. - 1983, s. 258.

Küresel gelişmenin yönü ve üniversiteler

Üniversiteler ve yüksek öğrenim ile ilgili diğer kurumlar, ikili ve çoklu işbirliğine gitmek zorundadırlar. Çünkü salt akademik düşüncelerle yapılacak işbirliği, bilgi üretiminde artan ekonomik maliyetin aşağıya çekilmesine hizmet edecektir.

Dünya, son yirmi yıldır büyük bir değişimi yaşamaktadır. Bu değişim de, büyük ölçüde, bilgiye dayalıdır. Bir taraftan bilgi üretimi hızlı bir şekilde yoğunlaşmış, diğer taraftan da üretilen bilginin yayılması ve kullanılması aynı şekilde yoğunlaşmıştır. Bilginin işlevinde belirgin bir öne çıkış olmuştur. Devletin, toplumun ve bireyin gücü ve cazibesi, düne göre daha çok bilgiye bağlı hale gelmiştir. Bu değişim, doğal olarak üniversiteleri daha çok öne çıkarmıştır. Devletin, toplumun ve bireyin gücünün giderek daha çok bilgiye dayanır olması, üniversitelerin salt bilimsel kurumlar olup olmadığını tartışmaya açmıştır. Eğer üniversiteler güç kaynağı ise, güç sahibi olmak isteyen her aktörün bu güç kaynağına ciddi bir ilgi göstermesi gerekir. Bu, artan ilgi de, söz konusu tartışmaya neden olmaktadır. Üniversitelere yönelik artan ilgi, üniversitelerin sayısının hızla artırmaktadır. Bilginin güç kaynağı olması ve üniversitelerin bilgi üretim merkezleri olması, üniversiteleri, maksatlı olarak ve bir şekilde kontrol altında tutma çabalarına yol açmıştır. Üniversiteler arasında işbirliğini öngören bazı uluslararası girişimler, bu bağlamda, üniversiteleri tek merkezden kontrol altında tutma amacına hizmet eden çabalar olarak görülebilir. Avrupa'daki "ortak/tek yüksek öğrenim alanı oluşturma" çabasına bu gözle bakılabilir.

Türkiye'nin de dahil olduğu "Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı" projesi ve Amerikan üniversiteleri için yaratılmaya çalışılan cazibenin arkasında, bilginin öne çıkması ile ilgili değişim, bu değişimi kontrol altında tutma ve bu değişimden kendisi için yararlanma düşüncesi olduğunu söylemek mümkündür. Küresel hâkimiyet için bilgiye ihtiyaç vardır. Üniversiteler, küresel hâkimiyeti mümkün kılacak bilginin ürettiği yerlerdir. Küresel hâkimiyet peşinde olan ülkelerin üniversitelere olan ilgisinde ciddi bir artış vardır.

II. Üniversiteler, evrendeki gelişmelerin izlenerek bilginin ürettiği ve üretilen bilginin evrenin kullanımına sunulduğu yerlerdir. Hem ortak akıldan istifade eder, hem de ürettiği bilgi ile insanlığın ortak gelişimine hizmet eder. Bu işlevi nedeniyle üniversiteler, rejimi ve koşulları ne olursa olsun, her ülkede saygı duyulan ve önderlik rolü verilen kurumlardır. Üniversitelerin günümüzde her açıdan güç kaynağı haline gelmesi, üniversitelere daha çok saygı duyulmasını sağlamış ve üniversitelerin önderlik rolünü daha çok öne çıkarmıştır. Ancak bu maddiyonun bir de diğer yüzü vardır. Maddiyonun diğer yüzü, bilgi üretimindeki hızlı gelişmenin; yani "bilgi devleti", "bilgi toplumu" ve "bilgili insan" olmanın ekonomik maliyeti ile ilgilidir. Hiç şüphesiz, bilgi üretiminin bir de ekonomik maliyeti var-

Ekonomik kaynak sorunlarını aşmak için alacakları yardımlar ve destekler, üniversitelerin saygınlıklarını yitirecekleri bir sürece yol açabilir.

dır. Bilgi üretiminde mesafe alındıkça, bu maliyet de artar. Yani bilgi üretiminde öne çıkan üniversiteler, giderek daha çok ekonomik kaynağa ihtiyaç duyarlar ve bu da onları bilgi üretiminde ve üretilen bilginin kullanıma sunulmasında başkalarına bağımlı hale getirir.

Günümüzde bilginin öneminin ve gücünün daha çok anlaşılması ve üniversitelerin bilgi üretmede zorlanmaya başlamaları, üniversiteler için yeni bağımlılıklar demektir. Araştırma-geliştirme (ar-ge) faaliyetlerinin maliyetinin ne denli yüksek olduğu bilinmektedir. Bu yüksek maliyet, bir taraftan evrensel gelişmenin önünde bir engeldir, diğer taraftan da evrensel gelişmeyi ekonomik açıdan güçlü ülkelere kontrolüne imkedir. Daha önce ifade edildiği üzere, bugün bilgi üretimi hızlanmıştır. İletişim ve bilşim teknolojilerindeki büyük gelişme, bilginin paylaşımını ve yeni bilgiler için "ortak akıl" kullanılmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Ancak değişimin sürdürülmesinin önünde ciddi güçlükler vardır. Çünkü yeni ve daha ileri bilgi üretimi daha çok para demektir ve bu paranın temin edilmesi kolay değildir. Üniversiteler, bilgi üretiminde giderek artacak maliyeti karşılamakta zorlanacaklardır. Bu zorluk, üniversiteleri farklı amaçları olan resmi ve sivil kurumların etkisine açacaktır. Bu, içinde bulunduğu müz dönemde, üniversitelerin önündeki en büyük sorundur. Ekonomik kaynak sorunlarını aşmak için alacakları yardımlar ve destekler, üniversitelerin saygınlıklarını yitirecekleri bir sürece yol açabilir. Parayı verenin istediği bilgiye ulaşacağı ve mevcut bilgiyi istediği alanda kullanabilir hale getireceği bir süreç, üniversitelerin saygın konularını kaybetmelerine neden olabilecektir.

III. Doğaldır ki, üniversitelerin toplum nezdindeki konularını sürdürebilmeleri için, bilgi üretme işlevlerini yeni ve değişen koşullarda sürdürebilmeleri gerekir. Bunu yapamazlarsa, kurum olarak etkin ve verimli olmazlar, varlıkları sorgulanır. Üniversiteler saygınlıklarını koruyabilmek için, bilgi üretim düzeylerini sistemli ve sürekli bir şekilde yükseltmek zorundadırlar. Bunu yapabilmeleri de, daha önce ifade edildiği üzere, yeni ekonomik kaynaklar bulabilmelerine bağlıdır. Bu noktada, üniversiteler arasındaki yakın ilişki ve bilgi paylaşımı, hem yeni bir ekonomik kaynak olarak görülebilir, hem de yeni ekonomik kaynak arayışının neden olabileceği olumsuz sonuçları ortadan kaldırmaya hizmet edebilir. Bilgi üretiminde işbirliği ve üretilmiş bilgiyi paylaşma,

hem bağlı (bağımlı) olmayı ortadan kaldıracaktır, hem de üniversitelerin evrensel olma gerekleri ile uyusacaktır. Yüksek öğretim sisteminin paydaşlarını bir araya getirecek geniş kapsamlı bu tür etkinliklerin yapılması ve benzeri etkinliklerin daha somutlaştırılmış konularda (alanlarda) düzenlenmesi, çok gerekli ve yararlıdır. Üniversiteler ve yüksek öğrenim ile ilgili diğer kurumlar, ikili ve çoklu işbirliğine gitmek zorundadırlar. Çünkü salt akademik düşüncelerle yapılacak işbirliği, bilgi üretiminde artan ekonomik maliyetin aşağıya çekilmesine hizmet edecektir. Uluslararası düzeyde üniversiteler arasında, proje bazında işbirliğine gidilebileceği gibi, akademik personel ve öğrenci değişimi yoluyla da işbirliğine gidilebilir. Bu değişimi mümkün kılacak derecede ortak akademik programlar oluşturulması da, işbirliğinin somut bir ifadesi olabilir. Bütün bunlar, bilgi üretiminin artan maliyetini karşılanabilir düzeyde tutmaya hizmet edecektir.

IV. Küresel gelişmenin daha önce belirtilen yönü ve bununla ilgili endişe karşısında, kurum olarak, üniversitelerin kendileri de bir şeyler yapabilirler. Hızlı ve yoğun bilgi üretiminin neden olduğu ciddi bazı sorunlar karşısında, üniversitelerin kendi içlerinde alabilecekleri bazı önlemler de vardır. Bunlardan bazılarını aşağıda sıralamak mümkündür:

- Plan ve bütçe hedeflerini belirlerken iç ve dış koşulları dikkate alarak hedefleri iyi belirlemek ve bu hedeflere sadık kalmak,

- Sadece kamusal kaynaklara bağlı olmamak, yeni gelir kaynakları bulmak ve öz geliri artırıcı faaliyetleri gerçekleştirmek,

- Üniversiteye bağış ve yardım sağlamaya yönelik yoğun bir çaba içine girmek,

- Yeni alınacak ve mezun edilecek öğrenci sayıları arasında denge sağlamak,

- Yeni birimlerin kurulmasına karar verirken çok yönlü değerlendirmeler yapmak,

- Üniversiteden mezun olanların iş bulma veya kendi işini kurma olanağını yükseltmek,

- Akademik personelin bilimsel yayın yapmasını teşvik etmek ve desteklemek, bununla ilgili hedefler belirlemek,

- Her yıl için, bir önceki yıla göre da-

Prof. Dr. Osman Metin Öztürk Havana'da kongre esnasında.

ha ileri bilimsel araştırma ve geliştirme planları yapmak,

- Lisans ve lisansüstü programlarına ilişkin öğrenci kontenjanlarını belirlerken, üniversitenin bilgi üretim kapasitesini göz önünde bulundurmak,

- Üniversitedeki akademik ve idari personel ile öğrenci memnuniyetini düzenli olarak kontrol etmek ve bu memnuniyeti yüksek tutmak,

- Üniversitedeki yöneticilerin, yönetmekten çok, akademik özgürlüğü ve bilgi üretimini besleyecek bir kontrolle yetinmelerini sağlamak.

Bu ve benzeri hususlar, üniversitelerin değişen koşullarda da konularını sürdüremelerine ve bilgi üretiminde geride kalmamalarına hizmet edecektir.

V. Son olarak şunları ifade etmek istiyorum:

Küresel ölçekte bir değişim sürecini yaşıyoruz. Yeni bir dünya kuruluyor. Hukuka, temel insan haklarına saygılı, yeni bir dünyanın kurulmasını arzu ediyoruz. İnanıyorum ki, üniversiteler, özgür fikirleriyle bunu sağlayacaklardır. Ayrıca bugünkü dünyanın bazı bölgelerinde yaşanan acılar konusunda, bu acıları yaşıyanlar, ilen de bir gün, tarihin değişmez ve objektif yargısı ile karşı karşıya kalacaklarını unutmamalıdır. Bundan kimse şüphe etmemelidir.

Bu vesileyle Küba'da, Havana'da olmaktan duyduğum memnuniyeti belirtmek istiyorum.

Hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Not: Sayın Rektörümüzün, Üniversidad 2008-Uluslararası Yüksek Öğretim Kongresi, 11-15 Şubat 2008, Havana/Küba'daki tebliğidir.

“Teknoekonomi Politikalarının Işığında”

Ulusal yenilik sistemi ve insan faktörü

“Yüksek katma değerli, bilim-teknoloji yoğun ve rekabet gücü yüksek sanayilere” yönelik seçici teşvikler ile “yapısal değişimi” amaçlayan bir sanayi stratejisinin yanı sıra, kalkınma planlamasına dayalı bir “Ulusal Teknoekonomi Politikası”nın hayata geçirilmesi zorunludur.

OECD'nin saptamalarına göre son 25 yılda özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerinde yeniliğin katkısı %50'den fazladır. “Yenilik olgusu”, “fark yaratan yaratıcılık” sloganıyla bir sistem yaklaşımı içinde ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın amacı teknoloji ekonomisi politikaları ışığında, Türkiye’de ulusal yenilik sisteminin etkin çalışması adına “Ar-Ge etkinliği ve insan faktörü” açısından mevcut durumu tespit etmek ve bu yapının dönüştürülmesi için çözüm önerileri sunmaktır. Bu amaçla çalışmada; öncelikle yenilik (inovasyon) kavramı üzerinde durulacak, yenilik sürecinde sistem yaklaşımının gerekçesi verilecektir. Daha sonra ulusal yenilik sisteminin (UYS) özellikleri ve unsurları tanımlanacak, UYS’de devletin rolü ve teknoloji ekonomisi politikalarının bileşenlerinden söz edilerek, Türkiye’de 1990-2005 döneminde Ar-Ge etkinliği ve insan faktörü niteliklerinin nasıl bir yapılanma gösterdiği belirlenecektir. Sonuç bölümünde ise iktisadi bakış açısıyla durum saptaması ve çözüm önerileri ortaya konulacaktır.

1) Yenilik (inovasyon) ve Teknoekonomi Politikaları

Dünya ile bütünleşme anlamında yaşanan küreselleşme sürecinin özellikle son dönemlerde dikkat çeken en temel dinamiğini, bilim ve teknoloji alanında yaşanan baş döndürücü gelişmelerdir. Günümüzde bilim ve teknoloji politikalarının odağında ise “yenilik” (inovasyon) kavramının yer aldığı görülmektedir. Yenilik aynı zamanda bilim ve teknoloji politikaları ile iktisat politikalarının (teknoloji ekonomisi politikaları) ortak bir paydasını oluşturmaktadır. Bilindiği gibi günümüzde iktisat politikası öncelikleri; ekonomik büyüme ve gelişmenin hızlandırılması, uluslararası rekabet gücünün artırılması, insanların refahı ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine odaklanmıştır. Bu bağlamda yenilik, hem ülkeler hem de firmalar için ulusal ve uluslararası platformda rekabet gücü kazanmanın, verimlilik artışı sağlamanın, ekonomik büyüme ve gelişmenin, dolayısıyla

Kurumsal olarak UYS, "yeni teknolojilerin oluşumunu ve yayılmasını kapsayan; belirli bir kurumsal altyapı altında, iktisadi-sınai ve bilim alanında birbirleriyle bağlantılı olan ajanlar şebekesi" olarak tanımlanmaktadır.

siyla da refah ve yaşam kalitesi artışının en temel unsurlarındandır. OECD'nin saptamalarına göre son 25 yılda özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme-lerinde yeniliğin katkısı %50'den fazladır. Yeni bir ürün, üretim yöntemi ve organizasyon biçimini kapsayabileceği gibi yeni pazarların açılmasını da kapsayabilen "yenilik olgusu", "fark yaratan yaratıcılık" sloganıyla günümüzde bir sistem yaklaşımı içinde ele alınmaktadır.(1)

1.1. Sistem yaklaşımını öne çıkaran unsurlar ve üstünlükleri

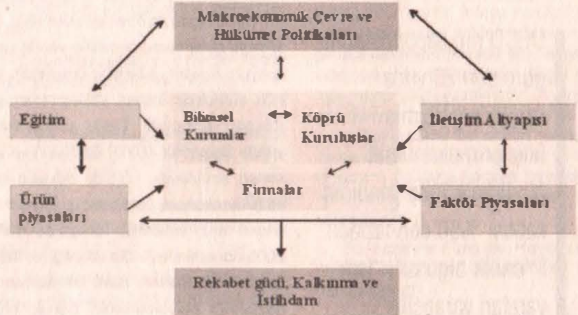
Teknoloji geliştirme faaliyetlerinin git-tikçe karmaşılaşan yapısından dolayı, teknolojik yenilik bireysel mucide dayalı bir süreç olmaktan çıkmakta, firmalar ço-ğu kez formel Ar-Ge birimlerinde yeni teknolojileri geliştirmek ve takip etmek durumunda kalmaktadırlar.(2) Teknolojik bilginin zımnı niteliğinden dolayı teknolo-jik gelişmeler, yalnızca firma Ar-Ge birim-lerinin değil, öğrenme sürecini karşılıklı olarak güçlü bir şekilde etkileyen tekno-lojiyle ilişkili çeşitli kurumların bulunduğu bir sistemde, etkileşimli bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.(3) Rekabetçi piyasa-lar, firmalar ve kişilerin teknolojik yeniliğe yönelmeleri ve bilgi birikiminden fayda sağlamaları için gerekli şart olmakla bir-likte, yeterli değildir. Firmalar öğrenen or-ganizasyonlardır ve etkinlikleri de, çoğu kez ülkeye-özü farklı nitelikler gösteren, bilim-öğretim-sektörleri arasındaki iliş-

kilerin dayandığı kurumsal, altyapısal ve kültürel şartlara bağlıdır. Bölgesel düzey-de toplanmış ekonomiler, kurumlar ara-sı şebekeleşmenin sağladığı dışsal eko-nomiler, teknolojik olarak birbiriyle ilişkili firma kümelenmelerindeki dinamik ölçek ekonomileri, özel sektör ve kamu sektö-rünün Ar-Ge gibi teknolojik faaliyetlere yaptıkları yatırımların getirisindeki artış-ların önemli kaynaklarıdır.(4)

1.2 Ulusal yenilik sistemi (UYS): Tanımı, özellikleri ve unsurları

Kurumsal olarak UYS, "yeni teknolo-jilerin oluşumunu ve yayılmasını kapsa-yan; belirli bir kurumsal altyapı altında, iktisadi-sınai ve bilim alanında birbirleriyle bağlantılı olan ajanlar şebekesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda artık modern ekonomilerde "ulusal ve bölge-sel yenilik sistemleri", bir ülkenin ya da bölgenin yenilik sürecinde yetkinlik ka-zanmasına ve bu yetkinliği sürdürebilme-sine yarayan en temel yapılar olarak ka-bul edilmektedir.(5)

Ulusal yenilik sistemi

Kaynak: OECD

"Yenilik ve Teknoloji İktisadı"nın kuru-cularından Chris Freeman, ulusal yenilik

sistemleri üzerine çok önemli tespitlerde bulunmaktadır. Freeman'a göre; bu sis-temlerin içindeki çeşitli ürünlerin yaratıl-ması için gereken bilgi, nitelik ve dene-yim hem birbiriyle ilişkilidir, hem de birbi-rini destekler. Sonuç olarak bu sistemle-rin etkin çalışmasıyla bir taraftan öğren-me ve yakalama zamanı kısılırken, diğer taraftan kalkınma ve büyümenin ufkunu açacak ürün ve üretim süreçleri grupları-nın belirlenmesine yol açılır.(6)

UYS kavramında anahtar unsur, "bil-gi ve öğrenme"dir. Bu yaklaşımda öğren-me etkinliği uzun dönemli başarılı bir ikti-sadi gelişmenin temel açıklayıcı unsuru kabul edilir. Dolayısıyla UYS kavramı bir taraftan "öğrenme" üzerine odaklanırken, öte yandan bir sistem çerçevesinde "sü-reç" üzerine de odaklanmak durumunda-dır. UYS "ulusal"dır; çünkü ulusun ve içinde bulunduğu toplumun tanımlanabi-lir bir takım özgüllüklerini içerir. "Siste-mik"tir; çünkü yenilik yaratma ve öğren-me sürecinde kurumsal desteğin önemi-ni açık bir şekilde öne çıkarır. Kısaça özetlemek gerekirse, UYS kavramı; öğ-renme etkinliği ve öğrenmeyi destekle-yen kurumsal yapının yeteneği ve etkin çalışması üzerine odaklaşmak durumun-dadır.(7)

Bu sistemi oluşturan; üniversite, araştırma kurumu ve firma gibi aktörlerin birbirleriyle nasıl bir etkileşim içine girdik-

leri ne kadar önemliyse, bu sistemin etkin çalışması adına, finansman sisteminin etkinliği ve düzenleyici kuralların yanı sıra kurum ve firmaları "öğrenmeye teşvik eden şartlar" da büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla özellikle özel firmalar ve kamu işletmeleri için öğrenmeye dayalı "sürekli yenilikçilik" yeteneğinin kazanılması, bir yönüyle üniversiteler ve Ar-Ge kurumlarından beslenen bir yapı arz etmektedir.(8)

1.3. UYS ve devletin rolü: Teknoekonomi politikaları

Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) için UYS'nın dayandığı en temel kurumsal ayak "ulus-devlet" ve uyguladığı "tekoekonomi politikaları"dır. Ulus-devletin sınai ve teknolojik gelişmeyi sağlama-yönlendirme adına gerçekleştirdiği müdahaleler ve kurumsal düzenlemeler olarak "tasarlanan sanayi ve bilim-teknoloji politikalarının niteliği" (tekoekonomi politikaları) bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Türkiye gibi GOÜ'lerde sanayi politikasıyla bütünleştirilmiş bir teknoloji politikasının, dinamik bir süreç olan "teknolojik yetenek birikimine" özel önem vermesi gereği öne çıkmaktadır. Teknolojik üstünlük ve dinamizmin kazanılması süreci yeni bilgi, nitelik, organizasyonel biçimler ve kuruluşlar arası karşılıklı bağlantıların varlığını, kısaca "yeni teknolojik yetenekleri" gerektirir. Teknolojik yetenek, yalnızca yeni teknolojileri geliştirme becerisi kazanmak anlamına gelmemektedir, en azından başlangıçta ithal edilen

teknolojinin etkin kullanımı becerisini de içermektedir. Yeni teknolojiler geliştirmeye yönelik teknolojik yeteneğin kazanılması ise "makine anlamındaki teknolojiyi" satın almanın ötesinde yukarıda tanımlanan kurum, bilgi ve niteliklerin oluşturulmasını içeren bir süreçtir.(9) Ulusal ve bölgesel yenilik sistemleri bu bağlamda teknolojik yeteneklerin geliştirilmesini içeren tekoekonomi politikalarının bir parçası olmak durumundadır. Türkiye'de uygulanması gereken tekoekonomi politikası şu "üç bileşeni" içermelidir:

"Seçici teşvik" politikalarıyla "stratejik sanayileri ve sınai derinleşmeyi" hedeflemeli,

-Kamu tedarik politikası,

-Fikrî ve sınai mülkiyet haklarının korunması,

-Ar-Ge'ye devlet yardımı gibi araçlarla "piyasa yetersizliklerini" gidermeye yönelik

önlemleri içermeli ve en önemlisi,

Firmalarla piyasa ve piyasa dışı organizasyonlar arasında bilgi etkileşiminin sağlanabilmesi için gerekli kurumsal yapıyı (ulusal yenilik sistemi) kurma ve geliştirme sorumluluklarını yüklenmelidir.

Türkiye'de olması gereken "Teknoekonomi Politikası"nın "üç bileşeninin" eşgüdüm içinde birlikteliği, uygulanacak politikanın başarısı için "olmazsa olmaz" bir nitelik taşımaktadır.

2. Teknoekonomi politikasında Ar-Ge etkinliği ve insan faktörü

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, klasik ve neo-klasik teorilerin, sermaye formasyonuna yüklediği hâkim rol nedeniyle, akademisyenler ve politika yapıcılar "fiziki sermaye formasyonunu" kalkınmada gerekli ve yeterli bir koşul olarak görmüşlerdi. Nitelikli işgücü, eğitilmiş nüfus ve uygun bir kurumsal çerçeveye sahip olmayan bir makinenin, düşük kal-

kınma üretebileceği gerçeği ihmal edilmişti. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalar kalkınma iktisatçılarına, "kalkınmanın anahtarının insan olduğu; kalkınma sürecini hızlandırmak için insanın yetenekleri, davranışları ve değerlerinin değiştirilmesi gerektiği" gibi bir sonuca götürmüştür.(10) Ulusal yenilik sisteminin etkinliği böylesi bir kalkınma anlayışı ve tanımlanan tekoekonomi politikasının bileşeni olarak ele alındığında, "Ar-Ge etkinliğinin gerçekleştirildiği kurumların niteliği ve insan faktörü" çok önemli hale gelmektedir.

Çoğu zaman dışarıdan elde edilmekten daha yararlı olan, yerel teknoloji geliştirme faaliyetlerinde ileri düzeyde uzmanlaşmış nitelikli insan faktörüne gereksinim söz konusudur. Sınai gelişme sürecinde daha fazla "bilim adamı, mühendis ve teknisyene" sahip ülkelerde teknolojik yeniliklerin artmasıyla bu niteliklerin daha fazla kullanılabilme olanağı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda teknolojik yeteneklerin kazanılması ve gelişmesinde nitelikli insan faktörü ve özellikle de Ar-Ge'ye yönelik mühendislik yeteneğinin büyük önemi vardır. Doğu Asya ülkelerindeki başarılı sanayi ve teknolojik derinleşmenin temelinde, "mühendislik ve teknik uygulama alanları içeren lise ve daha yüksek eğitimdeki" gelişmeleri destekleyen yatırımların payının büyük olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, G. Kore'de 'devlet' böylesi bir eğitim sistemi üzerine teknoloji üretimine yönelik uyguladığı "uzun dönemli kalkınma planlaması" ve "seçici sanayi - teknoloji politikalarıyla", ekonomik başarının oluşmasında "orkestrasyon rolü" üstlenmiştir. Bu durumun aksine, teknolojik derinleşmesi düşük düzeyde kalmış Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin bir bölümünde mühendislik ve teknik bilimlerden çok "sosyal ve beşeri bilimlere" yoğunlaşan bir yüksek öğrenim sistemi dikkat çekmekte, devletlerin planlı bir tekoekonomi politikası izlemeyeceği görülmektedir.(11) Türkiye'de bu konuya yönelik tespitler yapılabilmek

Sınai gelişme sürecinde daha fazla "bilim adamı, mühendis ve teknisyene" sahip ülkelerde teknolojik yeniliklerin artmasıyla bu niteliklerin daha fazla kullanılabilme olanağı ortaya çıkmaktadır.

Tablo-1 Ar-Ge, Ar-Ge İnsan Gücü ve Bilim adamı-Mühendis Sayısı (Kişi ve %)

Yıllar	Milyon kişi içinde Ar-Ge faaliyetlerinde çalışan bilim adamı ve mühendis sayısı	Toplam bilim adamı-mühendis içinde Ar-Ge'ye yönelik birimlerde çalışanların oranı (%)	GSMH içinde Ar-Ge harcamalarının payı (%)
1990	680	3	03
2005	306	7	06

Kaynak: DIE - TÜİK, Ar-Ge İstatistikleri, 1990-2005

için 1990-2005 döneminde bahsi geçen insan faktörü niteliklerinin kompozisyonu nasıl bir yapılanma gösterdiğini belirlemek gerekir.

2.1 Türkiye'de Ar-Ge etkinliği ve insan faktörü (12) (13)

GSMH içinde Ar-Ge harcamalarının payına baktığımızda Türkiye'de bu oran 1990 yılında %03 iken 2005 yılında %06 seviyelerine ancak ulaşmıştır. G. Kore gi-

306 iken G. Kore'de 2.320'dir. (Bkz; Tablo-1)

GSMH içinde Ar-Ge harcamalarının payı düşük olmakla birlikte, bu düşük oranın yapısı nasıl bir gelişme seyrini izlemiştir? "Ar-Ge İnsan Gücünün Meslek Grupları ve Kesimlere Dağılımına" bakıldığında 1990 yılında yüksek öğrenimde istihdam edilenlerin payı %75 iken 2005 yılında %69'a gerilemiş, kamu kesiminde bu pay %16'dan %12'ye düşmüş, aynı

Tablo-2 Ar-Ge İnsan gücünün Meslek Grupları ve Kesimlere Dağılımı (Kişi ve %)

Yıllar	Yüksek Öğrenim	Kamu	Ticari-Özel	Toplam
1990	28 555 (%75)	6 119 (%16)	3 203 (%9)	37 877
2005	657 504 (%69)	11 372 (%12)	18 479 (%19)	97 355

Kaynak: DIE - TÜİK, Ar-Ge İstatistikleri, 1990-2005

bi Doğu Asya ülkelerinde bu oran %1-%3 arasında değişmektedir. Toplam bilim adamı-mühendis içinde Ar-Ge'ye yönelik birimlerde çalışanların oranı açısından 1990 yılından 2005 yılına %3'den %7'e

dönemde özel sektörün payı ise %9'dan %19'a yükselmiştir. (Bkz; Tablo 2)

"Sektörlere Göre Yurtiçi Ar-Ge Harcamalarının Dağılımına" baktığımızda da

Tablo-3 Yurtiçi Ar-Ge Harcamalarının Sektörlere Dağılımı (YTL ve %)

Yıllar	Yüksek Öğrenim	Kamu	Ticari-Özel	Toplam
1990	912 057 (%69.3)	165 100 (%14.4)	238 700 (%18.1)	1 315 858
2005	2 092 177 (%55)	443 161 (%11.4)	1 297 591 (%34)	3 805 251

Kaynak: DIE - TÜİK, Ar-Ge İstatistikleri, 1990-2005

bir artış yaşanmıştır. Bu oran her ne kadar bir yükselme göstermiş de, yeterli değildir. 2000 yılı verileriyle milyon kişi içinde Ar-Ge faaliyetlerinde çalışan bilim adamı ve mühendis sayısı Türkiye'de

benzer bir eğilimle karşılaşıyoruz. Yüksek öğrenim sektörünün toplam yurtiçi Ar-Ge harcamalarından aldığı pay 1990 yılında %69 iken 2005'de %55'e gerilemiştir. Kamu sektöründe gerileme ise %12.4'den

%11.4'e şeklinde olmuştur. Bunlara koşut özel sektörün yurtiçi Ar-Ge harcamalarındaki payı %18.1'den %34'e yükselmiştir. (Bkz; Tablo-3)

"Yurtiçi Ar-Ge Harcamalarının Finans Edildiği Sektörlere Göre Dağılımı"nda da aynı eğilim söz konusudur. 1990 yılında toplam Ar-Ge harcamalarının %71'i kamu-üniversiteler tarafından finanse edilirken, bu oran 2005 yılında %50'ye gerilemiş; özel sektörün oranı ise %27'den %43'e yükselmiştir. (Tablo-4)

Bu sıralananlar, olumlu eğilimlere işaret etmekle birlikte oranların mevcut değeri; literatürde "kamu ve üniversite kökenli araştırma faaliyetlerinin oldukça akademik düzeyde kaldığı ve bu nedenle verimli (özel) sektörle bağlantıların kurulmadığı" saptamasının ülkemizde halen geçerliliğini koruduğu sonucuna bizi götürmektedir. Türkiye'de Ar-Ge insan gücünün ve Ar-Ge harcamalarının akademik ve kamusal niteliğinin ağırlığının süreç içinde azalmakla birlikte mutlak olarak büyüklüğünü koruduğunu tespit ettiğimizde, bu resmi tamamlayan bir başka portreyi de ele almak gerekecektir; "Akademik Araştırmaların Bilim Dallarına Göre Kompozisyonu". Bunun için iki alt göstergeye bakmak yerinde olacaktır; Bilim Dallarına Göre Yüksek Öğrenimdeki Araştırmacı İnsan Gücü ve Yüksek Öğrenim Ar-Ge Harcamalarının Bilim Dallarına Göre Dağılımı.

Birinci göstergesi için 1990 yılı değerleri bulunmakla birlikte 2005 değerleri TÜİK istatistiklerinde yayınlanmamıştır.

Türkiye'de 1980 sonrası süreçte uygulanan neo-liberal içerikli ve IMF-WB-EU dayatmalı "yapısal uyum politikaları" neticesinde "sanayileşme" amacı hedefinden uzaklaşmıştır.

Tablo-4 Yurtiçi Ar-Ge Harcamalarının Finanse Edildiği Sektörlere Dağılımı (YTL ve %)

Yıllar	Kamu+ Yüksek Öğretim	Özel-ticari	Toplam
1990	939.057 (%71)	364.020 (%27)	1.315.858
2005	1.922.935 (%50)	1.660.965 (%43)	3.805.251

Kaynak: DİE - TÜİK, Ar-Ge İstatistikleri, 1990-2005

Bu nedenle bu gösterge devre dışı bırakılmıştır. İkinci göstergiyi yorumlamadan önce şu tespiti yapmak gerekir: Literatüre göre başarılı Doğu Asya ülkelerinin deneyimleri bu tür çalışmalarda ağırlığın "mühendislik bilimlerinden" yana olmasını gerektirmektedir. Sosyal ve beşeri bilimlerde yoğunlaşan bazı Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde teknolojik derinleşme ve gelişme sağlanamamıştır. Türkiye'de mühendislik bilimlerinin yük-

Mevcut bu kompozisyon özelde "firmaları", genelde "ulusal teknolojik sistemi" büyük ölçüde etkileyen "mühendislik yeteneğinin" gelişimine, orijini olan akademik alanda dahi çok fazla önem verilmediğinin bir yansıması niteliğini taşımaktadır.

Buraya kadar anlatılanları özetlersek:

Türkiye'de mevcut ulusal yenilik sisteminin bir parçası olarak Ar-Ge'ye "ye-

Tablo-5 Yüksek Öğretim Ar-Ge Harcamalarının Bilim Dallarına Göre Dağılımı (YTL ve %)

Bilim Dalları	1990	%	2005	%
Doğal Bilimler	50.440.801	5,5	166.458.080	8
Mühendislik Bilimleri	149.135.010	16	297.767.849	14,2
Sağlık Bilimleri	474.448.11	52	929.439.584	44
Tarım Bilimleri	79.422.006	8	117.834.903	5,6
Sosyal Bilimler	115.872.256	12	377.909.996	18
Beşeri Bilimler	42.739.209	4,5	210.667.045	10
Toplam	912.057.395	100	2.094.688.456	100

Kaynak: DİE - TÜİK, Ar-Ge İstatistikleri, 1990-2005

sek öğrenim Ar-Ge harcamaları içindeki payı 1990 yılında %16 iken, 2005 yılında %14,2'ye gerilemiş, doğal bilimlerde bu oran %5,5'den %8'e yükselmiş, sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde ise yükselme çok daha güçlü yaşanmıştır. (Sosyal bilimlerde %12'den %18'e, beşeri bilimlerde %4,6'dan %10'a). Yüksek öğrenim Ar-Ge harcamalarının bilim dallarına dağılımından büyük payı alan sağlık bilimleri ise %54'den %42'ye gerilemiştir.(Bkz; Tablo-5)

terli önemin verilmediği,

Yapılan Ar-Ge faaliyetlerinin büyük ölçüde "akademik ve kamusal" nitelikte kaldığı,

Özel sektörün bu konuda bir gelişme eğilimi içine girmekle birlikte Ar-Ge'ye hala yeterli kadar kaynak ayrılmadığı;

Ar-Ge'ye parasal destekler artırılabilir bu alandaki insan faktörünün kompozisyonu nedeniyle (sosyal, beşeri ve sağlık bilimleri ağırlıklı) etkin kullanılam-

yacağı açıktır. Bu kompozisyonun uzun vadede "mühendislik nitelikleri ve teknik eleman" lehine değiştirilmesi, sistemin etkinliği açısından şarttır.

2.2. İktisadi Bakış Açısıyla Durum Saptaması ve Çözüm Önerileri (14)

Türkiye'de 1980 sonrası süreçte uygulanan neo-liberal içerikli ve IMF-WB-EU dayatmalı "yapısal uyum politikaları" neticesinde "sanayileşme" amacı hedefinden uzaklaşmıştır.

"Kısa vadeli sermaye" hareketlerine bel bağlayan politikalar ve "özelleştirme ideolojisiyle" birlikte devlet sanayiden çekildikçe, yerini özel sektör doldur(a)mamıştır.

Uygulanan iktisat politikalarıyla iç-dış borcun en azından faizinin ödenmesini garanti edecek "yükselen bir finans pazarı" ve "rant ekonomisi" oluşturmak istenmektedir.

Enflasyonla mücadele örtüsü altında, finansal kesimi palazlandırmaya yönelik; yüksek faizi kutsayan politikalarla, devlet ve özel sektör el ele "borç" ve rant ekonomisine" yelken açılmakta; "yatırım, üretim ve sanayileşme" olgularından uzaklaşmaktadır.

Gümrük Birliği sürecinde "emek-yoğun ve katma değeri düşük" sanayi ürünleri ihracat edip, "yüksek teknoloji ürünleri" ithal ederek uluslararası işbölümüne eklenilen bir Türkiye ile bu yapı perçinlenmektedir.

Uygulanan iktisat politikalarıyla iç-dış borcun en azından faizinin ödenmesini garanti edecek "yükselen bir finans pazarı" ve "rant ekonomisi" oluşturmak istenmektedir.

Dış ticaret hadlerinin aleyhe döndüğü bu süreçte; dış ticaret açığının "yapısal nedeninin" üzeri örtülmekte ve cari açığın kapatılmasında kısa vadeli sermayeye bel bağlanmaktadır.

"Yüksek teknoloji ve katma değerli ürünler" üreten ve ihraç eden sanayilere yönelme adına devletin bir sanayi stratejisi ve seçici bir teşvik sistemi ol(a)mayınca, "Ar-Ge ve insan faktörüne yönelik ihtiyacın niteliği ve niceliği" mevcut sanayi yapısının çekmesiyle biçimlenmektedir.

"Gıda ve tekstil gibi emek ve kaynak-yoğun sanayilerin" hâkimiyetindeki bir Türk sanayisinin gereksinimi olan Ar-Ge ve insan faktörü ise "Ulusal Yenilik Sistemi"nin şu anki mevcut niteliğini biçimlendirmektedir.

Sonuç olarak; ulusal yenilik sisteminin etkin çalışabilmesi adına Ar-Ge harcamalarının niceliği ve insan faktörünün hem niceliği, hem de niteliği anlamında bir gelişme kat edilmek isteniyorsa:

Türkiye'de 1980 sonrasında vazgeçilen "ulusal kalkınma ve "sanayileşme" hedefine yeniden geri dönülmesi; IMF-WB-WTO ve EU'nun bu konulardaki dayatmalarının izole edilmesi,

"Yüksek katma değerli, bilim-teknoloji yoğun ve rekabet gücü yüksek sanayilere" yönelik seçici teşvikler ile "yapısal değişimi" amaçlayan bir sanayi stratejisinin yanı sıra,

Diğer iki bileşeni de ihmal etmeyen ve kalkınma planlamasına dayalı bir "Ulusal Teknoekonomi Politikası"nın hayata geçirilmesi zorunluluktur.

Dipnot ve Kaynaklar

(1) Soyak, A., "Yenilik Ekonomisi ve Yönetimi" GüvercinEvi Web Sitesi, http://www.guvercindevi.net/yzayilar_Y.asp?ID=1518&h=1, 14.6.2007

(2) Dosi, G. "Source, Procedures and Microeconomic Effects of Innovation", *Journal of Economic Literature*, Vol.26, 1988, ss.1125-1135.

(3) Johnsson, B., "Institutional Learning", *National Systems of Innovation. Towards a*

Theory of Innovation and Interactive Learning içinde. London: Francis Pinter,

1992.

(4) TÜBİTAK, *İnovasyonun Değişen Ortam ve Şartları Hükümetlerin / Devletin Yeni Rolü*,

TÜBİTAK: BTP, Nisan 1999.

(5) Carlsson, B ve R. Stankiewicz, "On the Nature, Function and Composition of Technological

Systems", *Journal of Evolutionary Economics*, Vol.1, No.2, 1991, ss.93-119.

(6) Freeman, C., L. Soete, *Yenilik İktisadı*, Çev: E. Türkcan, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2003, s.

412

(7) Shulin Gu, "Toward an Analytic Framework for National Innovation Systems", INTECH

Discussion Paper Series, April 1996, s.4

(8) TÜBİTAK, *İnovasyonun Değişen Ortam ve Şartları Hükümetlerin / Devletin Yeni Rolü*,

TÜBİTAK: BTP, Nisan 1999

(9) Soyak, A. *Küreselleşme Sürecinde Ulusal Teknoloji Politikası ve Türkiye*, İstanbul: Etilim

Teknik Yayınevi, 2000, ss.39-40

(10) Kondratieff, J ve diğerleri, "Swings of The Pendulum: A review of Theory and Practice in

Development Economics", *American Economist*, Spring 2000, Vol. 44, Issue 1, ss. 17-24

(11) Dahlman, C., "Technological Change in Industry in Developing Countries", *Finance and Development*, Vol.26, No.2, 1989, ss.14-17.

(12) Soyak, A., "Teknolojik Gelişme ve İnsan Faktörü", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, Mayıs, 1996, ss.49-58.

(13) DİE - TÜİK, *Ar-Ge İstatistikleri, 1980-2005*

(14) Soyak, A., "The Main Objective Of Turkey's Industrial Policy Towards EU Membership: Is It Realistic Or Not?" *International Scientific Conference, Technical University Of*

Gabrovo, UNITECH '04, Proceedings, Vol III, Gabrovo- Bulgaria, 18-19 November

2004, ss.174-179

TR-90 Alt Bölgesi örneğinde bölgesel enerji politikaları

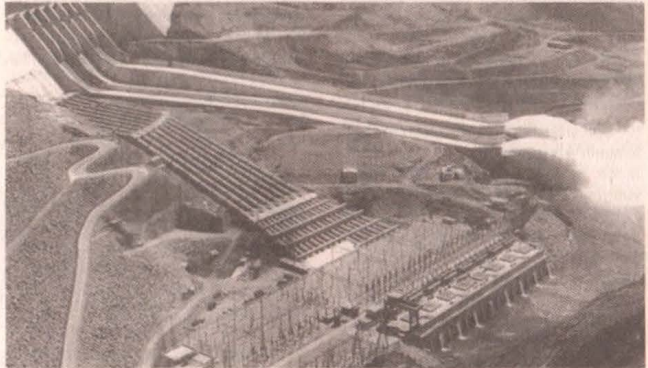
Herhangi bir bölge için beklenen enerji politikasının, bazı temel bileşenleri olmalıdır. Bunlar: "bölgenin enerji kaynakları potansiyeli, bölgenin mevcut enerji dönüşüm ve kullanım durumu, kalkınma hedefleri içerisinde enerjinin yeri, enerji yatırımlarının kamusal yarar ile ilişkilendirilmesi"dir.

Giriş

Dünyada enerji birim bedellerindeki artış, küresel düzeyde ekonomik dengesizliklerin doğmasına neden olmakta ve dolayısıyla çeşitli uluslararası siyasal karışıklıklara yol açmaktadır. Enerjinin böylesine önem kazanması, ülkelerin konu ile ilgili çeşitli politikalar geliştirmesine yol açmış ve özellikle gelişmiş ülkeleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde "TR-90 Alt Bölgesi" adı altında sınıflandırılmış olan Artvin, Rize, Trabzon, Gü-

müşhane, Bayburt, Giresun, Ordu illerinin yer aldığı bölge, göreceli olarak ekonomik ve sosyal gelişmesi sınırlı kalmış bir bölgedir. Ülkemizin enerji gereksinimi ve bu konudaki dışa bağımlılığı göz önüne alındığında, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin henüz tam anlamı ile kullanılmayan hidrolik güç potansiyelinin ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi daha da artmaktadır. Bu makalede, ülkemizin TR 90 Alt Bölgesi mevcut bazı projeler açısından ele alınmış ve bu projelerin bölgesel enerji politikalarındaki yeri incelenmiştir. Bu amaçla ülkemizin ve bölgenin mevcut veriler ile enerji durum anali-

Ülkemizde elektrik enerjisi üretiminin 1/3'ünden fazlası hidroelektrik santrallerinden sağlandığı halde ülkenin hidrolik potansiyelinin ancak %29'u geliştirilebilmiş durumdadır.

Türkiye'nin elektrik enerjisi üretim kapasitesinin %35'i hidroelektrığe dayalıdır.

Son yıllarda artan özelleştirme uygulamaları kapsamında TR-90 Alt Bölgesi'nde de önemli düzeyde hidroelektrik yatırımlarının başladığı görülmektedir.

zi yapılarak bölgedeki enerji yatırımları gözden geçirilmiştir. Bölge ile ilgili olarak kamusal yarar ve çevresel faktörler doğrultusunda belirli bir enerji politikası önerilmiştir.

Ülkemizde ve TR-90 Alt Bölgesi'nde enerji durum özet

Ülkemizin fosil yakıt kaynakları konusundaki yetersizliği ve enerji konusundaki dışa bağımlılığı göz önüne alındığında, maliyet ve stratejik açıdan yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi uygun bir politika gibi görünmektedir. Özellikle hidrolik potansiyelimizin tam anlamıyla kullanılabilmesi durumunda birçok makro göstergenin iyileşeceği tahmin edilmektedir.

Türkiye'nin elektrik enerjisi üretim kapasitesinin % 35'i hidroelektriğe dayalıdır. Termik ve hidroelektrik santrallerin dışında diğer kaynakların katkısı oldukça düşüktür. Ülkemizde elektrik enerjisi üretiminin 1/3'ünden fazlası hidroelektrik santrallerden sağlandığı halde, ülkenin hidrolik potansiyelinin ancak % 29'u geliştirilebilmiş durumdadır. Türkiye'nin ekonomik olarak kullanılabileceği hidrolik potansiyeli, DSİ'nin yapmış olduğu çalışmalara göre yılda 125x109 kWh kadardır. Bu verilere göre Türkiye'nin 36x109 kWh/yıl olan hidroelektrik esaslı enerji üretimini 3,5 kat artırmak olanaklıdır [1].

Son yıllarda artan özelleştirme uygulamaları kapsamında TR-90 Alt Bölgesi'nde de önemli düzeyde hidroelektrik yatırımlarının başladığı görülmektedir. Bölgenin hidroelektrik güç potansiyelinin 3419 MW civarında olduğu ve 2005 yılı itibarıyla bu gücün 300 MW kadar kısmının elektrik enerjisi üretiminde kullanılmakta olduğu göz önüne alındığında, değerlendirilebilecek hidroelektrik gücün düzeyi ortadadır. Tablo 1'de ülkemiz ve TR-90 Alt Bölgesi için bazı enerji verileri görülmektedir. Resmi kayıtlara henüz

girmedikten dolayı, burada 2005 sonrasında Artvin-Çoruh havzasında ve diğer havzalarda üretime geçmiş olan yüksek kapasiteli bazı hidroelektrik santraller yer almamıştır. Tablodan da görüldüğü üzere, hidroelektrik santral kaynaklı üretim hem ülkemizde hem de TR-90 Alt Bölgesi'nde yıllar tabanlı olmak üzere düzgün bir şekilde artmaktadır. Buna karşın mevcut potansiyelin büyük ölçüde halen kullanılmadığı görülmektedir. 2005 yılı verileri esas alındığında görülmektedir ki ülkemizdeki hidro ve termik esaslı elektrik enerjisi üretimi toplam tüketimi karşılamaktan uzak kalırken, TR-90 Alt Bölgesi'ndeki toplam üretim, tüketimden fazla olmaktadır. TR-90 Alt Bölgesi'nde 2005 yılından sonra işletmeye alınmış olan hidroelektrik santraller da göz önüne alındığında, bölgenin ürettiği elektrik enerjisinin tükettiğinden oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle TR-90 Alt Bölgesi halen -kendi tüketimi enerjisinin gereksiniminin dışında- ülkemizin diğer bölgelerinin de enerji gereksinimini karşılamaktadır. Bölgedeki küçük akarsulara uygun mikro ve mini ölçekli hidroelektrik santrallerin yaygınlaştırılması için gereken teşvik uygulamaları, bölgenin yüksek enerji üretim potansiyeli ile ilişkilendirilmelidir.

TR-90 Alt Bölgesi'nde yer alan ve mikro-mini-küçük ölçekli hidroelektrik santraller için uygun olan akarsu havzaları oldukça fazladır. Son yıllarda artan özelleştirme politikalarının da etkisiyle bölgedeki küçük ölçekli hidroelektrik yatırımlarının artış gösterdiği görülmektedir. Tablo 2'de, Şubat 2007 itibarıyla bölgedeki 2 MW ve altında kapasiteye sahip hidroelektrik santral projeleri topluca görülmektedir. Bu projeler halen uygulama aşamasına geçmeyi beklemektedir. Tabloda da görüldüğü gibi, bu projelerin ku-

rulu güç ortalaması 1180 kW ve ortalama yatırım bedeli 2.363.300 YTL'dir. Bu veriler ile mevcut projelerin ortalama birim güç bedeli 2000 YTL/kW olarak hesaplanır. Bu bedel, dünyanın farklı bölgelerindeki teşvik politikaları ve ekonomik koşullara bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir.

Bölge için önerilen enerji politikasının ana unsurları

Herhangi bir bölge için geçerli olması beklenen bir enerji politikasının, bazı temel bileşenleri olmalıdır. Bunlar genel olarak "bölgenin enerji kaynakları potansiyeli, bölgenin mevcut enerji dönüşüm ve kullanım durumu, kalkınma hedefleri içerisinde (gelecekte) enerjinin yeri, enerji yatırımlarının kamusal yarar ile ilişkilendirilmesi ve bölge için genel enerji stratejisi (yasal düzenleme) üzerinden oluşturulacak politikalar" olarak sıralanabilir. Mevcut durumda TR 90 Alt Bölgesi için sistematik bir enerji politikasının henüz oluşturulmadığı, sadece ilgili kamu kuruluşlarının sağlanmış olan veriler ışığında ve özelleştirme politikaları çerçevesinde yürütülmekte olan belli başlı yatırımların söz konusu olduğu söylenebilir. DOKAP'ta ana hatları ile ortaya konmuş olan proje önerilerinin bazıları henüz uygulanma olanağı bulamamıştır. Konu ile ilgili yasal mevzuat ise, sadece enerji piyasasının özelleştirilmesi ve yenilenebilir enerjinin teşvik edilmesi ile ilgili olan; ancak yeterince detaylı ve özendirici olmayan yasalara ile sınırlı kalmıştır. Bölgenin enerji dönüşüm ve kullanımı ile ilgili olarak, geleceğe yönelik herhangi bir stratejik planlamanın yapıldığına ilişkin bir veri ortada yoktur.

Bölgenin genel enerji kaynakları potansiyelinin belirlenmesi üzerine politika

	Türkiye		TR-90	
	Hidro Esaslı Üretim (MW)	Termik Esaslı Üretim (MW)	Hidro Esaslı Üretim (MW)	Termik Esaslı Üretim (MW)
			Tüketim (GWh/yıl)	Tüketim (GWh/yıl)
2000	11175	16089	98295,7	99,2
2001	11672,9	16659,5	97070,4	99,2
2002	12240,9	19604,9	102947,9	99,2
2003	12578,7	23008,3	111766,1	184,1
2004	12645,5	24178,6	121141,9	184,1
2005	12906,1	25937,4	130262,8	299,1
Potansiyel	36544 ¹ [2]	-	-	3419

Tablo 1. Ülkemiz ve TR-90 Alt Bölgesi'ne ait bazı elektrik enerjisi verileri
*Türkiye İstatistik Kurumu verileri [3] + Şubat 2007 itibarıyla güvenilir enerji

Bölgenin kalkınma hedefleri içerisinde enerjinin yeri üzerine politika

TR-90 Alt Bölgesi'nin kalkınmasına yönelik olarak geliştirilmiş olan ya da geliştirilecek olan politikalar, enerji yatırım projeleri ile yakından ilgilidir. Zira, endüstrileşmeyi hedefleyen bir kalkınma için enerji ana unsurdur. Ancak tarım, turizm, hayvancılık gibi sektörlerde doğrudan su gereksinimi enerjiden daha önceliklidir. Bu bağlamda, kalkınma planlarının içeriğine bağlı olarak yapılacak enerji yatırımlarının büyüklüğü ve zamanlaması önem kazanmaktadır.

Bölgedeki enerji yatırımlarının kamusal yarar ile ilişkilendirilmesi üzerine politika

Günümüzde TR-90 Alt Bölgesi'nde yürütülmekte olan mini ve küçük ölçekli hidroelektrik santral proje uygulamalarının, bölge halkı tarafından tam anlamı ile benimsenmiş olduğu söylenemez. Son dönemde, Fırtına Vadisi ve İkizdere'deki yeni özel yatırımlar için bölge halkı tarafından gösterilen tepkileri anlamaya çalışmak gerekmektedir. Konuya sadece bölgeye gelen yatırımın mutlaka bölge halkının yararına olduğunu söylemekle değil, somut yasal düzenlemeler ile yaklaşmak gerekmektedir. Nitekim, enerji piyasasının özelleştirilmesi olması, yapılacak olan her yatırımın mantığı ile olması anlamına gelmektedir. Yatırımı yapan kişi veya kuruluşlar, yapı-ilet-devret ile doğal olarak sadece kâr etmeyi amaçlamaktadırlar. Hidroelektrik santrallerin çevresel zararı en az olan ve doğaya en az zararı veren tesisler olmasına karşın, bölge halkının ekonomisine hiçbir katkısı olmayan projelerin bölge halkından tepki alması doğaldır. Bu nedenle mini ve küçük ölçekli hidroelektrik santrallerin proje uygulamalarında, bölge halkının çıkarlarına öncelik verecek düzenlemeler gidilmelidir. Bu düzenlemeler, üretilen elektrik enerjisinden bölge halkının ucuz veya bedava yararlandırılması ve barajında su tutulan havzalarda ortaya çıkacak ekolojik değişikliklerin bölge halkının yararına fazlası ile telafi edilmesi vb. şekillerde olabilir. Burada yapılması gereken, enerji yatırımlarının mevcut şekli ile (özel sektör eli ile) yürütülmesinin yanında, kamusal çıkarı da esas alacak yasal düzenlemeleri gerçekleştirmektir.

Hidroelektrik santrallerin birim güç yatırım bedelleri günümüzde oldukça ekonomik düzeylere kadar inmiştir.

Bölge için genel enerji stratejisi (Yasal Düzenleme)

TR-90 Alt Bölgesi endüstrisi gelişmemiş, ekonomisi önemli ölçüde tarıma dayalı ve nüfus hareketliliği içerisinde olan bir bölgedir. Bölgenin iklimsel özellikleri ve doğal yapısı, çeşitli turizm türleri için ilgi çekici olmanın ötesine henüz geçmemiştir. Bölge için öngörülen kalkınma planları büyük ölçüde tarımda modernizasyon, hafif endüstrinin geliştirilmesi ve bölgede yüksek potansiyele sahip hidrolik esaslı enerji dönüşüm uygulamalarına bağlıdır. Bu hedeflerin (enerji projeleri dışında kalan bütün politikaların) bölgede ekonominin canlanması ve istihdamın artırılmasına doğrudan katkı sağlayacağı kesindir. Ancak, bölgede özel kuruluşlar aracılığı ile yürütülmekte olan enerji projelerinin, bölge halkının ekonomik gelişmesi ve bölge halkına istihdam sağlaması ile çok yakın bir ilişkisi yoktur. Bu bağlamda, mevcut hidroelektrik santral projelerinin ve gelecek için planlanan projelerin geçerli mevzuat çerçevesinde bölge halkı tarafından da benimsenmesini beklemeye iyimser bir tavrıdır. Bu durumda bölge için gerçekçi bir enerji stratejisine geçmek ve bu doğrultuda gerekli yasal düzenlemeleri yapmak gerekmektedir. Bu amaçla 5346 numaralı yenilenebilir enerji kaynakları yasası daha da geliştirilmeli ve detaylandırılmalıdır. Yasa'ya, kamu yararını öne çıkaracak şekilde teşvik sistemi getirilmelidir. Özellikle yerel yönetimlerin mikro-mini-küçük ölçekli hidroelektrik santrallerin yapılmasında ve küçük yerleşim birimlerine ucuz elektrik sağlanmasında etkin görev üstlenmesi sağlanmalıdır. Bunun için gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bunun di-

şında bölgenin enerji fazlalığını dengeleyecek endüstri yatırımlarının bölgede etkin bir şekilde teşvik edilmesini sağlayacak yasal düzenlemeler ile dolaylı olarak bölgenin ekonomik gelişmesi ve istihdam sağlanabilecektir.

Sonuçlar

• DOKAP raporlarında bölge ile ilgili olarak yer alan enerji projeleri için öngörülen "yerel halkın projelerin bütün süreçlerinde yer alması" önerisinin günümüzdeki enerji uygulamaları için geçersiz kaldığı görülmektedir.

• DOKAP raporlarında yer verilmiş olan ve KTÜ ile Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığı Bölge Teşkilatı tarafından uygulanması önerilen "Yenilenebilir Enerji için Uygulamalı Araştırma Merkezi" adlı proje yaşama geçirilememiştir.

• Bölgedeki akarsu havzaları için uygun ve elverişli olan mini-mikro-küçük ölçekli hidroelektrik santral'arın birim güç yatırım bedelleri günümüzde oldukça ekonomik düzeylere kadar inmiştir.

• Bölgenin hidrolik esaslı enerji potansiyelinin yüksek olması kaynaklar ile ilgili potansiyeli araştırılmalı ve bu konu bir politika haline getirilmelidir.

• TR-90 Alt Bölgesi'nin hidrolik esaslı enerji potansiyelinin yüksek olmasına karşın, bu potansiyelin bölgenin kalkınmasında etkin bir faktör olarak kullanılmadığı ve mevcut yasal düzenlemeler ile gelecekte de bölge halkının bu öz potansiyelinden yararlanmasında olasılığın zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

• TR-90 Alt Bölgesi'nin kalkınmasında etkin bir faktör olması gereken enerji konusunda, kapsamlı ve kamu yararını esas alan bir enerji politikası oluşturulmalıdır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin enerji projelerinde yer almasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Burak, S., Duranyıldız, İ., Yetiş, Ü., Ulusal Çevre Eylem Planı: Su Kaynaklarının Yönetimi, DSI Genel Müdürlüğü, Ankara, 1997.
2. <http://www.eie.gov.tr>
3. <http://www.tuik.gov.tr>
4. EİE Tarafından Mühendislik Hizmetleri Yürütülen Hidroelektrik Santral Projeleri, EİE İktisadi Genel Müdürlüğü Proje Dairesi Başkanlığı, İstisnal Şube Müdürlüğü, Şubat 2007.

Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanlar
Eğitimi Bölümü, kyurumezoglu@mu.edu.tr

Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
ayseoguz@mu.edu.tr

Bilimsel kültüre yaklaşımda nasıl bir bilim eğitimi?

Ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda evrensel-bilimsel gelişmeleri takip eden ve bunlarla uyumlu olarak öğretmenlerin formasyonu ve eğitim programları ve bilim eğitimi almış öğrencilerin değerlendirilmesini ele alan bir politika oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

Bilimin uğraşı alanı

Bilimin asıl uğraşı alanı doğa olaylarıdır. Burada doğa olaylarını en genel kapsamıyla algılıyoruz. Yalnızca fiziksel olguları değil sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. bilgi alanlarının hepsi doğa olaylarıdır. Özetle insan ve çevresiyle ilgili olan her olgu bir doğa olayıdır (Karaçay, 1999). Oysa okullarda bilim denince çoğu zaman fizik, kimya, biyoloji ya da fen bilgisi müfredatları çerçevesinde gördüğümüz konular ya da bunların yan disiplinleri aklımıza gelir. Bu anlayış günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. İnsan ve doğa ile ilgili bilgi alanlarında bu gelişme ve

çeşitlilik bilim ve bilimsel anlayışımızın çerçevesinde değişimleri zorunlu kılmaktadır. Özellikle okullarda erken yaşlardan itibaren birey, toplum ve doğa arasındaki bağları güçlendirecek etkinliklere ihtiyaç vardır. Çünkü insanı içinde barındıran yaşam karmaşıktır ve bireyin bunları algılaması zordur. Bu karmaşıklık ise ancak problemlerimize sistemli çözümler aramakla aşılabılır. Öncelikle hayatın, daha sonra bilimin içindeki problemleri algılayabilecek ve onlara çözüm üretebilecek yolları bulmamız gereklidir. Etrafımızda var olan problemleri algılamak için öncelikle aklımızın işler halde ve engellerden sıyrılmış olması gerekir.

Öncelikle hayatın, daha sonra bilimin içindeki problemleri algılayabilecek ve onlara çözüm üretebilecek yolları bulmamız gereklidir.

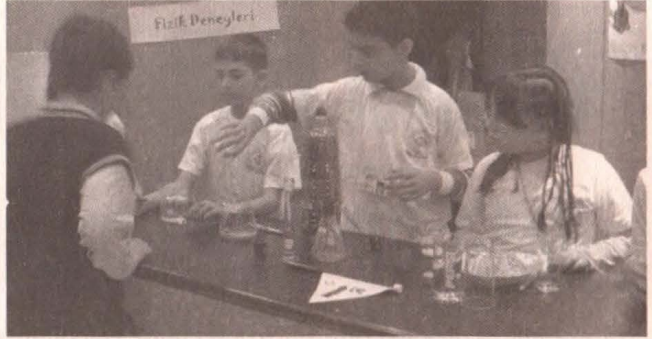

Okullarda erken yaşlardan itibaren birey, toplum ve doğa arasındaki bağları güçlendirecek etkinliklere ihtiyaç vardır.

Hayatın içinde problem

Bilim, teknoloji, sanat, politika, vb. problem çözmeye etkinliğinin değişik biçimleridir. Hangi düzeyde ya da alanda olursa olsun, kişinin beklentisine ters düşen, açıklama gerektiren her durum problemidir (Yıldırım, 1996). Birey, ister bilimsel olsun ister bilimsel olmasın, problemlerine çözüm bulmak durumundadır. Bunu yapmasının çeşitli yolları vardır. Şu ana kadar deneyimler göstermiştir ki bunu yapmanın en iyi yolu bilimsel bir yolu tercih etmektir. Bilimsel bir yolda karşımıza çıkan ilk şey problemi tanımlamadır. Bu bağlamda Fransız felsefeci Gaston Bachelard (1936)'ın Formation de l'Esprit Scientifique adlı eserindeki şu satırları önemlidir: "Bilimsel akıl bize, açık biçimde formüle edemediğimiz ya da anlamadığımız sorular üzerine bir fikir sahibi olmamızı yasaklar. Her şeyden önce, problemlerin değeri ortaya koyulmalıdır. Ve ne söylersek söyleyelim, bilimsel bir yaşamda problemler kendi kendine ortaya çıkmaz. Bilimsel aklın gerçek işaretini veren tam anlamıyla problem bu anlamdır. Bilimsel bir akıl için tüm bilgi, bir soruya verilen bir cevaptır. Eğer soru yoksa bilimsel bilgi de olamaz. Hiçbir şey kendi kendine olmaz. Hiçbir şey -hazır- verilmez. Her şey yapılandırılır." Bilimi anlama ve bilimsel bir anlayış edinmenin en temel noktası işte buradan başlar. Bu yüzden bilimi anlama çabalarının en başında her zaman problemi algılamak ve problemin formülasyonu yer almalıdır. Çünkü bilimin gücü, ürettiği bilgidir çok, üretme yönteminde (Yıldırım, 1996).

Problem çözmeye ile başlayan bilim etkinlikleri, bilimsel anlayışı ve neyin bilim olup olmadığını da ortaya koyar. Problemlerine sistemli ve evrensel çözüm getiren, işlenmiş aklı (bilimsel, eleştirel, yaratıcı ve yenilikçi... düşünen akıl) rehber edinen her etkinlik bilim olabilir. Bu durum bilimsel anlayışın çerçevesini genişlettiği gibi, bilimi fen biliminin tekelinden de kurtarmış olur. Bilim tarihine baktığımızda, tanınmış bilim insanlarının bilimi bir bütün olarak ele aldıklarını fark ederiz. Bilim dünyasına yön veren Fransız Descartes matematikçi, bilim insanı ve aynı zamanda felsefecidir. İngiliz Robert Boyle fizik ve kimya bilgini olmasının yanında, felsefede oldukça önemli bir etki yaratmıştır. Diğer taraftan Endülüslü-Arap felsefeci İbn-i Rüşd felsefe, tıp, matematik gibi alanlarda çalışmış ve

Bilim herkese açıktır. Özellikle de çocuklara.

uzun süre doktorluk yapmıştır. Bu tür örnekleri hem Doğu hem de Batı felsefesinde çoktur. Şunu unutmamak gerekir ki farklı disiplinlerle uğraşmak ve onları farklılıkları içinde bütünleyici bir anlayışla keşfetmek yaratıcılıktır.

Bilime yaklaşmanın yolları

Bilim, ne olağanüstü yetenekli küçük bir kesime özgü, ne de ortalama kavrayış gücümüzü aşan gizemli bir etkinliktir (Yıldırım, 1996). Bilimsel çalışma hiç kimsenin tekelinde değildir, hiç kimsenin iznine bağlı değildir. Bilim herkese açıktır (Karaçay, 1999): özellikle de çocuklara. Bu nahif bir yaklaşım gibi görünmesine rağmen gerçekçidir. Evet, çocuklar da bilim yapabilir, bilimsel yolları keşfedebilir, gözlem ve deney yapabilir, hipotez kurabilir, çıkarım yapabilir, tartışabilir, paylaşabilirler... ve problemlerine çözüm bulabilirler. Bu etkinliklerin çok kapsamlı olmasına gerek yoktur. Eğer çocuklar yakın çevresindeki küçük problemleri algılayabilecek ve bunlara sistemli bir etkinlik zincirinden geçerek çözümler bulabilecek duruma gelirlerse, bilime yaklaşmış ya da bilim yapmış olurlar. Fransız Bilimler Akademisi, bilim eğitimi projesi mimarlarından Yves Quéré'nin (2006) bilime yaklaşımı bunu çok güzel ifade eder. "Bilim, bilimin gerçekle-

ri ile (temelde) ve bilimin zirveleri arasında mutlak bir sürekliliktir... Eğer bilimi fantastik teleskoplar, genler, tarifsiz prototipler olarak zirvelerde ele alırsak, bilimi karmaşık bulabiliriz; fakat onu nesnel gerçeklik boyutunda (temelde) ele alırsak ona dokunabilir, onu hissedebiliriz... onu çocukların algısal ve kavramsal dünyasına yaklaştırebiliriz." Hangi yaşta olursa olsun, bir kişi isterse bilime meşgul olabilir, bilimin verilerinden yararlanabilir ve bilimsel düşünebilir. Öncelik, bilimin nesnel dünyasına yaklaşımdır. Yaklaşmanın stratejisi ise, ona uzanan yolları keşfetmek ya da keşsettirmektir.

Bilimsel kültüre bir adım

Kültür içinde bilimin (Lévy-Leblond, 1997) yerleşmesinin yolu hem okulda hem de okul dışında bilimsel anlayışı sürekli kılmakla gerçekleştirilebilir. Bilimsel bir anlayış ise, toplumda bilimin gücünü ortaya koymakla başlanabilir. Bu bir iktidarı yönetimidir. Ama söylev ile olacak bir iktidarı yönetimi değildir. Ve bir anda gerçekleşmesi de mümkün değildir. Okullaşma ve araştırma alanlarında güçlü politikalarla gerçekleştirilebilir. Tamamlayıcıları ise, okul ve araştırma dışında kalan bireyleri bilimin gücü ve getirilerini anlatacak kültürel faaliyetlerdir. Bunlar bilim ve teknoloji müzeleri, halka açık gözlem evleri, keşif gezileri, fikir ve pratik uygulama projeleri ve yarışmalar, teknik ve teknolojik fuarlar, sergiler, seminerler olabilir. Buralarda bilimin gücünü kavrayan bireyler, hem etrafındaki olayları daha kolay anlayabilecek hem de görüşleriyle politika yapanları destekleyebilecek ortamları oluşturabileceklerdir. Bu gücün önemini kavramış toplumlar, kendilerini

Kültür içinde bilimin
yerleşmesinin yolu hem
okulda hem de okul dışında
bilimsel anlayışı sürekli
kılmakla gerçekleştirilebilir.

Günümüz insanının ihtiyacı olan en önemli şey, ihtiyacı olan bilgiyi saptama ve kullanma becerisidir. Bireyler, çağdaş bir yaşama ancak sistemli bir bilim eğitimi ile kavuşabilirler.

diğerlerinden ayırt etmiş olurlar. Ve bugün gelişmiş toplumları, bu gücü ellerinden bırakmak istemezler. Bunun için, bilimsel kültürü ayakta tutacak projeleri sürekli gündemlerindedir. Bilimsel kültürün küçük bir çocukta etkisini, 1991 Nobel Fizik Ödülü almış Pierre-Gilles de Gennes'in anılarında görebiliriz. Çocuk yaşlarda Paris'te bir bilim müzesinde (Palais de la découverte) gördüğü bir deneyden etkilendiğini ve o anın, Nobel'e uzanan ileriki çalışmalarında bilim hayatını yönlendirdiğini ifade eder. Toplumda her bireyin bilim yapmasını beklemek gerçekçi değildir. Fakat toplumda bilimsel bir anlayışın yerleşmesi, toplumu oluşturan bireylerin refahı için önemlidir. Bunun yolu, öncelikle okullarda sistemli bir bilim öğretimi programı kurmak ve yürütmek, sonrasında ise kültürüne yerleşen/yerleştirilen bilimsel etkinlikler zinciri ile bunu geliştirmek ve güçlendirmekle yapılabilir.

Bilgi çağının günümüz insanları farklılık iletişimlerinde, günlük olağan işlerinde ve problemlerinin çözümünde bilgiyi kullanmak ve karar vermek durumundadırlar. Avrupa Birliği, "Öğrenim Çıktıları" (Tuning Educational Structures in Europe, 2007) adı verilen yeni bir kavramla üniversite mezunu bir gençten beklentilerini "bilgi", "beceri" ve "yetkinlik" olmak üzere üç başlık altında toplamıştır. Buna kısaca ihtiyaç duyulan bilginin seçilmesi, işçileştirilmesi ve kullanılması diyebiliriz. O halde günümüz insanının ihtiyacı olan en önemli şey bilgileri okuyarak hafızaya almak değil, ihtiyacı olan bilgiyi saptama ve kullanma becerisidir. Bireyler, çağdaş bir yaşama ulaşmak için sahip olmaları gereken çerçeveye, ancak sistemli bir bilim eğitimi ile kavuşabilirler. "Nasıl bir bilim eğitimi?" sorusuna olan cevabı ise, yazımızın kalan bölümünde tartışacağız.

Nasıl bir bilim eğitimi?

Günümüzün bilim eğitimi anlayışı, fen biliminin çerçevesinin dışına taşarak, evrensel olarak kabul görmüş tüm disiplinlerinin verilerinden, yöntem-bilimlerinden, kavramlarından, terimlerinden yararlanmaya başlamıştır. Bu bilim eğitimi anlayışı, bugün sahip olduğumuz tüm disiplinlerin öğretiminde ortak olarak kullanılabilecek bir çerçeve oluşturmıştır. Fakat yine de disiplinlere özgü özel öğretim durumları varlığını devam ettirmektedir. Bu çerçevenin esası, doğa ile birey arasındaki bağlantıları güçlendirmek, bilimi yapmaya giden yolları keşfetmek, bilimi bilim yaparak öğrenmek, disiplinler arasında bağlantı kurarak problemlere kapsamlı çözümler üretmektir. Bilim eğitiminin yapıldığı en kapsamlı yerler okullardır. Bu, erken yaşlardan itibaren başlayan, uzun bir zaman dilimine yayılan kapsamlı ve planlı bir faaliyettir. Fakat bireyler, okullarda bu kadar uzun zaman geçirmelerine rağmen, bu etkinliklerden tam olarak yararlanamazlar. Bu çoğu zaman okul bilgileri ile gerçek hayat arasındaki bağlantıları ele almayan müfredatlar ve bunları yürüten öğretmenler ya da yanlış eğitim politikalarından kaynaklanır. Son zamanlarda gerek müfredatların yenilenmesi, gerek öğretmen yetiştirilme yapılan yeni düzenlemeler gerekse eğitimi-öğretim alanında yapılan araştırmalardaki artış. sorunlara çözüm getirme anlamında önemli adımlar olmasına rağmen yetersizdir. Çünkü, bu faaliyetler anlık olarak gerçekleşmezler; sürekli olarak iyileştirmelere ve düzenlemelere ihtiyaç gösterirler. Fakat bu sistemli etkinliğin yürütülmesinde sürekli olarak rehber olacak kavramsal bir çerçeveye ihtiyaç vardır.

Etrafımızda olup bitenleri doğru izlemek, öğretmenlerde bu gelişmeler ışığında farkındalık oluşturmak ve içinde bulunduğumuz müfredatı en iyi biçimde anlamak ve uygulamak için nasıl bir anlayışa sahip olmamız gerektiği konusunda bilinçlenmek gerekir. Bu bağlamda biz aşağıdaki dört soruya cevap arayacağız (Yürümezoğlu, Oğuz, 2007).

Nasıl bir içerik?

Nasıl bir öğretmen?

Nasıl bir öğretim?

Nasıl bir değerlendirme?

Eğer bu dört sorunun cevabını doğru olarak verebilirsek, programları yürüt-

mede, geliştirmede ve hem de bunları yönetmede etkili olabilecek politikaları üretebiliriz.

"Nasıl bir içerik?" sorusuna verilecek cevap: "Basit - Karmaşık Bilim (Simple - Complex Science)" içerikli bir formeldür. İçinde bulunduğumuz nesnel dünyaya yaklaşmak için, onun karmaşık yapısını, özünü bozmadan deneysel etkinliklerle basitleştirebiliriz/sadeleştirebiliriz. Burada basitlikte/sadelikte anlatılan bizim her gün karşılaştığımız malzemelerle bilimsel etkinlikler gerçekleştirmektedir. Yani, basitlerden yola çıkarak tasarlanmış malzemeler ve deneysel etkinlikler... Örneğin bir mandalina ve bir kap su ile suyun kaldırma kuvvetini kavramsal düzeyde öğretebiliriz. Buradaki basitlik/sadelik hem bizim doğru düşünmemize yardım eder hem de benzer olaylar arasında bağ kurmamıza yardımcı olur. Böylece öğrenciler, "fen/bilim zordur" önyargısından kurtulacak şekilde fen-nin/bilimin hayatımızın içinde yer aldığını keşfederler. Buradaki basitlik/sadelik, özünde karmaşık olan olayları öğrencilerin algılamaya ve anlama düzeylerine yaklaştırmaktır. Bu sadeleştirme bilimin doğasına ters değildir.

"Nasıl bir öğretmen?" sorusuna verilecek cevap: "Sistemli Rehberlik" anlayışına sahip bir öğretmen modelidir. Öncelikle sistemli rehberlik yapan öğretmen, gerek pedagojik anlamda gerekse alan bilgisi olarak tam donanımlı olmalıdır. Bu bağlamda, öğrenmeye rehberlik eden öğretmenin rolü seyirci bir rol değildir. Öğrencinin öğrenme biçimini analiz edecek, farklılıkları ve benzerlikleri önlebilecek bilgi, beceri ve araştırma teknikleri ile donanımlı, bilimsel süreçleri içerecek etkinlikleri tasarlayan ve yöneten, soru sorduran, hipotez kurduran, deney gözlem ve bunlara eşlik eden bi-

Şekil 1: Veri Analizi, Karar ve Sonuç. Bu süreçte, veriler toplanır, analiz edilir, kararlar alınır ve sonuçlar üretilir.

Bu deneyde ki basitlik/sadelik hem bizim doğru düşünmemize yardım eder hem de benzer olaylar arasında bağ kurmamıza yardımcı olur.

limsel akıl birlikteliğine önem veren, problemlere çözüm üreten, meraklı beyinlere yeni ufuklar açan silemli bir rehber öğretmenden söz ediyoruz. Bilgi aktaran değil -sistemli rehberliğiyle- bilgiyle bireyler arasında köprüler inşa eden bir rehber, kılavuz, yol gösterici (Yürümezoğlu, 2007). Bunun dışında, sistemli rehberlikte süreç de çok önemlidir. Bu süreç "hazırlık", "uygulama" ve "değerlendirme" aşamalarından oluşan ardışık ve gözleme dayalı bir süreçtir. Sistemli rehber, sınıf içi uygulamaları hazırta ve öncelikle kendisi bunu uygulay; daha sonra sınıfta öğrencilerine bilimsel düşünce süreçleri ışığında bunları uygulatır ve son olarak da öğrencilerini değerlendirir. Süreç henüz tamamlanmamıştır. Sistemli rehberliğin en önemli aşaması burada başlamaktadır. Değerlendirme sonrası öğrencilerde var olan kavram yanlışları tespit edilir ve bu doğrultuda ek etkinlikler hazırlanarak bu yanlışlar giderilmeye çalışılır. Yani süreç, devamlılık ve tam donanımlılık gerektirmektedir. İşte sistemli rehber olarak tanımladığımız yapılandırmacı yaklaşıma uygun öğretmen modeli budur.

"Nasıl bir öğretim?" sorusuna verilecek cevap: "Bilişsel Anlamda Yapılandırmacı Pedagojik Anlamda Katılımcı" bir modeldir. Yeniden yapılanan müfredat, bilişsel anlamda "yapılandırmacı", pedagojik anlamda "katılımcı" bir felsefe çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu yüzden, somutta/uygulamada yapılandırmacılık aramak bizi yanlışla sürükleyebilir. Özellikle öğretmenlerde bu bilincin yerleşmesi önemlidir. Diğer taraftan, katılımcı pedagojik temelli etkinliklerde "deney ve gözlem", nesnel gerçeklikler ile özne (katılımcı) arasında veri akışı sağlayan bilimin yegâne iki temel yöntemidir. Bu yöntemler yalnızca aklın ve duyunun eşbirlikteliğinde gerçekleşebilir. Etkinlikler içerisinde yer alan deney ve gözlemlerin, uygulamada ayrı ayrı felsefeleri olmalıdır. Çünkü her ikisi de epistemolojik olarak farklı yapılanmıştır. Bu bağlamda, deneyin öğretisi, "sen de dene" felsefesidir. Amaç, herkesin yaparak yaşayarak deneyi katılımının sağlanmasıdır. Gözlemla benimsenen felsefe ise, "duyularımı gözlemliyorum"dur. Yani, bütün duyuları hesaba katarak gözlem etkinlikleri planlamaktır.

"Nasıl bir değerlendirme?" sorusuna verilecek cevap ise: "Öğrenim Çıktılar (Learning Outcomes)" anlayışında bir değerlendirmedir. Süreklilik gerektiren

Bilimin toplum içinde yeşermesi ve yerleşmesi, doğayla barışık daha iyi bir yaşamın kapılarını aralayacaktır.

bilim eğitiliminde, "değerlendirme" önemli bir aşamadır. Değerlendirmenin bugünkü mantığı daha çok, "öğrenim çıktıları" kavramı ile ifade edilmektedir. Öğrenim çıktısı, öğrenim sürecinin tamamlanmasından ardından öğrencinin ne bileceğini, ne anlayabileceğini ifade eden yetkinliklerdir (Tuning Educational Structures in Europe, 2007). Burada yetkinlik bilgi, kavrama ve becerilerin birleşimidir. Öğrenim çıktıları, öğretmekten öğrenmeye doğru değişen aktif, gözlenebilir ve ölçülebilen bir süreç olmalıdır. Bunun için öğretilen programın ortak bir felsefede bütünleşmesi şarttır.

Nasıl bir bilim eğitimi politikası?

Bunun dışında, ülkenin ihtiyacıyla doğrultusunda evrensel-bilimsel gelişmeleri takip eden ve bunlarla uyumlu

olarak öğretmenlerin formasyonu ve eğitimi (bilim eğitimi) programları ve bilim eğitimi almış öğrencilerin değerlendirilmesi (Meheut, 2006) ele alan bir politika oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Zira, eğitim çoğulcu bir faaliyettir. Herkesin düşünsel ve eylemsel katılımı önemlidir. "Nasıl bir bilim eğitimi?" modeli anlayışı "Nasıl bir politika?" uygulaması ile desteklenirse, bilimsel kültürün yerleşmesi için önemli bir adım atılmış olacaktır. Bilimin toplum içinde yeşermesi ve yerleşmesi, toplumu oluşturan bireylerin bilimsel anlayışlarının gelişimi ve ondan yararlanma çabaları güncel problemlerimize ışık tutacağı gibi, doğayla barışık daha iyi bir yaşamın kapılarını aralayacaktır. Ancak bu bir gecelik mucizelerle masaya konamaz. Tıpkı bir ağacın yetişmesi gibidir, sabır ister. Ve ancak öngörü, süreklilik ve kararlılık isteyen bilim eğitimi politikalarıyla gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR:

- 1) Bachelard, G. (1996). *La Formation du resprit scientifique* (First Ed. 1938). Paris : Vrin.
- 2) Karayaz, T. (1999). *Bilim nedir? Cumhuriyet Bilim Teknik dergisi*, 20 kasım 1999.
- 3) Lévy-Leblond, J. M. (1997). *Deux cultures - ou zéro. Les Nouvelles Darchimède*, #37, 47-49.
- 4) http://ust11.uni-lj.si/itc/publication/ina/detail/ina37/pe_ina37/a7_55.pdf.
- 5) Meheut, M. (2006). *Recherches en didactique et formatin des enseignants de sciences: in L'enseignement des Sciences dans l'établissement Scolaires en Europe*. Bruxelles:Eurydice. www.eurydice.org.
- 6) Ögüz, A., Yürümezoğlu, K. (2007). *Bilim Eğitimi Anlamda Yeni Bir Kavramsal Çerçeve*. Hacettepe Üniversitesi, 1. İkögretim Kongresi, 15-17 kasım 2007, Ankara.
- 7) Quévra, Y. (2006). *La science institutrice: Enseigner les sciences à l'école. Conférence, stage de formation 2005/2006. Inspection académique Hauts-de-Seine*. http://www.sciences32.ac-versailles.fr/spip/article.php3?id_article=93.
- 8) Tuning Educational Structures in Europe (2007). *Student Workload, teaching methods and learning outcomes: The Tuning Approach*. http://www.tuning.unideusto.org/tuningew/index.php?option=content&task=view&id=179#_tms
- 9) Yıldırım, G. (1996). *Bilimin öncüleri*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- 10) Yürümezoğlu, K. (2007). *Geleceğin fen bilim öğretmenlerinden beklenilen*. Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1054, 22.

Etkinlikler içerisinde yer alan deney ve gözlemlerin, uygulamada ayrı ayrı felsefeleri olmalıdır. Çünkü her ikisi de epistemolojik olarak farklı yapılanmıştır.

Bu bağlamda, deneyin öğretisi, "sen de dene" felsefesidir.

Dilim'e Göre

Merhaba!

Bilim ve Ütopya'da ilk günüm; onur günüm.

Onur duymamın pek çok sebebi var; ama ben öncelikle dergimizin ismindeki kelimelerden yola çıkayım: "bilim" ve "ütopya". Malum, bu sütundaki hemen her şey "dilime göre"; yani, "manayı tesadüfe bırakmayan güzel Türkçemiz"e...

"Bilim" kelimesi üzerine pek bir şey söylemeye gerek yok; o zaten köken itibarıyla Türkçe olduğu için hemen anlaşılabilir. "Ütopya" için ise aynı durum söz konusu değil. "Ütopya", el kökenli bir kelime olması yanında -üç ayrı kelimeden oluşarak- dilimize ve dünya dillerine Yunancadan gelip yerleşmiş: "olmayan, bulunmayan, yok" anlamında "ou", "kusur, kusur, mükemmel" anlamında "eu" ve "toprak, ülke, yer, küre" anlamında da "topos"... "Ütopya" kelimesi, "Mükemmel bir toplum tasarımı olamaz; yoktur!" gibi bir anlama işaret etmesi bir yana, asıl mevcudiyetine Thomas More'un 1516 yılında yazdığı *De Optimo Reipublicae Statu deque Nova Insula Utopia* (kısaca: "Utopia") adlı eserle kavuşmuştur. "Önce hayal vardı." sözüne gönderme yaparsak, "bilim"in "gerçek"e dönüşmesinin temeli de zaten önce "hayal etmek" değil midir?

Şimdi de başlıktaki gönül ferahlatan sözün, "merhaba"nın açıklaması:

Dilimize Arapçadan gelip yerleşen "merhaba" kelimesinin kökeninde "genişlenin", yeriniz cennet olsun", "yeriniz rahat, geniş olsun" gibi anlamlar yüklüdür. "Buraya kadar enteresan bir durum yok." diyebilirsiniz; ama birazdan olacak! (*Meraklısına: Kelime, "rahb" kökünden gelme olup dilimizde bir nida halini almıştır.*)

Özellikle köy kökenliler, şöyle bir olaya çok kez şahit olmuşlardır: Bir kahvehaneye, "selamünaleyküm" diyerek giren kişi, kısa bir süre sonra (ve illa ki oturduktan sonra), bakişını yakaladığına "merhaba" der ve karşılığını da aynı şekilde alır; yani, "oturduğun yer geniş, rahat olsun" anlamında söylediği bu kelimeyle samimi bir iyi niyet mesajı da vermiş olur karşındakine. Acaba köydeki Rüstem Ağa, etimolojisini bilerek mi "merhaba" der karşındakinin gözlerinin içine bakarak; hem de kelimenin köken anlamına uygun olarak ve illa ki oturduktan sonra! Herhalde değil.. Değil ama doğrusunu, dosdoğrusunu söylemiş olur. Önemli olan da kelimenin kavram karşılığını tam olarak vermek değil mi zaten. Edebiyatçı değilseniz ve dil ile ilgili özel çalışmalarınız da yoksa, kelimeleri yerli yerinde kullanmaktan gayri nasıl bir göreviniz olabilir ki?

Hepinize, bir kez daha "merhaba"!

Bilmek lazım

Fesleğen: Kökeni Yunanca olan bir kelimedir; "basilikon"dan gelmedir (*okunuşu: vasilikon*) ve dilimize "kral otu" olarak çevrilebilir. Herhangi bir anlam değişmesine uğramamıştır ve Arapçası da "reyhan"dır. (*Fethettiğimiz ülkelerdeki Hristiyanların, yeni Müslüman hükümdara: "Vasilikos Romanio!" ya da "Vasilikos Turkos" dediklerini hatırlatalım.*)

Solfasol: Ankara'nın eski semtlerinden birinin ismidir. Hacı Bayram-ı Velî'nin de doğup büyüdüğü semt olmasından dolayı Ankaralılar için önemlidir. Bir rivayete göre, zamanında bu semtte "Zulfazul Deresi" akarmış ve bu isim de oradan gelmiş! Hatta, sol-fa-sol notalarına kinaye olarak eskiden burada bir bando-mızıkacının yaşadığı bile söylenir! Aslında, "Fülfazıl (çok faziletli)" kelimesinin, halkın hançeresine uygun bir süreçten geçerek aldığı haldir "Solfasol". İşte buna, "halk etimolojisi" denir; yani, halkın istediği kelimeyi istediği şekle sokması ve o şekilde telaffuz etmesi...

Unutulmamlı: Türk milleti her konuda olduğu gibi, anadili hususunda da dayatmaya gelemez!

MESLEĞİNE GÖRE SEMT SEÇ

Evciil hayvan meraklılarına: Tavukpazarı, Kazlıçeşme
Ona buna laf yetiştirenlere: Dil İskelesi
Faizle para verenlere: Eminönü

Arkeo / Kitap

I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi sempozyumu ve II. Van Gölü havzası sempozyumu

İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları Merkezi müdürü ve aynı üniversitede Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Prof. Dr. Oktay Belli, Doğu Anadolu'da Urartular üzerine yaptığı araştırmaları tanınan bir bilim insanı. Ancak Belli'nin bölgeyle ilgili sadece Urartularla sınırlı değil; bölgenin her türlü tarihsel ve kültürel zenginliğine ilgi duymakta, bunların tanıtılması ve bilimsel incelemelere konu olması için bölgede sık sık sempozyumlar düzenlenmesine ön ayak olmaktadır.

Editörlüğünü Prof. Dr. Oktay Belli'nin yaptığı iki sempozyum kitabı geçtiğimiz aylarda peş peşe yayımlandı. Bunlardan ilki, 7-11 Eylül 2005'te Doğubayazıt'ta toplanan I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu'nda sunulan bildirileri kapsayan kitap. Doğubayazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları'ndan çıkan büyük boy 610 sayfalık kitapta 66 makale yer alıyor. Makalelerde Ağrı Dağı ve çevresi; tarih, arkeoloji, sanat tarihi, coğrafya, jeoloji, etnografya, edebiyat, teoloji, spor, turizm, doğal çevre ve kültür varlıkları açısından değerlendiriliyor.

Belli'nin kitapta iki makalesi yer alıyor. "Tarih Boyunca Ağrı Dağı" başlığını taşıyan ilkinde, Ağrı Dağı ile ilgili bilgilerimizin günümüzden 5000 yıl önceye uzandığı ve o dönemde bölgede Hurrilenn egemen olduğu, daha sonraki Urartular Dönemi çivi yazılı belgelerde dağın ve çevresinin adının Erikua veya Erekuahi şeklinde geçtiği, Tavrta'ta ise buradan Harı Ararat (Dağlık Ararat) olarak bahsedildiği anlatılıyor. Dağa ilişkin çeşitli adlandırmalar ve söylenceler ile Nuh Tufanı ile Ağrı Dağı arasında kurulan ilişkiler özetleniyor. "Erken Demir Çağı'nda Ağrı Dağı Bölgesi" başlıklı ikinci makalede ise bölgede bilimsel bir ekiple yürütülen geniş kapsamlı ve sistematik arkeolojik yüzey araştırması ile saptanan Erken Demir Çağı kale ve nekropoleri hakkında bilgiler veriliyor.

Kitapta Oktay Belli'nin iki ayrı bilim insanıyla ortaklaşa kaleme aldığı iki ayrı makale daha bulunuyor. Doç. Dr. Hüseyin Turoğlu ile birlikte hazırladıkları "Ağrı Dağı Bölgesi'nde Erken Demir Çağı ve Urartu Dönem Yerleşmelerinin Yayılımı ve Araziden Faydalanma Yöntemleri" başlıklı makalede, MÖ 2. binyıl sonlarından MÖ 1. binyıl ortalarına kadar Ağrı Dağı ve çevresindeki yerleşmelerin ve su yapılarının yer seçimleri ve dağılışı özellikleri inceleniyor. Güzin Sühran Belli ile birlikte kaleme aldıkları "Doğubayazıt Bölgesi'nin Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemekleri" başlıklı makalede ise yöresel yemekler tanıtılıyor.

Geçmişten günümüze Nuh'un gemisi konusunda yapılan araştırmalara yer veren, Ağrı Dağı ve çevresini çeşitli yönleriyle ele alan makaleleriyle kitap, konuyla ilgilenenlerin her zaman başvuracakları bir kaynak kitap olma özelliği taşıyor.

Prof. Dr. Oktay Belli'nin editörlüğünü yaptığı ikinci kitap olan "II. Van Gölü Havzası Sempozyumu", Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları'nın 27.si olarak 2007 yılında yayımlandı. 04-07 Eylül 2006'da Bitlis Kültür Merkezi'nde düzenlenen sempozyuma sunulan 45 bildirinin yer aldığı kitap büyük boy 463 sayfa. Bu sempozyumun ilki 08-10 Eylül 2004'te Van Kültür Sarayı'nda düzenlenmiş ve sunulan bildiriler "I. Van Gölü Havzası Sempozyumu" adıyla yine Oktay Bel-

li'nin editörlüğünde 2006 yılında yayımlanmıştır.

"II. Van Gölü Havzası Sempozyumu" kitabında Oktay Belli'nin üç makalesi yer alıyor. "Urartu Krallığı'nın Güney Ticaret Yolu ve Bitlis-Deliktaş (Semiramis) Kaya Tüneli", "Urartu Krallığı Dönemi'nde Van Gölü'nün Güneyinde Demir Madenciliklerinin Gelişimi", "Van-Yoncatepe Sarayı'nda Bulunan Demir Eşya, Alet ve Silahlar" başlıklı bu üç makalede esas olarak Van Bölgesi, Urartular Dönemi'ne ilişkin arkeolojik veriler ışığında inceleniyor.

Yine Urartular Dönemi Van Bölgesi, Belli'nin iki ayrı bilim insanıyla birlikte kaleme aldığı iki makalede ele alınıyor. Doç. Dr. Hüseyin Turoğlu ile "Urartuların Arazilerin Coğrafi Özelliklerinden Faydalanma Yöntemleri", Doç. Dr. Vedat Onar ile "Van-Anzaf Urartu Kalesinde Ortaya Çıkarılan Hayvan İskeletlerine Göre MÖ 1. Binyılın İlk Yarısında Van Bölgesi'nin Hayvan Faunası" başlıklı ortak makalelerde arkeolojik bulgular iki ayrı bilim dalının verileriyle yorumlanıyor. Ayrıca kitapta Oktay Belli'nin Güzin Sühran Belli ile birlikte yazdığı "Bitlis Bölgesi'nin Geleneksel Mutfak Kültürü ve Yemekleri" başlıklı bir makale daha bulunuyor.

Kitapta yer alan diğer makalelerde bilim insanları ve uzmanlar, Van ve çevresini tarih, arkeoloji, sanat tarihi, coğrafya, jeoloji, jeomorfoloji, etnografya, edebiyat, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri açısından ele alıyorlar.

Bilim Tarihinde Bu Ay

Antoine-Laurent Lavoisier

"Başını devirmeleri için bir saniye yetti, ancak bir benzerinin meydana gelmesi için belki de bir asır yetmeyecek".(1) Matematikçi Lagrange, Fransız Devrimi sonrası 27 mahkûmla birlikte Devrim Meydanı'nda giyotinle idam edilen modern kimyanın babası sayılan Antoine-Laurent Lavoisier (1743-1794) için bu sözleri sarf etmişti. "Simya" adıyla yürütülen çalışmaları "kimya" bilimine dönüştürerek bir devrimde kahraman koltuğuna oturan Lavoisier, başka bir devrimde ise kedisini kurban koltuğunda bulacaktı.

Hayatı

Antoine-Laurent Lavoisier Parisli zengin bir ailenin çocuğudur. Avukat olan babası varlıklı bir ailenin kızıyla evlenmiştir. Küçük yaşta annesini kaybeden Lavoisier'i babası büyütecektir. Babasının isteği doğrultusunda hukuk fakültesini bitirir. Ancak hiçbir zaman hukukla ilgilenmeyecektir. Onu cezbeden şey dinmek bilmeyen deneyisel merakıdır. 25 yaşında kimya alanındaki çalışmalarını sayesinde Fransız Bilim Akademisi'ne üye seçilir. Hükûmetin özel bir komisyonunda görevlendirilerek Fransa'nın jeopolitik haritasının çıkarılmasında ve tarımda verimin yükseltilmesi çalışmalarında görev alır. Ayrıca belli bir ücret karşılığında vergi toplamak için görevlendirilen bir şirkete ortak olur. İşte bu hamlenin bedeli, ileride kendisine ödetelecektir.

Flogiston

18. yüzyılın sonlarında insanlar hâlâ toprak, hava, ateş ve suyun, dört kimyasal elementi oluşturduğuna inanmaktaydılar. Bu düşünce, bilindiği üzere Aristoteles'in görüşüydü. Ateş ise insanları şaşırtmaya devam etmekteydi. Nesnelerin yanmasına yol açan şeyin "flogiston" denilen bir madde olduğu sanılmaktaydı. Kimyacıların yanma hakkındaki bu fikirleri George Ernst Stahl (1660-1734) tarafından geliştirilen bir kurama dayanmaktaydı. Bu fikre göre yanabilen cisimler flogiston yönünden zengin idiler. Yanma işlemi sırasında flogiston tükeniyor ve sonunda yanmayan, yani flogiston içermeyen bir atık kalıyordu. Ancak kuramda bir hata bulunmaktaydı. Tahta yangındayken, ağırlığının büyük bölümünü kaybediyorken, demir paslandığında ağırlığı artmaktaydı. Fakat Lavoisier'den

önce ölçüme önem verilmediği için kimyacılar bu ikilemin farkına varamamışlardı.

Lavoisier'in Buluşu

Lavoisier tartmaya inanıyordu. 1772'de kapalı hacimlerde ve hacmi taratarak cisimleri ısıtmaya başladı. Örneğin havada bazı elementleri yakıtı ortaya çıkan maddenin, elementlerin kendilerinden daha ağır olduğunu buldu. Oysa kabin ağırlığı değişmemişti. Eğer yanma sırasında elementlerin ağırlığı arttıysa, o zaman başka bir şey ağırlık kaybetmiş olmalıydı ve bu başka şey sadece kapatılmış hava olabilirdi. Ayrıca havanın bir kısmı yanan elementler tarafından emilirdiye, şişenin içinde kısmi bir boşluk olması gerekirdi. Lavoisier şeyi açtı ve tabii ki hava içeri doldu. İçeri dolan havanın ağırlığı yakılan elementin ağırlığına eşitti. (2) Böylelikle Lavoisier yanma olayının flogiston kaybından değil, yanan veya paslanan maddenin havanın belirli bir kısmıyla birleşmesinden meydana geldiğini kanıtladı. Flogiston kuramının sonu gelmişti.

Aristokrasiye Hizmet ve Yolsuzluk

Aynı babası gibi, Lavoisier de devlet hizmet etmekteydi ve onun sadık bir hizmetkârıydı. Fakat kendisinden asıl nefret edimesinin sebebi, yukarıda belirtildiği üzere, vergileri kurusuna kadar toplayan bir şirkete ortak olmasıydı. Çünkü o sıralarda Fransa'da mültezimler kadar tepki çeken başka bir kesim bulunmamaktaydı. Lavoisier'in kendisi vergi toplama işine karışmamıştı. Ancak belirli bir miktar giftlik gelirini bilimsel çalışmalarını ayırmıştı. 1794 yılında devrim mahkemesine çıkartıldığı sırada karşısına iki suçlamayla gelmişti. Birincisi, devrim karşıtı olan aristokrasiyle ilişkisi, ikincisi ise vergi toplamada yolsuzluk.

Yargıcın Cevabı

Lavoisier'i kurtarmak için dostları ve bilim adamları mahkemeye akin ettiler ancak tanık olarak bile dinlenmediler. "Yurttaş Lavoisier'in çalışmalarıyla Fransa'ya onur sağlayan büyük bir bilgin olduğunda hepimiz birleşiyor, bağışlanmasını diliyoruz." (3) şeklinde dilekçede belirttikleri görüşleri, hâkimin su cevabıyla sonuçsuz kalcaktı: "Cumhuriyet'in bilgilere ihtiyacı yoktur." (4)

Kan Var Bütün Kelimelerin Altında
Cemal Süreya'nın bu enfes şiirinin bir

parçasıyla noktayı koyalım.

Posta arabalarından söz et bana
Kan var bütün kelimelerin altında
Ezop'un şu lanetli dilinden söz et
Kan var bütün kelimelerin altında
Umulmadık bir gün olabilir bugün
Aslan kardeşçe uzanabilir kayalıklara
Bir çay söyle yağmurların kokusunda
Kan var bütün kelimelerin altında
(...)
Yolculuk bir kafiye arayabilir
Atının kuyruğundaki düğümde

Ölüm bir kafiye arayabilir
Ak gömleğinde

Yol bir kafiye arar ve bulur
Dönemeçlerin benzerliğinde

(...)
Kan var bütün kelimelerin altında
İşte o kandir senin gülüşün
Sızmıştır hayatın derinlerine
Siyahtır orda kırmızıdır
Daldan dala atlar
Sever çocuklara anlatılan masalları
Ama iş savunmaya gelince
Yalnız alevi savunur
Ve güneşin solmaz çekirdeğini
Yalnız doruklarda

Umulmadık bir gün olabilir bugün
Kan var bütün kelimelerin altında

DİPNOTLAR

- 1) Ronan. Kolın A., Bilim Tarihi, Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi, Tübitak Yayınları, (2005:432)
- 2) Asimov, Isaac, Bilim ve Buluşlar Tarihi, İmge Kitabevi, (2006:214)
- 3) <http://www.hekimce.com/?id=2056>
- 4) Yıldırım, Cemal, Bilim Tarihi, Remzi Kitabevi, (1997:128)

KAYNAKÇA

- 1) Yıldırım, Cemal, Bilim Tarihi, Remzi Kitabevi, 1997.
- 2) Asimov, Isaac, Bilim ve Buluşlar Tarihi, İmge Kitabevi, 2006
- 3) Ashall, Frank, Olayın Üstü Buluşlar, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Şubat 2006
- 4) Ronan, Kolın A., Bilim Tarihi, Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi, Tübitak Yayınları Akademik Dizi, Haziran 2005
- 5) Bensavde-Vincent, Bernadette, Lavoisier, Flammarion, 1993
- 6) Sagan, Carl, Karanlık Dünyada Bilimin Mum Işığı, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Mart 2006
- 7) Bilim Tarihine Giriş, Nobel Yayın Dağıtım
- 8) <http://www.hekimce.com/?id=2056>
- 9) http://mattson.creighton.edu/History/Gas_Chemistry/Lavoisier.html
- 10) Bensavde-Vincent, Bernadette, Lavoisier, Flammarion, 1993
- 11) Süreyya Cemal, Sözlere Sözlere, YKY, Ekim 1995.

Bilim ve Teknoloji Güncesi

Parkta atılan her adım şarj için!

Gelişmekte olan teknolojiler sayesinde, insan bedeni tarafından üretilmekte olan kinetik enerji -aygıtlarda kullanılmak üzere- elektrik enerjisine çevrilebilecek.

Yakın bir gelecekte, "egzersiz yapmak" gevşeyen kaslarınızı sıkılaştırmaktan daha fazlasını yapabilecek. Biyomekanik mühendisliğindeki gelişmeler sayesinde gezinirken, yürürken ve koşarken -askerler tarafından kullanılan taşınabilir enerjiye ihtiyaç duyan gece görüşlü gözlükler ve diğer pille çalışan cihazlar gibi- hiç enerji kaynağı olmayan uzak mesafelerdeki yayap robot uzuvlar, cep telefonları ve bilgisayarlar da kullanılabilecek.

Canada Burnaby Simon Fraser Üniversitesi (S.F.U.) Hareket Laboratuvarı, yürürken veya koşarken dize takılan 3,5 pound ağırlığındaki (1.6 kg.) alüminyum ve çelik dizlik tarafından üretilen enerji üzerinde çalışıyor. Gönüllüler, son deney sırasında her bir bacağa takılan dizliklerle kişi başına 5 watt'lık enerji ürettirler. Bu da araştırmacıların söylediğine göre, 10 cep telefonunu aynı anda çalıştırmaya ve bir bilgisayarı iki kat daha fazla süre çalıştırma yeten bir enerji (elektrik) az olduğu Afrika'daki gibi gelişen bölgeler için kullanışlı bir enerji (üretimi). Tek bir dizlik takılı olarak koşulması halinde 54 watt'lık enerji üretililebilir. Hareket Laboratuvarı Direktörü ve S.F.U. Kinezyoloji Bölümü Doçenti Max Donelan'a göre, insan enerjisini toplamak için cihazın konumlandırılacağı en uygun yerler eklemlerin yakınıdır. Çünkü kaslar, vücudun enerji kaynağı olmaları yanında, en yoğun olarak çalışan alanları da kapsıyorlar.

İnsan enerjisinin doğuşu, el manivelası ve bisikletlere kadar uzanan uzun bir tarihe sahiptir; ama bu aletler, yüksek dikkat gerektirdiği için çok uzun süre kullanılamaz. Enerji toplananın anahtarları, doğal hareketlerden enerji elde etmek ve nefes almaktan başka birkaç istem dışı kas hareketi, yürüme aktivitesinden daha otomatiktir. Donelan ve ekibi, zıplama hareketinin belirli bir bölümünü, alt bacağın yerden kalkmasından sonra yaptığı dairesel hareketin ortasından (dizin arkasındaki kırış bu noktada hareket geçerek ve kontrolsüz gerilmeyi engeller) yere inmesine kadar olan hareketi

hedeflemişler. Bu enerjiyi yakalamak için tasarlanan dizlik "dişiller", "bir debriyaj", "bir jeneratör" ve enerji oluşumunu ne zaman takip edip etmeyeceğini anlamak için dizin açısını gösteren "bilgisayarlı kontrol sistemi"nden oluşuyor.

Donelan'ın cihazından elde edilecek enerji kullanıcının ağırlığına, arazi zorluğuna, kişinin yürüyüş hızına ve cihazın ne kadar kullanıldığına bağlı. Gelecek modeller, enerji depolamak için cihazın üstünde batarya içerse de prototipte elde edilen enerji, rezistanslara dağıtılmış. Araştırmacılar, bir yıl içinde açık bir alanda Kanadalı askerler üzerinde cihazlarını denemeyi umuyorlar.

Devam eden hareketi enerjiye dönüştürme çalışmaları, Faraday İndüksiyon Kanunları'na dayanmaktadır (adını, İngiliz kimyacı ve fizikçi Michael Faraday'dan almaktadır). Buna göre, hareketin hızıyla orantılı bir iletkenin içinde (voltaj üreten manyetik bir alanda) bu iletkenin (metal tel gibi) hareketi tutulur. Idaho Boise'deki M2E Enerji Kuruluşu "mıknatıs ve bobinler"den oluşan ve hareket edildiğinde ana makineyi çalıştırmak için enerji üreten bir sistem geliştirdi. (M2E teknolojisi, bir enerji bölümü ve araştırma vakfı olan Idaho Ulusal Laboratuvarı'nda icat edilmiştir.)

Ön cebinizde veya kemerinize takılı bir cep telefonu ile yürümek bunun için iyi bir örnek olacaktır: Telefonun hareketi, belirli bir voltaj seviyesine ulaşıldığında kondansatör bankasına transfer edilen ve telefonun pilini şarj edecek enerjiyi mıknatıs ve bobinin üretmesine neden olur. M2E'nin İş Geliştirme Müdürü Regan Warner-Rowe, "Bunu, gücü hareket-

ten gelen küçük bir jeneratör gibi düşünebiliriz." diyor. Güç yönetiminin cep telefonlarında çok önemli olduğunun altını çizen Warner-Rowe, birçok telefon firmasıyla da görüşme yaptıklarını belirtti. (Regan Warner-Rowe, firma ismi vermek istemedi.)

M2E'nin araştırma ve çalışmalarındaki diğer hedefi, Amerikan Ordusu için kullanılabilecek bir teknoloji geliştirmek. Avusturya Ordusu da yeniden şarj edilebilen pil sistemini geliştiriyor. Amaç elbette -Donelan'ın çalışmalarındaki gibi- askerleri taşınması gereken yedek batarya ağırlığından kurtarmak. M2E, yeniden şarj edilebilir "D" cep pillerini geliştiren çalışmalarıyla da tanınıyor.

(Çev: Pinar Tannikulu)

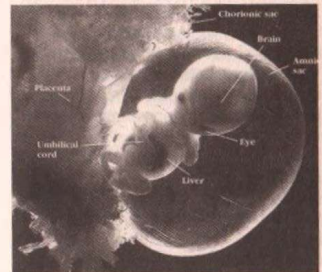
Kaynak:

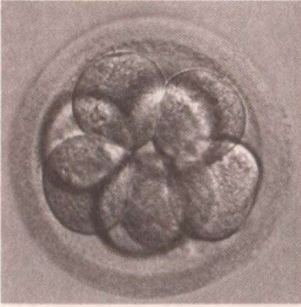
<http://www.sciam.com/article.cfm?id=powering-cell-phone-battery&page=2>
Larry GREENEMEIER'in haberi

İnsan embriyosu kopyalandı, amaç kişiye özgü kök hücre eldesi

Kaliforniya'da Stemagen Şirketi, insan deri hücrelerinden insan embriyosu kopyaladı ancak kök hücre elde edilemedi.

17 Ocak 2008'de Stem Cells (Kök Hücreler) dergisinde yayımlanan "Erişkin ön bağ dokudan vücut hücresi çekirdeği aktarımı sonrası insan kopya blastosistinin gelişimi" (Development of human cloned blastocysts following somatic cell nuclear transfer [SCNT] with adult fibroblasts) başlıklı makalede Andrew J. French, Catarine A. Adams, Linda S. Anderson, John R. Kitchen, Marcus R. Hug-

hes, Samuel H. Wood adlı bilim insanları, iki erkek bireyden (deney için erkek olmaları gerekmiyor) aldıkları deri hücrelerinin çekirdeklerini 3 genç dişi bireyden (20-24 yaş) bağışla alınan 29 insan yumurta hücresine -bu hücrelerin kendi çekirdeklerini çıkardıktan sonra- yerleştirecek, ilk kez farklılaşmış bir insan vücut hücresinden çekirdek aktarımı yöntemiyle insan embriyosunu kopyaladıklarını duyurdular. Çalışmadaki amaçlarının, insan deri hücresinden kopyalanan insan embriyosunun gelişimini incelemek olduğunu belirten bilim insanları, çekirdekleri deri hücrelerinininkilerle değiştirilmiş 29 yumurta hücresinden 5 tanesinin 5-6 günde embriyonun birkaç yüz hücreli blastosist evresine kadar geliştiğini ve bunun deri hücresine embriyo hücrelerinin sahip olduğu hızlı gelişme özelliğinin geri kazandırıldığının kanıtı olduğunu yazıyorlar.

Yapılan deneyin ilk kez farklılaşmış erişkin vücut hücrelerinden alınan çekirdeklerden uygulanan çekirdek aktarımı yöntemi ile blastosist evresinde insan embriyolarının elde edilebileceğini göstermesi ve gelecekteki tedavi amaçlı insan embriyosu kopyalama çalışmalarında kullanılacak yöntemlerin verimliliğini artıracak bilgiler vermesi bakımından önemli olduğu söyleniyor. Makalenin başında, çekirdek aktarımı kök hücrelerin hücre yenilenmesi ve hücreye dayalı ilaç buluşları çalışmalarında kayda değer umutları verdiğine değinilmiş. Bu arada, deneyde elde edilen embriyolar blastosist evresine geldikten sonra yaşamlarına son verilmiş ve birkaç yüz hücreden ibaret bu yapının daha da gelişerek bir cinin haline gelmesine izin verilmemiştir. Yani tüm dünyanın bildiği kopyalanmış

koyun Doley örneğinde olduğu gibi yeni, canlı bir birey oluşmamıştır. Bilindiği gibi embriyo, yumurta hücresinin sperm hücresi ile döllenmesi sonucu oluşan bebeğin ilk hücresinin hızlı bir bölünme sürecine girerek anne karnında oluşturduğu hücreler topluluğudur. Gebelik süresince pek çok evre geçiren embriyodaki hücreler, canlının yapısındaki tüm hücrelerin kökenidir. Embriyonun erken dönemindeki kök hücre denilen hücreler, vücudun her hücresine dönüşebilme yeteneğindedir. Bu nedenle şu an tedavisi bulunmayan lösemi, anemi, alzheimer, parkinson ve şeker hastalığı gibi pek çok genetik kökenli hastalığın tedavisinde kök hücre çalışmalarının büyük önemi var. Yukarıda bahsedilen deneydeki gibi, hasta bireyin deri hücresinden alınan kalıtsal malzeme, yani hücrenin çekirdeği, bir yumurta hücresine aktarılıp döllenme olmaksızın oluşan yeni hücrenin embriyonik bir gelişim içine girmesi halinde, bu embriyodan elde edilen kök hücreler hasta bireyle aynı DNA'yı taşıdığı için bu kök hücrelerden üretilebilecek yeni dokular hastaya geri nakledilebilir ve böylece vücudun nakledilen dokuyu tanımasına ve geri çevirme durum da önlenmiş olur. Yani günümüzdeki organ ve doku nakillerindeki doku uyumsuzluğu sorunu yaşanmaz.

Daha önce hayvanlar üzerinde pek çok denemesi yapılan kopyalamayı, insan embriyosu elde edecek şekilde gerçekleştirdiğini geçtiğimiz yıllarda öne süren başka gruplar da olmuştu. Ancak yukarıda anlatılan deneyi gerçekleştiren ABD'nin Kaliforniya Eyaleti'nde La Jolla'daki Stemagen Şirketi'nin baş bilim insanı ve adı geçen makalenin de başyazarı Andrew J. French, "Başka hiçbir bilimsel çalışma grubu yetişkin insan hücresini kopyaladığını belgeleyemedi ve yaptığını ilan edenlerin pek azı blastosist evresine kadar büyümesini sağlayabilmişti." dedi. Makalenin diğer bir yazarı Samuel Wood ise, önlendeki çalışmanın bu embriyolardan kök hücre elde etmek üzerine olduğunu, söyledi. Stemagen Şirketi dışında Kaliforniya Üniversitesi San Francisco Yerleşkesi ve Harvard Üniversitesi de kök hücre çalışmaları yapıyorlar. Harvard Kök Hücre Enstitüsü (Harvard Stem Cell Institute) araştırmacılarından Douglas A. Melton, bu çalışmada yeni bir şeyin olmadığını, çekirdek

nakli yoluyla embriyo kopyalanabileceğinin zaten bilindiğini ve asıl önemli olanın kopyalanmış embriyolardan kök hücrelerin elde edilmesi olduğunu belirtti. Yine Harvard Kök Hücre Enstitüsü'nden George Daley de gerçek sıçramanın kopyalanmış embriyodan kök hücre üretilmesiyle olacağını ifade edip bir grubun bunu başarmasının an meselesi olduğunu söyledi. Alanında başarılı çalışmalara imza atan İleri Hücre Teknolojileri'nden (Advanced Cell Technology) Robert Lanza ise, hakkında az şey bilinen araştırmacı French ve Stemagen Şirketi için, "Denedikleri ve ısrarcı oldukları için takdir hak ediyorlar; ancak ürettikleri embriyolar oldukça sağlıklı görünüyor." dedi.

ABD'de kopyalama çalışmalarında embriyoların kullanılmasına şiddetle karşı çıkan gruplar da var. Bu kişilere göre, amacı ne olursa olsun laboratuvarlarda embriyo üretilmesi ve kök hücre elde etmek için bu embriyonun öldürülmesi etik açıdan yanlıştır, çünkü embriyoyu öldürmek insan yaşamına son vermekti. Ancak kök hücre çıkarmak için embriyonun sadece birkaç yüz hücreden ibaret olduğu blastosistin kullanıldığını belirten bilim insanları, bu evredeki embriyonun insan özelliği taşımadığını ve kök hücre çalışmalarının pek çok çaresiz hastalığa tedavi bulmak için gerekli olduğunu söylüyorlar. Yine de böyle tartışmaların olması, ABD yönetiminin kök hücre ve embriyo klonlama çalışmalarına devlet desteği vermemesini sağlamıştı. Bu tür araştırmalar yalnızca özel fonlarla desteklenebilir. Ayrıca gerekli olan yumurta hücrelerini verecek bayanlara para ödemesinin de yasak olduğu nedeniyle çalışma yürüten kuruluşlar yumurta hücresi bulmakta zorluk çekiyorlar.

(Çev: Tolga KARAYAYLA)

Kaynaklar:

Development of Human cloned Blastocysts Following Somatic Cell Nuclear Transfer (SCNT) with Adult Fibroblasts. Andrew J. French - Stem Cells published online Jan 17, 2008 DOI: 10.1634/stemcells.2007-0252

Stemagen (2008, January 22) Cloned Human Embryo Created From Skin Cells, ScienceDaily, Retrieved February 10 2008 from <http://www.sciencedaily.com>

Sonradan kazandırılan davranış

Şempanzeler, laboratuvarda eğitildikleri takdirde takas yapmayı öğrenebiliyor.

Vahşi şempanzeler mülkiyet ögesini tanımadıklarından dolayı, yaşamlarını sürdürürken takas ekonomisine dayanmıyorlar. Doğal ortamlarında takas yapmayan bu hayvanlar, laboratuvarda gerçekleştirilen sistemli bir eğitim sonucu bunu öğrenebiliyorlar.

İnsanlarda ticaret, toplumsal gelişmenin ana prensibi sayılıyor. Şempanzelerin doğal hayatında ise böyle bir prensip söz konusu değil. Mülkiyet ögesi, şempanzeler tarafından tanınmadığı için, kimse bir şeyin maliki olamıyor ve buna bağlı olarak da takasa gereksinim duyulmuyor. Böylelikle doğal hayatlarında takas ticareti de kendine bir yer bulamıyor. Atlanta'daki Georgia State University'de görev yapan psikolog Sarah Brosnan da şempanzelerin laboratuvar ortamında alacakları belirli bir eğitim ile takas ticaretini benimseyeceği görüşünde. Araştırmacılar, şempanzelerle bu konuda çalışma yaptıktan sonra, hayvanların bu tarzda bir düzene rıza gösterdiklerini ve çabuk uyum sağladıklarını gözlemlemişler. Örneğin, eğitilen hayvanlar havuçlarla üzümle birbiriyle takas edebilmiş. Brosnan, söz konusu takas ticaretini öğrenen hayvanların, kendi zararlarına ölabilecek alışverişlerden de kaçındıklarını belirtiyor.

Brosnan ve çalışma arkadaşlarının ortak kanaati, şempanzelerin doğal yaşamlarında mülkiyetçi zihniyetle toplama yapmadıklarından takas ekonomisi için elverişli ortamın oluşmadığı yönünde. İçgüdülerine ters olan takas ekonomisi ve buna bağlı olarak yaşamlarını düzenleyecek ticari kuralları sistemi, fazladan enerji harcamalarını gerektireceğinden böyle bir düzene yanaşmıyorlar. Ticaret ise, insanlığın ortak hayatının gelişmesinde bir içgüdü olarak süreklilik arz ediyor. İnsan, bu beceri sayesinde hemen hemen her alanda uzmanlaşmış bulunuyor ve dışarıdaki yeni ihtiyaçlarına cevap bulabiliyor.

(Çev. Işıl Turan)

Kaynak: <http://www.spiegel.de/wissenschaft/natur/0,1518,531862,00.html>

Gerçek yaş gizlenemiyor

Göz merceğinin atomal bileşimi, ölü bir insanın doğum yılını açığa çıkarıyor. Doğum yılı, bir insanın gözlerinden anlaşılabilir.

Göz merceğinin şeffaflık özelliğinden sorumlu proteinler, globülin olarak adlandırılır. Globülin, ağırlıklı olarak bebeğin embriyonal gelişimiyle doğumdan bir yıl sonrasına kadar olan süreçte oluşumunu tamamlar. Yani, bir insanın göz merceğindeki globülin, kendisi kadar yaşlıdır. Kopenhag Üniversitesi'nden Niels Lynnerup ve grubundaki araştırmacılar tarafından, globülinin belirli atomik özelliklerinin bir buçuk yıllık bir kesinlikle yaş belirlenmesine izin verdiği ortaya çıkarıldı. Söz konusu metot, milliği belirlenememiş ölümlerin yaşlarının belirlenmesi için Adli Tıp uzmanlarına öneriliyor.

Çiğer hücresel dokular, insanın metabolizmasına katılarak sürekli bir dönüşüm uğrarken göz merceğindeki globülin,

oluşumundaki atomik yapısını korumaktadır. Benzer durum, sadece dış minesinde görülmektedir. Araştırmacılar, 13 ölmüş insandan göz merceğine ait doku örnekleri alıp globülin içindeki 14 C atomunun miktarını analiz etmişler. Burada söz konusu olan, bir karbon izotopudur ve onda atom çekirdeğinde nispeten daha sık rastlanan 12 C atomuna göre iki nötron fazla bulunur. 14 C atomu radyoaktif ve 1955-1963 yılları arasında gerçekleştirilen atom bombası denemelerinde büyük oranda atmosfere salınmış; bitki, hayvan ve insan arasındaki besin zinciri yolu ile de insana erişmiştir.

Araştırmacılar, gözdeki globülin içindeki 14 C yoğunluğunun atmosferdeki 14 C yoğunluğuyla orantılı olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca, atmosferdeki 14 C atomunun besin zinciri üzerinden insana ulaşıp göz merceğine yerleşinceye kadarki bir yıllık bir gecikmeyi de hesaba katmışlardır. İşlem yapılırken kullanılacak olan doku örneği, vücut dokuları ayrışmadan; yani ölümü takiben ilk üç gün içerisinde alınmalıdır.

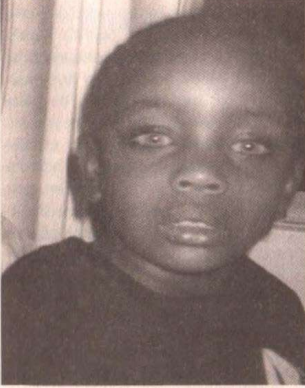
(Çev. Işıl Turan)

Kaynak: <http://www.wissenschaft.de/wissenschaft/news/287875.html>

Mavi gözler nereden geliyor? Mavi gözlü insanların ataları ortak mı?

Yıllar süren çalışma ve araştırmalar, dan sonra Danimarkalı bir bilim ekibi, mavi gözlü insanların tek ve ortak bir atanın torunları olduğunu açıkladı. Kadın ya da erkek olduğu bilinmeyen bu ortak ata, kendiliğinden gerçekleşen genetik bir mutasyona kestaneye rengi gözleri mavime dönüşerek doğmuştu. Bu durum, yaklaşık 6.000 - 10.000 yıl önce gerçekleşmişti. Ardından, bu mavi karakter yavaşça ancak kesin şekilde tüm popülasyonlarda yayılıyordu. Mavi gözlülük taşıyıcı, bu önemli genetik çalışma üzerine oybirliği olmadan temellendirilmektedir.

Göz rengi, iris denen göz bölümünün renkendirilmesinden gelmektedir. Iris, diyafram işlevi gören yassı ve dairesel bir kastır. Işık durumuna göre, gözbebeğinin açılıp kapanmasını sağlar. Iris'in rengi, deri ve saçta da bulunan melaninden oluşmaktadır. Göz rengindeki küçük farklılıklar da melanin oranına bağlıdır. Çok

olması durumunda koyu, az olması durumunda da açık renkli gözler oluşmaktadır. Mavi gözler de, düşük miktarda melaninli gözlerden oluşmaktadır. Melanin olmaması durumunda ise, beyaz saçlı ve kırmızı gözlü albino oluşur.

Genetik Tuhaflıklar

Her insan, anne ve babadan yarı yarıya aldığı genetik bir mirasa sahiptir. Bu durumda her genin bir benzeri mevcuttur. Örneğin, 15 numaralı göz rengini tayin eden kromozom, Anne veya babadan birinin ya da her ikisinin göz renginin kahverengi olması durumunda, genetik vâris de kahverengi gözlü olacaktır. Anne ve babanın mavi renk gözleri sahip olması durumunda ise, çocuk mavi gözlü olacaktır. Bu durumda, mavi gözlülük mutasyonunun aslında melanin üretimindeki bir işlevsizlik olduğu ve anne veya babadan herhangi birinin kahverengi gözlülük genine sahip olduğu düşünüldüğünde, genetik vâriste yalnızca bir kahverengilik geninin melanin üretimini sağlayabilmesi bakımından oldukça mantıklıdır.

Danimarkalı çalışma ekibine göre, ortak ata lehine bir argüman da mavi göz gamındaki değişimlerin kahverengi göz gamındaki değişimden daha az önemli olmasıdır. Bu da mavi gözlerin daha yakın zamanda oluştuğu, diğerlerinin ise ortak bir bireyden geldiğidir. Böylece Danimarkalı araştırmacılar, şemadaki genetik düzeye yeniden kavuşmaktalar: İskandinav, Türk ve Ürdünlü mavi gözlü taşıyıcılarda korunan mutasyon ve kahverengi gözlerdeki büyük değişkenlik.

Görünen o ki, dünyanın tüm mavi renkli gözlerinin orijini birkaç bin yıl önce gerçekleşmiş kurucu mutasyonla doğan temel belirleyici genden gelmektedir. Ancak, genetikçiler diğer hipotezleri de göz ardı etmemektedirler. Öyle ki, bu mutasyon birbirinden bağımsız mutasyonlarla anısinin oluşmadı. Ayrıca diğer mutasyonlar da mavi gözlülüğü yönetiyor olabilir. Bununla beraber genetik tuhaflıklar, mavi gözlü anne babanın kahverengi gözlü çocuklarının doğmasına da neden olabilmektedir.

Sonuç olarak, mavi gözler en azından yönetici bir genin yakın geçmişteki mutasyonu sonucu oluşmuştur.

(Çev. Sinan Tekin)

Kaynak:

<http://www.lefigaro.fr/sciences/2008/02/06/01008-20080206ARTFIG00010-les-humains-aux-yeux-bleus-ont-ils-un-ancetre-commun.php>

Louis-Jeantet 2008 Tıp Ödülü, Paris

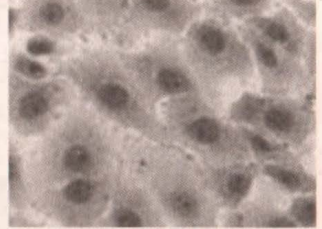
Pasteur Enstitüsü USC 2020 bakteri-hücre etkileşimleri direktörü profesör Pasquale Cossart, Louis-Jeantet 2008 Tıp Ödülü'nü almaya hak kazandı.

Louis-Jeantet 2008 Tıp Ödülü, Avrupa'daki biyomedikal çalışmaları ile öne çıkan Fransız biyolog Pasquale Cossart ile İsviçreli biyokimyager J. Tschopp'a verildi.

Pasquale Cossart, ciddi bir besin enfeksiyonuna ve Listeriosis'e neden olan *Listeria monocytogenes* bakterisi ile ilgili yaptığı öncü çalışmaları ile Louis-Jeantet 2008 Tıp Ödülü'nü kazandı. Cossart, bu

Pasquale Cossart

Inra. P. Velge

patojen etkeninin tehlikeliğine neden olan başlıca genleri tanımladı ve bu patojenin organizmaya nasıl yerleşip yayıldığını meydana çıkardı. Öte yandan, Avrupa'da *Listeria monocytogenes* geninin şifresini bütünüyle çözen bir konsorsiyum koordine etti. Çalışmaları, enfeksiyon biyolojisinde yeni bir konsept yarattı ve enfeksiyon hastalıklarına karşı yeni iyileştirici araçların geliştirilmesinin yolunu açtı. P. Cossart bu ödülün kazandığı geliri, Listeria ve diğer enfeksiyon etkenleri için kullanılacak kesin stratejiler keşfetmek amacıyla, Listeria hakkında detaylı çalışmalar sürdürmek ve enfeksiyonun henüz keşfedilmemiş çok çeşitli görünüşlerini analiz etmek için kullanacak.

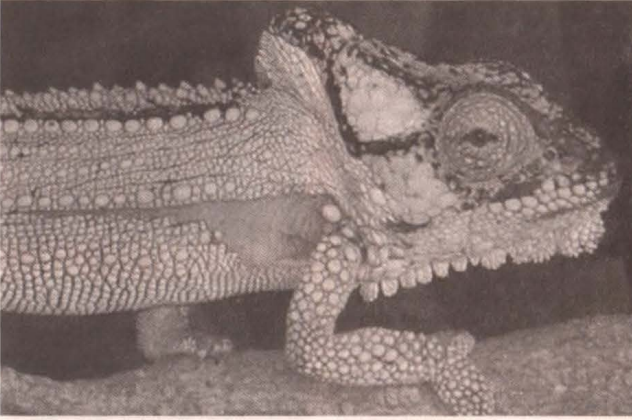
Ödüllerin sahiplerine verilmesi, 9 Ekim 2008 tarihinde kurumun 25. yıl kutlaması çerçevesinde İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleşecek.

(Çev. Sinan Tekin)

Kaynak: http://www.inra.fr/mica_eng/actualites/prix_jeantet_2008

Bukalemunlar karşı cinsin ilgisi- ni çekmek için renk değiştiriyor

Avustralya'daki Melbourne Üniversitesi'nden Dr. Devi Stuart Fox ve Güney Afrika'daki KwaZulu Üniversitesi'nden Adnan Moussalli tarafından yapılan bir araştırmada, bukalemunların bulundukları ortama uyum sağlamak için değil, daha fazla dikkat çekmek için renk değiştirdiği belirlendi. Sürüngenlerin iletişim kurmak, kamuflaj veya sıcaklık değişimleri nedeniyle renk değiştirdikleri bilinirken, bu kabiliyeti nasıl geliştirdikleri belli değildi. Plos Biology dergisinde yayımlanan raporda, bilim adamları, sebebin diğer bukalemunlara işaret vermek olduğunu açıkladı.

Araştırmayı yürütenlerden Dr. Devi Stuart-Fox, bukalemunların sosyal sinyaller vermek, rakiplerini kaçırmak ve karşı cinsi etkilemek için renk değiştirme yetilerini geliştirdiklerini belirtti. Fox'un ekibi tarafından, türlerin renk değiştirme yeteneği ve ilişkisi gelişimini kıyaslamak amacıyla 21 Afrika cüce bukalemun türü incelendi. İnsanlardan tamamen farklı bir görme sistemine sahip olan bukalemunlar, morötesi ışınları algılayabildikleri için, araştırmacılar öncelikle hayvanların ne gördüklerini belirlemeye çalıştılar. Dr. Fox, bunun için renkleri, hem morötesi ışınları hem de bukalemunun görüş alanını ölçebilen bir spektrometre ile ölçtüklerini ve bu bilgiyi bukalemun görme sistemiyle birleştirerek örnek bir bukalemun renk algısı yarattıklarını açıkladı. Sonrasında ise, bukalemunlar rakipleriyle bir çeşit düelloya sokuldu ve en uysal olanından en baskın olanına kadar renk aralıkları ölçüldü. Dr. Stuart-Fox, "Bir erkek bukalemun, bir başka erkek bukalemuna meydan okuduğunda, birisinin kazandığı anlaşılana kadar birbirlerine en parlak renkleri gösteriyorlar. Kaybedeceğine anlayan ise, en koyu ve uysal rengini alarak 'beni dövme' mesajı veriyor," dedi. Ekip, ayrıca, bukalemunların yırtıcı hayvanlara karşı tepkisini de ölçtü. Bukalemunlara model kuş ve yılanlar sunan araştırmacılar, en belirgin renk değişiminin diğer bukalemunlara sosyal işaret vermek için olduğunu tespit etti. Dr. Fox, "En çok renk değiştiren bukalemun türlerinin, diğer bukalemunların dikkatini en

çok çekenler olduğunu keşsettik," açıklamasında bulundu.

(Çev: Anu Yalçın)

Kaynaklar:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/7215005.stm>

<http://biology.plosjournals.org/perlserv/?request=get-document&doi=10.1371%2Fjournal.pbio.0060025>

Gen susturmasıyla laboratuvar da ağlatmayan soğan yaratıldı

Dr. Eady, "gözyaşına sebep olmayan" soğanın gelişim aşamasında olduğunu; ancak araştırmalar iyi ilerlerse, önümüzdeki on yıl içinde evlerin ve sektörün normu olacağını vurguluyor.

Yeni Zelanda'daki Crop & Food Research kuruluşundan Dr. Colin Eady ve Japon meslektaşları, gözyaşına sebep olmayacak soğan üzerinde test yaptılar ve şu ana kadar aldıkları sonuçları da Hollanda'da gerçekleşen 5. Uluslararası Yenilebilir Alliaceae Sempozyumu'nda sundular.

Japon bilim adamlarının soğanın içindeki gözyaşına sebep olan geni keşfetmelerinden sonra Yeni Zelanda'da başlayan araştırma programında yer alan Dr. Colin Eady'nin konuya ilişkin beyanati şöyle: "İlk başta gözyaşına neden olan maddenin soğanı kesme eylemiyle kendiliğinden ortaya çıktığını düşünüyorduk. Ama Japon bilim insanları bize bu mad-

denin bir enzimle kontrol edildiğini gösterdiler. Avustralya'daki CSIRO kuruluşundan Dr. Peter Waterhouse tarafından geliştirilen RNAi adında gen susturucu bir teknoloji üzerinde çalıştık; bu çalışma, bitkinin kendi doğal regülasyon sistemini -bitkinin içindeki yabancı proteinlerin tanfini yapmadan- yeniden hedeflememize izin verdi. RNAi üzerinden, genler iptal edilip yok edilebiliyor. Lakrimatorî faktör sentez genini susturarak göz yaşına dönüşen değerli orandaki sülfür birleşimini durdurduk; bunun yerine yeni den bileşimlere yönelmesini sağladık."

Dr. Eady, araştırma ekibi tarafından ezilen örnek soğanın gözyaşına sebebiyet vermediğine vurgu yaptı ve "Şu anda elimizde bulunan, eşsiz özelliğe sahip bir irsiyet plazmasıdır. Araştırma yapıp bu tek etkinin sonuçlarını araştırabiliriz. Sağlık ve tatlı ilgisiz olduğu bilinen sülfür bileşenlerinin içinde farklar tespit edebilir ve onları ölçüp bir rol yükleyebiliriz. Tomurcuk doluluğunu da beslememiz gerekiyor. İklim değişikliği ve başka engellemelerle var olan kaynaklar azalıyor. Ayrıca, gen susturma sistemi virüs hastalıklarıyla mücadelede kullanılabileceği gibi, biyoteknoloji de bize -genel anlamda- daha sağlam ürünler üretebilmemiz için yardımcı olabilir. Ancak, sanayinin böyle bir ürün için kuvvetli beklentisine karşın, 'ağlatmayan soğan'ın mutfaqlara girmesi için 10-15 yıl daha beklemek gerekiyor. Gözyaşı yapmayan soğan heyecanlandıran bir proje; ama benim en çok ilgilendiğim mesele, verimli ve uzun soluklu üretim sağlayıp bu soğanın etkili bir şekilde üretilmesidir," dedi.

(Çev: Şelak Terzi)

Kaynak: <http://www.sciencedaily.com/releases/2008/02/080202115345.htm>

K i t a p K u r d u

Anarşizm

Colin WARD

Erk karşıtı öncülerin farklı bir hümanizma idealiyle temellerini attığı anarşizm, muhalifleri tarafından çoğu kez uygulanması olanaksız bir siyasi program olarak eleştirilmiştir. Oysa, anarşizmin kültürel açımları ve bireyin salt özgürlüğü üzerine yaptığı özgün vurgu tüm canlılığını koruyor. Kropotkin'den Chomsky'ye uzanan bu özlü soruşturma, türlü bakış açılarının harmanlandığı tarihsel ve teorik bir özet olmanın ötesinde, anarşist ideallerin tutarlılığını İspanya İç Savaşı'ndan Seattle'a dek türlü veçhelerde sınayan bir bütünlüğün aykırı, renkli, meydan okuyan resmini sunuyor.

Dost Kitabevi Yayınları, Ocak 2008, 127 sayfa

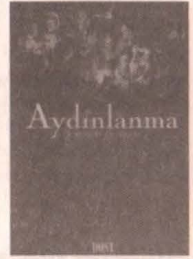

Aydınlanma

Dorinda OUTRAM

Aydınlanma'nın anlamı konusunda XVII. yüzyılda başlayan tartışma günümüzde de tüm yoğunluğuyla sürüyor. İnsanın doğası, hakikat, Tanrı'nın yeri, düşüncelerin uluslararası dolaşımı gibi kavramlar merkezindeki tartışma o günden bu yana çok farklı biçimlerde irdelendi. Ne var ki, Aydınlanma'nın zenginler ve yoksullar, erkekler ve kadınlar, Avrupalı olanlar ve olmayanlar nezdinde aynı anlama gelip gelmediği hâlâ yanıtsız bir soru olarak durmaktadır. Kavramı büyük toplumsal dönüşümler ve bunların küresel ölçekteki etkileri bağlamında ele alan Dorinda Outram, kolonyal imparatorluklardan köleliğe dek bütünlüklü bir zeminde tartışıyor Aydınlanma'yı. Kavramın toplumsal ve kuramsal öncülerinden hareketle evrensel düşünce tarihine kapı aralayan bir çerçeve sunuyor okuruna.

Dost Kitabevi Yayınları, Kasım 2008, 196 Sayfa

Aristoteles ve Lise

Jean BRUN

Aristoteles'in Batı düşünce dünyası üzerinde yarattığı etkinin, onu hiç okumamış düşünürler üzerinde bile belirleyici olduğu kabul edilen bir gerçektir. Batı'nın düşünce programının ana hatlarını biçimlemiş olduğu savlanarı Aristoteles, fizikten politikaya, tabiat bilgisinden zoolojiye dek çok çeşitli alanlarda fikir yürütmüş evrensel bir figür olarak belirir. Platon'un Akademia'sı gibi, Aristoteles'in Lise'si de bu düşüncelerin serpilip boy attığı bir merkez olması bakımından antik dünyanın payandalarından biri olarak görülüyor. Bu çalışmanın özünde de bu okulun ve kurucusunun öyküsü yer alıyor.

Dost Kitabevi Yayınları, Ocak 2008, 127 Sayfa

Bilim Felsefesi

Ömer DEMİR

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bilim, yaygın kanatın tersine, sadece belirli özelliği olan bir bilgi çeşidi değildir. Bu günkü dünyada bilim; aynı zamanda toplumsal, iktisadi, siyasi, kültürel ve ideolojik örgütlenmenin merkezini oluşturan, metafizik değerlerle yüklü bir bakış açısının adıdır da: Günlük konuşma dilinden sistemli toplantılarda konuşmalara kadar her yere nüfuz etmiş bir dünya görüşü veya bakış açısı olduğunu söylemek daha uygun olacaktır. O yüzden birbirleriyle hiç alakası olmayan durumlarda insanlar görüş, düşünce veya yaklaşımlarını "bilimsel olarak konuşmak gerekirse..." "son bilimsel bulgulara göre...", "bu konudaki bilimin görüşü ise..." parantezine olarak onlara bir güvenilirlik yahut sağlamlık kazandırmaya çalışırlar... Bu kitap, bütün bu söylenenlerin muhtemel

haklarının saklı kalmaları kaydıyla, hayvan aleminden, bitki alemine, oradan gençler dünyasına, diyetten çocuk bakımına, karı-koca ilişkisinden, yasal ve anayasal düzenlemelere, fizyolojik sağlıktan ruh sağlığına kadar hemen hemen hayatın tüm alanlarını denetiminde tutmaya çalışan modern bilimin ne olduğu ilgisiz yirminci yüzyıl boyunca yapılan tartışmalarla okuyucuyu tanıştırmak amacındadır...

Vadi Yayınları, 2007, 183 sayfa

Bilimsel Düşünme Yöntemi

Cemal YILDIRIM

Bazı bölümleri daha önce Bilim ve Ütopya dergisinde yayınlanan bu kitaptaki deneme, bildiri ve tartışma yazıları, bilim felsefesinde değişik konuları işlemekle birlikte, ortak bir hedefe yöneliktir: Bilimsel düşünme yöntemine açıklık getirmek, bilimi metafizik ve astroloji türünden sözde bilimlerden ayıran temel ölçütleri belirlemek! Okuyucu hemen her yazıda kavramsal çözümleme, eleştirel yaklaşım ve özgür tartışmanın belirgin örneklerini bulacaktır. Aydınlığa dönük tutkuyu besleme ve genişletme bir uygarlık misyonu, kaçınmayacağımız bir görevdir. Yüzyıllarca medrese geleneğinin etkisinde felsefe ve bilime kapalı kalmış yerleşik tutumu kıranın, kültür dünyamızı gerçek anlamda özgün düşün arayışlarına açmanın kolay olmadığını cumhuriyet tarihi deneyimlerimizden biliyoruz. Yine de bu gerçek, bizi umutsuzluğa değil, tam tersine daha bilinçli bir uğraş direncine yöneltmelidir.

İmge Kitabevi Yayınları,
Ocak 2008, 525 Sayfa

Çocuk Koruma(ma) Kanunu

Nihat TARIMERİ

5395 sayılı "Çocuk Koruma Kanunu" 15. 07. 2005 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir... Hem yeni Türk Ceza Yasasını, hem de Çocuk Koruma Yasa-

sını özellikle birlikte değerlendirdiğimizde çocuk ve gençlerimizi "Türk Ceza Yasası"ndan korumanın, belirgin yaklaşımlar çerçevesinde "Çocuk Koruma Yasası" ile mümkün değildir... Başta yasanın adı olmak üzere büyük beklentilerle hazırlanıp yürürlüğe giren yasa beklentilere ve de modern/çağdaş yaklaşımlara uygun olmayıp bu yasayı özellikle ülkemiz çocuk ve gençlerine bağdaştırmadığım için de ortaya çıkan bu durumu ve düşüncelerimi başta Almanya ve İsviçre'deki uygulamalar çerçevesinde bir durum tespiti yaparak paylaşmak ve tartışmaya açmak istedim... Diğer bir amacım ise Ulu Önder Atatürk'ün başlattığı Anadolu Aydınlanması çerçevesindeki Türk Medeni Kanunu kapsamında özellikle, geleceğimiz dediğimiz çocuklarımız ve gençlerimize yönelik yaklaşımlarımızla ilgili günümüzdeki duruma ve entelektüel düzeye yönelik bazı tespitler ve de aksayan bazı noktaların bu bağlamda dile getirilmesi istenmiştir. (Önsözden.)

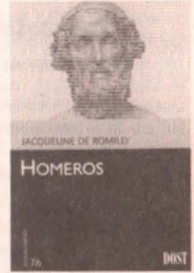
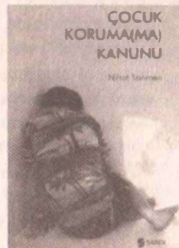
Sabev Yayınları, 2007, 328 Sayfa

Homeros

Jacqueline DE ROMILLY

İlyada ve Odyssea'nın yazın tarihindeki ayrıcalıklı yeri herkesçe teslim edilir. Yunan kültürünün yarattığı ilk yapıtlar arasında gösterilen bu iki destan, lirik ozanlardan trajedi ve tarih yazarlarına kadar herkesi etkisi altına almıştır. Bu iki yapıt merkezinde Anadolu ozan Homeros'u merkez altına alan bu çalışma, bir yandan kadim bir kültürün günümüz dünyasını biçimleyen evrensel etkilerini çözümleyor, diğer yandan Akhilleus'tan Ulysses'e kadar klasik ve çağdaş klasik yazının baş kişilerini, ana temalarını, öykü yereyini tanımlayan o uzgörüslü yaratıcının izinde Antik Yunan'ın ufkunu kat ediyor.

Dost Kitabevi Yayınları, Ocak 2008, 128 sayfa

Kurtuluş Savaşımız ve Asya-Afrika'nın Uyanışı

Hadiye YILMAZ

1920-1922 yılları arasında Halkimiyeti Milliye gazetesinde İslam ülkeleri hakkında yayımlanmış haberler ve makaleler günümüz Türkçesine çevrilerek, karşılıklı ilişkiler ve Ankara Hükümeti'nin Doğu siyaseti ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yazılar okunduğunda görülecektir ki, Kurtuluş Savaşımızın başarıya ulaşmasında İslam ülkelerinin maddi ve manevi desteği önemli bir yer tutmuştur. Bu ülkelerin Batı emperyalizmine karşı "uyanış"ında da Kurtuluş Savaşımız ateşleyici bir rol oynamıştır. Çalışma, Türkiye ve tüm Doğu'nun modern Haçlı saldırısına maruz bulunduğu günümüzde, sorunların kaynağı ve çözüm yolları konusuna da ışık tutmaktadır. Sorunların karşısına "tam bağımsızlık"tan ödün vermeyen ve "ortak düşmana karşı mücadelede birlik" eyleyen güçlü bir Doğu coğrafyası ile çıkma zorunluluğu bir kez daha ispatlanmaktadır.

Kaynak Yayınları, Ocak 2008, 199 Sayfa

Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış

Umut ÖZKIRIMLI

Milliyetçilik ile ilgili uluslararası alanda yapılan tartışmaların dikkate aldığı ve dipnot düşüldüğü bu kitap, daha şimdiden kendi sahasında ciddi bir açılım sağlamış durumda.

Umut Özkırmılı, çoktandır tıkanmış olan bir tartışmanın ötesine geçmeyi başarıyor. Lehte veya aleyhte bir kavram tekelini yaratmazsınız, öncelikli olarak bu sahanın karmaşık dilini ayrıntılı ve sistematik bir şekilde çözümlüyorsunuz. Şimdiye kadar milliyetçilik ile ilgili binkmiş zengin literatürü klasik ve modern yaklaşımlarıyla birlikte okuyucuya sunuyor. Bu alanın doğum tarihini önceleyen romantik düşünürlerin yanından Hobsbawm, Kedourie, Smith, Gellner gibi çağdaş belli baş-

lı kuramcılarının görüşlerine yer veriyor. Bugün, dünyadaki birçok bölgenin yüz yüze olduğu etnisite ve kimlik ile ilgili sorunlar bu literatürün sınırlarına dahil. Tanhın hız kazandığı ve haritaların yer değiştirdiği devirler içinde çok ayrı milliyetçilik örneklerine rastlamak mümkün. Halkın, seçkin sınıfların, entelektüellerin ve ideolojilerin yarattıkları birbirinden farklı milliyetçilikler var. Dönemler arasında milliyetçiliğin nasıl değiştiğini gözlemlemek, en az bu kavramı tanımlamak kadar önemli. Milliyetçilik, kimi zaman ulusların doğuşunda muazzam kaynaştırıcı bir rol üstleniyor, kimi zaman da tehlikeli bir ideolojiye dönüşüyor. Gücü ve zayıflığı, masumiyeti ve saldırganlığı daima iç içe geçiyor.

Doğu Batı Yayınları, Şubat 2008, 312 Sayfa

Ortaçağ İslam Dünyasında Bilim ve Teknik

Günümüzdeki bilim tarihi araştırmalarında genellikle Ortaçağ İslam Dünyası'na ilişkin bilimsel araştırmalar ihmal edilmektedir. Milattan sonra sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasındaki dönemde sadece Hristiyan Ortaçağ Dünyası'nda yapılan (veya yapılamayan) çalışmalara bakılarak, tüm bilim tarihinde bu dönem Karanlık Çağ adıyla geçiştirilmektedir. Oysa bu dönemde Müslüman bilim adamları, Yunanca'dan Arapça'ya yaptıkları çeviriler yoluyla Eski Çağ bilimini Arapça'ya aktarabilmişler, aynı zamanda bu bilgiden yararlanarak bilime büyük katkılar yaparak insanlığın bilim macerasında kendilerine seçkin bir yer edinmeyi başarılabilmişlerdir. Prof. Dr. Aydın Sayılı, Prof. Dr. Esin Kahya, Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan, Prof. Dr. Remzi Demir, Doç. Dr. Yavuz Unat, Dr. Ayten Koç Aydın ve Ali Rıza Tosun'un öz-
gün makalelerini bir kitapta bulmak mümkün...

Editör: Yavuz Unat Lotus Yayınevi, Ocak 2008, 392 Sayfa

ODTÜ'deki tesettür karşıtı kampanyamızın düşündürdükleri

Alev Alatlî güzel bir yazı yazmış "türban ve tülbent" hakkında...1 "İçerden Mırıldanmalar" başlıklı bu yazıyı gazetesi sansürlemiş: "Bizim okurumuz buna henüz hazır değil" gerekçesiyle... Sansürlemeyip de ne yap-sın? Sn. Alatlî tülbentle türbanın farkını pek güzel açıklıyor ve din sömürücüleri-nin ağızlarına sakız yaptıkları "Ey hal-kım, bu münafık laik güçler senin dinine karşı çıkıyorlar!" yalanının, tülbentli bacı, komşu, nine gözündeki kıskırtıcı etkisini sıfıra düşürüyor yazısında... Tülbentin türbandan farklı olarak kimseyi korkut-madığını, aksine, analık, kadınlık, hasta-bakıcılık, şefkat, iyilik ve sevgi simgesi olarak algılandığını; türbanın ise, İslami tesettüre ait en katı yorumun benimsen-diğinin ilanı anlamına geldiğini çok güzel vurguluyor. Katı türban yorumunu ben-imseyip, saçları, dışarda tek teli bile kalmayacak şekilde sarmalamanın, di-ğər bir deyişle tesettüre girmenin, kadi-na ilişkin diğer onur kırıcı dini yorumları da; yani erkekten dinen ve aklen eksikli-ği, kötülük, fitneçilik, uğursuzluğu kabul-lenmeyi ima edeceğini ve türbanın bu nedenle korkutucu olduğunu açıklıyor.

Anadolu kadınının başını kışın so-ğuktan, yazın güneşten koruyan ve süs-leyen örtüler, tülbentler, allı güllü yeme-niler "tesettür" aracı olabilirler mi? Üni-versiteye dayatılan türban ise bunun tam tersine, tesettürün baş unsuru. Ve kapı aralığına sokulmuş erkek ayakları durmadan zorluyor "tesettür talebi"ni... Yıllardır pişirmeye çalıştıkları, ama Avru-pa İnsan Hakları Mahkemesi'nden de, TC Anayasa Mahkemesi'nden de geri dönen bayat pilavı durup durup önümü-ze sürüyorlar; kıskırtıp besliyor, sırtlarını kaşıyıp duruyorlar bu tesettür sevdalısı kızlarımızın; ki onlar üniversiteye gire-meyen lise mezunu kızlarımızın yalnız-ca yüzde biri. Hem de trajikomik bir yut-turmacayla; üniversitelere dayatılmakta olan isteğe "dini örtünme talebi" demek yerine "giyim özgürlüğü" diyerek, bu il-

ginç isimlendirmeleriyle nerdeyse kendi-lerini bile kandırarak! Kimse de soruşturu-muyor; erkek egemen toplumlardaki din adamlarının katı yorumlarıyla şekillenen bu tesettür taleplerinin kızlar liseyi bitire-ne kadar niye ortaya çıkmadığını ve eği-timlerini engellemediğini ya da liseyi ba-şı açık olarak bitiren kız öğrencinin anı-den beliren tesettür talebinin nasıl olup da "zavallı kızcağızın" eğitim hakkını en-gelleyebildiğini... Daha acısı, liseden mezun olup üniversiteye giremeyen kız öğrencilerin geri kalanıyla, yani tesettür-süz yüzde 99'la ilgilenerek sorunlarını (maddi, erken evlenme, sınav kazanama-mama, aileden izin alamama vb.) çözmeye, onlara da eğitim haklarını kazan-dırmaya çalışan kimsecikler yok ortalık-ta!

İşte bu ortamda, ODTÜ'lü yedi yüz akademisyen, kadına ikinci sınıf vatan-daşlığı uygun gören tesettür dayatması-na karşı tavrını çok net bir şekilde belir-le-di; "hem özgürlük (!), hem laiklik"2 sar-malına dolanmadan, kavramları bulanık-laştırıp kafaları karıştırmadan, söyleye-ceğini bilim insanına yakışacak açıklıkla ifade ederek... Kız öğrencilerin örtünme-sinin kabul edilemeyeceğini; inançlar da dahil olmak üzere her konunun kısıtsız, özgürce tartışılabilirdiği ve bilimsel yön-temlerle sorgulanabildiği yerler olan üni-versitelerde, dinsel (ve özünde cinsel) simgelerin yeri olmadığını belirten metni büyük bir coşkuyla ve kararlılıkla destek-leyen yedi yüz ODTÜ'lü akademisyen, topladıkları imzaların yalnızca bir baş-langıç olduğunu düşünerek, Cumhuriye-timizin laik ve demokratik yapısını koru-mak için bundan sonra üstlerine düşen görevleri belirleme ve yerine getirme yo-lunda şevkle çalışmaya başladılar.

ODTÜ'lü yedi yüz bilim insanının im-zaladığı metin şöyle:

"Kadını erkekten ayıran kısıtlayıcı uygulamalar için özgürlük talep edilemez. Üniversitelerde türban ve benzeri örtülerin inanç özgürlüğü adına serbest bırakılması, en temel insan hakkı olan eşitlik ilkesine aykırıdır. Biz aşağıda im-

zası olan ODTÜ'lü akademisyenler, TBMM'de görüşülerek kabul edilen Ana-yasa değişikliğini, Cumhuriyetimizin tem-el ilkelerinden laiklik ve demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, ayrıca üniversite özerkliği ve bilimsel özgürlüğe çok ciddi bir tehdit olarak algıladığımızı ve benim-semediğimizi kamuoyuna saygıyla du-yururuz."3

Metnin ilk iki tümcesini biraz daha açarsak: Örtünerek erkek gözlerinden saklanan kadın, İslami tesettürün katı bir yorumunu benimseyerek erkek egemen-liğini içselleştiren, böylelikle cinsel bir nesne ve ikinci sınıf vatandaş olmayı ka-bullenen kadındır. İşte tam bu nedenle, "tesettür talebi"nin kadın için bir özgürlük talebi olarak yorumlanabilmesi mümkün değildir. Tesettür, kadını erkek zaaflarına göre belirlenen bir nesneye indirgediği için kısıtlayan ve erkekten ayıran bir uygulamadır. Böyle bir uygulama, kadına erkekğin eşitliğini engellediği için en temel insan haklarına ters düşer.

Metnin kaleme alınması ve ODTÜ'lü akademisyenler tarafından imzalanması süreci, üniversitelerde "dinsel amaçlı örtünmenin", diğer bir deyişle "tesettürün" yolunu açma yönündeki Anayasa de-ğişikliği girişiminin TBMM'de görüşülme-sinden tam dört gün önce, 2 Şubat 2008 Cumartesi günü başladı. ODTÜ'lü aka-demisyenlerin çok büyük ilgi gösterdiği bu kampanyanın amacı, farklı görüşteki akademisyen sayılarını yarıştırmak de-ğil; üniversite öğrencisinin "dinsel amaç-lı örtünme"sini basit bir "kıyafet özgür-lüğü" çerçevesi içinde görme yanlışısına düşmeyen ODTÜ'lülerin birbirini tanıma-sını ve birlikte çalışmaya başlamasını sağlamaktı. Öğretim üyelerinin kendi aralarında yazıştıkları ortak listelere gönderilen bir çağrı mektubuyla başladı kampanyamız:

Değerli ODTÜ'lüler,

Bugün (2 Şubat 2008 Cumartesi) ...4 adresine bakınca değişik üniversitelerde mensup akademisyenlerin imzalarını

gördüm. Dün saat 18.00de BBC Türkiye Radyosu da bu konuyu bayrak yapmış, "Türbani savunan akademik imzalar 400'ü aştı, 600'e ilerliyor." diyordu. Toplanan imza sayısı arttıkça, bunu "pek çok akademisyenin görüşü" olarak kullanmak isteyen siyasilerin çoğalacağı oldukça açık.

Bu imzaları atan akademisyenler, üniversitemizde de kılık-kiyafet serbestliğinin; hiçbir din, inanç, düşünce, ırk, grup ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün öğrencilere tanınması gereği-ne, inanıyorlar. Aralarındaki 10 ODTÜ'ü öğretim üyesini görünce, merak ettim. Acaba ODTÜ öğretim üyeleri arasında bunun tersini düşünen, yani türban simgesi altına saklanarak anayasaya getirilmeye çalışılan değişikliğin çok geçmeden kamu kuruluşlarında hizmet verenlere, üniversite sınavına girenlere, uygun bir süre beklendikten sonra da lise-lere, ve hatta ilköğretim okullarına genişletilmesinin fazlasıyla mümkün olduğunu düşünerek, laik devletimizin temeline yönelik bu girişimi şiddetle kınayan kaç kişi vardır?

Kampanyamızın ulaştığı imza sayısı, ODTÜ'ü akademisyenlerin çok büyük bir çoğunluğunun tesettürü basit bir kıyafet serbestliği olarak görmediğini açıkça gösterdi. Bugün, benzer sorunlara başka ülkelerde de rastlanmakta. Örneğin İngiltere'de bile, peçeyle derse girmek isteyen ortaokul öğretmeninin yarattığı kriz yaşanıyor. İngilizler de din-si-

yaset ilişkilerinde hata yapıp yapmadıklarını düşünüyor; kamusal alanda dini simgelerin yasaklanmasını, laikliğin Fransa ve Türkiye'deki gibi tanımlanmasını tartışıyorlar. Halbuki 1960'lı yıllara kadar ne Türkiye'de ne de diğer elli beş İslam ülkesinde böyle sorunlar yoktu. Yapay olarak gündeme sokulan, bizde Şule Yüksel gibi İslamcı militanların başlattığı, daha sonraki on yıllarda da Suudi sermayesi ve Kissinger'in yeşil kuşak politikalarının beslediği tesettür dayatması konusunda, değerli bir dostum şunları yazmış: "Türban, kadının zavallılığının bir onayı, kadının tüm dışiliğinin örtbas edilmesi arzusu, erkek egemen bir toplumun ve değerler sisteminin ürünü, Tanrı'nın bile erkek figürü ile yer aldığı Ortadoğu dinlerinin bir dayatması değil mi? Bu modele göre erkek daima kışkırtılmaya hazır, şehvet duygularına gem vuramayan biri, kadın ise erkeği her dem uyarmaya hazır şeytansı bir varlık. Dolayısıyla kadın örtünmeyle, toplumsal işlevsizliği ile ve ortadan silinmesi ile bir tehlike unsuru olmaktan çıkarılmalı... Bu yaklaşım hem erkekler, hem de kadınlar için son derece aşağılayıcı ve acıklı bir durum."

Sönsözü yine Sn. Alattı'nın1 "yeni kadın" tanımına ve çok önemli bulduğum "kadının kadına ihaneti" saptamasına bırakmak istiyorum: "Yeni kadın, erkeğin bir refleksinden ibaret olmayı kabullenmeyen, yardımcı oyuncu rolünü reddeden, kendisine ait bir iç dünyasına

sahip, coşkulu, bağımsız, özgüven sahibi ve yaşamını bir başına sürdürmeyi göze alabilen kadındır. (...) Yeni kadının tecrübesi, yeryüzündeki yaşamın somutlaştıran aşkla ayakta kaldığı şeklindedir, yasalarla değil... Gerekliğinde başörtün, gerekliğinde yara saran tül bent, kadınlara mahsus bilginin kadim nakil aracı olarak görülür. Bu bağlamda, türban, kadınlık bilgisinin bastırılması, diğer bir deyişle, kadının kadına ihanetinin dışavurumu olarak algılanabildiği için, korkutur."

Kaynak Adresleri:

1. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8263846.asp?gid=48&sz=1686>

2. <http://hemozgurlukhemlaiklik.blogspot.com/>

3. <http://www.benimblog.com/ozguruniversitem/174695/Ozgur+Universite.html>

4. <http://www.universitedeozgurluk.blogspot.com>

ULUSAL KANAL'da BİLİM VE TOPLUM

Her Pazar Saat: 12.00'de

Bilim ve Ütopya dergisi Yazı Kurulu üyeleri Prof. Dr. Kürşat YILDIZ ve Prof. Dr. Osman Şadi YENEN'in birlikte sundukları programda, Türkiye'nin ve dünyanın bilim gündemi ve bu gündem içinde öne çıkan konular işleniyor.

Üniversiteler, yükseköğretim ile ilgili gelişme ve haberler, bilimsel yayınlar, bilimsel çalışmalar, kongreler, dünyada ve ülkemizde bir hafta boyunca bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile gelecek haftanın bilimsel olayları aktarılıyor.

Türban yasasına karşı üniversite tepkileri

Üniversitelerimiz senatoları "türban" meselesiyle ilgili aldıkları senato kararlarını kamuoyu ile paylaştılar. Atatürk ilke ve devrimlerine sarsılmaz güvenin ve bu yoldaki kararlılığın ifadelerini gördüğümüz bu kararların yer problemi sebebiyle yalnızca sekiz tanesini dikkatinize sunuyoruz.

Ege Üniversitesi senato duyurusu:

Karar:

Ege Üniversitesi Senatosu 31 Ocak 2008 tarihli toplantısında, yüksek öğretim kurumlarında türbanın serbest bırakılması konusundaki gelişmeleri tartışmış ve konuya ilişkin görüşlerini bir basın bildirisiyle kamuoyuna açıklamaya oybirliğiyle karar vermiştir.

Ege Üniversitesi senato duyurusu

Yüksek Öğretim Kurumlarında türbanın serbest bırakılması konusundaki gelişmeler, toplumun çeşitli kesimlere gibi, Ege Üniversitesi Senatosu tarafından da endişeyle karşılanmaktadır. Bugüne kadar üniversitemizde, cumhuriyetin ruhuna uygun olarak yapılan kılık kıyafet düzenlemeleri, büyük ölçüde yerleşmiş ve bu uygulamaların haklılığı, hem Anayasa Mahkemesi ve hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarıyla sabit olmuştur.

Hal böyleyken, son günlerde, iktidar partisinin uzun zamandan beri dillendirdiği gibi 'üniversitelere türbanı sokma' politikasına yönelik çabaların hız kazanması, cumhuriyetin kuruluş ilkelerine yürekten bağlı olan Ege Üniversitesi mensuplarında büyük bir rahatsızlık yaratmıştır. Zira aklı ve özgür araştırmayı, serbest düşünce ve çağdaşlığı öne çıkaran bu ilkeler, sadece bir devletin değil, aynı zamanda bilimsel inceleme ve araştırmayı şiar edinmiş üniversite kurumların da temel ilkeleridir.

Üniversite senatomuz türbanın bir özgürlük göstergesi olmadığı, aksine özgür ve özerk insanlar yetiştirmeyi

engelleyen bir kalıp olduğu kanaatinde. Üniversite ve özellikle de cumhuriyetin üniversitesi, siyasal sembollerin boy gösterdiği ve nüfuz alanını genişletmek için mücadeleye girdiği bir platform değildir.

Türban sorununu, bir demokrasi sorunu gibi göstermek, eğer bir siyasal strateji değilse, büyük bir haksızlıktır. Bu sorun, türbanı insan hakları ve özgürlük çerçevesinde sunanların gayretleriyle büyütülmüştür. Bir cumhuriyet eğitim kurumları, kamu alanında yer alırlar ve tüm kamusal alanlar gibi, özel alanların dinamiklerine göre yönlendirilemezler. Kamu hizmetinde; özel bir renk, özel bir inanç, özel bir etiket söz konusu değildir. Bu nedenle ki eğitim kurumları, ayırt edici işaret ve sembolere kapalı kalmak durumundadır.

Bu ülkenin yurttaşları olarak nasıl bir toplum istediğimizi düşünmeliyiz. Modern demokrasilerle aynı dünyada yer almak istiyorsak, toplumdaki farklılıkları bir arada yaşatmanın vazgeçilmez yolu olan laiklik ilkesini, her fırsatta sorgulamaktan, günün gereklerine göre yeniden ve yeniden tanımlamaktan, sürekli olarak zedelemekten ve aşındırmaktan özenle kaçınmak zorundayız.

Ege Üniversitesi Senatosu tüm ilgilileri ve yetkilileri, bir kez daha düşünmeye, kurallarla oynamak yerine sorumlu davranmaya çağırır. Cumhuriyetin esaslarını zedelemek yerine aklın ve bilimin gereklerine saygı duymaya davet eder.

Kamuo yuna saygılarımızla.

Ege Üniversitesi Senatosu

İnönü Üniversitesi

Senato Kararı

Oturum Tarihi : 27.01.2008

Karar No : 2008/3-1

Bilindiği üzere ülkemizin ve ulusumuzun varlığını ve geleceğini ilgilendiren çok önemli ekonomik, sosyal ve siyasal iç ve dış sorunlar varken, türban konusu, toplumumuzun gündemine yeniden getirilmiştir.

Yine bilindiği üzere, Anadolu insanının başörtüsünden çok farklı olan türban, Türk kültüründe hiçbir zaman yer almamıştır. Türban, 20-25 yıl kadar önce bazı odaklar tarafından yapay ve kasıtlı bir biçimde, dinsel bir simge olarak üretilmiş ve daha sonra da yine kasıtlı olarak, başta laiklik olmak üzere Cumhuriyetimizin temel niteliklerine karşı siyasal bir simgeye dönüştürülmüştür. Bu nedenle, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan "Devrim Yasalarına" ve bu bağlamda "laiklik", "ulusal birlik", "hukuk devleti", "eşitlik" ve "demokratiklik" ilkelerine aykırı bulduğundan, üniversitelerde türban yasaklanmıştır. Bu yasaklama, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından da insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulunmamıştır.

Yasama organının milli iradenin yegane temsilcisi olduğu öne sürülerek son günlerde türbanla ilgili yeni bir karar alma girişimi başlatılmıştır. Anayasamıza göre egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Millet bu yetkisini yasama, yürütme ve yargı organları eliyle kullanır. Bu organlardan birinin diğerine üstünlüğü yoktur. Bu nedenle TBMM'deki sayısal çoğunluk milli iradenin tek temsilcisi olarak gösterilemez. Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir ve bağımsız yargı milli iradenin diğer önemli bir temsilcisidir. Bu durum çağdaş demokrasi anlayışının da bir gereğidir.

Anayasa Mahkemesi'nin kararları yasama organı dahil her kişi ve kurum bağlar. Bu husus hukuk devleti olmanın temel koşuludur. Ayrıca Anayasal veya yasal değişiklik önerileri Anayasamızın "değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez" hükümlerine kesinlikle aykırı olamaz. Bu nedenlerle, Anayasa Mahkemesi'nin, Anayasamızın "değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez" hükümlerine aykırı bularak vermiş olduğu türbanla ilgili kararı ortada iken bu karara aykırı yeni bir Anayasal ve yasal düzenleme yapılamaz.

Öte yandan insan hak ve özgürlükleriyle eğitim hakkı, türban serbestliğinin önünü açma girişimlerine gerekçe olarak gösterilmektedir. Üniversiteler, kurumsal özellikleri nedeniyle her türlü siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel düşünce farklılıklarının bilimsel açıdan özgürce tartışıldığı ortamlardır. Bu tartışmaların sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde ve bilimsel doğrulara erişilmesinde bu özgür ortamların varlığı vazgeçilemez bir önkoşuldur. Üniversiteler ancak bu koşullarda toplumun gereksinimlerini karşılayabilirler ve sağlıklı bir eğitim-öğretim hizmeti verebilirler. Ancak herhangi bir düşüncenin zor kullanılarak dayatılması veya bazı siyasal veya dinsel sembollerle kendisini ifade etmesi, başkalarının özgürlüğünü tehdit eder ve giderek yok eder. Oysa çağdaş bir ülkede özgürlükleri ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalara özgürlük ve demokrasi adına fırsat verilemez. Bu nedenle, bir siyasal ve dinsel simge olan türbanın üniversitelerde sözde özgürlük adına serbest olması düşünülemez. Türbanın serbest bırakılması, öğrencilerden başlayarak bütün üniversite personeli arasında geçmişte olduğu gibi derin ayrışma ve kutuplaşmalara, dini ve siyasal konularda farklı düşünenler arasında çatışmalara yol açacaktır. Bu durum üniversitelerden başlayarak toplumdaki barış ve huzuru bozacaktır. Türbanın yasaklanmadığı 1998 yılından önce, üniversitemizden başlayan olayların, dalga dalga bütün toplumu etkilediği unutulmamalıdır. Türban yasağının uygulandığı tarihten itibaren üniversite öğrencileri türbanla ilgili kurallara tamamen uyarak eğitimlerini sorunsuz olarak sürdürmektedirler. Dolayısıyla bir hak ve özgürlüğün engellenmesi ve öğrenciler açısından mağduriyet söz konusu değildir. Bugün üniversitemiz, büyük ölçüde barış ve huzurun egemen olduğu özgür kurumlar haline gelmiş ve bunun sonucu her alanda büyük gelişmeler kaydetmişlerdir.

Anayasamızın ve 2547 sayılı Yükseköğretim Yasasının amir hükümleri gereğince, üniversitemizin en temel görevi ATATÜRK ilke ve devrimlerine bağlı Cumhuriyetçi kuşaklar yetiştirmektir. Hiçbir ülke, her ne sebeple olursa olsun, kendi kuruluş felsefesine aykırı kuşaklar yetiştiremez.

Üniversite öğrencilerinden başlayarak zaman içerisinde orta ve ilk öğretim öğrencilerini ve hatta tüm kamu çalışanlarını da kapsayacağı şimdiden ifade edilen türban serbestliğinin, masum bir özgürlük talebinin ötesinde rejimi değiştirmeye yönelik bir tehdit olduğu açıktır.

Kamuoyuna saygıyla duyurulur.

İnönü Üniversitesi Senatosu

Istanbul Üniversitesi

Senato Duyurusu,

Üniversitemiz, türban yasağının kaldırılması konusunda gelinen noktayı endişe ile izlemektedir.

Istanbul Üniversitesi Senatosu olarak türban yasağının anayasa değişikliği yapılarak aşılmasına çalışılmasının yanış olacağını düşünüy-
oruz. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve mevcut anayasamızın temel ilke ve dayanaklarının başında laiklik ilkesi gelmektedir.

Laiklik ilkesi, hukukun üstünlüğünün, insan haklarına saygının, demokrasinin varlığının ve bilimsel özgürlüğün korunmasının bir ön koşuldur. Bu anlamda Cumhuriyetin özünün ayrılmaz ve vazgeçilmez bir parçasıdır. Türban yasağının anayasa değişikliği yoluyla aşılma-
k istenilmesi laiklik ilkesine, yani anayasanın ruhuna aykırı olacaktır. Üniversitemizimizde dinsel simgelerin kullanılması yasağı dayanağını laik-
lik ilkesinden almaktadır.

Politik çıkarlar ve siyasi tercihlerin, din ve vicdan özgürlüğü adı altında, Üniversitelerde bilimsel özgürlükleri tehdit etmesi kabul edile-
mez. Türkiye, din istismarına ve şeriat oyunlarına sahne olmayacaktır. Sosyal düzenimizi bilerek veya bilmeyerek değiştirmek isteyenlere
göz yumulamaz.

Istanbul Üniversitesi her zaman laik ve demokratik Cumhuriyete sahip çıkmış. Ülkemizin bölünmez bütünlüğüne ve demokratik hukuk
devleti ilkesine kararlılıkla bağlı kalmıştır. Üniversitemizin, Ulusumuzu aydınlık bir geleceğe taşıyabilecek öğrenciler yetiştirmek için bu
ikelerin savunucusu olmaya devam edeceğinden kimsenin kuşkusuna olmalıdır.

Istanbul Üniversitesi Senatosu

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Senato Kararı

ODTU Senatosu, 29 Ocak 2008 tarihli toplantısında aşağıda yer
alan görüşünü kamuoyuna duyurma kararı almıştır:

29 Ocak 2008 tarihinde toplanan Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Senatosu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılmakta olan ve
yükseköğretim kurumlarında türban (başörtüsü) kullanımını serbest
bırakan Anayasa ve yasa değişiklik teklifini, Türkiye Cumhuriyeti'nin
temel ilke ve toplumumuzun çağdaş nitelikleri ile bağdaşmayan,
son derece kaygı verici bir girişim olarak değerlendirmektedir. Bu
girişimle aydınlanma ilkesinin, Atatürk devrimlerinin, çağdaş
demokrasinin, kişi özgürlüklerinin, kadın-erkek eşitliğinin ve bunların
teminatı olan laiklik ilkesinin zedeleneceği açıktır.

Getirilen teklifin, eğitim-öğretim özgürlüğü, kanun karşısında
eşitlik ilkesi çerçevesinde sunuluyor olması, meselenin özünü
değiştirmektedir.

Bu konuda daha önce alınmış olan Anayasa Mahkemesi ve
Danıştay kararlarında, laiklik ilkesine vurgu yapılarak, Üniversiteler-
de türbanın (başörtüsünün) serbest bırakılmasının yaratacağı
ciddi tehlikelere işaret edilmiştir.

Yüksek mahkeme kararlarında Türkiye'de türban (başörtüsü)
kullanımının bir dini ve siyasi sembol olduğuna ve bunun zamanla
dini bir zorunluluk anlayışına yol açacağına yer verilmiştir. Aynı
kararlarda, bu durumun türban (başörtüsü) kullanmayanlar üzerinde
yapacağı etki ile çağdaş demokratik bir toplumda kabul edile-
m mümkün olmayan bir çoğunluk baskısı ve tehdit oluştura-
cağı ifade edilmiştir. Bu kararlarda, Üniversitelerde türban (başörtüsü) ku-
lanımının, Anayasa'mızda güvence altına alınan ve Anayasa
Mahkemesi kararları ile de vurgulanan kadın-erkek eşitliği prensibi-
ni ve kadın haklarının korunması ilkesini zedeleyeceği de belirtil-
miştir. Aynı konuda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin aldığı
kararda, Türkiye'deki türban (başörtüsü) kullanımına kısıtlama

getiren mahkeme kararlarının ve uygulamaların insan haklarına
aykırı olmadığına işaret edilmiştir.

Önemle vurgulamak isteriz ki, çağdaş bir toplumda üniver-
sitenin işlevi bilimsel temelli, çoğulcu, kişisel özgürlüklere saygılı ve
toplumda kadın-erkek eşitliğini sağlayıcı eğitim vermektir. Bu
çerçevede, dini nitelikli kıyafet ve özellikle de İslami bir sembol olan
türban (başörtüsü) kullanılmasının laik ve bilimsel eğitim felsefesi ile
bağdaşması mümkün değildir.

Unutulmamalıdır ki, üniversiteler "her türlü inancın özgürce
yaşandığı" yerler değil, her türlü inancın bilimsel açıdan özgürce
tartışıldığı ortamlardır. Demokrasi ve insan hakları ilkesinin korun-
ması açısından yaşamsal olan bu gerçeklere karşın, bugün
Türkiye'de konunun farklı bir açıdan sunularak devletimizin ve
toplumumuzun temel ilke ve değerlerini tehdit eden bir noktaya gelmiş
olması endişe vericidir. Toplumu germe ve ayrıştırma pahasına
Anayasa'mızda ve yasalarda yapılacak bir değişiklik, üniversiteler-
de türbana (başörtüsüne) getirilen serbestliğin, ileride tüm eğitim
kurumlarına ve kamu alanına yayılması yönündeki kaçınılmaz tale-
pler demokratik ve laik toplum düzenimizi için daha da büyük tehlikel-
er yaratacaktır.

Toplumsal uzlaşma aramadan, üniversitelerin görüşü
alınmadan, ulusal ve uluslararası yargının kararları göz ardı edilerek
yapılan bu girişim, üniversiteler ve toplum üzerinde bir baskı niteliği
taşımaktadır. Bu nedenle de, yapılan değişikliklerin hem üniversiteler-
de hem de toplum genelinde çok boyutlu anlaşmazlıklara ve
karşılaşmaya yol açması kaçınılmazdır. Yasalaşması halinde bu teklif,
toplumumuz ve hukuk kurumlarımızı uzun yıllar yıpratıcı bir
tartışma gündemi oluşturmaktadır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Senatosu olarak, Türkiye
Cumhuriyeti'nin var oluşunun sembolü olan laiklik, çağdaş
demokrasi, bireysel özgürlükler ve kadın-erkek eşitliği ilkesi ile
özünde çelişen ve tehdit oluşturan bu girişimi endişe ile karşılıyor ve
Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bu teklifin yasaştırılmaması
çağrısında bulunuyoruz.

ODTU Senatosu

Marmara Üniversitesi

Senato duyurusu

(15 Şubat 2008)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda değişiklik yapan 5735 sayılı ve 09.02.2008 kabul tarihli Yasanın yürürlüğe girmesi durumunda, Anayasadaki söz konusu değişikliklerin doğrudan uygulanabilir nitelikte hüküm içermemesi nedeniyle, öğrenci kılık ve kıyafeti konusunda üniversitemizdeki mevcut uygulamanın 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ilgili maddelerinde yeni düzenleme yapılncaya kadar sürdürülmesinin; hukukun üstünlüğüne olan saygımız ve toplumsal barış açısından gerekli olduğunun kamuoyuna duyurulmasına oybirliği ile karar verilmiştir.

Marmara Üniversitesi Senatosu

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Senato kararı

Oturum Sayısı : 3
Karar Sayısı : 25

Kamuoyuna saygıyla duyurulur,

Anayasa'nın iki maddesinde değişiklik yaparak üniversitelerde inançların simgesel olarak ifadesine yol açmayı amaçlayan düzenleme ile ilgili gelişmelerden Ondokuz Mayıs Üniversitesi Senatosu olarak büyük kaygı duyuyoruz.

Bu değişiklikle Anayasa'nın 130. maddesi ile güvence altına alınan bilimsel özgürlükler tümüyle ortadan kaldırılmak istenilmektedir. Daha önceden yüksek yargının kararları ile çözümlenmiş bulunan bu konunun üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve kamuoyunun görüşleri alınmaksızın ve hiçbir toplumsal uzlaşma aranmaksızın yasallaştırılma çabalarının öncelikle öğrencilerimiz arasında ve ardından toplumda ayrışmaya ve huzursuzluğa neden olmasından kaygı duyuyoruz. Yapılmaya çalışılan değişiklikle Cumhuriyetimizin temeli ve vazgeçilmez ilkesi olan laikliğin doğrudan hedef alındığını düşündüğümüz için kaygı duyuyoruz.

Son zamanlarda yasama ve yürütmenin bazı önde gelen mensuplarının yargı ve bilim dünyasına karşı hakarete varan söylem, tutum ve davranışlarını kabul edilemez buluyor ve bu gelişmeleri egemenliğin ulus adına yasama, yürütme ve yargı tarafından uyum ve uzlaşma içinde kullanılması gereğine aykırı bulduğumuz için kaygı duyuyoruz.

Üniversitelerde ve toplumda huzursuzluğa neden olabilecek bu yapay gündemin ülkemizin karşı karşıya olduğu çok önemli sorunların göz ardı edilmesine neden olacağına düşündüğümüz için kaygı duyuyoruz.

Bütün bunlara ek olarak üniversitelerin öğrencileri ve öğretim elemanlarıyla araştırma, eğitim-öğretim ve yenilikleri izleme ve üretme bir bütünlüğünden, bu anlamda "hizmet alan-hizmet veren" işleyişine indirgenemeyeceğini, tam tersine yüksek öğrenim sürecinin bir ortak katılım ve etkileşim ortamı olduğunu düşünüyoruz.

Bu kaygılarımızı yüce Türk Uslu ile paylaşmayı ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ve ulusuyla bölünmez bütünlüğünden, laik ve demokratik cumhuriyetten, hukukun üstünlüğünden, Atatürk ilke ve devrimlerinden, Cumhuriyet'in kazanımlarından ve Ulusumuzun aydınlık geleceğinden yana taraf olduğunu bir kez daha vurgulamayı görev biliyoruz.

Kamuoyuyla saygıyla paylaşıyoruz.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Senatosu Adına

Rektör Prof. Dr. Ferit BERNAY

Ankara Üniversitesi

Senato Açıklaması

(06-02-2008)

Ankara Üniversitesi Senatosu ve Yönetim Kurulu Anayasa ve Yükseköğretim Kanununda yapılmak istenen değişikliklerin üniversitelerde eğitim-öğretim ortamını ciddi derecede huzursuz edeceği, bozacağı endişesini taşımaktadır.

Senatomuz ve Yönetim Kurulumuz bu nedenle Üniversitelerarası Kurulun 01.02.2008 tarihinde yapmış olduğu açıklamaya tümüyle katılmakta, bu konudaki çok ciddi kaygılarımızın bir kez daha açıklanmasını uygun bulmaktadır.

Üniversiteler, her türlü düşüncenin bilimsel olarak açıklanacağı ve tartışılacağı kurumlardır. Bilimsel düşünce ve bilimsel özerklik kavramı Anayasanın 130. maddesi ile teminat altına alınmıştır. Bu teminat, üniversitelerde düşüncelerin siyasal veya dinsel simgelerle ifade edilebileceği veya ortaya konulabileceği hususunu asla kapsamamaktadır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu, Magna Charta Universitatum ve Bologna Süreci belgeleri, üniversitelerde her türlü siyasal ve ekonomik baskı oluşturabilecek olay, olgu ve nedenleri kabul etmemektedir.

Üniversitelerde, insanın simgesel olarak ifade edilmesi ve siyasal amaçlarla sömürülmesi, aynı inancı paylaştığı halde bunu doğru bulmayanlar veya farklı din ve dünya görüşüne sahip olanlar üzerinde baskı oluşturabileceği açıktır.

Yapılmak istenen değişikliklerin Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyetini ve onun vazgeçilmez ilkesi olan faikliği ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu; Anayasa, Yükseköğretim Kanunu, Yüksek Mahkeme Kararlarıyla çeliştiğini ve uygulamada ciddi sorunlar yaratacağını bir kez daha kamuoyuna duyurur, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin değerli üyelerinin takdirlerine saygı ile sunarız.

Ankara Üniversitesi senatosu ve yönetim kurulu

Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü

Toplantı Tarihi : 05 Şubat 2008

Toplantı Sayısı : 2008/1

Karar Sayısı : 3

Balıkesir Üniversitesi Senatosu, 05 Şubat 2008 Salı günü Rektör Prof. Dr. Şenif SAYLAN Başkanlığında olağanüstü toplanarak aşağıdaki karar oy birliği ile almış olup Kamuoyuna duyurmayı uygun görmüştür:

Balıkesir Üniversitesi Senatosu'nun

kamuoyuna duyurusu

Üniversiteler toplumların geleceğini şekillendiren evrensel kurumlardır. Ürettiklen bilimin önderliğinde eğitim-öğretim hizmetini gerçekleştiren Üniversiteler, toplumun ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan gücünü yetiştirirler. Ayrıca, toplumun sanatsal, kültürel ve teknolojik gelişmesine, sorunlarının çözümüne katkıda bulunurlar.

Üniversitelerde bilim eleştirel aklın ışığında üretilmektedir. Bilgi çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılda tüm sorunların başarı ile çözülmesi için toplumun tüm kesimlerinin, bilginin ürettiği, farklı çözüm yollarının araştırıldığı ve önerildiği Üniversitelerle işbirliği yapılmasına ihtiyaçları vardır.

Üniversitemiz araştırmacı, sorun çözüme yeteneğine sahip, toplumsal değerlere bağlı, insan haklarına saygılı, çevreye duyarlı, bilgi ve teknoloji üreten, girişimci, sorgulayan, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, Ülkemizi geleceğe taşıyacak bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, Anayasamızda belirlenen esaslar çerçevesinde, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu da Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı çağdaş kuşakları yetiştirme görevini üniversitelere vermiştir. Bu görevin yerine getirilmesini engelleyen her türlü davranış geleceğimizi tehlikeye düşürecek. Ülkemizi belirsizliğe ve karanlığa sürükleyecektir.

Kamuoyuna saygıyla duyurulur.

Balıkesir Üniversitesi Senatosu

Matematiğin B&Ü'sü

Dilin Matematiği 10
Türkçemiz 6

Dilde öleşme kuralları

Bizimki bir dergi yazısı. Başlangıç düzeyinde de olsa "Dilin Matematiği"ni oluşturmaya, bunu Türkçemize uygulamaya çalışıyoruz. Çünkü bunu uzmanlarımızda bulamıyoruz. Atatürk döneminde ve onun önderliğinde Türkçemizin incelenmesine, öleşme ve gelişmesinin sağlanmasına başlanılmış. Bunun için kurum da kurulmuş. Çalışılmış ve çok şey yapılmış. Sonra aydınlarımız karşı tepki oluşturmuş, bu çalışmaları durdurmuş ve sonunda devlet gücü bile karşıt yönde kullanılmış. Şimdi durum ne? Türk Dil Kurumu'muz (TDK) var. Ama devlet desteğinde mi? Sanırsız, hayır. Devlet erkini elinde tutanlar öleşmeye karşı, dilimize ilgisiz mi, halkımızla anlaşmak mı istiyor, onu aldatmak mı bilemiyoruz. Bu nedenle TDK'yi eleştirmek hakka değil. TDK'nin dilimizi öleştirme görevini yapmadığını, yapmayacağını düşünen bir de Dil Derneği'miz var. Onların olanakları da örgütlenmesi de sınırlı ve kısıtlı. Onlara da pek söz söyleyemeyiz. Üstelik büyük bir aydın uzmanların bir araya gelerek küreselleştirmek istiyor. Bu nedenle biz de, karınca kararınca, olumlu bir şeyler yapmaya çabalıyoruz. Doğru olanı; dilde öleşmeyi her bilgi dalında o dalın uzmanlarının bir araya gelerek yapması. Ama öleşmenin genel kurallarını, olanaklarını ve örneklerini dil uzmanları, dil kurumları (yani TDK veya DD) belirlemeli ve özel dal çalışmalarının genel kurallara uygunluğunu da dil kurumları denetlemeli. Bu genel "dilde öleşme kuralları"ni bulamadık ve (kapsamlı bir çalışma sonucu olmasa da) buna bireysel olarak başlamayı gerekli gördük.

K1. Öncelikle yeni gelenler önlenmeli.

Birileri yeni bir şey bulunca veya oluşturunca buna kendi dilinde bir ad koyuyor. Örneğin "space shuttle", siz bunu Türkçemizde hemen "uzay mekiği" diye adlandırırsanız, yabancı sözcük dilimizi kirliyor. Burada çeviri yapmanız da gerekli değil. "Uzay gemisi" de, "uzay uçağı" da, "uzaç" veya

"uçut" da diyebilirsiniz. Soyut yeni bir kavram oluşturan da bunu kendi dilinde adlandırıyor. Yine matematikten örnek verebiliriz. Bilgisayar kullanımıyla gelişen bir matematik bilgi kümesine "Discrete Mathematics" denmiş; bu adla birçok kitap yazılmış. Bildiğimiz kadarıyla Türkçemizde bunun karşılığı özgün bir kitap da yok, çeviri de yapılmamış. İTÜ'de bu ders "Ayrık Matematik" diye veriliyor. Timur Karaçay "discrete" terimine karşılık "ayrıtık" öneriyor. Bilgisunar aracılığıyla (Yine işleri karıştırdık! Sanırsız DD'ne göre internet: Bilgisunar, TDK'ye göre Genel ağ. Biz birincisini sevdik.) TDK'nin Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü'nde aradık. Benzer bir terim bulamadık. Oysa (içerisine bakarak) "İlişkiler Matematiği" de deseniz, (özgün adından çok ayrılmadan, ama onu daha mantıklı kılarak) "Ayrık Yapılar Matematiği" de deseniz "Diskret Matematik" kirlenmesini önlemiş oluyorsunuz.

İki kurumumuz birçok iş yapıyor. (TDK'nin veri tabanında 148 513 sözcük varmış; Güncel Türkçe Sözlük'te ise 104 481. Bizi daha yakından ilgilendiren kapsamlı bir Matematik Terim-

leri Sözlüğü de yayımlanmış. Bilgisunar aracılığıyla Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü'nde terim arama yaparak birçok özel terim sözlüğüne de ulaşabiliyorsunuz. DD'nin de kapsamlı bir Türkçe Sözlüğü ve Yazım Kılavuzu da var.) Ama sistem (Timur Karaçay'a uyup "dizge" desek anlar mısınız?) kurulmamış. Bu ilk kuralımız bile uygulanmamış. Bunu belirlemek için küçük bir araştırma yaptık.

(TDK Yazım Kılavuzu'nda söz arama çalışmıyor, bizim elimizdeki kitap çok eski; bunu atlattık. DD'nin Yazım Kılavuzu var. TDK'nin tüm sözlüklerine ulaşabiliyoruz. Biz de gelişi güzel (bazısı Türkçe'de de kullanılan) 14 sözcük seçtik ve nerede ne

01. mikser	DDYK'de var. TDK yok saymış.
02. blender	Hiç yok.
03. pizza	DDYK'de var. TDK açıklamış.
04. lazanya	TDK açıklamış.
05. galeta	DDYK'de var. TDK açıklamış.
06. grisini	DDYK'de var.
07. medya	DDYK'de var. TDK'de <i>iletişim ortamı</i> .
08. enflasyon	DDYK'de var. TDK'de <i>para şişkinliği</i> .
09. modifikasyon	DDYK'de var. TDK'de <i>değişke</i> .
10. paradigma	DDYK'de var. TDK'de açıklanmış. AP'de <i>örnek sem</i> .
11. algoritma	DDYK'de var. TDK'de <i>Harizmi yolu</i> . TK'de <i>uzış</i> .
12. dual	TK'de <i>eşlek</i> .
13. constraint	<i>Kısıt</i> diye DDDYK'de de, TDK'de de var.
14. disorete	TK'de <i>ayutık</i> .

(DDYK : Dil Derneği Yazım Kılavuzu, AP: Öz Türkçe Sözlük Ali Püsküllüoğlu, TK: Matematik Terimleri Sözlüğü-T. Karaçay)

var, nasıl öleştirilmiş, inceledik.

Bu sistemsizlikle bu ilk kurala bile uyamayacağımız açık değil mi? (En ilginç 1983'de TDK'ye yayımlanan TK sonradan, sanırsız, yok sayılmış.)

K2. Bir bilgi dalında veya alanında öleşme yapılabilmesi için önce tüm ayrıntıları ile o dal veya alanın "bağıntılı yapısı" oluşturulmalı, tüm terimlerin tanımları yapılmalı.

Bu kuralımıza yine matematikten örnek vermeye çalışalım. Aritmetik-Cebir-Analiz (ACA) bağımsız bir matematik dalı. Bu dal, (ayrıtık emmenin, belirlenimin soyut karşılığı) 1 (bir) ile başlıyor. Bu "temel öge". İlk işlem ise $1 + (1)$ ile ilk adımı simgeleyen sayma. Saymada yineleme başlıyor. Simgesel $1 + (1) = 2$, $2 + (1) = 3, \dots$ Böylece ilk bağıntımız, aynı sayı anlamına "eşit" ile ulaşıyoruz. Buradan "özele ve yinelemeli uygulama" ile özel sayı işlem ve bağıntılarını tanımlıyor, bunları ve (örneğin toplanan, artı... diye) öğelerini adlandırıyoruz. Sonra da yine özele ve yinelemeli uygulama ile karmaşık bir yapı oluşturuyoruz. Bunun adı "aritmetik". Buradan ikinci dal parçası "cebre, genel sayı" (x) kavramını kullanarak geçiyoruz. Ama cebirde genel sayıyı çok anlamlı. "Özdeşlikte her sayı, fonksiyonda değişken, denklemde bilinmeyen..." Üçüncü dal parçası "analiz" ise iki "limit sayısı", "sıfır ve sonsuz" ile başlıyor. Sonra bunların işlemleri, belirsizlikler...

Şimdi ACA ile ilgili atlamalı özetimizde kullandığımız ve öz Türkçe saydığımız tüm sözcükleri özleştirmeye çalışalım.

1. matematik: (ACA gibi) birçok matematik dalının ortak adı. Her daldaki öge-işlem-bağıntı var. Bu nedenle uygun bir ad "bağlam bilgisi" olabilir veya çok daha kısaltarak örneğin "bağlay" veya "bağıt".

2. aritmetik: "özel sayı bilgisi".

3. cebir: "genel sayı bilgisi".

4. limit: (TK'den) "erey".

5. analiz: "erge".

6. fonksiyon: (TK'den) "işlev".

7. sıfır: Önce anımsayalım, iki sıfırımız var. Biri aritmetikteki "mutlak sıfır (1 - 1)", ikincisi analizdeki "limit sıfır". Birincisinde "sıfır" bırakabiliriz ama ikincisine örneğin "yoksu" demek daha doğru.

Bu özleştirmeye girişirken üçüncü kuralımızı unutmamalıyız.

K3. Özleşme anlaşmayı kolaylaştırmalı.

Dilin basit tanımı; "dert anlatım, bilgi aktarım aracı" olması hiç unutulmamalı. Öyleyse özleşme de dert anlatımını, bilgi aktarımını kolaylaştırmalı. Böylece bu genel kuraldan bazı özel kurallara ulaşabiliriz.

1. İlk iki kuralımıza uyulduğunda, bilim dilini özde korumak da, özleştirmek de daha kolay olacak. Öncelikle bu sağlanmalı.

2. Bir sözcüğe öz Türkçe karşılık bulunmak isteniyorsa, o

sözcüğün tüm bağları (türevleri, o sözcüğü içeren deyimler, ...) ve özellikle halk diline ne denli yerleştiği incelenmeli, irdelenmeli. Buna basit bir örnek verelim: "Tespit etmek" yerine "saptamak"ı önermeden önce bilmeliyiz ki "sabit", onunla aynı kökten, "sabit fikir" kullandığımız bir deyim. Öyleyse saptamak, tespit etmeyi yok etmez ancak onun yanına yerleşir ve anlam farklılaşması oluşur. Bu da anlaşmayı kolaylaştırmaz. Bilinmeli ki, günlük konuşma veya edebiyat dilinde özleşme çok daha uzun sürede olacak. Çünkü yabancı sözcüğün tüm türevleri ve bağları ile birlikte eskimesi ve öz Türkçe karşılığının aynı yolla dile yerleşmesi gerekecek.

3. Türkçemizin özleşmesinde öncül görev, dilimizi Arapça ve Farsçadan arındırmak değil, batı dillerinin saldırısından korumak. (Bu K1 gereği de.) Yalnız bu bildirir, dilimizdeki Arapça ve Farsçayı koruyalım anlamında alınmamalı.

4. Dilimizde yapısal kurallar da irdelenmeli, geliştirilmeli (matematikselleştirilmeli). Burada (İstanbul Türkçesi değil) halkımızın konuştuğu dil yol gösterici olacak. (Bu savı daha son-ra ayrıntılı somutlaştıracğız.)

5. Dilde özleşmede kısalık, söyleyiş kolaylığı, adlandırılan kavram ile adın kökü arasındaki bağ, ekin, sık ve adlandırılan kavramı çağrıştırır olması olumlu nitelikler. Basit olumlu bir örnek "sorun"; olumsuz ise "sorunsal". (Sorunsalın AP'deki tanımını da, örneğini de biz anlamadık.)

Yazımıza başlarken Atatürk dönemi dilde özleşme çalışmalarına da değinmeyi, öz Türkçelerin savunmalarını da örneklemeyi umuyorduk, planlamıştık. Yazımızın sınırına ulaştık ve bu görevi ileriki yazılarımıza bıraktık.

Diksiyon Atölyesi açılıyor....

Mehmet Gürhan
Engin Gürmen
Ali Altuğ'un
Yönetiminde

ā

Attilâ
İlhan
Kültür
Merkezi

Adres: İstiklal Cad. Meşrutiyet Sok.
No.3/3 Beyoğlu - İST

İletişim: 02122934242 - 02122523214

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zeka oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza kaynak Yayınlarının yayımladığı Bülent Esinoğulları'nın "Bati ile Batanlar" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Mart 2008 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Ahmet, Can, Hüseyin ve Mehmet adlı dört çocuk bir torba dolusu ceviz bulurlar. Yaşça en büyüklere olan Ahmet, "herbirimiz isim sırasına göre, önce ikişer ceviz sonra kalanın üçte birini alacağız." der. Çocuklar bu usulü kabul ederler. Fakat paylaşım bittiğinde Mehmet, "bu paylaşım hakkı olmadı. Benimki, Can'ınkini yarısından iki tane daha az!" diye itiraz eder.

Torbada kaç ceviz vardı?

Kalfalık

Bir karı koca, iki genç kız ve iki delikanlıdan oluşan bir grup kırdı dolaşırken bir

ırmağın kenarına gelirler. Onlarla aynı anda bir polis yanında bir tutuklu ile oraya gelir. Karşı kıyıya geçebilecekleri ufak bir salın kıyıda bağlı olduğunu görürler. Gruptakiler ile polis salı, aşağıdaki şartlarda kullanmak üzere anlaşılır:

- 1.Sala en fazla iki kişi binebilir.
- 2.Koca, karısı olmadan bir genç kız ile yalnız kalamaz.
- 3.Kadın, kocası olmadan bir delikanlı ile yalnız kalamaz.
- 4.Tutuklu hiçbir grup üyesi ile yalnız kalamaz.

5.Salı sadece polis, koca veya karısı kullanabilir.

Bu sekiz kişiyi karşı kıyıya nasıl geçirirsiniz?

Ustalık

Kırılma indisi 1,5 ve 1,7 olan iki cins camdan, boyutları ve şekilleri aynı olan iki mercecek yapılıyor.

1.Bu merceklerden hangisi daha yakındır?

2.Merceklerin kırılma indisi 1,6 olan bir sıvıya batırıldığında, optik eksenlerine paralel gelen ışık huzmesini nasıl etkiler?

Not: Bu soruyu çözmek için Ortaöğretim fizik kitabındaki optik bilgileri yeterlidir.

Şubat ayı cevapları

Çıraklık

Problemdeki verilerden, alınan mallarının tutarının 1YTL'den az olduğunu ve bu tutarın 4 sayısına tam olarak bölünmesi gerektiğini anlıyoruz. Toplamları 14 eden tam sayı çiftleri, 9 ile 5, 8 ile 6 ve 7 ile 7 sayılarıdır. Bu çiftlerden oluşturulabilecek sayılardan yalnızca 68 sayısı 4'e tam olarak bölünebilir. O halde bir şişe suyun fiyatı 17 Ykrş ve çakmağın fiyatı da 51 Ykrş olacaktır.

Kalfalık

$A + B + C$ Ve $A + D + E$ toplamları 27'den ($9 + 9 + 9$) büyük olamaz. G, H ve I harfleri değişik rakamları temsil etmektedirler; o halde bir rakam, sağ taraftaki sütundan ortadaki sütuna ve farklı bir rakam da ortadaki sütundan sol taraftaki sütuna "elde var" olarak aktarılmış olmalıdır. Bu durumda, 27'e eşit veya küçük olan sayılar içinde yalnızca 19 sayısı bir sütundaki sayıların toplamı olabilir. Dolayısıyla $A + B + C$ ve

$A + D + E$ toplamları 19'a eşit olmalıdır. O halde FGHI = 2109 olur.

Şimdi, içinde 0, 1, 2 ve 9 rakamları olmayan hangi üçlü sayı takımındaki sayıların toplamının 19 edeceğini bulmamız gerekmektedir. Bunu, deneme-yanılma metodu ile 4, 7 ve 8 ile 5, 6 ve 8 şeklindeki üçlü sayı takımlarının sağladığını buluruz. Dolayısıyla toplama işlemleri

888	888
777	666
444	555
+	+
2109	2109

şeklinde olacaktır.

Ustalık

(1), (3) ve (4) numaralı bilgilerden Deniz veya Emine'nin, Canan ile Ayla'nın yaş grubunda olduğunu anlıyoruz. Dolayısıyla Canan ve Ayla 30 yaşın altındadır, bu durumda (7) numaralı bilgiye göre Faruk Bey ne Ayla ne de Canan ile evlenmemiştir.

(2), (5) ve (6) numaralı bilgilere göre, Canan veya Deniz, Belkis ve Emine ile aynı meslektendirler. O halde, (7)'ye göre Faruk Bey Belkis veya Emine ile evlenmeyecektir.

Dolayısıyla,

a) Faruk, 30 yaş üzerinde ve öğretmen olan Deniz ile evlenecektir.

Diğer dört kadının özellikleri yukarıdaki gibi bir usa vurma yoluyla belirlenir:

- Emine 30 yaşın altındadır.
- Belkis 30 yaşın üzerindedir.
- Canan sekreter ve Ayla öğretmendir.

7'den 70'e

Yediden yetmişe deyimi ile ifade edilmek istenen sadece yedi ile yetmiş arası değildir elbette. Bu deyim; herkes için ve her yaştan olanı karşılamaktadır.

Satranç, bu deyimden adeta matematiğini zorlayan bir spordur. Beş yaşında mücadeleci satranççılar olduğu gibi, seksenli yaşlarda dahi satranç arenasında boy gösteren ustalar vardır.

Satranç sporcuları çok ileri yaşlarda turnuva heyecanını yaşayabildikleri, yaşlıları ya da torunları yaşındakilerle eşit şartlarda mücadele edebildikleri için şanslılardır.

Emeklilik yaşında insanlar nasıl vakit geçireceklerini düşünürlerken, satranç oynayanlar bir turnuvadan diğerine, gençlik yıllarındakinden hiç farksız bir heyecanı ve mücadeleyi ortamını yaşarlar. Satranç camiasının arkadaşlık ortamını paylaşırlar.

Avrupa Veteranlar Takım Şampiyonası, 11-19 Şubat tarihlerinde Almanya'nın Dresden şehrinde oynandı. Turnuvaya ilk kez ülkemizi temsilen bir takım ile katıldık. Türkiye takımı masa sıralmasına göre Cem Pekün, Salih Muratoğlu, Hayri Özbilen, Kahraman Olgaç şeklindeydi. Sabri Koçak da takımımızın antrenörlüğünü yaptı. Bu hayli ilginç takımda, camiamızın ileri gelenlerini adeta bir araya toplamış: Hayri Özbilen ve Kahraman Olgaç, eski federasyon başkanlarımız. Kahraman Olgaç, TSF'nin Onursal Başkanı. Cem Pekün, Türk Satranç Vakfı Başkanı. Ve sevilen, usta

isim, Salih Muratoğlu. Bu takımın bir özelliği daha var: Salih Muratoğlu hariç tamamı, eski milli satranççı ve Ülkemizi satranç olimpiyatlarında aynı dönemlerde birlikte temsil etmiş isimler.

Veteran turnuvaları 60 yaş ve üzeri için düzenlenmektedir. Satrancın Kahraman ismi, Kahraman Olgaç tam 86 yaşında Almanya'da ülkemizi temsil etti.

Toplam 68 takımın karşılaştığı turnuva sonucunda, Çek Cumhuriyeti'nden Tschchien takımı şampiyon olurken, Rusya'dan Stiller Don Rostov takımı ikinci ve Rusya'dan Moskau takımı üçüncü oldu. Takımımız ise 38. Sırada başladığı turnuvayı 37. Sırada tamamladı. Bu orta sıralarda bulunulan yer, son iki turda alınan mağlubiyetlerle geldi. Takımımızın genel olarak sıralamada iyi bir yer bulamamış da olsa, iyi mücadele etmiş olduğunu söyleyebiliriz. 9 turda takımımız 4 galibiyet 4 mağlubiyet ve bir beraberlik aldı. 1. masada Cem Pekün 4/9 2. masada Salih Muratoğlu 4.5/9 3. masada Hayri Özbilen 5/9 ve 4. masada Kahraman Olgaç 1.5/9 ile oynadılar.

Oldukça kuvvetli oyuncuların oluşan takımların mücadele ettiği turnuva; organizasyon ve sportif olarak başarıyla gerçekleşti. Satranç turnuvalarının alışageldik centilmenlik havasının hakim olduğu ve üst seviyelerde mücadelelerin gerçekleştiği 2008 Avrupa Veteranlar Takım Turnuvası'nda eskinin önemli isimleri de vardı. 1960'lardan beri dünyanın en iyi oyuncuların arasında yer alan ve Anatoly Karpov ile üç kez dünya şampiyonluğu maçında karşılaştan 76 yaşındaki GM Victor Korchnoi, turnuvanın en gözde oyuncusuydu. Bir zamanların bu dev ismi, turnuvayı Alman Schweiz takımının 1. masasında 7.5/9 ile tamamladı.

Satranca bir parça ilgi duyanlar; sadece verilen emek ve elde edilen fayda denklemine satrancın verdikleri açısındaki teraziye ağır basıyor olmasını göz önünde bulundurarak, bu oyuna daha fazla yönelmelidirler diyor ve Bilim ve Ütopya okurlarına iyi bir Mart Ayı dileyerek, Avrupa Veteranlar Takım Turnuvası'ndan iki oyun aktararak bitiriyoruz:

Cem Pekün rakibi ile karşılaşma öncesi el sıkışırken görülüyor.

Joachim Hollstein 1980 - Cem Pekün 2111

1.d4 Af6 2.Af3 c5 3.e3 g6 4.Abd2 d6 5.Bd3 Bg7 6.c3 0-0 7.Vc2 Ac6 8.e4 Bd7 9.d5 Ab8 10.0-0 b5 11.a4 bxa4 12.Ke1 Vc7 13.Vd1 Kc8 14.Bc2 c4 15.Bxa4 a5 16.Ad4 Ag4 17.f4 Af6

[17...Bxd4+ 18.cxd4 Va7 19.Af3 Aa6 20.Bd2 Ab4 21.Bxb4 axb4 22.Bxd7 Vxd7 23.Kxa8 Kxa8 24.Vc1 Vb5]

18.h3 [18.Ve2 Bh6 19.g3 Bg7 20.Ag2]

18...Ah5 19.A2f3 Aa6 20.Ve2 Ac5 21.Bxd7 Axd7?!

[21...Vxd7 22.Vxc4 Bxd4+ 23.Axd4 (23.Vxd4? Ab3) 23...Axe4 24.Ac6 f5]

22.Ac6 [22.e5] 22...Ab6 23.Be3 e6 24.Vf2 exd5 25.Axa5? Kab8 [25...Ad7]

26.g4 dxe4 27.Ad2 Af6 28.Bxb6 Kxb6 29.Aaxc4 Kb7 30.Ka6 Kd8 31.Ke-a1 d5 32.Ab6 Bf8 33.Aa4 Ad7 34.b4 Bg7 35.Ka3 Ke8 36.Af1 g5 [36...d4 37.cxd4 Kxb4] 37.Ae3 gxf4 38.Axd5 e3 39.Ve1 Ve5+ 40.c4 Vd4 41.Kd6 e2+ 42.Yg2 Ve4 0-1

Arthur Stürzenbaum 2198 - Salih Muratoğlu 2070

1.e4 c6 2.d4 d5 3.e5 Ff5 4.Ac3 e6 5g4 Fg6 6.Age2 c5 7.h4 cxd4 8.Axd4 h5 9.f4 hvg4 10.Fb5+ Ad7 11.f5 Kxh4 12.Fxd7+? [12.Kf1 exf5 13.e6 fxe6

Kahraman Olgaç, hamle yaparken görülüyor.

14.Axe6 Ve7 15.Ve2 Şif7=] 12...Şxd7u
13.Kf1 [13.0-Qu] 13...exf5 14.Axf5 Fxf5
15.Vxd5+ Şe8 16.Kxf5 Vxd5 17.Axd5
Ae7 [17...Kc8] 18.Axe7 Fxe7 19.Fe3
Kh1+ 20.Kf1 Fh4+ 21.Şe2 [21.Ff2]
21...Kh2+→ 22.Şd3 Kd8+ 23.Fd4 Ff2
24.c3 g3 25.Şe4 Fxd4 26.cxd4 Kd2 0-1

2008 Türkiye Şampiyonası Seçme Yarışması sonuçlandı

03-11 Şubat tarihleri arasında, Türkiye Şampiyonası finalinde oynayacak sporcuların belirlendiği seçme yarışması, Antalya Kemer'de yapıldı. Bu yıl seçimelerde, il birinciliklerine katılmış olan ve ünvanlı sporcuların doğrudan katılma hakkı ile, toplamda 174 sporcu mücadele etti.

Seçme yarışmasının, sıralamada ilk 12 veya 14 sporcuya Türkiye Birinciliği'nde yarışma vizesi vermesi açısından önemi bulunuyordu. İM Kıvanç Haznedaroğlu 9/11 ile tek başına birinciliği kazanarak bu yıl da Türkiye Birinciliği'ndeki yerini almış oldu. Ardından 8.5/11 ile Mustafa Yılmaz ikinci ve aynı puanla İM Mert Erdoğan üçüncü oldular.

11 tur sonunda ilk 14 sporcuya sıralamada şu şekilde oluştu: Kıvanç Haznedaroğlu, Mustafa Yılmaz, Mert Erdoğan, Yakup Erturan, Alper Efe Ataman, Oğulcan Kanmazalp, Hasan Kılıçaslan, Hakan Erdoğan, Aydın Duman, Muhiittin Bükler, Ali Ekber Doğan, Ata Seçer, Faruk Keler, Burak Fırat.

İM Mert Erdoğan, İM Kıvanç Haznedaroğlu ve Mustafa Yılmaz, ödül töreni sonrasında görülüyor.

Problemler

İki hamlede mat

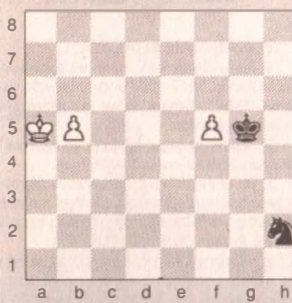

Üç hamlede mat

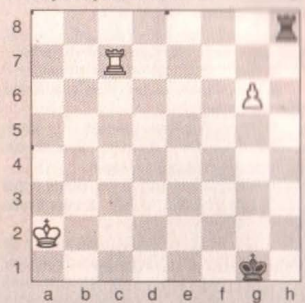

Etütler

Beyaz oynar ve kazanır

Beyaz oynar kazanır

Cevaplar

Problem 1 :

Caillaud, M

Problembiad, 1985

1.d8A1 [1.d8K? Şb6! 1.d8F? Şd5!] Şb6 [1...Şd5 2.Kh5#] 2.Fe3#

Problem 2 :

Vukchevich, M Chess Life and Review, 1985 [2. odulu]

1.Ab5 Ff8 [1...bxc6 2.Abd6+ Fxd6 [2...Kxd6 3.Ae7#] 3.Vb1#; 1...Fxc6 2.Acd6+ Fxd6 [2...Kxd6 3.Vf8#] 3.Ad4#; 1...Kd7 2.Vd6 Fxd6 [2...Kxd6 3.Ae7#] 3.Ad4#] 2.Kg5+ Şxe6 3.Ac7#

Etüt 1 :

Benko, P. Chess Life, 1983

1.Şb6 [1.b6? Ag4 2.b7 Ae5 3.Şb6 Ad7+ 4.Şc7 Ac5=] 1...Ag4 2.Şc7 Ae3 [2...Af6 3.Şd6 Ae4+ 4.Şc6 Ad2 5.Şd5 Ab3 6.b6 Ae5 7.Şe6] 3.Şd7 Ad5 4.Şd6 Ab6 5.Şe6 Şh6 6.f6 Şg6 7.Şe7 Ad5+ 8.Şd6 Ab6 9.Şe6 Şh7 10.Şe7 Ad5+ 11.Şd6 Ab6 12.Şc6 Ac4 13.Şd7 Şg6 14.Şe7 ve beyaz kazanır

Etüt 2 :

Gurgenidze, D Shakmatny v SSSR, 1981

1.g7 [1.Şb3? Kh5 2.g7 Kg5 3.Şc4 Şg2 4.Şd4 Şg3 5.Şe4 Şg4 6.Kf7 Şg3 7.Ka7 Şg4 8.Ka1 Şh3 9.Kh1+ Şg2 10.Kh7 Şg3=] 1...Kb8 2.Kb7 [2.Kf7? Kg8 3.Şb3Şg2 4.Şc4 Şg3 5.Şd5 Şg4 6.Şe6 Şg5=] 2...Kc8 3.Şb3 Şg2 4.Kc7 Kd8 5.Şc4 Şg3 6.Kd7 Ke8 7.Şd5 Şg4 8.Ke7 Kg8 9.Şe6 Şg5 10.Şf7 ve beyaz kazanır

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA

1) 2007 Ceyhan Atuf Kansu Şiir Ödülünü kazanan Dün Bugün isimli betiğinde "Dokunurken ağaca/ Kurumuş yaprağa/ Özenli olun/ Elini tutarken çocuğun" diyen, 1934 yılı doğumlu, mimarlık, özellikle de halk yapı sanatı konularında araştırma, inceleme ve deneme yazıları sahibi, "Mimarlıkta Eleştiri", "Benim Öğlum Bina Okur" betiklerinin de yazarı mimar ve şairimiz. - Du-man lekesi.

2) 1904-1993 yılları arasında yaşamış, kübizm ve dışavurumculuğu kendine özgü bir yorumla birleştiren, Türkiye'de modern resmin ilk temsilcilerinden sayılan ressamımız.

3) Coğrafyada, dağ veya tepelerle sınırlanmış, suları aynı denize, göle veya ırmağa akan bölge. - Yaban armudu. - Rusça'da "evet".

4) Kütük ve tomrukları çekmek için uçlarına çakılan halkalı çivi. - Eski dilde, nasil, niçin. - Kendi kendini yetiştirmiş, doğal bir plastik sanat yeteneğine sahip sanatçılar tarafından yaratılan resim sanatı.

5) Tantal elementinin simgesi. - "... var, post var, meydana er yok" (Yahya Kemal). - "... İlk Bilgin" (Michael White'in bir betiği).

6) Halk diilinde, saban. - Şaşılacak kadar çirkin olan şey.

7) Bir şeyin yukarı olan yanı. - "... Tanrı-sı" (Wilbur Smith'in bir betiği). - İç i kürk, pe-lüş vb.nden yapılan kalın ceket.

8) Gümüşhane'nin Torul ilçesinde doğal güzelliğiyle tanınmış bir göl. - Başka birinin kullandığı tümceyi yineleme.

9) İlaç. - Ekvator bölgelerinde yetişen bir meyve ağacı. - Bizmut elementinin simgesi.

10) Büyük bir din ve felsefe sistemi olan Budizm'in kurucusu. - "Varıp bir pir ile pazar edersin/ Oturup da ... güdersin" (Pir Sultan Abdal).

11) Gözdeki iris tabakasının ilthaplanması. - Kısaca "ortaklık, ortakları". - Duvara asılmış bir hedef tahtasına küçük okların fırlatılmasıyla oynanan oyun.

12) Galyum elementinin simgesi. - Gıysilerde bazı yerlerden içeriye doğru da-raltılarak dikilmiş bölüm. - Bir takımın gözde oyuncusu. - "Kenzaburo ..." (Japon roman-cı).

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) Konu olarak yurt, insan ve doğa sevgisini işlemiş, 1917-1997 yılları arasında yaşamış, "Süt", "Yangın" isimli şiir kitaplarını da üretmiş şairimiz.

2) Jüpiter gezegeninin bir uydusu. - İran folklorunda Anka kuşuna verilen ad.

3) Bir yüzeyin eğiklik derecesini ölçmeye yarayan araç. - Otomatik para çekme makinelerine verilen kısa ad. - Saydam tabaka üzerine çekilen pozitif fotoğraf.

4) Normal basınç ve sıcaklıkta olduğu gibi kalan, içinde bulunduğu kabın her yanına yayılma ve bu kabın iç yüzeyinin her noktasına basınç yapma özelliğinde olan akışkan madde. - Bir yüzey ölçüsü birimi. - Bir şeyin niteliklerini övme.

5) 1870-1953 yılları arasında yaşamış, 1933 yılında Nobel Ödülü kazanmış ünlü Rus şair. - Asarak öldürme cezası.

6) Çinko elementinin simgesi. - Yardım amacıyla toplanan para. - Belçika'da bir r-mak.

7) Bir kimsenin egemenliğini tanıma. - Uyum.

8) Eski dilde, çok cahil. - Yunan mitoloji-sine göre uçmayı başaran ilk insan.

9) "Atçalı ... Mehmet" (Orhan Asena'nın bir oyunu). - En iri kanguru türlerinden biri. - Güzel sanat.

10) Aztekler'in yağmur ve bereket tanrısı. - Ayakkabı kalıbının çapı.

11) Kısaca "Avrupa Ekonomik Topluluğu". - Kavrulmuş badem ya da cevizle yapı-lan bir tür şekerleme.

12) Şubenin kısa yazılışı. - 4 nisan 1953'de Dumlupınar denizaltısına çarparak batmasına neden olan İsveç yük gemisi.

13) Yönetici. - Uluslararası İşçi Örgü-tü'nün kısa yazılışı.

14) Ortaçağ Avrupa'sında bir vergi. - Renyum elementinin simgesi.

15) "Ne zaman seni düşünsem/ Bir cey-lan ... içmeye iner" (İlhan Berk). - Ağır yük-le-ri çatalları aracılığıyla kaldırmak ve bir ara-ya ya da rafa yüklemek için kullanılan bir çeşit iş makinesi.

Şubat sayımızın bulmaca yanıtları

Şubat ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Ceren Çay / İzmir, Vergin Baykal / Adana, A. Nusret Olgay / İzmir, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı İrfan Yalçın'ın "Pansiyon Huzur" adlı kitabını kazandılar.

Mart ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleye-ceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Bülent Esinoğlu'nun "Bacı ile Batanlar" adlı kitabını kazanacaklar.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	C	E	M	I	L	K	A	V	U	K	C	U	I	S
2	I	H	A	P	H	U	L	S	I	L	Ü	L	E	
3	H	I	L	K	A	T	R	A	M	S	E	S	E	S
4	A	L	A	S	L	A	R	E	O	M	Ü	R		
5	T	A	A	A	A	M	E	R	L	A	N	O	S	
6	B	A	R	O	M	A	T	A	A	L	M	A		
7	U	R	A	N	L	A	M	A	K	R	I	K	A	
8	R	U	B	A	I	A	S	O	Y	K	A	I		
9	A	S	A	N	O	R	A	S	U	Ş	A	K		
10	K	I	N	I	N	I	Z	L	E	M	E	K	I	
11	Y	Z	A	I	L	E	L	L	O	R				
12	P	E	R	M	I	E	N	T	O	L	O	M	O	G

LİDERLİK GELECEĞİ GÖRMEK DEMEKTİR

Ajans Press güçlü teknolojik altyapısı sayesinde tüm medyayı anında takip eder. Rakiplerinizi inceler, sektörünüzü araştırır, müşterilerinizi analiz eder, Avrupa ve dünyayı sizin için izler. Geleceği netleştirmek için size gereken nitelikli bilgiyi sunar. Çünkü liderlik geleceği görmek demektir.

nitelikli bilgi için: www.ajanspress.com.tr

AJANS PRESS

LİDERLER ÖNDE GİDER

Bursa 6. Kitap Fuarı

*Okuyoruz,
kültür dünyamız
renkleniyor...*

www.bursakitapfuari.com

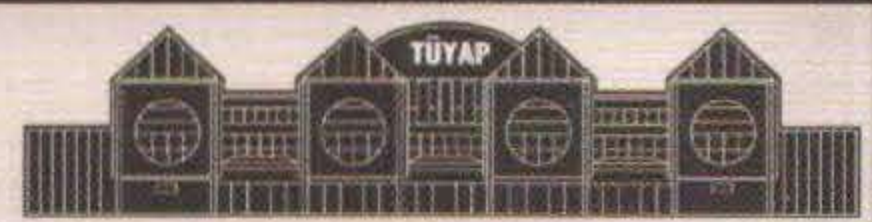
1 - 9 Mart 2008

İletişim
Sponsoru

BTSO
Bursa Ticaret ve Sanayi Odası

TÜYAP

Bursa

TÜYAP BURSA FUARCILIK A.Ş.

Merkez Ofis / Fuar Alanı:
Tüyap Bursa Uluslararası Fuar ve
Kongre Merkezi Yalova Yolu
4.km(Buttim Yanı), 16250 Bursa

Tel :
(0-224) 211 50 81-89 (Pbx)

Faks:
(0-224) 211 22 16-211 27 22

İnternet:
www.tuyap.com.tr

E-posta:
tuyapbursa@tuyap.com.tr

Tüyap Bursa Uluslararası Fuar ve Kongre Merkezi

Yalova Yolu 4. km (Buttim Yanı), Bursa

“Bursa’nın Gücü”

BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TÜRKİYE ODALAR VE
BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB) İZİNİ İLE DÜZENLENMEKTEDİR.